

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΕΞΗ

Ἐκδομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δρος Ἰω. Ζερβοῦ.

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ

Δ. Φ. καὶ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπ. τῆς Χάλλης

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

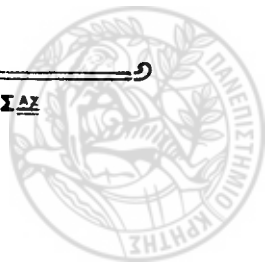
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΦΕΞΗ

1916

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
220752

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ & ΣΑΣ

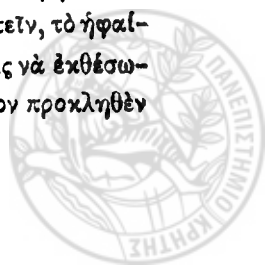
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ ἐπανάστασις καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα
τοῦ 1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἡ ἐν Ἰασίῳ προκήρυξις τοῦ πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου κατὰ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821. — Τὰ σφάλματα τοῦ Ὑψηλάντου. — Τὰ κατὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. — Μετάβασις εἰς Βλαχίαν. — Ὁ Ὑψηλάντης ἐν Βουκουρεστίῳ. — Ὁ Ὑψηλάντης ἀποκηρύσσεται ἐντόνως ὑπὸ τοῦ Ρωσικοῦ ἀνακτοβουλίου. — Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναγκάζεται νὰ ἀφορίσῃ αὐτόν. — Ἀρχὴ ἐντάσεως τῶν Ρωσοτουρκικῶν σχέσεων. — Ἀρχὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὑψηλάντου. — Ὁ Ὑψηλάντης βαδίζων πρὸς τὸ Τεργοβίστιον. — Ἀνάκτησις τοῦ Γαλαζίου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. — Ἀποστασία τοῦ Βλαδιμιρέσκου. — Ὁ Ὑψηλάντης στρέφεται πρὸς τὴν μικρὰν Βλαχίαν. — Ἡττα Ἑλλήγων ἐν Δραγατσανίῳ. — Τὸ τέλος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. — Ἱστορικὴ ἐπιθεώρησις τῶν γενομένων. — Ἡρωικὸς θάνατος Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος ἐν Σκουλενίῳ. — Τὸ ἥρωικὸν τέλος τοῦ Γεωργάκη ἐν Σήκῳ. — Ἡ σημασία τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν ἐπιχειρηθέντος ἀντιπερισπασμοῦ.

Ἡ εἰς Ἰάσιον εἰσοδος τοῦ πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἢ γενομένη τῇ 24 Φεβρουαρίου 1821 ἔθηκεν, οὕτως εἶπειν, τὸ ἡφαίστειον εἰς κίνησιν. Ἡμέτερον δὲ ἔργον ἐστὶν ἐν πρώτοις νὰ ἐκθέσωμεν πῶς τὸ ἐπὶ τοῦ Ρουμανικοῦ ἐδάφους τεχνητῶς μόνον προκλήθην

καὶ παραχθὲν πρὸς ἕλα τὰ πραγματικὰ συμφέροντα τῆς χώρας ταύτης ἀλλότριον ἐλληνικὸν κίνημα ἐν χρόνῳ λίαν βραχεὶ τελειώσῃ ἀπέτυχε, τὸναντίον δὲ τὸ γνήσιον καὶ ἀποτελεσματικὸν ἐθνικὸν κίνημα τὸ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, χωρισθὲν ἀπὸ τῶν στοιχείων καὶ ροπῶν τῆς Ἐταιρείας (τῶν Φιλικῶν), ἐγένετο κατὰ μικρὸν δύναμις ἰσχυρά, ἣτις ἔνθεν μὲν κατέστησε τὴν ἐπανάστασιν ἀκαταγώνιστον τῇ Πύλῃ, ἔνθεν δὲ ἐποίησεν αὐτὴν σημαντικώτατον παράγοντα τῆς τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἤρξατο τῆς ἐπὶ τοῦ Μολδαυικοῦ ἐδάφους ἐνεργείας αὐτοῦ διὰ σειρᾶς ἔργων, ἀτινα ἀπέδειξαν τάχιστα ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἦτο οὐδαμῶς ὁ κεκλημένος νὰ καταστῇ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πρῶτον τῶν ἔργων τούτων ἦτο, ὡς εἰκόσ, ἡ ἐκδοσις μετὰ αἰσθήματος ζωηροῦ συντεταγμένης (ἐν Κιέβῳ ἐσχεδιασμένης καὶ τετυπωμένης) προκηρύξεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς Ἰάσιον εἰσόδου αὐτοῦ (8 Μαρτίου) ἐν πάσαις ταῖς γωνίαις τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ταύτης ἠδύνατό τις νὰ ἀναγινώσκῃ τὴν ἐξῆς ἐπὶ κλησιν, ἣν ἐκθέτομεν ἐνταῦθα ἐν ἀποσπάσμασιν ¹.

Τὸ πρῶτον τοῦτο κήρυγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦν ἐξαιρετικῶς ἀπερίσκεπτον. Δὲν ὑπετίμα μόνον καὶ περιεφρόνει, οὐδαμῶς εὐλό-

1. Ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἀπλῶς ἀποσπάσματα μετενεχθέντα ἐκ τῆς παρὰ τῷ Prokesch γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς προκηρύξεως. Ἡμεῖς ἐκθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ὅλην προκηρῦξιν ὡς ἔχει αὐτὴ παρὰ τῷ I. Φιλήμονι. (Δοκίμ. ἱστορ. τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστ. τόμ. 2, σελ. 79—82).

«Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος!

• Ἡ ὥρα ἦλθεν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες! Πρὸ πολλοῦ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, πολεμούντες ὑπὲρ τῶν ἰδίων δικαιωμάτων καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, μᾶς ἐπροσκόλου ἐν μίμησιν. Αὐτοί, καίτοι ὅσῳσιν ἐλεύθεροι, ἐπροσπάθησαν ὅλαις δυνάμει νὰ αὐξήσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαν αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν.

• Οἱ ἀδελφοὶ μας καὶ φίλοι εἶναι πυνταχοῦ ἔτοιμοι. Οἱ Σέρβοι, οἱ Σουλιῶται καὶ ὅλη ἡ Ἑπείρος ὀπλοφοροῦντες μᾶς περιμένουν. Ἄς ἐνωθῶμεν λοιπὸν μὲ ἐνθουσιασμόν. Ἡ πατρίς μᾶς προσκαλεῖ.

• Ἡ Εὐρώπη προσηλόνουσα τοῦς ὀφθαλμοῦς τῆς εἰς ἡμᾶς, ἀπορεῖ διὰ τὴν ἀκίνησίαν μας. Ἄς ἀντιλήσωσι λοιπὸν ὅλα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν ἦγον τῆς πολεμικῆς μας σάλπιγγος, καὶ αἱ κοιλάδες ἀπὸ τὴν τρομερὰν κλαγγὴν τῶν ἀρμάτων μας. Ἡ Εὐρώπη θέλει θαυμάσει τὰς ἀνδραγαθίας μας, οἱ δὲ τύραννοι ἡμῶν, τρέμοντες καὶ ὄχροί, θέλουσι φύγει ἀπέμπροσθέν μας.

• Οἱ φοιτισμένοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐνασχολοῦνται εἰς τὴν ἀποκατάστα-

γως, τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν τοῖς πᾶσιν εὐνοήτων περὶ ρωσικῆς ὑποστηρίξεως ὑπαινιγμῶν ἐξέ-

σιν τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας· καί, πλήρεις εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς τῶν προπατόρων μας εὐεργεσίας, ἐπιθυμοῦσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐμεῖς φαινόμενοι ἄξιοι τῆς προπατορικῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, εἴμεθα εὐέλπιδες νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν υπεράσπισιν αὐτῶν καὶ βοήθειαν. Πολλοὶ ἐκ τούτων φιλελευθεροὶ θελοῦσιν ἔλθει διὰ νὰ συναγωνισθῶσι μὲ ἡμᾶς. Κινηθῆτε, ὦ φίλοι, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κραταίαν δύναμιν νὰ υπερασπισθῆ τὰ δίκαιά μας! Θέλετε ἰδεῖ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν μας πολλοὺς, οἷτινες, παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν δικαίαν μας αἰτίαν, νὰ στρέψωσι τὰ νῶτα πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ ἐνωθῶσι μὲ ἡμᾶς. Ἄς παρουσιασθῶσι μὲ εἰλικρινῆς φρόνημα ἡ πατρις θέλει τοὺς ἐγκολπωθῆ. Ποῖος λοιπὸν ἐμποδίζει τοὺς ἀνδρικούς σας βραχίονας; Ὁ ἀνανδρὸς ἐχθρὸς μας εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος· οἱ στρατηγοὶ μας ἔμπειροὶ καὶ ὅλοι οἱ ὄμογενεῖς μας γέμοντι ἐνθουσιασμοῦ. Ἐνωθῆτε λοιπὸν, ὦ ἀνδρεῖοι καὶ μεγαλόψυχοι Ἕλληνες! ἄς σχηματισθῶσι φάλαγγες ἐθνικαί· ἄς ἐμφανισθῶσι πατριωτικαὶ λεγεῶνες, καὶ θέλετε ἰδεῖ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους κολοσσοὺς τοῦ δεσποτισμοῦ νὰ πέσωσιν ἐξ ἰδίων ἀπέναντι τῶν θριαμβευτικῶν μας σημαιῶν. Εἰς τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος μας ὅλα τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους θέλουσι ἀντηχῆσαι τὰ Ἑλληνικά πλοῖα, τὰ ὅποια ἐν καιρῷ εἰρήνης ἤξευραν νὰ ἐμπορευῶνται καὶ νὰ πολεμῶσι, θέλουσι σπεῖρει εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τοῦ τυράννου, μὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν, τὴν φρίκην καὶ τὸν θάνατον.

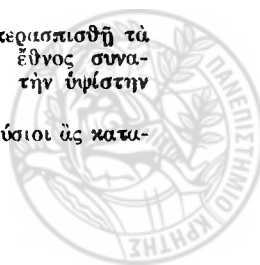
Ποῖα ἑλληνικὴ ψυχὴ θέλει ἀδιαφορῆσαι εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατριδος; Εἰς τὴν Ρώμην ἕνας τοῦ Καίσαρος φίλος, σείων τὴν αἱματομένην χλαμύδα τοῦ τυράννου, ἐγείρει τὸν λαόν. Τί θέλετε κάμει σεις, ὦ Ἕλληνες, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ πατρις γυμνὴ μὲν δεῖκνυται τὰς πληγὰς τῆς, μὲ διακεκομμένην δὲ φωνὴν ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τῶν τέκνων τῆς; Ἡ Θεῖα Πρόνοια, ὦ φίλοι συμπατριῶται, εὐσπλαγγισθεῖσα πλέων τὰς δυστυχίας μας, ἠδύοκῆσεν οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε μὲ μικρὸν κόπον θέλομεν ἀπολαύσει μὲ τὴν ἐλευθερίαν πᾶσαν εὐδαιμονίαν. Ἄν λοιπὸν ἀπὸ ἀξιώμεπτου ἀβελτηρίαν ἀδιαφορήσωμεν, ὁ τύραννος, γενόμενος ἀγριώτερος, θέλει πολλαπλασιάσει τὰ δεινὰ μας καὶ θέλομεν κατατῆσαι διὰ παντὸς τὸ δυστυχέστερον πάντων τῶν ἐθνῶν.

Ἐστρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας, ὦ συμπατριῶται, καὶ ἴδετε τὴν ἐλευθερίαν μας κατὰστασιν. Ἴδετε ἐδῶ τοὺς ναοὺς μας καταπατημένους, ἐκεῖ τὰ τέκνα μας ἀρπάζόμενα διὰ χρῆσιν ἀναιδεστάτην τῆς ἀσελογῆς φιληδονίας τῶν βαρβάρων κυρίων μας, τοὺς οἴκους μας γεγυμνωμένους, τοὺς ἄγρους μας λεηλατημένους, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλεεινὰ ἀνδράποδα!

Εἶναι καιρὸς νὰ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον τοῦτον ζυγόν, νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, νὰ κρημνίσωμεν ἀπὸ τὰ νύμφη τὴν ἡμισέληνον, διὰ νὰ ὑψώσωμεν τὸ σημεῖον, δι' οὗ πάντοτε νικῶμεν, λέγω τὸν Σταυρόν, καὶ οὕτω νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν πατρίδα καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ τῶν ἀσεβῶν καταφρόνησιν.

Ἐμεταξὺ ἡμῶν εὐγενέστερος εἶναι, ὅστις ἀνδρειότερως υπερασπισθῆ τὰ δίκαια τῆς πατριδος καὶ ὀφελιμωτέρως τὴν δουλεύσῃ. Τὸ ἔθνος συναθροισόμενον θέλει ἐκλέξει τοὺς Δημογεροντάς του, καὶ εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆν Βουλὴν θέλοσιν ὑπείξει ὅλοι μας αἱ πράξεις.

Ἄς κινηθῶμεν λοιπὸν μὲ ἓν κοινὸν φρόνημα! Οἱ πλοῖοι ἄς κατα-

θετε μετὰ πάσης τυφλῆς ἀπερισκεψίσεως, καὶ φανερῶς καὶ ἐπισήμως, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, περὶ οὗ ὡς μέλλοντος νὰ βοηθήσῃ τῇ κινήματι πολλῶ σαφέστερον ἐποιοεῖτο λόγον ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς αὐτοῦ δηλώσεσι, ποιῶν οὕτως ἐνκνίον τῶν παρεχομένων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Καντακουζηνοῦ νοθεσιῶν. Μὴ ἀρνούμενος δὲ μηδ' εἰς ταῦτα, διὰ τῶν ὑπαινιγμῶν αὐτοῦ τῶν ἀναφερο-

βάλωσι μέρος τῆς ἰδίας περιουσίας· οἱ ἱεροὶ ποιμένες ἄς ἐμνησώσῃσι τὸν λαὸν μὲ τὸ ἰδίον των παράδειγμα, καὶ οἱ πεπαιδευμένοι ἄς συμβουλευώσῃσι τὰ ὠφέλιμα· οἱ δὲ ἐν ξέναις Αὐλαῖς ὑπουργοῦντες στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὁμογενεῖς, ἀποδίδοντες τὰς εὐχαριστίας εἰς ἣν ἕκαστος ὑπουργεῖ δύνανται, ἄς ὀρμήσῃσι ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸ ἀνοιγόμενον ἤδη μέγα καὶ λαμπρὸν στάδιον, καὶ ἄς συνεισφέρουν εἰς τὴν πατρίδα τὸν χροωστούμενον φόρον, καὶ οἱ γενναῖοι ἄς ὀπλισθῶμεν ὅλοι ἀνευ ἀναβολῆς καιροῦ μὲ τὸ ἀκαταμάχητον ὄπλον τῆς ἀνδρείας, καὶ ὑπόσχομαι ἐντὸς ὀλίγου τὴν νίκην καὶ μετ' αὐτὴν πᾶν ἀγαθόν. Ποιοὶ μισθοῖοι καὶ χαῖνοι δοῦλοι τολμοῦν ν' ἀντιπαραταχθῶσιν ἀπέναντι λαοῦ πολεμιούντος ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας; Μάρτυρες οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν προπατόρων μας· μάρτυς ἡ Ἰσπανία, ἣτις πρώτη καὶ μόνη κατετρόπωσε τὰς ἀητητούς φάλαγγας ἐνὸς τυράννου.

Μὲ τὴν ἔνωσιν, ᾧ συμπολιταί, μὲ τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν ὕψηλαιαν σέβας. μὲ τὴν πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς στρατηγούς ὑποταγὴν, μὲ τὴν εὐτολίμειαν καὶ σταθερότητα, ἡ νίκη μας εἶναι βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Αὐτὴ θέλει στεφανώσῃσι μὲ δάφνας αἰεθάλεις τοὺς ἥρωικοὺς ἀγῶνας μας· αὐτὴ μὲ χαρακτηρᾶς ἀνεξυλείπτους θέλει χαράξῃσι τὰ ὀνόματα ἡμῶν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀθασίας διὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἡ πατρις θέλει ἀνταμείψῃσι τὰ εὐπειθῆ καὶ γνήσια τῆς τέκνα μὲ τὰ βραβεῖα τῆς δόξης καὶ τιμῆς· τὰ δὲ ἀπειθῆ, κοφροντα εἰς τὴν τωρινὴν τῆς πρόσκλησιν, θέλει ἀποκηρύξῃσι ὡς νόθα καὶ ἀσιαγὰ σπέρματα, καὶ θέλει παραδώσῃσι τὰ ὀνόματά των, ὡς ἄλλων προδοτῶν, εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν καὶ κατάραν τῶν μεταγενεστέρων.

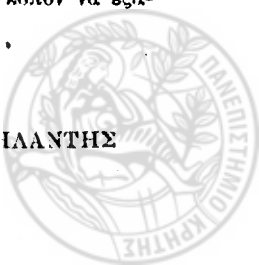
Ἄς καλέσωμεν λοιπὸν ἐκ νέου, ᾧ ἀνδρεῖοι καὶ μεγαλόψυχοι Ἕλληνες, τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν κλασικὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος! Ἄς συγκροτήσωμεν μάχην μεταξὺ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν! Ἄς πολεμήσωμεν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν μᾶς ἀρήσασιν ἐλευθέρους ἐπολέμησαν καὶ ἀπέθανον ἐκεῖ! Τὸ αἷμα τῶν τυράνων εἶναι δεκτὸν εἰς τὴν σκιάν τοῦ Ἐπαμεινώνιδου Θηβαίου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Θρασυβούλου, οἵτινες κατετρόπωσαν τοὺς τριάκοντα τυράννους· εἰς ἐκεῖνας τοῦ Ἀρμιόδιου καὶ Ἀριστογείτονος, οἱ ὅποιοι συνέτριψαν τὸν Πεισοστρατικὸν ζυγὸν· εἰς ἐκείνην τοῦ Τιμολεόντος, ὅστις ἀποκατέστησε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Συρακούσας· μάλιστα εἰς ἐκεῖνας τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους, τοῦ Δεσινίδου καὶ τῶν τριακοσίων, οἵτινες κατέκοψαν τοσάκις τοὺς ἀναριθμήτους στρατοὺς τῶν βαρβάρων Περσῶν, τῶν ὁσίων τοὺς βαρβαρωτέτους καὶ ἀνανδρότετους ἀπογόνους πρόκειται εἰς ἡμᾶς σήμερον μὲ πολλὰ μικρὸν κόπον νὰ ἐξαφανίσωμεν ἐξ ὀλοκλήρου.

Ἐἰς τὰ ὅπλα λοιπὸν, φίλοι, ἡ πατρις μᾶς προσκαλεῖ!

Τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821.

Εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Ἰασίου.

(Τ. Σ.) (α) ΔΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

μένων εἰς τὰς τότε ἐν τῇ Πυρηνναϊκῇ καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐπαραγείσας ἐπαναστάσεις ἔδιδεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν χαρακτηριστῆρα, ὅς ἦτο πάντῃ ἀλλότριος εἰς αὐτήν καὶ ταῦτα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἐφ' ὃν εἶχε πεποίθησιν, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1821 εὗρίσκετο μετὰ τοῦ Καποδίστρια καὶ Νεσελρῶδα ἐν τῷ ἐν Λουδιάνῳ (Λαϊβάχῃ) συνεδρίῳ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν. ἐν αὐτῷ δὴ ἐκείνῳ τῷ συνεδρίῳ, ἐν ᾧ ὁ ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας τὴν νικῶσαν ἔχων ψῆφον ἀρχιγραμματεὺς τῆς Αὐστρίας πρίγκιψ Μεττερνίχος παντοιοτρόπως ἠγωνίζετο καὶ τελεσφόρως πρὸς καταστολὴν τῶν ἐν ταῖς Ρωμανικαῖς (νεολατινικαῖς) χώραις ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἐπιτυχῶν μάλιστα ἤδη τὴν ἐκ Λομβαρδίας εἰς Νεάπολιν κίνησιν Αὐστριακοῦ στρατοῦ ἐπεμβάσεως.

Ἀλλὰ τῇ ἐν τῇ προκηρῦξει ἐκείνῃ ἐκδηλουμένῃ ἀπερικοφίᾳ ἀνταπεκρίνετο σφόδρα ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εὐθὺς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐν Ἰασίῳ διατριβῆς αὐτοῦ ἐπραξεν ἣ δὲν ἐπραξεν. Ἦτο δὲ οἶονεῖ τις ἀπαισία εἰσαγωγή εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ φόνος πεντήκοντα περίπου αἰχμαλώτων συλληφθέντων μωαμεθανῶν, οἵτινες (ὄντες οἱ μὲν ἔμποροι ὀθωμανοί, οἱ δὲ τούρκοι χωροφύλακες ἀφοπλισθέντες ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου) κατὰ τὸ βδελυρὸν παράδειγμα τῶν ἐν Γαλαζίῳ αἰματηρῶν σκηνῶν νύκτωρ ὑπὸ τοῦ ἐξεγερθέντος ὄχλου ἀρπαγέντες ἀπὸ τῶν φυλάκων αὐτῶν ἐσφάγησαν ἀσπλάγχχνως ὑπὸ τῶν ψυχραίμως ἐκτελούντων τὸν φόνον σφαγέων. Καὶ δὲν ἐνήργησε μὲν τὴν νέαν ταύτην ἀνοσιουργίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Γενικὸς Ἐφόρος (Ὑψηλάντης), ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκώλυεν αὐτήν. Ὅμοια δὲ μυστὰρὰ ὄργια ἐπεγένοντο καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Ρουμανίας τοσοῦτῳ μᾶλλον, διότι ὁ πρίγκιψ διέπραξε τὴν φοβεράν ἀφροσύνην νὰ ἐξυμνήσῃ δι' ἡμερησίας διατάξεως τὰ ἐν Γαλαζίῳ ὑπὸ τοῦ Καραβιά διαπραχθέντα. Ἡ δὲ νῦν ἡμετέρα γενεὰ μετὰ φρίκης πάλιν εἶδε καὶ ἐνόησε τῷ 1877 τί σημαίνει πόλεμος ἐν Ἀνατολῇ. Ὁ Ὑψηλάντης ὁ εἰδὼς πάντως πόσον δύσκολον ἦτο πόλεμος μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων νὰ μὴ μεταβληθῇ εὐθὺς εἰς πόλεμον φυ-

λειτικὸν καὶ θρησκευτικὸν, αὐτὸς οὗτος προεκήρυττεν ἀκριβῶς τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, εἰς ὃν ἄλλως βιαίως ὄθουν ἢ τε τοὺς ἀπ' αἰώνων δεδουλωμένους Ἑλληνας τῆς Μεσημβρίας κατέχουσα λύσσα, καὶ ὁ ὑποδαυλιζόμενος φανατισμὸς τῆς ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν προκαλουμένης ἐξεγέρσεως τῶν πνευμάτων ὡς καὶ ἡ εὐφλεκτος δεινὴ ἀγριότης τῶν Μωαμεθανῶν.

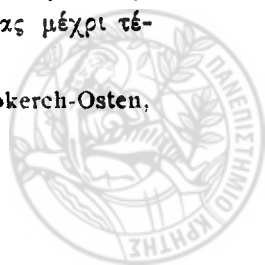
Καὶ ὡς πρὸς τὴν σκόπιμον ἔναρξιν δὲ τοῦ πολέμου σφόδρα ἐπιδραβῶς ἐπέδρασε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἀφοῦ κατηγάλωσεν ἱκανὸν χρόνον εἰς διαβούλια, ἀφίκετο εἰς Ἰάσιον ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠρισμένης σκέψεως περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ Ρουμανικοῦ ἔθνους. Καὶ ἐνταῦθα πανταχοῦ ἐπικρατεῖ ἀβουλία τις καὶ δισταγμὸς περὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς θέσεως, εἰς ἣν ἠνέχθη ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτε μὲν βλέπομεν αὐτὸν αἰσθανόμενον ἑαυτὸν ὡς ἀρχηγὸν ὀρμητικῆς τινος ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, ἄλλοτε πάλιν ἐμφανίζεται ἡμῖν ὡς τις νέος αὐτοκράτωρ Βυζαντίου, ὁ κληρονόμος τῶν Παλαιολόγων, ἐπιφανεὶς ἀπλῶς ἐπὶ τῆς σκινητῆς Ἰνα λάβῃ τὸ κεφάλαιον ἐργασίας ἤδη τετελεσμένης. Ἐν τοῖς μακροῖς διαβουλοῖς, ἅπερ ὁ Ὑψηλάντης ἐν τῇ νυκτὶ τῇ μετὰ τὴν εἰς Ἰάσιον ἀφίξιν συνῆψε μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ ὀσποδάρου Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ, ἐξήνεγκεν ἐν ἀρχῇ τὴν γνώμην νὰ ἐκδώσῃ εὐθὺς προκήρυξιν περὶ τῆς ἐν ταῖς παραδανουβείαις ἡγεμονίαις κατάργησεως τῶν προνομίων, ἵνα οὕτω καταστήσῃ πρόθυμα εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ τὰ τοῦ λαοῦ πλήθη. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σχεδίου τούτου ἀπέτρεψεν αὐτὸν αὐθις ὁ Ρίζος, παραστήσας αὐτῷ ὅτι διὰ τοῦ διαδήμματος τούτου ἐμελλε νὰ παροξύνῃ ἐναντίον αὐτοῦ τοὺς μέγα δυναμένους τῶν Βλάχων, οἵτινες ἠδύναντο κάλλιστα, ἔνεκα τῆς τοῦ πλήθους ἀμαθείας, νὰ ἐξεγείρωσι τοῦτο ἐναντίον τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ¹. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλιπεν αὐθις τὴν ἰδέαν ταύτην, καὶ ἠρκέσθη νὰ ἀπευθύνῃ προκήρυξιν τινα εἰς τοὺς Μολδανοὺς, ἧτις, ἐκδοθεῖσα συγχρόνως τῇ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, καθίστα γνωστὸν εἰς τοὺς ἐκπληττομένους ἐπὶ τῇ εἰδήσει Βλάχους, τοὺς ἀπευχομένους μέχρι νῦν τὸν ζυγὸν

1. Πρβλ. I. Ρίζ. Νερουλ. ἐν εἰρ. τ. 32. (Γερμ. μετάφρ. σ. 29).

τὸν Φαναριωτικόν, οὐχὶ δὲ τὸν Τουρκικόν, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἔλθει ἵνα καὶ τούτους ἐλευθερώσῃ· ἄλλως δ' ὑπηνίσσετο ἀπλῶς ὅτι κυρίως διήρχετο ἀπλῶς διὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Εἰς τοὺς Βλάχους ἢ προκηρύξεις ὑπισχνεῖτο ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας, ἔλεγε δ' ὅτι οὐδεμία ἐμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἐν τοῖς νόμοις καὶ τῇ κυδερνήσει τῆς χώρας μεταβολή· ἀλλ' ἐὰν ἴθελον εἰσβάλει εἰς τὴν χώραν τουρκικὰ στρατεύματα, «μὴ φοβείσθε, ἔγραφε, διότι μία δύναμις **κραταῖα εἶναι ἐτοίμη** νὰ τιμωρήσῃ τὴν θρασύτητα αὐτῶν καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτά¹».

Οἱ ἐν Μολδαυίᾳ, ὅσοι τούτων ἦσαν εἰδήμονες περὶ τὰ πολιτικά, ἐπίστευον, ὡς εἰκός, διηνεκῶς σαφέστερον ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἤρχετο ἀπλῶς ὡς πρόδρομος Ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ὡς μέλλων ἡγεμῶν τῆς χώρας ταύτης ὑπὸ τὴν Ρωσικὴν κυριαρχίαν. Ρῶσοι κοζάκοι γυτομόλησαν πρὸς αὐτόν, διεδόθησαν δὲ καὶ φῆμαι περὶ τῆς πρὸς τὴν χώραν προελάσεως Ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης πρὸς τοὺς Βοϊάρους, οἵτινες ἴθελον νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν, προστηνέχθη μετ' ἀνεπιτηδεϊότητος καὶ δυσηρέστησεν αὐτοῖς ταχέως, διότι ἐδέχετο αὐτοὺς εἰς ἀκρόασιν μετὰ μακρὰν αὐτῶν ἐν τοῖς προθλάμοις διατριβήν, ἐτήρει δὲ ψυχρότητα ὑπεροπτικὴν ἐν τῇ παρεχομένῃ αὐτοῖς ἀκρόασει. Ἄλλὰ τὸ χερίστον ἦτο ὅτι ἔλειπεν εἰς τὸν Γενικὸν Ἐφορον πᾶσα ἐπιτηδεϊότης ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν ὑποθέσεων, βεβαιότης ἐν ταῖς βουλαῖς καὶ γνώμαις, στρατηγικὴ ὀξυδέρκεια καὶ πνεῦμα διοργανωτικὸν στρατιωτικόν. Ἐμπειροὶ παρατηρηταί, οἱ ἰδόντες τοῦτον καὶ ἐπιζήσαντες, διαβεβαίουσιν ὅτι καὶ πιθανότητες ἔτι στρατιωτικῆς ἐπιτυχίας, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κακῶς ἐκλεχθέντι ἐδάφει, δὲν ἔλειπον ἐντελῶς. Ἡ Πύλη τοσοῦτον πολὺ ἀπησχολεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐναντίου τοῦ Ἀλῆ πολέμου, ὥστε αἱ Τουρκικαὶ φρουραὶ τῶν παρὰ τὸν Δανουβίον φρουρῶν, ἀπὸ τοῦ Δέλτα τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς Σιλιστρίας, εἶχον ἐλαττωθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν μέτρον· μετὰ τὴν ἐκρηξιν δὲ τῆς ἐπικυαστάσεως ὁ πασσᾶς τῆς Σιλιστρίας μέχρι τέ-

1. Τὸ κείμενον τῆς προκηρύξεως ἰδὲ πληρῶς παρὰ ν. Prokerch-Osten, τομ. 3, σελ. 54. Ἴδὲ αὐτὴν καὶ παρὰ Φιλίμ. σελ. 120.

λους Μαρτίου μόλις χιλίους άνδρας ήδυνήθη να συναγάγη. Η Βουλγαρία και η Ρουμελία ήσαν σχεδόν γεγυμνωμένοι στρατευσίμου στρατού. Είς άνδρα δὲ ενεργὸν καὶ δραστήριον καὶ ἔχοντα σαφῆ γνώσιν καὶ συνειδησιν τοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν ἀπέβλεπεν, οὐδ' αὖτως ἦτο ἀδύνατον, ποιούμενος ἄφθονον χρῆσιν τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῶν Ἡγεμονιῶν, ν' ἀπαρτίσῃ ἐν βραχεί χρόνῳ στρατὸν 30 χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενον ἀπὸ μισθοφόρων Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων. Οὕτω δὲ γινομένη ἡ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς Ἡγεμονίας στρατεία ἡδύνατο νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν ἀξίαν μεγάλου ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος γινομένου. Ἄλλ' ὁ Γενικὸς Ἐφορὸς ἡδύνατο πρὸς τοῦτοις νὰ παραστή οὐχὶ ὡς τυχοδιώκτης, ἀλλ' ὡς δύναμις ἐμπόλεμος, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἐπὶ τέλος πράγματι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνάμιξιν τῆς Ρωσίας· ἀλλ' ἦτο ἀναγκαστὸν πρὸς τοῦτο, ὡς κρίνουσιν οἱ σύγχρονοι, οὐχὶ νὰ ποιῆται ἐπιδείξεις ἐν Ἰασίῳ ἢ ἐν τῇ ἔνδον Βλαχίᾳ, ἀλλὰ διὰ τολμηρᾶς τινος ἐπιθέσεως νὰ καταλάβῃ τὴν Βραίλαν, καὶ νὰ ἐγκαταστή στρατιωτικῶς ἐν τοῖς ὄρλοις τῶν δύο Ἡγεμονιῶν κατὰ τὴν πρὸς τὴν Σιλίστριαν διεύθυνσιν καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τὸν Δανούδιον ¹.

Ἄλλ' ἐν τῷ στρατοπεδαρχείῳ τοῦ Ὑψηλάντου, τῷ ἰδρυμένῳ εἰς τὸ παρὰ τὸ Ἰάσιον μοναστήριον τοῦ Γαλατᾶ ², οὐδὲν ὑπῆρχε σχέδιον συστηματικόν, οὐδεμίαν σκόπιμος ὀργάνωσις ἢ ἰσχυρὰ βουλὴ καὶ ἐνέργεια. Ὁ Ἀλέξανδρος μάλιστα ἔνεκα τῆς μεγάλης μωρίας, ἣν διέπραξεν ἐκθιάσας ἀπὸ τοῦ τραπεζιτικοῦ οἴκου Παύλου Ἀνδρέου ἐπὶ ψευδεῖ αἰτιάσει τὸ ποσὸν 60 χιλιάδων δουκάτων (γροσίων μόνον κατὰ Τρικούπη), ἐνέσπειρε γενικὸν τρόμον καὶ βαθεῖαν δυστροπίαν μεταξὺ τῶν πλουσίων ἰδιοκτητῶν. Ἐνθὺ δὲ νῦν πλέον ἢ ποτε εἶχε τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν

1. Πρὸβλ. Ρίξου Νεφουλ. ἐν εἰρ. τ. 5, σελ. 23. (Γερμ. μετάφρ. σ. 25). Τρικούπ. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, τόμ. 1, σελ. 52. Finlay, History of the greek revolution, τόμ. 1 σελ. 143, 145. Prokesch-Osten, τόμ. 1, σελ. 24.

2. Τὸ στρατοπεδαρχεῖον ἦν ἐν Ἰασίῳ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κωνσταυοῦση-νοῦ· ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Γαλατᾶ ἦν ἀπλῶς τὸ μέγαρον τοῦ Ὑψηλάντου. Σ. Μ.

Ρωσικὴν βοήθειαν, ἢ ὀργάνωσις τῶν δυνάμεων αὐτοῦ μικρὰς ἐποιεῖτο προόδους καὶ μόνον ἢ ἤδη μνημονευθεῖσα μεγάλη ἔλλειψις τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Βουλγαρίᾳ παρέτεινε πάντως τὴν ἀσθενῆ ὑπαρξίν τῆς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις σκιώδους Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐσχημάτισε τῇ 25)9 Μαρτίου¹ διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡμερησίας διατάξεως τοὺς «σκελετοὺς» τῶν στρατιωτικῶν σιφῶν, ἅτινα ἤλπιζε νὰ παρατάξῃ. Ἀρχηγοὺς τοῦ ἐπιτελείου τῶν δύο στρατιωτικῶν μοιρῶν, αἵτινες ἐμελλόν νὰ συγκροτηθῶσι, διώρισεν ἐν ἀρχῇ μόνον ἄνδρας τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀκολουθίας, τὸν πρίγκιπα δηλονότι Καντακουζηνόν, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Γεώργιον καὶ Νικόλαον Ὑψηλάντας, τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν καὶ ἄλλους², ἐνῶ τρίτος τις ἀδελφὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κατ' αἴτησιν τοῦ Δικαίου καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἐταίρων ἐπεχείρησε κατὰ Ἀπρίλιον ὁδοιπορίαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἵνα ἀνχλάβῃ ἐνταῦθα ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τοῦ κινήματος. Τῇ 26)10 Μαρτίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναφ τοῦ Ἰασίου κηρύχθησαν πανηγυρικῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου αἱ σημαίαι τῆς Ἐταιρείας αἱ ἔχουσαι χρομικ κυανοῦν μετὰ λευκοῦ καὶ μέλανος, φέρουσαι δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα», ἐπὶ τῆς ἐταίρας δὲ ἐπιφανείας τὸν φοίνικα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐκ τῆς κόνεώς μου ἀναγεννώμιαι». Ἐν τούτοις δι' ὄλης τῆς ἑβδομάδος, ἦν ἐξοπλήθη ἐν Ἰασίῳ, ὁ στρατὸς τοῦ ἐλευθερωτοῦ μόνον ἀνῆλθεν εἰς δισχιλίους ἄνδρας, Ἕλληνας (τὸ πλεῖστον στρατιώτας τῆς τέως ἡγεμονικῆς φρουρᾶς), Σέρβους, Βουλγάρους (ἡσκημένους ἐν μέρει ἐν τῇ Σερβικῇ, ἐν μέρει ἐν τῇ Ρωσικῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ), οἵτινες ἕνεκα τῆς εὐκόλως ἐπικισθητῆς

1. Τῇ 24)8. Σ. Μ.

2. Ὁ Γεώργιος Ὑψηλάντης ἦν διοικητὴς τοῦ πρώτου σώματος (σωματάρχης), μέλλοντος νὰ συγκροτηθῇ ἐκ τριῶν χιλιαρχιῶν ἢ συνταγμάτων. Εἰς τῶν χιλιαρχῶν, ὁ Ἰωάννης (Γιαννάκης) Κολοκοτρώνης, ἦτο ἀδελφὸς (ἀλλὰ κατὰ Τρικουπὴν ἐξαδελφός) τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ὁ Νικόλαος Ὑψηλάντης ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ δευτέρου σώματος, ἔχον παρ' ἑαυτῶν τὸν Δούκαν ὡς ταγματάρχην (λέγε συνταγματάρχην ἢ μέραρχον στρατηγόν. Σ. Μ.) καὶ τὸν χιλιαρχὸν Βασίλειον Βασιλάμ. Ὁ κυρίως διοικητὴς τοῦ Ἐπιτελείου ἐμελλε νὰ εἶναι ὁ πρίγκιψ Καντακουζηνός.

καθισταμένης ἀνεπαρκείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐδόλως ἐργαζομένου ὡς εὐτόλμου ἀρχηγοῦ, ἐκινούντο μετ' ἀγωγῆς στρατιωτικῆς ἐπικινδύνως ἀδρανούς.

Τέλος τῆ 1)13 Μαρτίου ἤρξατο τῆς πρὸς τὴν Βλαχίαν πορείας. Παρέδωκεν αὐθις τὴν ἀρχὴν τῆς Μολδαβίας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὀσποδάρου Μιχαήλ Σούτσου καὶ εἶτα μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ, τοῦ συγκειμένου τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἵππικοῦ, καὶ πυροδόλον μὲν οὐδὲν κεκτημένου, ὀλίγα δὲ μόνον ἐπιτήδεια πολέμου, καὶ κυρίως εἶπειν διατηρουμένου διὰ τῶν χρηματικῶν πόρων, οὗς οἱ ἐν Μολδαβίᾳ, Ὀδησσῷ καὶ Χερσῶνι, ἐν Κριμαίᾳ καὶ Ταϊγανίῳ εὐποροῦντες Ἕλληνες παρείχον ἀφθόνως, μετέβη εἰς τὴν μικρὰν ἐν τοῖς Μολδαβικοῖς ὄρειοις πόλιν Φωξάνην, εἰς ἣν ἀφίκετο μετὰ πορείαν ἑπτὰ ἡμερῶν. Ἐνταῦθα ὁ Ὑψηλάντης ἔμεινε αὐθις ἐπὶ τινα χρόνον ἔνταῦθα δὲ ηὐξήθη τοῦλάχιστον ὁ στρατὸς αὐτοῦ οὐκ ὀλίγον, εἰ καὶ σφόδρα πολὺ ὑπελείπετο ἔτι τῆς δημοσίᾳ μεγαλῶς κηρυσσομένης ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος δυνάμεως δεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Ηὐξήθη δὲ ὁ στρατὸς αὐτοῦ, διότι ἔνθεν μὲν ἔτε Ἡπειρώτης Ἀναστάσιος ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου καὶ ὁ γνωστὸς ἔμιν Καραβιάς ἤγαγον πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Γαλαζίου πολλὰς ἑκατοντάδας Ἀλβανῶν, Ἑλλήνων, Βλάχων καὶ Βουλγάρων καὶ δύο κανόνια· εἰ καὶ ὁ Ὑψηλάντης διέπραξεν οὕτω τὴν ἀσυγχώρητον ἀφροσύνην νὰ διορίσῃ εὐθὺς μέραρχον τὸν μιαιφόνον Καραβιάν. Ἐξ ἄλλου δὲ προσήρχοντο νῦν εἰς αὐτὸν πολλαχόθεν, ἰδίως δὲ ἀπὸ τῆς νοτίας Ρωσίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας ἐν Βουκουρεστίῳ σχολῆς¹ πολυπληθέστατοι νεαροὶ *Ἕλληνες ἐθελονταὶ* ἀπὸ καλῶν οἰκογενειῶν *Μίαν* τούτων μοῖραν ἐκράτησεν ἐν Ἰασιῷ ὁ Ρίζος Νερουλός, ἕνα σχηματίσῃ ἐκ τούτων νέαν τινὰ φρουρὰν τοῦ ὀσποδάρου. Τὸ πλήθος δὲ τῶν νεαρῶν Ἑλλήνων ἔταξεν ὁ Ὑψηλάντης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πρίγκιπος Καντακουζηνοῦ, καὶ ὠργάνωσεν ἐκ τούτων κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Θηβαίων τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου «*ἱερὸν λόχον*» πεντακοσίων μαχητῶν. Οἱ νέοι οὗτοι μαχηταί

1. Περὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου ἀναφέρει ὁ Α. Γεννάδιος, *History of Greece*, σελ. 171.

ὅτε τὸ Διδάνιον διέταξε τοὺς διοικητὰς τῶν παρδανουβείων φρουρῶν ἵνα ἅμα τῇ πρώτῃ γενομένη αὐτοῖς ἐπικλήσει τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἀνθηγεμόνων (καϊμκακμῶν) εἰσελάσωσιν εἰς τὴν Βλαχίαν, ὁ Ρῶσος πρεσβευτής, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν συνθηκῶν, ἀπήτησεν ἵνα ἡ διάταξις αὕτη μὴ ἐκτελεσθῇ «πρὶν ἢ ὁ ἐν Βλαχίᾳ Ρῶσος γενικὸς πρόξενος Πίνης συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἀνθηγεμόνων περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου τῆς τοιαύτης στρατιωτικῆς συνδρομῆς»¹. Τοῦτου ἕνεκα, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, ἤδυνήθη ὁ Βλαδιμιρέσκος νὰ ἐκτείνῃ ἀταράχως τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ· ὅτε δὲ ἐκήρυξεν ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ ὀσπαδάρος Καλλιμάχης δὲν ἔπρεπε νὰ διαβῇ τὸν Δανουβίον ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτοῦ καὶ πρὶν ἢ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῆς θεραπείας τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καταγγελλομένων ἀδικημάτων, τότε οἱ μεγάλοι βοῖάροι, οἵτινες οὐδὲ ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς γενομένων ἀνακοινώσεων τοῦ Ὑψηλάντου ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀσφαλῶς ἔχοντας, ἔσπευδον νὰ φεύγωσιν ἀπὸ τοῦ Βουκουρεστίου εἰς τὸ Ἐπταπύργιον. Ἐπέστρεψαν δὲ τότε καὶ οἱ ἐπίτροποι τοῦ ὀσπαδάρου Καλλιμάχου εἰς Ρουχτσούκιον. Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν φρούρησιν τῆς Βλαχικῆς πρωτεύουσας ἀνέλαβεν ὁ Ἕλληνας **χιλίαρχος** (πίμπασης)² Σάββας, ὅστις οὐδὲν ἤθελε νὰ γινώσκῃ περὶ κινήματος ἐπαναστατικοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοδώρου, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ 1500 ἄνδρας τῆς Ἑλληνικῆς φρουρᾶς³, τὸ πλεῖστον καλῶς ἡσκημένους στρατιώτας· μετὰ τούτων λοιπὸν ἀνέλαβε τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἐφρόντισεν ἰδίως περὶ τῆς ἀσφαλοῦς μέχρι τοῦ Δανουβίου μεταδιβάσεως τῶν μωμεθανῶν κατοίκων. Τέλος δὲ συνήφθησαν καὶ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ Βλαδιμιρέσκου καὶ τοῦ Σάββα. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτων ὑπῆρξεν ὅτι ὁ μὲν Σάββας ἀπεχώρησεν εἰς τὸ μέγαρον τὸ μητροπολιτικόν, ὅπερ ἐμελλε νὰ χρησιμοποιήσῃ νῦν ὡς ἀκρόπολιν, ὁ δὲ Θεόδωρος κατέλαβε μετὰ τρισχιλίων Πανδούρων τὸ

1. Πρὸβλ. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1, σελ. 25 κ. ἑ.

2. Χιλίαρχος δηλονότι κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μέχρι νῦν ἐν ταῖς Ἑγεμονίαις στρατιωτικῇν τάξιν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου συσταθεῖσαν. Σ. Μ.

3. Τῆς ἐξ Ἀρβανιτῶν (Ἑλλήνων κατὰ πρῶτον λόγον, εἶτα δὲ καὶ Σέρβων καὶ Βουλγάρων) συγκειμένης φρουρᾶς. Ἴδε σελ. 10. Σ. Μ.

έγγυς μοναστήριον Κατράμι, καὶ τῇ 15)27 Μαρτίου εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν μετὰ 2000 Πανδούρων καὶ 200 Σέρβων ἰππέων καὶ ἤρξατο νῦν νὰ ἐνεργῇ μετὰ τολμηρᾶς αὐτενεργείας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ σχεδίων, ἐστρατολόγει δὲ καὶ Σέρβους καὶ Βουλγάρους, ἀπηύθυνε δὲ (τῇ 17)29 Μαρτίου) προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, ἐν ἣ προσεκάλει τοῦτον ἵνα ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ ἀποταθῇ πρὸς τὸν Σουλτάνον αἰτούμενος παραχώρησιν σιρᾶς μεταρρυθμίσεων.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὅστις διὰ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ μελλήσεως ἀπώλεσε τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ καταλάβῃ τυχῶς καὶ ἐξ οἰκείας πρωτοβουλίας καὶ ἐνεργείας τὴν Βλαχικὴν πρωτεύουσαν, περιέστη νῦν εἰς μεῖζονα ἔτι δυσχέρειαν προκειμένου νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀρχηγὸς εἰς ἄνδρα ψυχρῶς καὶ δευδερκῶς κρίνοντα τὰ πράγματα, οἷος ἦν ὁ Σάββας, καὶ εἰς τὸν Θεόδωρον, ὅστις παρίστατο νῦν ἀπροκαλύπτως ὡς πολέμιος αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδέποτε ὑπερέβαλε τὴν ἐπισφαλῆ θέσιν, εἰς ἣν περιτλήθη, καὶ ἦτις διηνεκῶς ἐδασάνιζεν αὐτὸν καὶ ἐπέφερε τὴν ἠθικὴν παράλυσιν τοῦ στρατοῦ Ἀφοῦ ἔμεινεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ἐν Φωξάνῃ, ἤλαυνεν ἐπὶ τέλους, ἐν μέσῳ δυσχερῶτων μεταξύ Δούκα καὶ Καραδία διαφορῶν, ἐπὶ τὸ Βουκουρέστιον. Ἐπεραιώθη δὲ διὰ Σλαμ-Ριμνικίου καὶ Βουζέου εἰς Πλοέστιον. Καθ' ὁδὸν δὲ καὶ ὁ Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος ἠνώθη πρὸν τὸν Ὑψηλάντην ἄγων μετ' ἑαυτοῦ 200 κρατίστους ἰππέας μαχητάς· ὁ Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος, ὁ ἀνδρειότατος στρατιώτης, ὁ κράτιστος ἀξιωματικὸς καὶ ὁ πιστότατος ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ αὐτοῦ Ἕλληρ τῆς Βλαχίας. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀκριβῶς δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ νοήσῃ καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἀξίαν τὴν ἀρίστην τχύτην δύναμιν, ἦτις ἐν τῇ οἰκτρᾷ καταστροφῇ, εἰς ἣν ἔληξε τὸ ἐν τῆς Βλαχικαῖς χώραις ἑλληνικὸν κίνημα, ἀπώλετο ἐνδόξως μὲν, ἀλλ' ἀνωφελῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἐν Πλοεστίῳ εἰς νέκν ἡ στρατεία προσέκρουσε μέλλησιν πολυήμερον, ἕως οὗ τέλος ἀπεφασίσθη ἡ πρὸς τὸ Βουκουρέστιον προέλασις. Τῇ 26)7 Ἀπριλίου ἀφίκετο ὁ Δούκας μετὰ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ εἰς τὴν **Κολεντιαν**, ἐπαυλὴν τινα τῆς πριγκιπίσεως Γκίκα, ἐν ὠριαῖα ἀποστάσει ἀπὸ τοῦ Βου-

κουρεστίου κειμένην, καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἦλθε καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης, ἐχαιρετίσθη δὲ εὐφροσύνως ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ ὑπὸ τῶν ὀλίγων βοιάρων ὡς ἀρχὴ ἔχουσα κύρος ἀνώτερον ἀπέναντι τοῦ ἐπικινδύνου στίφους τοῦ Θεοδώρου.

Εὐθὺς νῦν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου μέρος τῆς πρωτεύουσας κατέλαβε στρατιωτικῶς ὁ Δούκας. Ἄλλ' ὁ Σάββας, ὅστις μετὰ δεινῆς ἀνησυχίας ἔδλεπεν ὅτι ἡ Ρωσικὴ συνδρομὴ δὲν προσήρχετο, προσεχώρησεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην μόνον ἀφοῦ ὁ τοῦ πρίγκιπος γραμματεὺς Λασσάνης διεβεβαίωσεν αὐτῷ ὅτι ἡ Ρωσία ἀνέμενε τὴν τῶν Τούρκων εἰσέλασιν, ἵνα ἔχη δικαίαν πρόφασιν ἐπεμβάσεως, ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος, ὅστις εἶχε καταλάβει μετὰ 3000 ἀνδρῶν καὶ τριῶν κανονίων τὸ μέγαρον Βραγκοδάγκα, μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ Δούκα καὶ Σάββα μεσιτείας προσεχώρησεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ἐξήτει νὰ ὠθήσῃ τὸν Γενικὸν Ἐφορον εἰς τὸ παρατολμότατον ἐπιχείρημα τῆς εἰς Βουλγαρίαν εἰσβολῆς, προδήλως ὅπως διὰ καλοῦ τρόπου ἐξαγάγῃ αὐτὸν τῆς Βλαχίας, ἴσως δὲ ἀπὸ τοῦ νῦν ἤδη σκοπῶν δολίως νὰ ὠθήσῃ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ μικρὸς στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου, προσερχομένου εἰς αὐτὸν παντὸς συρφετοῦ, ἠυξήθη μέχρι τρισχιλίων ἀνδρῶν, ἐνῶ τὸ στρατοπεδαρχεῖον ἠσχολεῖτο εἰς πράξεις μηδαμινάς, ἢ δὲ πειθαρχία καὶ ἡ τάξις παρελύοντο ἕνεκα τῶν ἀτάκτων ἀργυρολογιῶν, ἐξαιρουμένων τῶν μυροφοριτῶν καὶ τῆς φάλαγγος τοῦ Γεωργάκη¹. Καὶ νῦν δύο κατηνέχθησαν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου πλήγματα ἐκ τε τῆς Λαϊδάχης καὶ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, ἅτινα ἐμαρτύρησαν ἀριδῆλως τὸ ὅλως ἀπεγνωσμένον τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ.

Αἱ ἐκ τῶν παραδανουβείων χωρῶν εἰδήσεις ἐπέδρασαν κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον ἐπὶ τὰ δύο κυριώτατα κέντρα τῆς τότε πολι-

1. Περὶ τῶν μέχρι νῦν ἐκτεθέντων πρβλ. P. I. Νερούλου ἐν εἰρ. τ. σελ. 25—33). Th. Gordon, Geschichte der griechischen Revolution, bearbeitet von Zinkeisen, Μέρ. 1, σελ. 120 κεφξ. 122—128. Τρικούπ. τομ. 1, σελ. 50—61. Finlay, τόμ. 1, σελ. 143—155. Gervinus, τομ. 5, Μέρ. 1, σελ. 153 κεφξ. 154 κεφξ. Mendelssohn Bartholdy, Geschichte Griechenlands, Μέρ. 1, σελ. 153 κεφξ. 162—165.

τικῆς, ἄτινα κατὰ πρότεστον λόγον κατέπληξεν ἰσχυρῶς καὶ ἀπροσδοκῆτως ἢ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης εἰδησις. Ἐν Λαϊδάχῃ ἢ εἰδησις ἢ περὶ τοῦ κινήματος τοῦ Βλαδιμιρέσκου εἶχεν ἤδη κακίστην ἐμποιήσει ἐντύπωσιν· αἱ δὲ λεπτομέρειαι τοῦ γεγονότος ἐφαίνετο ὅτι ἐμρτύρουν ἀτυχῶς τὴν πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἐπαναστάσεις τῶν Ρωμυνικῶν χωρῶν ὁμοιότητα τοῦ κινήματος. Ἐν τούτοις τό γε νῦν οὐδεμία ἀπεδόθη αὐτῷ σπουδαιότερα σημασία καὶ, πρὸς ἀφαίρεσιν πάσης περὶ Ρωσικῆς εἰς τὰ πράγματα ταῦτα συμπράξεως ὑπονοίας, ὁ κόμης Νεσσελρῶδε ἀπήνητησεν εἰς τὴν πρώτην ἀπὸ 23)7 Μαρτίου 1821 ἔκθεσιν τοῦ Ρώτου γενικοῦ προξένου Πίνῃ διὰ διακοινώσεως, ἐν ἣ δι' αὐστηροτάτων φράσεων κατεδικάζετο ἢ τοῦ Βλάχου ἀρχηγοῦ ἐξέγερσις, διετάσσετο δὲ ὁ Πίνης νὰ κηρύξῃ ὅτι ὁ Βλαδιμιρέσκος οὐδεμίαν ἐμελλε νὰ τύχῃ προστασίας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας, νὰ μὴ καταλίπῃ δὲ μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὀλοσχεροῦς ἐκ μέρους τῆς Ρωσικῆς κυβερνήσεως ἀποδοκιμασίας τῶν ἐν Βλαχία ταραχῶν. Οἱ ἐν Λαϊδάχῃ δὲ συναθροισθέντες ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται, ἰδίως οἱ Αὐστριακοί, ἐνόμισαν ὅτι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἠδύναντο αὐθις νὰ ἡσυχάσωσιν. Ἐνταῦθα δέ, ὡς καθόλου ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς τοῦ Ὁθωνος βασιλείας, πρέπει τις νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον ἔτι σιδηρόδρομοι καὶ τηλεγράφοι, ὅτι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις σπάνια ἦσαν τὰ ἀτμόπλοια· καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀνατολικῷ καὶ τῷ νοτιανατολικῷ τμήματι τῆς ἡμετέρας ἡπείρου (Εὐρώπης) καὶ τῆς Αὐστρίας συμπεριλαμβανομένης ἀτελῶς μόνον ἔτι εἶχεν ἀνκπτυχθῆ τὸ νῦν τοσοῦτον σπουδαίως καὶ ἀδρῶς ἀναπτυχθὲν σύστημα τοῦ τύπου τῶν ἐφημερίδων. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἢ εἰδησις τῆς εἰς Ἰάσιον εἰσελάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου (ἢ συμπιπτουσα πρὸς τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Πεδεμοντίῳ ἐκρήξεως στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως) ὡς καὶ ἢ εἰδησις ὅτι ἐξέδωκεν οὗτος προκήρυξιν περὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων στηριζομέ-

1. Πρῶτον ἀτμόπλοιον ἐφάνη ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις τὸ πολεμικὸν ἢ Καρτερία, τῷ 1827. Σ. Μ.

νην ἐπὶ ἀρχῶν ἐπαναστατικῶν (revolution) ἐνέσκηψεν, ὡς ἦν εἰκός, δίκην κεραυνοῦ ἐν Λαϊδάχῃ.

'Ο 'Υψηλάντης ἐν τῇ ἀπλότῃ καὶ ἀφελείᾳ αὐτοῦ εἶχε πράξει τὸ καθ' ἑαυτὸν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο τὰ μέγιστα νὰ κτασθῆσιν ἐμ-
βρόντητον τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξανδρον. Αὐτοῦ προτροπῇ ὁ ὀσπο-
δᾶρος Μιχαὴλ Σουττος καὶ τὸ ἡγεμονικὸν συμβούλιον (διδάνιον)
τῆς Μολδαυίας τῇ ἐπύριον τῆς εἰς τὸ 'Γάσιον εἰσελάσεως τῶν
'Εταίρων εἶχεν ἀπευθύνει ἱκετευτικὰς ἀναφορὰς πρὸς τὸν αὐτο-
κράτορα τῆς Ρωσίας 'Αλέξανδρον. 'Ο ὀσποδᾶρος ἐμπλεως ἐνθου-
σιασμοῦ ἀνεκείνου τῷ αὐτοκράτορι τὴν περὶ ἐξεγέρσεως τῶν 'Ελ-
λήνων εἶδησιν καὶ παρεκάλει τοῦτον νὰ διατάξῃ εὐθὺς τὴν ὑπὸ
Ρωσικῶν στρατευμάτων κατάληψιν τῆς Μολδαυίας, ὡς μέλλοντος
τοῦ 'Υψηλάντου νὰ ἀπέλθῃ εὐθὺς εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ τῆς χώρας
μελλούσης νὰ ἐκτεθῇ ἀνυπεράσπιστος εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν
'Οθωμανῶν. Ἐτι ἐκτενέστερον ἐδικαιολόγει τὴν αἴτησιν ταύτην ὁ
ὀσποδᾶρος ἐν τινι πρὸς τὸν κόμητα Καποδίστριαν ἐπιστολῇ. Τῇ
αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ ἔγραψε καὶ ὁ 'Υψηλάντης ἐπιστολὴν εἰς τὸν αὐτο-
κράτορα 'Αλέξανδρον, ἐν ἣ ἐν πρώτοις μετὰ πολλῆς ἀφελείας
παρίστανε τὴν 'Ελληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς ἐξ ἐμπνεύσεώς τινος
θείας προελθοῦσαν, συγχρόνως ὁμῶς ἐξέθετε μετὰ πολλῆς ἀπλότη-
τος ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἦτο προῖον εὐρέως διαδεδομένης μυ-
στικῆς ἐταιρείας. «Αἱ γενναῖαι ἐπιβολαὶ τῶν ἐθνῶν, ἔγραφεν, ἔρ-
χονται ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἐξ ἐμπνεύσεως πάντως θείας οἱ 'Ελληνες
ἐξεγείρονται ἀθρόοι σήμερον, ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν στυγερὸν ζυ-
γὸν τὸν ἀπ' αἰῶνων πιέζοντα αὐτούς. Τὰ καθήκοντά μου πρὸς τὴν
πατρίδα καὶ πρὸς τὰ τελευταῖα θελήματα τοῦ πατρός μου μοὶ ἐπι-
βάλλουσιν ἐπιτακτικῶς νὰ ἀφιερῶ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰς
ἀγῶνα οὕτω δίκαιον, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μου. [Με-
γχειλιότατε!] 'Αναφοραὶ πλείονες τῶν διακοσίων ὑπογεγραμμέναι
ὑπὸ πλείονων ἢ ἐξκοσίων χιλιάδων ὀνομάτων τῶν προκρίτων πα-
σῶν τῶν τάξεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς 'Ελλάδος κλοοῦσί με νὰ ἀνα-
λάβω τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν.
'Οιοῦτος ὁ ὄρκος, ὃν ὠμόσασμεν πάντες καὶ ὃν θὰ δυνηθῶμεν νὰ
τηρήσωμεν ἀπαράδιστον. [Νομίζω καθήκον νὰ ὑποτυπῶσω διὰ

Ἑλλάδος καὶ πρόμαχος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τοῦ Ἰσλάμ. Ἰδοὺ οἱ τελευταῖοι λόγοι τῆς ἐπιστολῆς: «Ἐγκυαλιέετε, Μεγαλειότατε, τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην αὐτῶν ὅτε διὰ μιᾶς λέξεως δύνασθε νὰ ἐλευθερώσητε αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φρικταλέων μακροῦ καὶ τρομεροῦ ἀγῶνος; Ἡ Θεὸς Πρόνοια θὰ προστατεύσῃ ἀναμφιβόλως τὸν ἡμέτερον τοσοῦτον δίκαιον ἀγῶνα, ὁμοίως δὲ τὰ πάντα λέγουσιν ἡμῖν ὅτι Ἑμεῖς, Μεγαλειότατε, ἡ Πρόνοια αὕτη ἐξελέξατο, ἵνα θέσητε τέρμα εἰς τὰς μακρὰς ἡμῶν θλίψεις. Μὴ ἀπορρίψητε, Μεγαλειότατε, τὰς παρακλήσεις δέκκ ἑκατομμυρίων Χριστιανῶν, οἵτινες ἔνεκα τῆς εἰς τὸν θεῖον ἡμῶν *Διωρωτῆν* πίστεως ἐξεγείρουσι τὸ μῖσος τῶν τυράννων αὐτῶν. Σώσατε, Μεγαλειότατε, σώσατε τὴν πίστιν τυχτῆν ἐναντίον τῶν διωκτῶν αὐτῆς καὶ ἀπόδοτε ἡμῖν τοὺς νεοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς βωμοὺς, ἀφ' ὧν τὸ θεῖον τοῦ Εὐαγγελίου φῶς ἐκπεμφθὲν ἐφώτισε τὸ μέγχα Ἔθνος, οὗ ἄρχετε. Ἐλευθερώσατε ἡμᾶς, Μεγαλειότατε. Καθάρατε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν αἱματηρῶν τούτων τεράτων, καὶ ἀξιώσατε νὰ προσθέσητε εἰς πάντα τὰ μεγάλα ὀνόματα, ἅπερ ἡ Εὐρωπαϊκὴ εὐγνωμοσύνη, παρέχει ἡμῖν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἑλλάδος».

Τέλος περατῶν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ πρίγκιψ συνίστα τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του, ἅτινα δὲν εἶχον νοήσει ἔτι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐξητεῖτο συγχρόνως τὴν ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς Ρωσικῆς ὑπηρεσίας ἀπόλυσιν ἐκ τοῦ τε καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ¹.

Ἡ ἐντύπωσις ἡ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων, ἃς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας ἐκομίσκατο διὰ ταχυδρομοῦ ἰδιαιτέρου, ἦν πάντῃ ἀλλοία ἢ ὅταν ἠλπιζεν αὐτὴν ὁ Ὑψηλάντης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς ἀγγελίας ταύτης ἠσθάνθη ἐκπληξιν σφόδρα δυσάρεστον. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν ἰσχυροτάτην συμπάθειαν, ἧς ἐνεφορεῖτο πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν, τὸ αἰσθημα τοῦτο νῦν ἀκριβῶς εἶπερ ποτὲ ὑπεχώρει ἐξ ἀνάγκης πρὸς τῆς βαθείας ἀπεχθείας καὶ τοῦ φόβου, ἅπερ ἠσθάνετο πρὸς τὴν *ἐπανάστασιν* (revolution) καὶ εἰς τὸν ἐπίβουλον χαρακτήρα τῶν μυστικῶν ἐπιχειρῶν. Ἀκριβῶς

1. Πάντα ταῦτα τὰ ἔγγραφα συντεταγμένα ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσι τύποις ἐκδομέναις παρὰ ν. Prokerch-Osten τομ. β', σελ. 58 κφξ.

δὲ κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε προσχωρήσει στενότερα πρὸς τὴν αὐστηρῶς νομιμόφρονα πολιτικὴν, ὅταν ὁ πρίγκιψ Μεττερνίχος, ἡ ψυχὴ (ῆ) τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὅστις ἐζήτησε σφόδρα τὴν διατήρησιν τῆς μετὰ τῆς Ρωσίας ἐνώσεως καὶ διὰ ταύτης ἤθελε νὰ κωλύσῃ τὸ κράτος τοῦτο πάσης ἐν Ἀνατολῇ προεκτάσεως. Ἀκριβῶς δὲ τῇ 2)14 Μαρτίου ὁ Ἀλέξανδρος διεβεβαίωσε ἐμφαντικῶς ἐνώπιον τοῦ αυτοκράτορος Φραγκίσκου Α' τῆς Αὐτρίας, τοῦ Μεττερνίχου καὶ τοῦ Πρώτου ὑπουργοῦ Βερντόρφ κατὰ τρόπον ἐπισημότατον τὴν πιστὴν αὐτοῦ ἐμμονὴν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῶν καὶ ποιθήσεων ἀπέχθειαν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ὑπισχνεῖτο δὲ νὰ πέμψῃ τῷ αυτοκράτορι τῆς Αὐτρίας πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπαναστάσεως, χρεῖας τυχούσης, ἐπικουρικὸν στρατὸν 95 χιλ. ἀνδρῶν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ τῆς Αὐτρίας πολιτικοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἐφάνησαν τότε κατ' ἀρχὴν δυσμενεῖς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐξέγερσιν, καὶ διότι αὕτη ἦτο ἐπανάστασις καὶ διότι ἠπέλει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, δὲν ἐδοκίμασαν πολλὴν δυσκολίαν νὰ προσηγάγωσιν εἰς ἑαυτοὺς ὁλοσχερῶς τὸν Ρῶσον αυτοκράτορα καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὰς ἐνεργείας τῶν πολυπληθῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ Ἑλλήνων τῶν περιβεβλημένων πολιτικῆ ἢ στρατιωτικῆ ἀξιωματικῆ καὶ τῶν πολλῶν φιλελληνικῶν φρονήματα ἐχόντων λειτουργῶν τοῦ κράτους τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ρωσικὴν μερίδα. Ὅλιγον δ' ὡσαύτως ἐγίνωσκε τίνες ἀκριβῶς πολιτικὴν εἶχε μέχρι νῦν μετέλθει πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ὁ ἐμπιστος καὶ εὐνοούμενος αὐτοῦ ὑπουργὸς **Ἰωάννης Καποδίστριας**. Ἀδιστακτικῶς λοιπὸν ἠδύνατο νῦν ὁ αυτοκράτωρ ν' ἀποκηρύξῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ πρίγκιπος Ὑψηλάντου. Τὸ ὄνομα τοῦ πρίγκιπος ἐξηλείφθη ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ πρίγκιψ Βίγγενστάϊν, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Βεσσαραβία παρὰ τὸν Προῦθον ἐπιτηρητικοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, ἔλαβεν εὐθὺς σαφῆ καὶ αὐστηρὰν διαταγὴν ἐπὶ μηδεμιᾶ προφάσει μήτε ἀμέσως μήτε ἐμμέσως νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἐν ταῖς Ἰγερμονίαις ταραχάς. Τέλος δὲ καὶ ὁ βερῶνος Στρογονόφ, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρῶ-

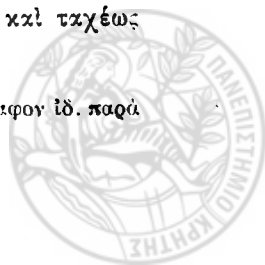
σος πρεσβευτής, ἔλαβεν ἐντολὴν ἀπευθυνθεῖσιν αὐτῷ ἀπὸ 14]26 Μαρτίου νὰ κηρύξῃ εἰς τὸ Διδάνιον ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ρωσίας ἦτο ὅλως ξένη πρὸς τὰς νεωτεριστικὰς ἐνεργείας τὰς ζητούσας νὰ τραξῶσι τὴν ἡσυχίαν ἐπαρχιῶν Τουρκικῶν. Διετάσσετο δὲ ὁ Στρογονῶφ νὰ πείσῃ τὴν Πύλην ὅτι πολιτικὴ τοιαύτη, ὅα ἢ ὑπὸ τῶν ταραχοποιῶν εἰς τὴν Ρωσίαν ἀποδιδομένη, διετέλει εἰς ζῴηροτάτην ἀντίφασιν πρὸς τὰ φρονήματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὅτι οὗτος ἐν ταῖς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεσιν αὐτοῦ ἀπέβλεπε διηνεκῶς πρὸς τὴν δικτήρησιν καὶ αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Βραδύτερον δὲ ἐγκύκλιος πεμφθεῖσα ἀπὸ Λαϊδάχης (30]12 Μαρτίου) ἐπεκύρου τὴν καταδίκην τῆς 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς ἣν αἱ δυνάμεις ἔμελλον νὰ προσενεχθῶσιν ἀκολουθοῦσαι ταῖς αὐταῖς ἀρχαῖς, αἷς ἠκολούθησιν καὶ ἀπέναντι τῶν ἐν 'Ιταλίᾳ ἐπαναστάσεων.

Νῦν ὁ κόμης 'Ιωάννης Καποδίστριας ὑπέκυψεν εἰς τὴν σκληρὰν τύχην νὰ συντάξῃ ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος (ὑπὸ χρονολογίαν 14]26 Μαρτίου) τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἀποκηρύττουσαν τὸν 'Υψηλάντην, τὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τοῦτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. 'Ενθυμούμενοι τὰς κατὰ τὸ ἔτος 1820 μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ δυστήνου 'Υψηλάντου ἀμοιβαίας ἀνκοινώσεις ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ Κερκυραῖος πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅστις προφανῶς παρὰ πᾶσιν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσδοκίαν ἔβλεπε τὸν αὐτοκράτορα ἀποτασσόμενον νῦν ὅλως τῷ 'Ελληνικῷ ἀγῶνι καὶ συντασσόμενον τῇ πολιτικῇ τῆς Βιενναίας αὐλῆς, περιστάτω εἰς θέσιν ἀληθῶς ἀλγεινοτάτην, ἀναγκασζόμενος νῦν νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Γενικὸν Ἐφόρον τῆς Ἐπιχειρείας, ὅτι «ὁ αὐτοκράτωρ οὐδέποτε εἶχε φοδηθῆ μὴ ἴδῃ τὸν 'Υψηλάντην παρτασσόμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πλάνης, τῆς ὠθούσης τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἡμετέρων χρόνων νὰ λησμονῶσι τὸ πρῶτιστον αὐτῶν καθήκον τοῦ νὰ ζητῶσι νὰ πράξωσι τι ἀγαθόν, ὅπερ δύναται τις νὰ προσδοκᾷ μόνον ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἐκπληρώσεως τῶν διδαγμάτων τῆς θρησκείας καὶ τῆς

1. 'Επαναλαμβάνομεν αὐτίς ὅτι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν προτέρων σχέσεων τοῦ κόμητος Καποδιστριαίου πρὸς τὸν 'Υψηλάντην ἠκολούθησαμεν ταῖς μετὰ θετικότητος ὑπὸ τοῦ Μένδελσον Βαρθολδου ἀναφερομέναις εἰδήσεσι. Ὁ κ. Prokerch-Osten (τόμ. 1, σελ. 31) δὲν θέλει νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὁ Καποδίστριας ὑπῆρξεν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ σύμβουλος τοῦ 'Υψηλάντου.

ἠθικῆς». Τὸ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς ἔλαβεν εἴτα μέσην τινὰ ὁδὸν μεταξὺ τῆς ἀποτόμου ἀποκηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐκφράσεως συμπαθείας πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ὑποδείξεως τρόπου, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ὁ Ὑψηλάντης ἐκ τῆς ἀλεθρίως θέσεως αὐτοῦ. «Ἐν τῇ φύσει πάντως τοῦ ἀνθρώπου ἐγκρίνεται, ἐλέγετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ, νὰ ζητήσῃ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτοῦ· ἀνμφιβόλως δὲ πολλὰ εἶναι αἱ περιστάσεις αἱ ἐμπνέουσαι εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν πόθον νὰ μὴ διατελῶσι ξένοι πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῶν τύχας. Ἄλλ' εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃσι τοῦ ὑψηλοῦ τούτου σκοποῦ δι' ἐπαναστάσεως καὶ ἐμφυλίου πολέμου;» Πρὸς τοῦτοις ἐλέγετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὅτι οὐδεμίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἄμεσος ἢ ἔμμεσος βοήθειαν, διότι θὰ ἦτο ἀναξιοπρεπὲς αὐτῷ νὰ ὑποσκάπτῃ τὰ θεμέλια τοῦ Τουρκικοῦ κράτους δι' ἐπὶ οὐρανοῦ καὶ ἐνὸς ἀνεργείας μυστικῆς τινος ἐταιρείας· μόνον δὲ στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν ἠδύνατο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ παρέχῃ τὴν προστασίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' οὐδαμῶς ἐσκόπει νὰ ἔλθῃ εἰς ρήξιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἐλέγετο πρὸς τοῦτοις ὅτι ὁ Ὑψηλάντης κάκιστα ἐπραξεν ἐμπνέων τοῖς Ἕλλησι κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον παρανοήσεως τὴν ἐλπίδα στρατιωτικῆς βοήθειας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Τέλος ὁ Ὑψηλάντης προὔτρεπετο νὰ ἀκολουθήσῃ τῇ διδομένῃ αὐτῷ παραινέσει καὶ νὰ ἐπανορθώτῃ ἐγκαίρως τὸ ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθὲν κακόν. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἀπιγορεύετο αὐτῷ ἀπολύτως ἢ εἰς Ρωσίαν ἐπάνοδος'. Τρυτοχρόνως ὁ Ὑψηλάντης ἐλάμβανε διὰ τοῦ Νεσελρῶδε τὴν διατηγὴν νὰ μὴ προχωρῇ περαιτέρω, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ ἀπολύσῃ, εἰ δυνατόν, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντας ἀτυχεῖς καὶ, ἂν ἔχῃ τινὰς εὐλόγους ἀπικτήσεις ἀπέναντι τῆς Πύλης, νὰ ὑποβάλλῃ κτύπησιν διὰ τοῦ Στρογονόφ, λαβόντος ἤδη περὶ τούτου τὰς ἀναγκαίαις ὁδηγίας. Ἡλπίζε δ' ἔτι ὁ αὐτοκράτωρ πάντοτε ὅτι ὁ διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης νέος ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας θὰ λάβῃ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν ἵνα εὐκόλως καὶ ταχέως προλάβῃ τὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καταστροφάς.

1. Τὸ ἐν τῷ κειμένῳ κ.α. ἀποσπάσματα ἐκτιθέμενον ἐγγράφον ἰδ. παρὰ v. Prokerch-Osten, τόμ. 3, σελ. 65 κφε.

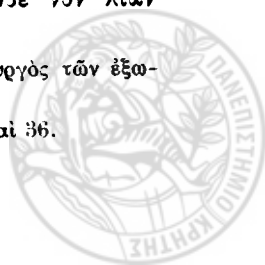
Ἄλλοια ἦν ἡ πάντων τούτων τῶν πραγμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίδροσις. Ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς 2)14 Μαρτίου ἐγνωσθήσων τὰ περὶ τῆς ἐν Ἰασίῳ ἀρξικμένης ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ἀπέδρασαν ἐντεῦθεν ὁ ἀδελφὸς καὶ ὁ γυναικᾶδελφος τοῦ ὀσποδάρου Μιχαὴλ Σούτσου. Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἐπίσημοι κύκλοι κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου θανασίμου, ἐνῶ τὸ πλῆθος τῶν μουσουλμάνων κατείχετο ὑπὸ ἀκατασχέτου ὀρμῆς νὰ λάβῃ ἐκδικησιν εὐρείαν διὰ τὸ αἷμα τῶν ἐν Γαλαζίῳ καὶ Ἰασίῳ αἰσχυρῶς φρονευθέντων Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἐν πᾶσιν ἦτο ὅτι ἡ τοῦ Ὑψηλάντου εἰσβολὴ ἐφάνη ὡς πρόδρομος τῆς κηρύξεως πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Πάντες οἱ ἀγῶνες, οὓς κατέβαλεν ὁ Στρογονόφ ἕνα καταπαύσῃ τὴν τοῦ Μαχμούτ Β' καὶ τοῦ Διδανίου ἐναντίον τῶν σκοπῶν τῆς Ρωσίας δυσπιστίαν, οὐδέμιν εἰς αὐτοὺς ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν. Συγχρόνως σουλτανικὸν φερμάνιον ἐκήρυττεν ὡς ἐνόχους ἐσχάτης προδοσίας τοὺς πρίγκιπες Σούτσον καὶ Ὑψηλάντην καὶ πάντας τοὺς ἀκολούθους αὐτῶν καὶ πάντας τοὺς συμπράττοντας πρὸς αὐτοὺς. Ὁ δὲ δύστηνος Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἐν τῇ λεπτῇ καὶ δυσχερεὶ αὐτοῦ θέσει περιστάς εἰς ἀνάγκην οἰκτροτέραν τῆς τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, μιεζόμενος ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀναθέματος (ἀφορισμοῦ) ἐπὶ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τῶν πραγμάτων φορὰ ἐπορεύετο ὀρμητικῶς τὴν πορείαν αὐτῆς, καὶ νῦν, ὅτε κατέπεσεν ἡ κύλαία, καὶ ἡ Πύλη ἐδῶλεpen ἐαυτὴν πολλαχόθεν θανασίμως ἀπειλουμένην, εὐρέθη ἀπέναντι νέας πάντοτε καταστάσεως πραγμάτων, ἐξ ἧς προήλθον δύο τινά, ἐνθεν μὲν ἡ ἄσβεστος κατὰ τῆς Ρωσίας ἔχθρα, ἣτις ἐπιτεινομένη διηνεκῶς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπήνεγκε μετὰ τὸ τέλος τῆς κυρίας περιόδου τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνος τὴν ἐκρηξιν μεγάλου ἐν τῇ Αἰμικῇ χερσονήσῳ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ πολέμου· ἐξ ἄλλου δὲ ἡ τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ (οὔτινος ἄλλως ἢ καρδίᾳ ἐπαλλε θερμότατα ὑπὲρ τῶν ραγιαδῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ ἡμέτερος Μόλτκε, ὡς κλασσικὸς μάρτυς) ἀκάθεκτος ὀρμὴ πρὸς δεινὰ μεγάλης βιαιότητος καταφερόμενα ἐναντίον τῶν ἐνόχων θεωρουμένων Ἑλλήνων πλῆγματα, ἅτινα

πάλιν ἐνεποίησαν εἰς ἅπασαν τὴν δημοσίαν γνώμην τῆς Εὐρώπης βαθύτατον πρὸς τὸν Τουρκισμὸν μίσος.

Ἦδη τῆ 12)24ῃ Μαρτίου ὁ βαρὼν Στρογονόφ, μεταβάς εἰς τὸ παρὰ τὸν Βόσπορον Διδάγιον ἵνα ἀνακοινώσῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν Ρεῖζ ἐφέντην¹ τὰς ἀπὸ Λαϊβάχης ἀπὸ 23)7 Μαρτίου εἰς τὰ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Βλαδιμιρέσκου ἀναφερομένας εἰδήσεις, ἤκουσε παρὰ τοῦ μεγάλου τούτου λειτουργοῦ τοῦ κράτους² πικροτάτας κατὰ τῆς Ρωσίας αἰτιάσεις. Ἰδιαιτέρως σοδαρότητα εἶχον πλεῖσται ἐπιστολαί, αἵτινες ἕνεκα τῆς κουφότητος τῶν ἐταίρων εἶχον περιέλθει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων διότι ἐν ταύταις ἔθεωρεῖτο σχεδὸν ἀναντίρρητον, ὅτι αἱ περὶ τὰ μεθόρια Ρωσικαὶ ἄρχαι συνέπραττον εἰς τὸ κίνημα καὶ ὅτι ἄνδρες κατέχοντες σπουδαίας θέσεις ἐν Ρωσίᾳ ἦσαν ἐν γνώσει τῶν γινομένων³ ἰδιωτικῆ τις μάλιστα ἐπιστολῇ τοῦ κόμητος Καποδιστρίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐφαίνετο ὅπως ἰδικζόντως ἐνοχοποιητικῆ⁴. Καὶ ἠρέκεσθη μὲν ὁ Ρεῖζ ἐφέντης εἰς τὴν διαβεβάλωσιν τοῦ Στρογονόφ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη δὲν ἦτο γνησία καὶ ὅτι ἦτο προῖον τῶν αἰσχυρῶν ραδιουργιῶν τῶν ἐπαναστατῶν ἀλλὰ καὶ ὁ Ρώσος πρεσβευτὴς ὑπεχρεώθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ταῖς Ὀθωμανικαῖς ἀρχαῖς τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ὑπὸ Ρωσικὴν σημαίαν πλοῖα πρὸ τοῦ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπόπλου τούτων πρὸς ἀναζήτησιν ὑπόπτων ὑπηκόων τῆς Πύλης, νὰ ὑποσχεθῇ δὲ πρὸς τούτους νὰ δηλώσῃ εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ Τουρκικῷ κράτει ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῆς Ρωσίας τὴν ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας γενομένην ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐναγκάσθη πρὸς τούτους ὁ Στρογονόφ νὰ συναϊνέσῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβεν ἡ Πύλη, ἵνα εὐθύς, ἀνευ συμπράξεως ὕλικῆς τῆς Ρωσίας, καταλαμβάνουσα στρατιωτικῶς τὰς Πικραδανουβείους Ἠγεμονίας ἀποκιταστήσῃ ἐν αὐταῖς τὴν εἰρήνην⁵ ἠρνήθη δὲ μόνον τὴν ζήτημένην ὑπόσχεσιν περὶ ἐκδόσεως τῶν εἰς Ρωσίαν φευγόντων ἀνταρτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Πύλη ἐδήλωσε νῦν ἵαν

1. Ρεῖζ ἐφέντης (προεδρεύων ἐφέντης) ἐλέγετο ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν. Σ. Μ.

2. Ταῦτα κατὰ v. Prokerch-Osten, τόμ. 1. σελ. 33 καὶ 36.

ἐμφαντικῶς τὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν ἐμπιστοσύνην καὶ εὐμένειαν αὐτῆς, καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ἐγένετο εἰς τῶν μέγα δυναμένων παρὰ τῷ Διδανίῳ συμβούλων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Πύλης.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ Μαρτίου ἤρξαντο καὶ αἱ κατὰ τῶν Ἑλλήνων βίαιαι διαταγαὶ καὶ ἐνέργειαι τῆς Πύλης. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν· πολλοὶ ὀνομαστοὶ Φαναριῶται ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐνοπλὰ δὲ στίφη ἤρξαντο νὰ ἀφοπλίζωσι τοὺς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παρὰ τὸν Βόσπορον κώμας καὶ προαστεῖοις οἰκοῦντας Ἑλληνας. Καὶ ἐνῷ τῶν προτέρων ἤδη μεγαλαυχιῶν τῶν Ἑταίρων πολλὰ μωραὶ φῆμαι εἶχον ἐμποιῆσαι τοῖς Μωαμεθανοῖς ἀγωνίαν καὶ φιλέκδικον ὀρμὴν, νῦν φερμάνιον τι τοῦ Σουλτάνου ἐκδοθὲν τῇ 18)30 Μαρτίου ἐξῆψε μέχρι τοῦ ἐσχάτου βαθμοῦ τὸν φανατισμὸν αὐτῶν. Διότι ἐν τῇ προκηρῦξει ταύτῃ ἐπηγεῖτο μὲν ἡ πιστότης τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἀρμενίων, οἱ δὲ Ἑλληνες κατηγγέλλοντο ὡς ἐνοχοὶ παρατόλμων ἀποπειρῶν πρὸς τὸ ἀνατρέφαι τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, οἱ δὲ Τοῦρκοι προετρέποντο νὰ ἔχωσιν ἔτοιμα τὰ δπλα αὐτῶν, ὡς ἐμφωλεύοντος τοῦ ἐχθροῦ ἐν μέσῳ αὐτῶν!

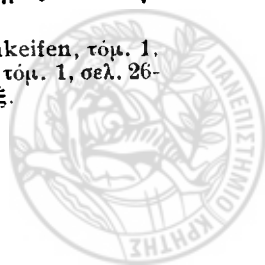
Ὅσῳ νῦν σοδαρώτεροι ἦσαν αἱ ἀγγελίαι αἱ ἀφικνούμεναι ἀπὸ τῶν Πιραχάνουβειων Ἠγεμονιῶν καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου αὐτῆς ὄσῳ πλέον δυσηρέστου τῇ Πύλῃ αἱ ἐκ τῆς Ὀδησσοῦ εἰδήσεις περὶ τῆς ὑποδοχῆς, ἧς ἐτύγχανον αὐτόθι οἱ Ἑλληνες φυγάδες, ὡς καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ρωσίας περὶ τῆς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα συμπαθείας· ὄσῳ μᾶλλον ὑποπτος τῷ Σουλτάνῳ ἐφαίνετο αὐτῇ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικὴ πρεσβεία (αὐτὸς ὁ Στρογονῶφ, ἀνὴρ βίαιος τὸν χαρακτήρα καὶ σφοδρὸς, ἦτο γνωστὸς ὡς φίλος τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ τῆς Πύλης διερμηνεὺς Μουρούζης ἦτο εἰς αὐτὸν τυφλῶς ἀφωσιωμένος· ἦτο δὲ παρ' αὐτῷ ὁ Κατακάκης κηδεστῆς τοῦ πρίγκιπος Ὑψηλάντου καὶ ἀδελφὸς τοῦ πολιτικοῦ δι-οικητοῦ τῆς Βεσσαραβίας), τοσοῦτῳ ὀλιγώτερον ἠδύναντο καὶ αὐτῇ ἢ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου διακη-ρυξίς, ἢ ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Στρογονῶφ τῇ 2)14 Ἀπριλίου, νὰ κατευνάσῃ τὴν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὴν Ρωσίαν δυσπιστίαν. Μάτην

ὁ Στρογονόφ συνεδούλευσεν ἐντόνωσ ἵνα ἐν ταῖς πρὸς καθυπόταξιν τῶν Παρχδανουβείων Ἡγεμονιῶν ἐνεργείαις μετὰ τῆς τῶν δπλων βίας συνδεθῶσι καὶ ἔργα ἐμπνεόμενα ὑπὸ πρρότητος καὶ συγγνώμης. Τὸ Διδάνιον «ἐν ταῖς τοῦ Στρογονόφ ἐνεργείαις ἔδλεπεν ἔτι ἀπλῶς τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Ρωσίας σχεδισθεῖσα κατ' αὐτῆς προσβολὴ εἶχεν ἀποτύχει καὶ ὅτι τὸ κράτος τοῦτο δὲν παρείχε πλέον εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν τρόπον ἢ τὴν δύναμιν νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ποθητὴν ἀνατροπὴν τοῦ κράτους». Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἤθελον νὰ ἀκούσῃσι περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἢ περὶ ὑποταγῆς καὶ ἐπιπεπον ἤδη κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ γῆν ἰσχυρὰ στρατεύματα πρὸς τὸν Δανούδιον, παρεσκευάζοντο δὲ πρὸς ἀποστολὴν 10 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐν οἷς ὑπῆρχον ἑπτὰχισχιλοὶ σφόδρα φαντασιζόμενοι γιανίτσαροι. Ἄς ἴδωμεν νῦν ἐν τίνι κατιστασει εὔρεν ὁ στρατὸς τῆς Πύλης τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑταίρων¹.

Τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐμελλε νὰ λάβῃ ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ Στρογονόφ. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς Κολεντίναν εἰσοδὸν αὐτοῦ ὁ κεραυνὸς ὁ ἐκ τῆς Λαϊδάχης εἶχεν ἐπενέγκει τὸν ἐμπρησμὸν κατὰ τὰ νῶτα αὐτοῦ. Ἐθεν μὲν δηλονότι ἡ Πύλη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀπριλίου διέσπειρε διὰ τῶν Αὐστριακῶν προξένων καὶ ὑποπροξένων τὰς πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἡγεμονιῶν ἐγκυκλίους τῆς ἱεραῆς συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες εἶχον ἐκδισθῆ ὑπὸ τῆς Πύλης ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου καὶ ἐξήγγελλον τὸν ἀφορισμὸν καὶ τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Σούτσου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν². Καὶ ἐνῶ τὸ δπλον τοῦτο τῆς Πύλης ἐπέδρα τὰς ἐπὶ τῆς ἐπιστητότατα ἐπὶ τὴν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις θέσιν τῆς Ἑταιρείας, ἡ θέσις αὐτὴ κατέστη εὐθὺς καὶ ἄλλως σφόδρα ἀστηρικτος, ὅτε τῆ 28)9 Ἀπριλίου ὁ ἐν Ἰασιῶ **Ρῶσος γενικὸς πρόξενος** κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐκήρυξεν ἐπισή-

1. Περὶ τῶν μέχρι τοῦδα ἐκτεθέντων ἰδ. Gordon-Zinkeifen, τόμ. 1, σελ. 169 κξ. Gervinus, σελ. 161—164. Prokerch-Osten, τόμ. 1, σελ. 26—41. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 157 μέχρι 162, 505 κξ.

2. Ρίξ. Νερούλ. (Τμ. 33).

μως ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας σφόδρα ἀποδοκίμαζε τὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἐπιχειρήσιν. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δηλώσεως ταύτης κατέστησαν πάραυτα φανερά. Ἡ μεγάλη τῶν Βλάχων, πρὸ πάντων τῶν βοϊάρων, ἐναντίον τῆς διαγωγῆς τῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν Ἑταιριστῶν ἀγανάκτησις συνεκρατήθη μέχρι νῦν μόνον ὑπὸ τῆς γνώμης ὅτι ἡ Ρωσία εἶχε λάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὸν ἀγῶνα αὐτῶν. Ἀλλὰ νῦν ἐξηγγέρθησαν οἱ ἐν Ἰακσίῳ βοϊάροι, καὶ τῇ 29)10 Ἀπριλίου, ἡγουμένου τοῦ μητροπολίτου, μετέδθησαν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ ὀσποδάρου Μιχαήλ Σούτσου καὶ ἐκήρυξαν αὐτῶ ἀπλῶς καὶ σαφῶς ὅτι ἔληγεν ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ ὕψους πεσόντα, ἐκ δεινῆς ἀπάτης ἀννήψαντα ἡγεμόνα οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο νὰ πράξῃ ἢ νὰ φύγῃ τῇ 30]11 Ἀπριλίου μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Βεσσαραβίαν. Εἶτα ἀπεφάσισε τὸ ἡγεμονικὸν συμβούλιον (διδάνιον) τῆς Μολδοβυτίας νὰ κηρύξῃ εὐθὺς τῇ Πύλῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ καὶ διέταξε συγχρόνως τοὺς ἀγρότας τῆς Ἡγεμονίας ταύτης νὰ φέρωνται πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς πρὸς στρατὸν ἐχθρικόν.

Οὕτε ὁ Ἀλέξηνδρος Ὑψηλάντης οὔτε οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων ἐν Βουκουρεστίῳ συναχθέντων ἐνόπλων σιφῶν ἠδύναντο ἐπὶ μακρὸν νὰ ἀγνοῶσι τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τε καὶ ἀπὸ Λαϊδάχης ἀπολυθεῖσιν κατ' αὐτῶν θύελλαν. Νῦν ἐνδοίε ἐξ ἀνάγκης ὅτι εἶχεν ἀποτύχει ἢ ἀπόπειρα τοῦ χρησιμοποιοῦσιν τὴν Βλαχίαν ὡς ὀρμητήριον τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος. Καὶ νῦν εὐρίσκετο ἀπέναντι κρίσεως λίαν δυσχεροῦς. Εἰς ἄνδρα ἔχοντα νοῦν καὶ καρδίαν ὑπελείπετο νῦν μόνον τὸ σκληρὸν καθήκον ν' ἀποτίσῃ διὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, διὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἴσως, τὸ φοβερὸν σφάλμα, ὃ εἶχε προκλέσει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Δύο πρὸς τοῦτο ὁδοὶ ἔμενον αὐτῶ ἀνοικταί. Ἡ ἔπρεπε νῦν νὰ συναγάγῃ περὶ ἑαυτὸν πάσας τὰς ἀξιωμαχοὺς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ δυνάμεις, ἰδίως τὸν Γεωργάκην, νὰ εἴπῃ αὐτοῖς πᾶσιν τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ζητήσῃ μετ' αὐτῶν θάνατον ἱππότου πολεμιστοῦ. Ἴσως δὲ ἦτο ἔτι τότε δυνατὸν, συνδρομῇ Βουλγάρων ἐπαναστατῶν, χωρῶν μετὰ παροδόλου τόλμης καὶ μετὰ ταχυπορίας μεγάλης νὰ καταλάβῃ τὰ ὄρη τῆς Ρουμελίας καὶ, ὡς πρότερον, ὁ

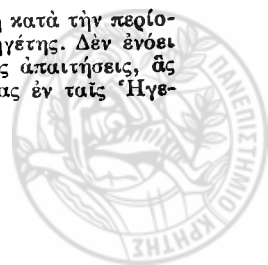
τολμηρὸς ἀρματωλὸς τῆς Ἐλασσῶνος Νικοτσάρας νὰ καταλάβῃ τὸν Ὀλυμπον. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτολμήσῃ τοιοῦτόν τι ἀπεγνωσμένον τόλμημα, τότε ἔπρεπε, καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἔτι τοῦ πεσεῖν εἰς ἐκδίκησιν τοῦ παρωργισμένου Σάββα, ν' ἀκολουθήσῃ τιμίως τῇ ἀπὸ Λαϊδάχης δοθείσῃ αὐτῷ συμβουλῇ. Ἄν νῦν ὁ Ὑψηλάντης ἀπεφάσιζεν ἀνεπιφυλάκτως νὰ κατὰλίπῃ τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἀποτυχὸν κίνημα, ἠδύνατο τότε πολὺ πιθανῶς νὰ σώσῃ πολλοὺς ἀξιωμαχοὺς καὶ χρηστοὺς Ἕλληνας πολεμιστὰς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, νὰ ἀσφαλίσῃ δὲ συγχρόνως τὰς Παράδανουβείους Ἡγεμονίας ἐναντίον τῶν φρικαλεοτήτων τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Δικαιοτάτη δὲ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐν πᾶσι τῆς τοιαύτης φύσεως διαδήμησιν αὐτοῦ δὲν ἤθελε λείπει εἰς αὐτόν ἢ ὑποστήριξις τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς.

Χρόνον ἐπαρκῆ εἰς τὸ νὰ λάβῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἀγαθὴν τινα καὶ σωστικὴν ἀπόφασιν εἴτε ὑπὸ τὸ πρῶτον πνεῦμα εἴτε ὑπὸ τὸ δεύτερον κατέλειπε τῷ Γενικῷ Ἐφόρῳ ἢ βραδύτης, μεθ' ἧς συνηθροίζοντο αἱ Ὀθωμανικαὶ δυνάμεις ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ Ὑψηλάντης αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξερθῇ εἰς βουλὴν τινα καὶ κρίσιν ἀληθῶς ὑγιᾶ. Ἀγνοῶν τὰ ρεύματα τὰ φέροντα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν πολιτικὴν τῶν μεγάλων ἡπειρωτικῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διατελῶν ἔτι νῦν πιθανώτατα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀναμνήσεως εὐμενῶν τινων φιλελληνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ προσωπικῶς καὶ νῦν ἔτι εὐνοϊκῶς αὐτῷ διακειμένου Ρώσου αὐτοκράτορος, προσηλωτοῦ ἔτι εἰς τὰς ἐκφράσεις τῶν τοῦ κόμητος Καποδιστρίου καὶ τοῦ Νεστσελρῶδε ἐπιστολῶν, αἵτινες ἐκφράσεις ἠδύνατο νὰ θεωρηθῶσιν ἐν μέρει μὲν ὡς ἀπλῶς «παραμυθία διδόμεναι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος», ἐν μέρει δὲ προήρχοντο ἀπλῶς ἀπὸ τῆς προσωπικῆς τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τε τὰ συμφέροντα αὐτοῦ εὐνοίας. Οὕτω δὲ ἐδουλεύετο τὸ ὀλεθριώτατον πάντων τῶν βουλευμάτων. Ἔτι νῦν ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ κατὰλίπῃ τὴν περὶ Ρωσικῆς βοήθειας ἐλπίδα, ἔτι νῦν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ τυχέως νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀστηρίκτου αὐτοῦ θέσεως, καὶ περιέστη ἐντεῦθεν εἰς τὸ ὀλέθριον διπλοῦν παίγνιον

μεταξὺ τοῦ νῦν μὲν ἐπέχειν νῦν δὲ κινεῖν πρὸς τὰ πρόσω τὴν ἐπιχειρήσιν αὐτοῦ· ἥτις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνεργηθῆ νῦν ἄλλως ἢ διὰ συστημιατικῆς πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ψευδολογίας καὶ ὑποχωρήσεώς τινος πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον δολίως ἐνεργουμένης.

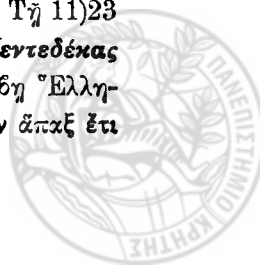
Ἡ ἀγγελία ἡ περὶ τῶν ἀληθῶν ὡς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην φρονημάτων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας δὲν ἠδύνατο, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, νὰ μείνῃ ἐπὶ μακρὸν κεκρυμμένη εἰς τοὺς Ἑταιριστάς. Ἄλλ' ὁ ἐξηπατημένος καὶ ἀποτετυφλωμένος ἄνθρωπος ἤθελεν εἶτι νῦν νὰ διατηρήσῃ τὴν προτέραν ἀπάτην. Ἔλεγε λοιπὸν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου γενομένη ἀποκήρυξις αὐτοῦ ἦτο ἀπλοῦν πρόσχημα διπλωματικόν, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάζετο νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ σεδασμοῦ πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις· ὡς δ' ἀληθῶς εἶχε τὸ πρᾶγμα, ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεθύμει νὰ μὴ καταθέσωσιν οἱ Ἑταιρισταὶ τὰ δ.π.α. πρὶν ἢ μάθωσι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Πύλῃν γενομένων Ρωσικῶν προτάσεων. Διὰ τοιούτων λόγων ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀπατηθῶσιν ἐκεῖνοι μόνοι ἐκ τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἀκολουθείας, οἵτινες μικρὰν εἶχον γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἦσαν σφοδροὶ ἐν τοῖς αἰσθήμασιν αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνδρες πονηροὶ, οἷος ὁ Σάββας καὶ ὁ Βλαδιμιρέσκος, οἵτινες ἐνεκεν ἀμοιβῆς ζηλοτυπίας ἐκωλύοντο τοῦ νὰ ἐνωθῶσι πρὸς ἀλλήλους ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου. Οὗτος δὲ ἐχόμενος εἶτι στεργῶς δηλώσεών τινων δευτερευούσης σημασίας, περιεχομένων ἐν ταῖς ἀπὸ Δαϊδάχης ἐπιστολαῖς, ἔπαιζε παράδοξόν τι παίγνιον διπλωματικόν. Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κόμητος Νεσσελρῶδε ἀπηύθυνε πρὸς τὸν βαρῶνον Στρογονόφ οὐχὶ «δικαίως πρὸς τὴν Πύλῃν ἀξιώσεις ἀφορώσας εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ», ἀλλὰ ἀπαιτήσεις εὐρείας ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, αὐτονομίαν δηλονότι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν· ἀνεκοίνωσε δὲ τὰς προτάσεις τῆς καὶ εἰς τοὺς ἐπιτρόπους (καϊμκκάμας) τοῦ ὀσποδάρου Καλλιμάχου μετὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι αἱ προτάσεις αὗται ἔπρεπε νὰ γείνωσι δεκταὶ ἵνα κατα-

1. Ἄλλὰ τίνας ἄλλας δικαίας ἀξιώσεις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἢ τὰς συνδεομένους πρὸς τὸ κίνημα, οὗ ἦν ἡγέτης. Δὲν ἐνόει δὲ βεβαίως ὁ Νεσσελρῶδε λέγων «δικαίως ἀξιώσεις· τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς εἶχεν ὁ οἶκος τοῦ Ὑψηλάντου, ὡς πρὸς τὰς δημοθεσίας ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κτήσεις αὐτοῦ. Σ. Μ.

θέσῃ οὗτος τὰ ὄπλα· λέγων δὲ ὅτι αὐτὸς ἔμελλε νὰ ἀπόσχη πάσης ἐπιθέσεως μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς ἀπαντήσεως, ἡξίου ἵνα καὶ οἱ ἐπίτροποι κωλύωσι μέχρι τότε τοὺς Τούρκους πασάδας πάσης ἐχθρικής ἐνεργείας. Ἄλλ' εἰς τὸν βαρῶνον Στρογονώφ ἐδήλου ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποχωρήσῃ εὐθὺς πειθόμενος ταῖς αὐτοκρατορικοῖς διαταγαῖς.

Πράγματι δὲ ὁ Ὑψηλάντης κατέλιπε τὴν παρὰ τὸ Βουκουρέστιον θέσιν καὶ ἤρξατο τῇ 3)15 Ἀπριλίου νὰ ὀδεύῃ πρὸς τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσιν τῆς Βλαχίας Τριγοβίστιον. Ἡ ὑποχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἐπὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ ἐντύπωσιν διαλύουσιν τὴν συνοχὴν αὐτοῦ. Εἰ καὶ ἡ τοῦ Ὑψηλάντου κίνησις ἠδύνατο ὅπως δῆποτε νὰ παρασταθῇ ὡς γινομένη πρὸς ζήτησιν ἀσφαλῶν θέσεων χάριν κρείττονος ἀμύνης ἐναντίον τῶν ἤδη προσδοκίμων Ὀθωμανῶν, οὐχ ἦττον ὅ τε Σάββας καὶ ὁ Βλαδιμιρέσκος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ὑπελείφθη ἐν Βουκουρεστίῳ μετὰ ἀνδρῶν περίπου χιλίων, ὁ δὲ δεύτερος ἐν Κοτρατσάνιῳ μετὰ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν, ἐνόησαν ἀμφοτέροι λίαν σαφῶς τὸ τοῦ Ὑψηλάντου σχέδιον τοῦ ἔχειν ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν τῆς πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον ὑποχωρήσεως, καὶ συνήψαν ἀδιστακτικῶς ἀπὸ τοῦδε διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἐν Ρουστζουκίῳ καὶ Σιλιστρίᾳ Ὀθωμανοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Ἄλλὰ παρήλθον ἔτι δλόκληροὶ ἐβδομάδες πρὶν ἢ κατενεχθῶσι τὰ κείμενα πλήγματα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐπὶ τινα χρόνον κατέστησε πρᾶγματι τὸ Τριγοβίστιον κέντρον τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ διοικήσεως. Ἀχύρωσε τὴν θέσιν τούτην, ἐπεμψε δὲ συγχρόνως, ἐπόμενος τῇ ἡδῆ πρότερον δι' ἐπιστολῆς δοθείσῃ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ρίζου Νερούλου συμβουλῆ, τὸν ἀνδρῆλον Αἰτωλῶν ὀπλαρχηγὸν Ἀθανάσιον τὸν Καρπενησιώτην μετὰ 60—70 ἀνδρῶν εἰς τὸ Γαλάσιον, ἵνα ὀργανώσῃ στρατιωτικῶς τοὺς εὐρισκομένους πολυπληθεῖς Ἕλληνας ναύτας. Πράγματι δὲ συνεκροτήθη ἐνταῦθα φάλαγξ 800 περίπου ἀνδρῶν· ἀλλ' ἀτυχῶς τούτων οἱ πλεῖστοι ἦσαν συρφετὸς ἀτάκτων, διακόσιοι δὲ μόνον ἦσαν στρατιῶται χρήσιμοι. Τῇ 11)23 Ἀπριλίου ὁ Ἡπειρώτης ἐταιριστὴς *Κωνσταντῖνος Πεντεδέκας* ἐπέμφθη εἰς Ἰάσιον, ἵνα συλλέξῃ χρήματα καὶ παραλάβῃ Ἕλληνας ἐθελοντάς· ὁ δὲ ἐπιτήδειος οὗτος ἀνὴρ κατώρθωσεν ἀπαξ ἔτι

νά ἐκπλήξῃ μετὰ 200 ἀνδρῶν τὸ ἡγεμονικὸν συμβούλιον (διδάκιον) τῆς Μολδαβίας καὶ νά ἐγκαταστήσῃ ἐπὶ βραχῶν χρόνον ἐλληνικὴν στρατιωτικὴν κυβέρνησιν ἐκπροσωποῦσαν τὰ συμφέροντα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Ὑψηλάντης δὲ αὐτὸς εἰργάζετο ἀπὸ Τριγοβιστίου ἵνα ὡς δυνατὸν ἐγκαταστήσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ· ἀλλὰ πάντα σχεδὸν τὰ γινόμενα ἐνταῦθα ἔφερον ἐμφανῆ, καὶ πρόδηλον τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐνδοῦς καὶ ἀπεγνωσμένου.

Ὁ Γενικὸς Ἐφορὸς εἶχε, κατὰ τὰ λεγόμενα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἐξχιχιλίους μόνον ἀνδρας, καὶ τούτους εἶχε διασπείρει εἰς ἕκτασιν ἐκκαίδεκα μιλίων· διότι ὁ μὲν Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος μετὰ 1500 ἀνδρῶν ἐστρατοπέδευεν ἐν Πιτεστίφ ἐν ἀποστάσει ἐννέα μιλίων ἀπὸ τοῦ Τριγοβιστίου πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ταύτης· ἡ δὲ τοῦ Δούκα μοῖρα ἐν Πλοεστίφ, ἐν ἀποστάσει ἐννέα μιλίων, ἀπὸ τῆς αὐτῆς πόλεως· ὁ δὲ Νικόλαος Ὑψηλάντης ἔμενον ἐν Κιμπολούγγφ. Καὶ διωργανώθη μὲν νῦν ἐπιμελῶς ὁ στρατός, καὶ ὁ Καρσάβις διωρίσθη στρατηγὸς τοῦ ἐκ τριῶν πυροβόλων συνισταμένου πυροβολικοῦ καὶ ἐπιθεωρητῆς τῶν ὀχυρωμάτων, ἡσκήθη δὲ καλῶς ὁ «ἱερὸς λόχος»· ἀλλ' ὅμως τὰ πράγματα εἶχον ὅσον δύναται τις νά φαντασθῆ κακῶς. Ὑπῆρχεν ἰδίως ἔλλειψις ὑλικοῦ πολεμικοῦ καὶ διὰ τοῦτο δυσκόλως καὶ διὰ βιαίων πράξεων ἐγένετο ἡ τούτου προμήθεια. Ἐπειδὴ δὲ ἔνθεν μὲν συχνῆ ὑπῆρχεν ἔλλειψις χρηματικῶν πόρων καὶ ἡ Αὐστρία ἐκώλυε πᾶσαν εἰσαγωγὴν τοῦ σίτου, δυσχερῆς καθίστατο καὶ ἡ τροφοδοσία καὶ σίφη ἀτακτα διέπραττον λεηλασίας ἐν τῇ χώρᾳ. Τὸ δὲ χειριστὸν ἦτο ὅτι ἡ ἀνωτάτη διεύθυνσις ἐστερεῖτο πάσης ὑψηλοτέρας ἱκανότητος καὶ ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν σχέσις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ ἤδη ἄφρων κατασταθεῖσα ἐπιχειρήσις νά πρραστῆ ὡς φανερὰ παραφροσύνη¹.

1. Κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ ὑπὸ Zinkeisen ἐξεργασθεῖσῃ πραγματείᾳ τοῦ Gordon (τομ. 1, σελ. 170 κρξ.) κατὰ τὴν «ἐπίσημον» ἀνακοίνωσιν τῆς 11)26 Ἀπριλίου ἡ δύναμις καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ τῆς ἐταιρείας εἶχεν ὡς ἐξῆς: Ἐν Μολδαβίᾳ ὑπῆρχον στρατιῶται 300, τῶν Μαυροφοιτῶν τὸ πλῆθος ἀνήρχετο εἰς 400—500, ἡ τοῦ Γεωργάκη φάλαγγς εἶχε 1275 ἀνδρας, ὧν 350 ἀνήκον εἰς τὴν ταγματαρχίαν τοῦ Καρσάβι, 275 εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν ὁ χιλιάρχος Κολοκοτρώνης, ὁ δὲ Βασίλειος Θεοδώρου 350, εἰς οὓς προσετέθησαν ἔτι ὁ λόχος τοῦ Μιχαὴλ ἔχων 180 ἀνδρες, οἱ ὑπὸ τὸν Γαρουφάκην 70 Οὐλάνοι καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Καντακουζηνὸν 50 στρατιῶται τῆς φρουρᾶς. Εἰς τὴν φάλαγγα τοῦ Νικολάου Ὑψηλάντου, τὴν ἔχουσαν 2850

Νοεῖται δὲ οἰκοθεν ὅτι ὁ πρότερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ρωσικοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ κελῶς ἠσκημένος Γεωργάκης ὡς ὁ χρηστότατος ἀνὴρ ἐκρατεῖτο εἰ δυνατόν μικρὰν τοῦ στρατοπεδάρχου. Ὁ ἰκανότητα μὲν κεκτημένος, ἀλλὰ καὶ εἰς ραδιουργίας ἐν μέρει ἐπιρρηπῆς ταγματάρχης Δούκας, ὅστις ἤγειτο 1300 Σέρδων καὶ Βουλγάρων, δὲν εὐηρέσται τῷ ἀρχιστρατήγῳ ἕνεκα τοῦ φιλοτρᾶχου χαρακτήρος αὐτοῦ καὶ ἐφοβεῖτο μάλιστα οὗτος τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἀνδρός, μέχρις οὗ λαθῶν ἀφορμὴν νὰ φοβῆται μᾶλλον τὸν εὐτράπελον κόλακκα Καραβιάν εἶχεν αὐθις μεῖζονα πεποίθησιν ἐπὶ τὸν Δούκαν. Ὁ Καραβιάς δὲ αὐτός, ὡς ὑπερήφανος, φθονερός καὶ ἀλαζών, ἦτο μισητός καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀνδρῆλον Ἀναστάσιον τὸν Ἀργυροκαστρίτην νὰ μεταβῇ αὐτογνομόμως εἰς τὴν μεραρχίαν τοῦ Δούκα.

Ὡς εἶχον νῦν τὰ πράγματα ἡ τελικὴ κρίσις ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ μόνον διὰ τῆς τῶν Τούρκων ἐπιθέσεως. Κατὰ μικρὸν τσσαυταὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις ἀπὸ τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προερχόμεναι συνηθροίσθησαν ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ὄχθης τοῦ Δανουβίου, ὥστε οἱ Τούρκοι στρατηλάται ἐφρόνουσι ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐπίθεσιν, καθ' ὅσον μάλιστα ἀπέδλεπον καὶ εἰς τοῦ Σάβδα καὶ τοῦ Βλαδιμιρέσκου τὴν συνδρομὴν. Τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ μετὰ φάλαγγος Γιαννιτσάρων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀφικόμενος διοικητὴς Σιλιστρίας διωρισμένος Σελλιμ-Μεχμέτ, ὅψ' ὄν ἐστράτευον ὡς ἰδιαιτέροι ἀρχηγοὶ οἱ τρεῖς πασσάδες τοῦ Βιδινίου, τοῦ Γιουργέβου καὶ τῆς Βραΐλας. Ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς, ὁ τῆς Σιλιστρίας διοικητῆς, προήλαυε περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου πρὸς τὸ Βουκουρέστιον ἡγούμενος δύο φλάγγων, ἐκατέρας συγκειμένης ἐκ 4000 ἀνδρῶν ὁ δὲ πασσᾶς τοῦ Βιδινίου εἰσήλασεν εἰς τὴν λεγομένην Μικρὰν Βλα-

ἀνδρας, ἀνήκον ἢ ταγματαρχία τοῦ Δούκα ἔχουσα 1930, ἢ χιλιάρχια τοῦ Ὀρφανοῦ μετὰ 30, ὁ λόχος τοῦ Γκίνη μετὰ 50 ἀνδρῶν ἔτι δὲ οἱ λόχοι Μάνου, Κώστα Βιλτινοῦ καὶ Καλογιάννη, ἔχων ἕκαστος 150, 60 καὶ 100 ἀνδρας, Κοζάκοι 200 καὶ 60 Σλαβῶνοι στρατιῶται τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ.

1. Οἱ τοῦ Γιουργέβου καὶ τῆς Βραΐλας πασσάδες ἦσαν στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ μέλλοντες νὰ καταλάβωσι τὰς ἐπαρχίας ταύτας καὶ νὰ κυβερνήσωσι αὐτὰς μετὰ τὴν κατάληψιν. Σ. Μ.

Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

3

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

χλαν. Ἀλλὰ τὰς πρώτας πολεμικὰς πράξεις ἐνήργησεν ὁ διοικητὴς Βραβίλας Γιουσούφ πασσαῦς (Περκόφρτσαλη) ἐπελάσας τῇ 30)12 Μαΐου μετὰ 4500 ἀνδρῶν, ἵνα ἐν πρώτοις κατλάβῃ τὸ Γαλάζιον. Ὅτε οἱ Ὄθωμανοὶ ἐχώρησαν πλησιέστερον, ὁ γενναῖος Ἀθανάσιος ὁ Καρπενησιώτης μετὰ τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν καὶ δύο κανονίων πλοίου κατέλαβε τρία ἄλλα πρὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς πρὸς Βραβίλαν ὁδοῦ εὐρισκόμενα, ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου προερχόμενα, ὀχυρώματα. Παρὰ τὸν Ἀθανάσιον ἐμάχοντο ὁ Πελοποννήσιος Κοτιρᾶς κατέχων μετὰ 73 ἀνδρῶν τὴν πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων τάφρον, ὁ γενναῖος Παπαγεώργιος ὁ Δαλιόστρος ὁ Ζακύνθιος, οἱ δύο Κεφαλλῆνες ἀδελφοὶ Βεγλερῆ, καὶ ὁ Σφακιανὸς Δεμονάκης. Τῇ 1)13 Μαΐου ἤρξαντο οἱ Ὄθωμανοὶ τῆς ἐπιθέσεως, ἀφ' οὗ τὸ πολυἀριθμον αὐτῶν πεζικὸν καὶ ἵππικὸν μετὰ ὀκτῶ κανονίων ἤλαυνον κατὰ γῆν ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ κατὰ τοῦ ὀχυρώματος, ἐνῷ λέμβοι καθωπλισμέναι ἐπυροβόλουν κατὰ τῆς πόλεως ἐκ μέρους τοῦ Δανουβίου. Ἡ τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ ἐπίθεσις διεσκόρπισε τοὺς Ἑλληνας μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν, δύο δὲ τῶν παλαιῶν ὀχυρωμάτων ἐκινδύνευσαν ταχέως διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἄλλ' ὁ Ζακύνθιος Σφαέλος μετὰ τινῶν πλοίων ἀντέσχεν ἐπὶ τοῦ Δανουβίου ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐναντίον τῶν τουρκικῶν λέμβων καὶ τέλος ὑπεχώρησε μυχόμενος πρὸς τὸ Ρέγι τῆς Βεσσαραβίας. Ἐν τούτοις κατὰ γῆν ὁ γενναῖος καὶ δραστήριος Ἀθανάσιος περιεποίησεν ἑαυτῷ μετὰ τὴν δόξαν ἀποκρούσας λαμπρῶς μετὰ μικροῦ στίφους ἀνδρείων στρατιωτῶν ἐπὶ ἡμέραν δλόκληρον πάσας τὰς ἐνκντίον τοῦ κυριωτάτου ὀχυρώματος ἐπιθέσεις τῶν Ὄθωμανῶν. Διὰ πολεμικοῦ δὲ τεχνάσματος γνησίως ἑλληνικοῦ ἠ' κατάρθωσεν εἰτα γὰ ὑποχωρήσῃ λάθρα εἰς τὴν παρὰ τὴν χερσόνησον συμβολὴν τοῦ Προύθου καὶ τοῦ Δανουβίου. Τῇ ἐπαύ-

1. Περὶ τοῦ τεχνάσματος ἴδε Ἰστ. Τρικούπη τόμ. Α' σελ. 110 : «Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἔπαυσεν ἡ μάχη» καὶ ἐπειδὴ οἱ ἔγκλειστοὶ δὲν ἔβλεπαν ἄλλον τρόπον σωτηρίας παρὰ τὴν φυγὴν, δύο ὥρας πρὶν φέξῃ ἔρριψαν ἐν πρώτοις ἔξω τοῦ προμαχῶνος τοὺς ἐπενδύτας των, οὓς οἱ Τούρκοι ἐκλαβόντες ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ὡς αὐτοὺς τοῖτους ἐτουφέκισαν· πρὶν δὲ προφθάσῃσι νὰ γεμίσωσιν ἐκ δευτέρου τὰ τουφέκια, ἐξεπήδησαν οἱ ἔγκλειστοὶ ἀφ' οὗ ἐγένεσαν τὰ ἐντὸς δύο εὐχρηστά καὶ ἔθεσαν ἐπὶ τῆς ὀπῆς αὐτῶν μακρὰ φυτίλια, ὥστε νὰ ἀνάψῃ τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου

ριον οἱ Ὄθωμανοὶ εἰσήλασαν εἰς τὸ Ἐλασσόνα καὶ ἐξεδικήθησαν διὰ φοβεράς σφαγῆς, ἣν διέπραξαν τοῖς ὑπολειπομένοις κατοικοῖς τῆς πόλεως, τὴν αἰμκτηρὰν πρᾶξιν τοῦ Καραβιά, ἐληλάτησαν καὶ κατέκωπτον τὴν πόλιν καὶ ἐπέστρεψαν ἔπειτα πρὸς κεντρὸν εἰς Βραϊλάν, ἐνῶ δ' Ἀθανάσιος ὑπεχώρει μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ καὶ ἐννεὰ κανονίων ἀναπλέων ἐπὶ λέμβων καὶ σχεδίων τὸν Προσθον, κατὰ τὴν δεύθυνσιν τοῦ Ἰαίου. Καὶ νῦν σενεστελλετο κατὰ μικρὸν στενώτερον τὸ περὶ Ἐψηλάντην δίκτυον, χωρὶς νὰ συνετισθῆ ἔντεθεν ὁ Γενικὸς Ἐφορὸς. Ὁ πρίγκιψ παρεγγώριζεν ἔτι νῦν τὴν ἀληθῆ θέσιν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐνῶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ διετέλει ἐν τῇ ἀνωτέρω περιγραφείσῃ κκῆ καταστάσει, τὸ δὲ στρατοπεδάρχαιον ἠτχολεῖτο ἀκκίρως εἰς μηδαιμνίην τινα ἀτχολίαν ἐνῶ αἱ λιποταξίαι ἠλάττουσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν κκῆτῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν κκῆροροριτῶν μὴ ἐξκίρουμένων καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἰδιότερος ἰατρὸς αὐτοῦ Κκῆρομάτης ἀπέδρα ἐνῶ αἱ τῶν Ὄθωμανῶν φάλαγγες ἐχώρουν κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ Βουκουρέστιον καὶ πρὸς τὴν Μικρὰν Βλαχίαν, ἀντὶ νὰ συνέκῆ πάσας τὰς δυνάμεις, ἐπεμψε τὸν Καντακκουζηνὸν τῇ 9)21 Μαΐου, ὅτε οὐδεμίαν ἔτι εἶχε βεβαίαν εἰδησιν περὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ Ἐλασσόνα, μετὰ 350 ἀνδρῶν εἰς Ἰάσιον, ἵνα ἀγάγῃ οὗτος ἐκεῖθεν εἰς Τίργοβίστιον πάντα τὰ τοῦ πολέμου ἐπιτήδεια καὶ τὰ στρατεύματα. Ὁ Καντακκουζηνὸς δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἀνακλήθῃ εἰς Τίργοβίστιον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὗτος, ἀφοῦ κκῆ δὸν πολλάκις, ἰδίως ἐν Φωξάνῃ, συνεκρούσθη μετὰ μικρῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ἀφίκετο τέλος τῇ 22)3 Ἰουνίου εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς Μολδαβίας ἀλλὰ νῦν πανταχοῦ τὰ πράγματα ἐχώρουν ταχέως ἐναντίον τῶν ἐταιριστῶν. Διότι τῇ 15)27 Μαΐου ὁ Κκῆρ Ἀκμέτ, ὁ κκῆραγιάς τοῦ πασσα τῆς Σιλιστρίας, εἰσήλασεν ἀκκῆτῆ εἰς Βουκουρέστιον. Ὁ

μετὰ τὴν φυγὴν τῶν, καὶ οὕτω νὰ ὑπολάβωσιν οἱ ἐκθροὶ ὅτι ἀπέμειναν καὶ ἄλλοι ἐν τῷ προμαχώνῃ καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσωσιν ὅλοι ἐπ' αὐτοὺς φεύγοντας. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχεν, οἱ Τούρκοι δὲν κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας καὶ οὕτω διεσώθησαν ὅλοι πικρὰ τρεῖς ἐπὶ μικρᾷς κκῆροσσησού. Σ.Μ.

1. Περὶ τῶν μέχρι νῦν ἐκτεθειμένων πρὸς. Ρίξ. Νερουλ. σελ. 32 κφξ. 8) — 43. Gordon-Zinkeisen, τόμ. 1. σελ. 127—131. Τριχοῦπ. σελ. 127—139. Gervinus, σελ. 163—168. Finlay, σελ. 155 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 166—169.

Σάββας εἶχε καταλίπει ὄρας τινὰς πρότερον τὴν πόλιν καὶ εἶχεν ἀποχωρήσει μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ στίφους πρὸς τὸ δύο ὄρας μακρὰν τοῦ Τιργοβιστίου κείμενον μοναστήριον Βακκρέστι. Ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 15)27 πρὸς τὴν 16)28 Μαΐου ἀνεχώρησεν ἐκ τῶν παρὰ τὸ μοναστήριον Κοτροτσάνιον ὀχυρωμάτων αὐτοῦ διευθυνόμενος πρὸς τὴν Μικρὰν Βλαχίαν. Αἱ κινήσεις ἀμφοτέρων τῶν ἀρχηγῶν ἦσαν ὑποπτοί. Περὶ τοῦ Σάββα δὲν ἀμφέδωλλον βραδύτερον οἱ Ἕλληγες ὅτι ἐπλησίωζε πρὸς τὰς ἑλληνικὰς θέσεις ἀπλῶς καὶ μόνον ἔνθα ἐν καταλλήλῃ περιστάσει συλλάβῃ αἰχμάλωτον τὸν Γενικὸν Ἐφορον καὶ παραδώτῃ αὐτὸν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἀλλὰ τὸ γε νῦν βραχυτέρως δυσπιστεῖται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀρχηγοῖς ὑπῆρχεν ἐναντίον τοῦ Βλαδιμιρέσκου, οὐτινος αἱ μυστικαὶ πρὸς τοὺς Τούρκους σχέσεις ἦσαν ἤδη ἀρκούντων σφῶς γνωστῆ, αἱ δὲ νῦν κινήσεις αὐτοῦ ἐφάνησαν σκοποῦσαι ἀπλῶς τὴν διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἀπὸ νότου κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεως τῶν Ὀθωμανῶν δυσμόθεν ὑπερφυλάγασιν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰδείξεν ἐπὶ τέλους ἀπαξ ὁ πρίγκιψ Ἰψηλάντης δύνανται καὶ ἐνέργειαν ἀποτελεσματικὴν. Ἐνθὺ κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ τῆς Σιλιστρίας τῆ 17)29 Μαΐου καὶ ἡ δευτέρως αὐτοῦ φάλαγγς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κεχαγιά τοῦ πασᾶ τοῦ Γιουργέδου εἰσῆλθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὃ Ἰψηλάντης εἶχεν ἀναθέσει ἤδη εἰς τὸν δευτερευόντα Γεωργάκη τὴν ἐντολὴν νὰ καταστήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου ἀκίνδυνον τὸν Βλαδιμιρέσκον, εἶχε δὲ συγχρόνως πέμψει πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ γεννηίου Ὀλυμπίου 400 ἀνδρας ἀπὸ Κιμπολούγγου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σάββας, ὅστις ἔνεκεν τοῦ μίσους, ὅπερ ἠσθάνετο πρὸς τὸν Βλαδιμιρέσκον εἶχε καταστήσει ἐντελῶς γνωστὰ εἰς τὸν Ἰψηλάντην τὰ σχέδια τοῦ Βλάχου, ἐπέμψε πολλὰς ἐκκτοντάδας ἰσπέων εἰς Πιτέστην. Ὁ Γεωργάκης ἐγίνωσκεν ὅτι μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ στρατῷ τοῦ Βλαδιμιρέσκου ἰσχυόντων ἀξιωματικῶν διέκειτο σφόδρα δυσμενῶς πρὸς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου καὶ εἶχον οὗτοι συνομοταί ἀδιτάκτως κατ' αὐτοῦ ἐρωθέντες μετὰ τῶν ἐπιριστηῶν. Ἀλλ' ἔτι διετήρει τὴν δύνανται αὐτοῦ ὁ ἀπηνῆς Βλάχος φερόμενος μετ' ἀσπλάγγου ὠμότητος ἐναντίον παντὸς ὑπό-

πτου πρὸς αὐτόν. Ἄλλ' ὅτε ἤρξατο νῦν νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὰς παρὰ τὴν Πιτέστην ἑλληνικὰς θέσεις καὶ τῇ 18)30 Μαΐου ἀπὸ Γοεστίου ὀρμηθεὶς ὤφθη παρὰ τὸν Ἀρδίσκον ποταμὸν τὸν ρέοντα μεταξὺ τῶν δύο στρατιωτικῶν σιφῶν, τότε ἐκρίθη ταχέως ὁ ἀγὼν διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐνεργείας τοῦ Γεωργάκη. Ὁ Βλαδιμιρέσκος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Γεωργάκη τὴν ἄδειαν νὰ διαβῇ διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν κτεχομένης ἐπὶ τοῦ Ἀρδίσκου γεφύρας. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ Γεωργάκης ἐν τῇ βλαχικῇ στρατοπέδῳ ἄγων 400 ἐπιλέκτους μχητάς καὶ ἀπεκάλυψε πρὸ τῶν συνηγμένων ἀξιωματικῶν τοῦ Βλαδιμιρέσκου τὴν ἀχρεὶαν προδοσίαν τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ συναινένει τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ ἀπέσπασε ταχέως καὶ εὐτόλμως τὸ ξίφος καὶ τὰ ἄλλα ὄπλα (πιστόλια) αὐτοῦ, καὶ διέταξε τὴν εἰς Πιτέστην ἀπαγωγὴν αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς αὐτοῦ, συγκείμενος ἔτι καὶ νῦν ἐκ 200 Σλαβῶν ἱππέων, τεσσάρων πυροβόλων καὶ 4000 Βλάχων πεζῶν, ἠνώθη μετὰ τῆς τοῦ Ὀλυμπίου φάλαγγος καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σέρβου ὀπλαρχηγοῦ Χαδζή-Πρόδα καὶ τοῦ Βλάχου Μακεδόνσκη. Ὁ Βλαδιμιρέσκος ἤχθη εἰς Τιργοβίστιον, ἔνθα τῇ 22)4 Ἰουνίου οἱ στρατιῶται τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου (ἡ, ὡς λέγεται, ὁ Καραβιάς καὶ ὁ Λασσάνης) ἄκριτον κτέκοψαν αὐτὸν μεληδὸν ὡς προδότην.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Ὄθωμανοὶ ἀπὸ τε Βιδινίου καὶ ἀπὸ Βουκουρεστίου ὀρμώμενοι τοσοῦτον εἶχον προχωρήσει, ὥστε ὁ Ὑψηλάντης μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἀποφύγῃ μάχην τινὰ ἠναγκάζετο νὰ λάβῃ ἀπόφασιν. Ὁ πρίγκιψ ἀπεφάσισε νὰ ἀγάγῃ πλέον ταχέως τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα εἰς Τιργοβίστιον καὶ εἶτα νὰ ἐπιπέσῃ μεθ' ἀπάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Μικρὰν Βλαχίαν καὶ ἐπὶ τὸν πατῆρ τῶν Βιδινίου. Ἐὰν οὕτω διανοούμενος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰς Αὐστρίαν ὀριστικῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ ἢ ἐὰν πράγματι ἐβουλεύετο μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἀπὸ Βιδινίου ἐρχομένων Τούρκων νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῶν Ὄθωμανῶν τοῦ κεχαγιά Κραῖ Ἀχμέτ, τοῦτο μένει ἀσαφές. Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ Ὄθωμανοὶ δὲν ἐπέτρεπον τοῖς ἐπιχειρηματικαῖς νὰ ἐκτελέσωσιν ἄνευ συγκρούσεων καὶ μυχῶν τὰς

κινήσεις αὐτῶν. Ὁ ταγματάρχης Δούκας μόλις τῆ 26)7 Ἰουνίου ἀφίκετο εἰς Τιργοδίστιον ἐρχόμενος ἀπὸ Πλοεστίου. Ὁ δὲ διπρόσωπος Σάββας, ὅστις καταπλαγεὶς ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ Βλαδιμιρέσκου εἶχε κατορθώσει διὰ παντοίων προφάσεων νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἀδειαν νὰ καταλάβῃ τὸ ὄχυρόν μοναστήριον Μχριενένι, καὶ ἔδλεπεν ἤδη νῦν παρ' ἐκυτῷ κρυφίως δύο Τούρκους ἀγάδας, δὲν μετέβη πλέον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κηρὰ Ἀχμέτ κατέλιπε περὶ ἐσπέραν τῆς 25)6 Ἰουνίου τὸ Βουκουρέστιον μετὰ 6000 ἀνδρῶν καὶ ἐν βρῆχει ἐπλησίασεν ὄλωι πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ὅστις οὐδόλωι ἔτι ἐνόει τὴν προσέγγισιν ταύτην. Ὅτε δὲ ὁ Ὑψηλάντης τὴν πρωίαν τῆς 27)8 Ἰουνίου ἤθελε νὰ κινήτῃ ἀπὸ Τιργοδίστιου εἰς Πιτέστην, ἢ τῶν Ὄθωμκων πρωτοπορεῖα ἤρξεντο τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων τῶν φρουρούντων τὴν πορείαν τοῦ κυρίου στρατοῦ καὶ τῶν ἀποσκευῶν. Ἐγγὺς τοῦ μοναστηρίου Νοσέτο ἠγωνίσθη ἀνδρείως τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δούκα· μόλις δὲ περὶ τὴν ἐσπέραν ἢ ἀριθμητικῇ ὑπεροχῇ τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Ἑλληνας, ἐν οἷς ἰδίως Ἀναστάσιος ὁ Ἀργυροκαστρίτης ἀντέσχεν ἀνδρειότατα μέχρις ἐσχάτων.

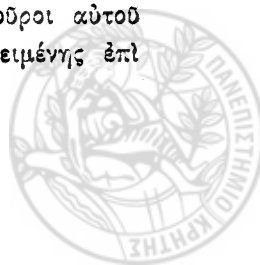
Οἱ Ἑλληνας ἀπώλεσαν ὀλίγους μόνον ἀνθρώπους, πάντως πολλῷ ὀλιγωτέρους ἢ ὅτους οἱ Τούρκοι. Ἀλλ' ἡ ἀστάθεια τῶν ἀνωτέρων ἀρχηγῶν μετέβαλε τὸν ἀμφίβολον ἀγῶνα εἰς πραγματικὴν ἤτταν. Ὁ Ὑψηλάντης ἐξηκολούθησεν ἔτι κατὰ τὴν νύκτα ἐν πάσῃ σπουδῇ τὴν ὑποχώρησιν, μόνον δὲ ἡ νωθρότης, μεθ' ἧς ὁ Κηρὰ Ἀχμέτ κατεδίωκε τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοὺς φεύγοντας, ἐπέτρεψεν ἵνα ὁ τῶν ἐταριστῶν στρατὸς ἐξηκολουθήτῃ ἔτι ἐπὶ τινα χρόνον ζῶν ζωὴν φυτικὴν. Διότι ἐν τῇ μεγάλῃ σπουδῇ πολλοὶ ἐταῖροι τοῦ στρατοῦ ἐπλανήθησαν ἐν τῷ σκότει καὶ κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ μεγάλως πλημμυρῆσαντος Διμποδίτσα ἔπαθον ἱκανὴν φθορὰν ἀποσκευῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς τῶν ἀρχηγῶν πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἤρξεντο ἡ λιποταξία τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὰ συντάγματα τοῦ Ὀρφανοῦ καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη πλανώμενα διεσκεδάσθησαν πρὸς βορρᾶν μέχρι Κιμπολούγγου. Ὁ δὲ Σάββας

κατὰ τὴν τῶν Τούρκων εἰς Τιργοδίστιον εἰσέλασιν (γενομένην τῇ 28)9 Ἰουνίου) μετέστη φανερώς πρὸς αὐτούς.

Ὅτε τέλος ὁ Ὑψηλάντης περὶ μετημέριον τῆς 30)11 Ἰουνίου συνήθροισε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν Πιτέττη, σφοδρὰ ἐγένοντο ἔριδες μετὰ αὐτοῦ καὶ πολλῶν τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὁ γρημματοῦς αὐτοῦ Λασσάνης διημέθησαν πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ βρέως προσβλήθεις Δούκας ἐξήγησε καὶ ἔλαβε βραχυχρόνιον ἄδειαν ἀπουσίας¹. Ἐνταῦθα τέλος ὁ ἐξήριτος Γεωργάκης ἀποκατέστησεν ὀπισθοῦν τὴν τάξιν. Ὁ ἀνδρεὺς Ὀλύμπιος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰουνίου ἠγωνίζετο ἀλλ' ἀνευ ἐπιτυχίας νὰ ἐπίσχη διὰ τῆς ἐλληνοβλαχικῆς αὐτοῦ φάλαγγος τοὺς ἀπὸ Βιδινίου εἰς τὴν Μικρὰν Βλαχίαν διαπεραιωθέντας καὶ ταύτην διεκλύνοντας Ὀθωμανούς. Τὸ γε νῦν 1200 Τούρκοι ἔμενον ἐν Κραϊόδη καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν. Ἴππεις δὲ ὀκτακόσιοι ὑπὸ τὸν φοδερὸν Τούρκον ἀρχηγὸν Κκραφεϊζήν τοῦ ἀπὸ Κοσταντῆλου ἢ τὸν υἱὸν αὐτοῦ κατεῖχον τὴν στρατηγικῶς σπουδαίαν κώμην Δραγατσάνιον τὴν κειμένην ἐν τῇ ἀπὸ Κραϊόδης εἰς Ρίμνικον ὁδῷ. Νῦν αὖθις συνήθροισεν ὁ Γεωργάκης πάσας τὰς φάλαγγας αὐτοῦ, συνεδούλευσε δὲ καὶ τῇ πρίγκιπι Ὑψηλάντη ἵνα διαφεύγων ταχέως τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἀπὸ Βουκουρεστίου κατὰ τὴν νύκτα ἐπερχομένων Ὀθωμικῶν ἐπιπέσῃ λάδρος ἐπὶ τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις τῶν ἐν Μικρᾷ Βλαχίᾳ Τούρκων, καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ζητήσῃ τὴν μετὰ τῆς Σερβίας συνεννόησιν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀκολουθῶν τῇ συμβουλῇ ἀφίκετο τῇ 1)13 Ἰουνίου εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Δραγατσάνιου τέσσαρα μίλια ἀπέχουσιν πόλιν Ρίμνικον τὴν κειμένην ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἀλούτα, ἔνθα εἶχεν ὑφ' ἐαυτὸν 2500 Ἴππεις, περὶ τοὺς 500 μαυροφορίτας καὶ 4000 Βλάχους Πανδούρους καὶ τέσσαρα πυροβόλα. Νῦν ἀπέφασιν ὁ Γεωργάκης νὰ κατενέγκῃ μεγάλην τινὰ πληγὴν ἐναντίον τῶν ἐν Δραγατσάνῳ Τούρκων, ὧν τὴν καταστροφὴν προπαρασκευάζε μετὰ μεγάλης φρονήσεως. Ἐνῶ οἱ Πανδούροι αὐτοῦ ἰστάμενοι ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ χεῖλους φάραγγός τινος κειμένης ἐπὶ

1. Κατὰ Σ. Τρικούπην ἐγκατέλιπε τὴν ἡγεμονίαν. Σ. Μ.

τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς κόμης τούτης ἐπέιχον τοὺς Ὀθωμανοὺς διὰ τοῦ πυρὸς αὐτῶν, τὰ στρατεύματα τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου, κλίπερ ἐπαχθέσττα κωλυόμενα ἐν τῷ δυσβάτῳ ἐδάφει τῆς χώρας τούτης ἔνεκα τῶν ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς πιπτουσῶν βροχῶν, προήλαυνον κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ Δραγατσάνιον. Τῇ 7)19 Ἰουνίου ἦσαν ἐνταῦθα πεντακισχίλιοι ἄνδρες, ἐν οἷς τὸ πυροβολικὸν καὶ οἱ μαυροφορῖται (οὗτοι τεταγμένοι νῦν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην), αὐτὸς δὲ ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀπέιχε τριῶν μόνον ὥρων ὁδὸν ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου. Ἦδη ὁ Γεωργάκης μετὰ μεγάλῃς ἐπιτηδειότητος εἶχεν ὑπερφαλαγγίσει πανταχοῦ τὴν θέσιν τῶν Ὀθωμανῶν ἄλλ' ἔνεκα τοῦ δεινοῦ χειμῶνος (κακοκαιρίας) καὶ ἔνεκα τῆς δεισιδαίμονος προκκτλήψεως περὶ τῆς ἡμέρας (ἦτο ἢ ἀποφρᾶς θεωρουμένη ἐν Ἀνατολῇ Πέμπτη¹) τὴν ἐπίθεσιν ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν, καθ' ἣν προσεδοκάτο καὶ ὁ Γενικὸς Ἐφορός.

Ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα ἔλαθε πορείαν ἄλλως διάφορον. Οἱ Τούρκοι, ὧν τὴν προσοχὴν οὐδαμῶς εἶχε διαλάβει ὁ κίνδυνος τῆς θέσεως αὐτῶν, ἐπειράθησαν τῇ 7)19 Ἰουνίου περὶ μεσημβρίαν νὰ κατκλάβωσι μετὰ 150 ἐπιλέκτων ἱππέων λόφον τινά, ὃν κατεῖχεν ὁ ἀνδρεῖος Ἀναστάσιος μετὰ 300 ἀνδρῶν. Ἀποκρουθέντες δὲ ἐν τῇ ὀρμητικῇ αὐτῶν ἐπιθέσει ἐνέπρησαν τὴν κόμην Δραγατσάνιον ἵνα οὕτως εὐχερέστερον ἐκτελέσωσι τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν. Εὐθὺς ὡς παρετήρησε τοῦτο ὁ ἀσύνητος Καραβιᾶς, καὶ ἐν τῷ ἄμα δάλαζῶν οὗτος ἄνθρωπος, θερμουργὸς ὢν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν διὰ θρασέος τινὸς τολμήματος νὰ ἀρπάσῃ τὴν εὐχερῆ, ὡς ἤλπιζε, νίκην. Καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Γεωργάκη, εἰς ὃν οὐδ' ἀνεκοίνωσε κἄν τὸ σχέδιον αὐτοῦ, συνήθροισε τοὺς 500 αὐτοῦ ἱππεῖς, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ τέσσαρα πυροδόλα, παρασύρας δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς μαυροφορῖτας ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς Τούρκους διὰ τῆς εἰς τὴν κόμην ἀγούσης γεφύρας. Τὸ κίνημα ἐμελλε νὰ ἀποδῇ ὀλέθριον τοῖς Ἑλλήσιν· Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν μὲν ἐν ἀρχῇ ἄλλ' ὅτε παρετήρησαν ὅτι

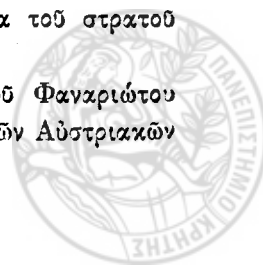
1. Ἀποφρᾶς ἡμέρα εἶναι ἡ Τρίτη, ὡς γνωστὸν, καὶ οὐχὶ ἡ Πέμπτη ἄλλως καὶ ἡ 7)19 Ἰουνίου τοῦ 1821 ἦτο Τρίτη καὶ οὐχὶ Πέμπτη, ὡς λέγει πλημμελῶς ὁ συγγραφεύς. Σ. Μ.

αἱ ἄλλαι μέραι τοῦ στρατοῦ ἤγον ὅλως ἡσυχίαν καὶ ὅτι τὸ πυροβολικὸν τῶν Ἑλλήνων ἐχρησιμοποιεῖτο λίαν πλημμελῶς, συνηθροίσθησαν ἵνα ἐκτελέσωσι φοδεράν τινα ἱππικὴν ἐπίθεσιν. Πρὸ τῆς βιαίας ὁρμῆς αὐτῶν διεσκεδάσθησαν εἰ τοῦ Καραβιά ἱππεὶς δίκην ἀχύρων· ἀπώλοντο δὲ τὰ πυροδόξα αὐτῶν. Μάτην οἱ μαυροφορῖται ἐπειράθησαν νὰ σχηματίσωσι τετράγωνον παράταξιν ἀμυντικὴν· τὸ κάλλιστον αἶμα τῶν ἐλληνικῶν οἴκων ἐχύθη ἐνταῦθα ἀνωφελῶς ἐν ἀνωφελείᾳ μάχῃ. Καὶ νῦν συνήθροισαν ὁ Γεωργάκης καὶ ὁ Ἀναστάσιος ἐν τῇ ἀπροσδοκίῳ τῷ τῆς στιγμῆς, ἐν μεγίστῃ σπουδῇ, ἕκκτον ἄνδρας καὶ ὤρμησεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· οὗτοι δὲ καὶ οἱ ὀπισθεν ἐλαύνοντες παλαίμαχοι τοῦ Ὀλυμπίου κατώρθωσαν ἔτι νὰ σώσωσι δύο κανόνια καὶ τὸ λοιπὸν τῶν μαυροφοριτῶν, ἕκκτον περίπου τὸν ἀριθμὸν μχητάς, καὶ νὰ φρουρήσωσι τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ.

Ἄλλ' οὕτως ἦν ἡδὴ ἐξιγμένος εἰς τὸ τέμα αὐτοῦ ὁ τοῦ Ὑψηλάντου πόλεμος. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Δραγατσανίου ἀπώλεσαν 400 μόνον ἄνδρας (ἐν οἷς καὶ τὸν πρῶτον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ φονευθέντα φιλέλληνα Βορδιέρον (Bordier) τὸν ἐκ Γενεύης), καὶ οἱ Τούρκοι δὲν κτεδῶσαν τοὺς φεύγοντας. Ἀλλὰ νῦν ἅπας ὁ στρατὸς κτελήθη οἶονεῖ ὑπὸ πανικοῦ τρόμου. Μέρους τῶν Πανδούρων διεσκορπίσθη ἀπλούστατα, τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τοῦ στρατοῦ ὑπεχώρησεν εἰς Ρίμνικον ἐν ὁρμῇ ἀγωνιώδει, παρασυρον εἰς τὴν τοιαύτην φυγὴν καὶ τὰς ὑπολειπομένας ἔτι μέραι τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου. Καὶ νῦν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπώλεσε πᾶν ἔρεισμα ἠθικὸν καὶ διενοεῖτο μόνον περὶ τῆς ἰδίως αὐτοῦ σωτηρίας. Τῇ 9)21 Ἰουνίου μετέστησε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἀπὸ Ρίμνικου εἰς τὴν ἐν Καρπαθίοις μονὴν Κόσια, 2—3 μίλια ἀνωτέρω τῆς πρῆν θέσεως παρὰ τὸν Ἀλούταν, οὐχὶ μακρὰν τῶν αὐστριακῶν ὁρίων. Ἐνταῦθα διήλθεν ἡμέρας ὀλοκλήρους ἐν ἀδημονίᾳ. Διότι οὐ μόνον ἐπέεζεν αὐτὸν δεινῶς ἡ ἐξαφάνισις πάσης ἐλπίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλείστῳ τοῦ στρατοῦ ἐξέλιπε νῦν πᾶσα πειθαρχία καὶ τάξις. Τὰ ἀχαλίνωτα στίφη καθίστων νῦν τὸν ἀρχιστράτηγον ὑπεύθυνον πάσης τῆς ἐπελθούσης συμφορᾶς. Ἐν

τῷ μεταξὺ ὁ Ὑψηλάντης διεπραγματεύετο ἀπὸ Κόσια πρὸς τὰς Αὐστριακὰς ἀρχὰς ζητῶν ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ εἰσέλθῃ μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀποχωρῶν ἀπὸ τῆς Βλαχίας. Τοῦλάχιστον νῦν εἶχε τὴν φρόνησιν ν' ἀγγεῖλῃ τοῦτο σαφῶς καὶ ἀπολύτως εἰς τὸν Γεωργάκην. Ὁ δὲ ἐξαιρετος οὗτος Ὀλύμπιος, εἰ καὶ οὐχὶ ἀσμένως ἔβλεπε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου, οὐχ ἦττον ἀπεμάκρυνεν ὅσον ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ Ὑψηλάντου πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν ἀποσπῶν συνετῶς διαφόρους μοίρας τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τοῦ ἀρχηγείου, ἰδίως τοὺς τῆς φάλαγγος τοῦ Βλαδιμιρέσκου, ὑφ' ὧν ὁ πρίγκιψ ἐφοβεῖτο τὰ χειρίστα ἐναντίον τῆς ζώης αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Γεωργάκης ἄγων τοὺς παλαιμάχους αὐτοῦ ἠνώθη ἐν Ἀρξησίᾳ μετὰ τοῦ ἀνδρείου αὐτοῦ φίλου Φαρμάκη, ἵνα ἐξκοιλουθῆσθαι τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμηνῶν ἀγῶνα. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἀνέμενε τὴν ἀπάντησιν τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, ἐζήτει ἅπαξ ἔτι νὰ ἀπκτῆσθαι τοὺς περὶ αὐτὸν ἐν συγκινήσει διατελοῦντας πολεμιστὰς διὰ ψευδῶν εἰδήσεων. Ἐλεγεν ὅτι εἶχε λάβει ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τοῦ Ἑπταπυργίου ἀγγελλούσας τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν πολέμου μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ Αὐστρίαν καὶ διέτασεν ἐπὶ τούτῳ νὰ τελεσθῆ χάριστος ἐορτῆ. Καίπερ δὲ φανερῶς χλευαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἀναστασίου τοῦ Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν διακινουσκόντων τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν γιγνομένων, ἐκήρυξε τῇ 11)23 Ἰουνίου ὅτι ἐσκόπει νὰ μεταβῆ εἰς τὰ μεθόρια ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἄγων λοιπὸν μεθ' ἑαυτοῦ 2000 ἀνδρας ὑπὸ τὸν Κραδίαν τεταγμένους ἀφίκετο εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστειν ἀπὸ τῶν ὀρίων, εἰς θέσιν κελουμένην δίοδον Ροτερτούρμης, ἔλαθε δὲ τέλος ἐνταῦθα τῇ 14)26 Ἰουνίου ἀπὸ Ἐρμινστάδης τὴν ἄδειαν νὰ διαβῆ τὰ σύνορα καὶ κατέλιπε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ Λασσάνη, Ὁρφανοῦ, Κολοκοτρώγη (αὐτόθι ὁ Τρικοῦπης ἀναφέρει τὸν Κωνσταντῖνον Καβελλαρόπουλον) καὶ τοῦ Πολωνοῦ Γαρνόφσκη τὰ ἀτυχῆ συντρίμματτα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Ἀφηγοῦμεθα ἐν πρώτοις ἐνταῦθα τὰς τύχας τοῦ Φαναριώτου Ἀρισταγόρου. Ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν

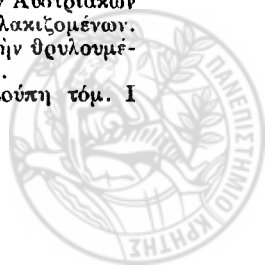

ἐκάλεσεν ἐαυτὸν «Ἀλέξανδρον Κομνηνόν», καὶ οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ ἤχθησαν ἐν πρώτοις εἰς Ἀράδην τῆς Οὐγγαρίας, ἔνθα ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἀνέμενον τὴν ἐσχάτην περὶ αὐτῶν ἀπόφασιν τῆς ἐν Βιέννῃ κυδερνήσεως τοῦ κράτους. Ἐντεῦθεν ἐδημοσίευσεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἐπονείδιστον ἐκείνην (ἐκ Ριμνίκου ἀπὸ 8)20 Ἰουνίου χρονολογουμένην) ἡμερησίαν διατάξιν¹, ἐν ἣ ὡς κκϞῷ προῖοντι τῆς τυφλώσεως καὶ τῆς ἀπεγνωσμένης διαθέσεως αὐτοῦ ἔνθεν μὲν κκτῆγγελλε πικρότατα τὴν διαγωγὴν μέρους τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, ἔνθεν δὲ ἐπήγει τὸ ἥρωικόν φρόνημα τῶν πεσόντων μαυροφοριτῶν καὶ τὴν κρτερικὴν πίστιν τινῶν ἐκ τῶν φίλων αὐτοῦ, τέλος δὲ κκθῆρει ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς θέσεως αὐτοῦ τὸν Κκρχιδιάν, παρέδιδε δὲ εἰς δημοσίαν περιφρόνησιν ὡς προδότας καὶ ἀνάνδρους τοὺς Ἑλληνας Σάββαν, Δούκαν, Βκρ-λαάμ, Γεώργιον Μάνον, Γρηγόριον Σουτσον καὶ Νικόλαον Σκουφον.

Ἐφαίνεται, τὰ τρία τελευταῖα ὀνόματα ἐτέθησαν ἐν τῷ ἀτυχεῖ τούτῳ ἐγγράφῳ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τοῦ Λασσάνη πιθανῶς (ὡς καὶ λέγεται) ἐπιλαβομένου τῆς εὐκκρισίας νὰ ἰκνοποιήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀπέχθειαν. Ὅπως δὲ ποτε δὲν κκτῶρθωσεν ὁ Ὑψηλάντης νὰ ἐξκπατήσῃ διαρκῶς τὴν γνώμην τῆς Ἑσπερίας καὶ τῶν ἐπιγινομένων Ἑλλήνων περὶ τῆς ἰδέας αὐτοῦ ἀνικνότητος. Ἄλλ' ἤδη ἐπέστη ἡ ἡμέρα, κκθ' ἣν ἐμελλε νὰ ἀποτίσῃ ἄγχν βρεῖαν τὴν ποινὴν τοῦ ἀμκρ-τήμκτος αὐτοῦ. Ὁ πρίγκιψ καὶ οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ εἶχον πεισθῆ ὑπὸ τῶν κκτωτέρων αὐστριακῶν ἀρχῶν ὅτι ἐμελλον νὰ λάδωσι διαβατήριον ἔνθα ἀπέλθωσιν εἰς Ἀμβουργον καὶ Ἀμερικὴν καὶ ἤλπιζον ὅτι διὰ τῆς κκκρας τχύτης ὁδοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ μεταβῶσιν αὐθις εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πύλης συνθήκαι ἐπέτρεπον τὴν τῶν φυγάδων ὑποδοχὴν μόνον ἐπὶ τῷ δρω τοῦ κκτκστῆσαι αὐτοῦ:

1. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος ἐγένετο κατ' ἀπαίτησιν τῶν Αὐστριακῶν καὶ κατὰ τὰ κρατοῦντα ἔθιμα περὶ μετονομασίας τῶν φυλακισομένων. Τὸ ὄνομα δὲ Κομνηνός, ὅπερ ἔλιβεν, ἔχει σχέσιν καὶ πρὸς τὴν θρυλουμένην ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος καταγωγὴν αὐτοῦ.

2. Τὸ κείμενον τῆς ἡμερησίας διατάξεως ἴδε παρὰ Τρικούπη τόμ. I σελ. 158 κρξ. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 173 κρξ.

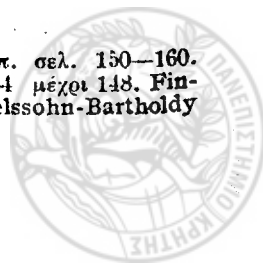

ἀδλαβεῖς. Καὶ νῦν ἢ ἐν Βιέννῃ κυβέρνησις ἐν συνεννοήσει πρὸς τὴν Ρωσίαν¹, ἥτις δὲν ἤθελε τὴν αὐστηρὰν τῶν νόμων ἐνκνείον τοῦ Ὑψηλάντου ἐφαρμογήν, οὔτε πάλιν ἤθελε, συμφωνοῦσθαι ἐν τούτῳ πρὸς τὴν Αὐστρίαν, νὰ ἀφεθῆ ὁ ἀνὴρ ἐλεύθερος· νὰ φύγῃ εἰς τὴν ἐπαναστασάσθαι Πελοπόννησον, ἐδῆλωσε πρὸς τὸν πρίγκιπα ὅτι τότε μόνον ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ τὴν εἰς Τούρκους παράδοσιν, ἐὰν ἐλάμβανεν ἐγγράφως τὴν ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὑποχρέωσιν εἰς μηδεμίαν νὰ προδῆ ἀπόπειραν φυγῆς. Εἶτα δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα «βραῦνου Σούδρατ» ἤχθη μετὰ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ πρὸς αὐστηρὰν φυλάκισιν εἰς τὸ φρούριον Μουνκάς ἐν τῇ ἐλώδει περιοχῇ τῶν πηγῶν τοῦ Τίσου, ἐνθα τὸ νοσῶδες κλίμα καὶ αἱ κκουχίαι τῆς εἰρκτῆς ταχέως ἐφθειραν τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Μόλις τῷ 1823 ἤχθησαν οἱ δεσμῶται εἰς Θηρесиούπολιν καὶ ὑπεδλήθησαν εἰς ἐλαφροτέραν φυλάκισιν, ἐξ ἧς μόλις ἀπηλλάγησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1827, ὅτε τὰ πράγματτα μετεδλήθησαν ὀλοσχερῶς, διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α', δόντος τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι τό γε νῦν δὲν ἐμελλον νὰ μεταδῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὑψηλάντης κατὰδληθεὶς ὑπὸ θλίψεως καὶ δυσθυμίας ἐπὶ τῇ πενίᾳ, εἰς ἣν περιήλθεν ὁ οἶκος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ σφάλματι, πρὸ πάντων δὲ διότι δὲν ἠδύνατο νὰ μετάσχῃ τῶν ἐν ταῖς νοτιαῖς χώραις τῆς Αἰμικῆς χερσονήτου ἡρωικῶν ἀγώνων τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ, ἤδη τῇ 20)1 Αὐγούστου 1828 ἐτελεύτησε τὸν βίον παθὼν ὑπὸ νόσου καρδιακῆς².

Ἡ τῆς ἱστορίας περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου κρίσις μόλις ἐν χρόνῳ ὁπωσούην μεταγενεστέρῳ ἐξηγέθη ἐπαρκῶς σαφῆς καὶ ἀσφαλῆς. Ἡ γνώμη τῶν συγχρόνων ἦν καθ' ὀλοκληρίαν πλημμελής. Ἡ Ἔσπερία ἐφλέγετο τότε ὑπὸ θερμοῦ φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐν τῷ Φαναριώτῃ πρίγκιπι, τῷ Ρώσῳ ὑποστρατήγῳ Ὑψηλάντῃ, οὗ ἡ ἀληθὴς ἱστορία καὶ ἡ ἀτυχεστάτη ἀπὸ Ἰασίου μέχρις Ἀράδης κίνησις καὶ ἐνέργεια τοσοῦτον ὀλίγον

1. Πρὸβλ. v. Prokerch-Osten, τόμ. 1, σελ. 75.

2. Πρὸβλ. περὶ τῶν μέχρι νῦν ἐκτεθέντων Τρικούπ. σελ. 150—160. Ρίτζ. Νερούλ. σελ. 46 κξ. Gordon-Zenkeisen σελ. 134 μέχρι 138. Finlay. σελ. 159 κξ. Gervinus σελ. 168 κξ. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 169—174.

σαφῶς ἠδύναντο νὰ ὦσι γνωστὰ τότε, ὅσον καὶ ἡ ἀληθὴς ἱστορία τῆς Ἑταιρείας, ὅσον αὐτὴ δὴ ἡ πραγματικὴ ἐθνογραφία τῶν μεταξὺ τοῦ Προῦθου καὶ τοῦ Ταινάρου χωρῶν, ἢ Ἑσπερία, λέγομεν, ἐν τῷ Ὑψηλάντῃ τούτῳ ἔδλεπεν ἀπλῶς τὸν πρωταγωνιστὴν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος καὶ μετὰ μίσους σφοδρότατου μόνον ἔδλεπεν ἐπὶ τὰ διαβήματα τῆς Αὐστριακῆς ἀρχιγραμματείας, ἣτις κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, προκειμένου περὶ Ἑλλάδος, τοσοῦτον σχεδὸν αὐστηρῶς ἠλέγχετο ἐν Εὐρώπῃ, ὅσον καὶ τὰ αἰματηρὰ ἔργα, δι' ὧν κατὰ τὰ δύο πρῶτα τοῦ πολέμου ἔτη ἐξεδήλωσεν αὐθις τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς. Ὑπὸ τῆς γερμανικῆς ποιήσεως τῶν χρόνων τούτων ἐθεωρήθη ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μόνον ὡς «ἦρωσ Ἑλλήνων», ὡς μάρτυς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὡς ὁ αἰχμάλωτος «λέων τῆς Ἑλλάδος», ὡς διάδοχος τοῦ Λεωνίδου, καὶ ἡ σκληρὰ αὐτοῦ τύχη διέθετο ἐὺμενέστερον πρὸς αὐτὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ πολέμου. Ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα κατῴρθωσε καὶ ἐνταῦθα νὰ διακρίνη ὀρθότερον τὸ φῶς ἀπὸ τῆς σκιᾶς. Σήμερον βεβαίως δὲν ἀρκοῦμεθα πλέον εἰς τὴν βραχείαν, τρῆχειν καὶ περιφρονητικὴν κατὰδικαστικὴν κρίσιν, ἐν ἣ ἡ πλὴν ἄλλων ἢ τοῦ αὐστηροῦ Σκώτου Finlay ἀπέφρασις περιλαμβάνει ἐν συντόμῳ πάντα ὅσα πρότερον ἤδη εἶχεν εἶπει διὰ μυχρῶν ὀλιγοῦς (ἐξ ἀντικειμένου) ἀφηγοῦμενος τὰ πράγματα Γόρδων. Οἱ Ἕλληνες βεβαίως, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρικούπης, μετ' ἐπιφυλάξεως μὲν, ἀλλὰ σαφῶς κλίνει πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀντίληψιν, καὶ κρίσιν, ἀσμένως ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν δόξαν τοῦ πρώτου προμάχου καὶ πρώτου μάρτυρος τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν, ἀσμένως δὲ συγχωροῦσιν αὐτῷ τὰ σφάλματα αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες κρίνουσι (καὶ δὲν μεμφόμεθα αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ) τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν ταῖς Πικραδανουβείαις Ἡγεμονίαις καθ' ὃν περίπου τρόπον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκρινον τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν ὡς τὸ προανάκρουσμα τῶν μυχρῶν τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σχλαμῖνος καὶ τῶν Πλαττιῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἵτινες δὲν ἀρνούμεθα τῇ ἀληθείᾳ τὸν φόρον τῆς συμπαθείας πρὸς τὸν ἀτυχέστατον Γενικὸν Ἐφορον τῆς Ἑταιρείας, τὸ ἀληθῶς ἐξιλαστικὸν μέρος τοῦ θλιβεροῦ ἐπαναστατικοῦ ἐπεισοδίου τῆς Φιλικῆς Ἑται-

ρείας εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἥρωικῷ ἐξοδίῳ, ὅπερ ἐπηκολούθησεν εἰς τὴν εἰς τὸ Ἑπταπύργιον φυγὴν τοῦ Ἰψηλάντου.

Οἱ Ὄθωμονοι δηλονότι καὶ τὰ στίφη τοῦ προδότου Σάββα μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰψηλάντου, προφρόνως βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Βλαχικοῦ λαοῦ, ἐξηκολούθησαν τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰψηλάντου συντριμμαίων, ὧν τὰ διάφορα τμήματα διάφορον εἶχον καθ' ἑαυτὰ τύχην. Ἐὰ λείψανα τῶν μυροφοριτῶν, ἑκατὸν περίπου τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ Ἑπταπύργιον ἐν οἰκτίστη καταστάσει τὴν αὐτὴν δὲ τῆς σωτηρίας ὁδὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀκολουθήσουν βραδύτερον καὶ πολλοὶ ἔτι τῶν τε Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Πανδούρων, ἀφοῦ ἐν μέρει ἠγωνίσαντο ἔτι ἀνδρείως ἐναντίον τῶν πολεμίων. Τινὲς τούτων μόνον μετὰ λυσώδη ἄμυναν παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ὅφ' ὧν παρεδόθησαν πάλιν καὶ εὖρον τὸν θάνατον εἰς τὰς χεῖρας τῶν δημίων ἐν Βουκουρεστίῳ, Σιλιστρίᾳ ἢ Κωνσταντινουπόλει. Μόνον τὸν ἱπποτικὸν ἥρωα Γεωργάκην καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ Φαρμάκην δὲν κατώρθωσαν νὰ χειρώσων ἐν Βλαχίᾳ οἱ Τούρκοι. Ἐὶς τοὺς πολεμικὸν στάδιον τῶν γενναίων τούτων ἀνδρῶν ἐπερατώθη ἐν Μολδαυίᾳ, ἔνθα εἶχεν ἤδη συγκροτηθῆ εἰς τῶν ἠθικῶς καταπληττόντων ἐκείνων ἀγώνων, οἵτινες συνήρπασαν τότε εἰς ἀληθῆ θαυμασμὸν σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον.

Ὁ πρίγκιψ Καντακουζηνὸς ἀπὸ τῆς εἰς Ἰάσιον ἀφίξεως αὐτοῦ οὐδὲν διέπραξε κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον δυνάμενον νὰ ὀφελήσῃ τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι. Ἀπορρίψας δὲ τὴν πρότασιν, ἣν ἐποίησατο αὐτῷ ὁ ἀνδρεῖος Ἀθανάσιος ὁ Καρπενησιώτης, νὰ καταλάβωσιν αὐθις ταχέως τὸ Γαλάζιον, μετεπέμψατο καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦτον εἰς Ἰάσιον. Καὶ αὐτὸς μὲν, ὡς λέγει πικρῶς αὐτὸν σκώπτων ὁ Ρίζος ὁ Νερουλός, ἠσχολεῖτο εἰς σύνταξιν προκηρύξεων περισσῶν πρὸς τοὺς Μολδαβοὺς καὶ κατετρίβετο ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τὸν Πεντεδέκκον, εἰς δὲ ἐπὶ τέλος παρεχώρησε τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολιτικοῦ τμήματος, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν Ἰασίῳ ἐμφανιζομένους Ἑλληνας τυχοδιώκτας. Στρατιωτικῶς οὐδενὸς ἀξίον τι ἐγένετο πανταχοῦ δὲ ἐπεκράτει ἀταξία, ἀπειθεια, ἀρπαγὴ καὶ ἀγρία τις σύγχυσις τῶν πάντων· ὁ δὲ Πεντεδέκκας τοσοῦτον πολὺ κατὰ

μικρὸν ἀπεμάκρυνε τὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὥστε μικρὸν τι μόνον στίφος ἠκολούθησε τούτῳ ὅτε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου ἔστρεψε στρατόπεδον πλησίον τῆς Στίγκας παρὰ τὸν Προῦθον βορείως τοῦ Ἰασίου ἐν ἀποστάσει δύο ὥρων ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης. Ἡ δὲ ἰδρυσις τοιοῦτου στρατοπέδου ἐξελήφθη ὡς τις προπαρσκευὴ τῆς εἰς Βεσσαραβίαν φυγῆς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους συνηθορίσθη τις παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Καντακουζηνοῦ σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀνδρείων ἀγωνιστῶν, ὧν μέρος μόνον, 450 περίπου ἄνδρας, ἐπεμφεν ὁ Καντακουζηνὸς πρὸς τὸ Ρομάνον (τὸ κείμενον νοτιοδυτικῶς τοῦ Ἰασίου), ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σέρβου φυγάδος Μλάδεν Μιλοβάνοβιτς τοῦ Κραγουγιβατσίτου, ἀρχαίου ὁμίχμου τοῦ Καραγεώργη, καὶ τοῦ Ἑλληνος Βχοιλείου, τοῖς δὲ λοιποῖς παρήνευσε νὰ ὀχυρώσῃ τὴν μικρὰν χερσόνησον τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ Προῦθου παρὰ τὸ Σκουλένιον ἀπέναντι τοῦ ὕγειονομείου τοῦ παρὰ τὸν Προῦθον Ρωσικοῦ ἐπιτηρητικοῦ στρατοῦ. Ἐφρόνει δὲ ὅτι ἐν ἀτυχεστάτῃ περιπτώσει ἠδύνατο ὁ στρατὸς νὰ ἀντίσχη ἐντεῦθεν ἀγωνιζόμενος καὶ εἶτα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὀχυρωμάτων νὰ μεταβῇ εἰς Βεσσαραβίαν καὶ ἐντεῦθεν προσλαμβάνων μικρὰν ἐπικουρίαν νὰ κτελέθῃ πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Εἰ καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο ἦτο ἐπισηφάλης, ἐν τούτοις οἱ ἐν Στίγκᾳ 400 πεζοὶ καὶ 50 ἵππειοι προσηχώρησαν εἰς αὐτό. Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ παρὰ τὸ Σκουλένιον ὀχυρώματα κτισκευασθῶσιν ἐντελῶς, ὁ Γιουσούφ πασσᾶς τῆς Βραβίας ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς παρὰ τὸ Δραγατσάνιον ἐπελθούσης καταστροφῆς ἐπεμφεν εἰς Μολδαυίαν ἰσχυρὰν φάλαγγα ἐπιδρομικῆν. Οἱ Ὀθωμανοὶ εἰσέλασαν τῇ 13)25 Ἰουνίου περὶ μεσημέριον εἰς τὸ Ἰάσιον ἀνευ ἀντιστάσεως. Καὶ νῦν ὁ Καντακουζηνὸς ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ Σκουλένιον πάντα τὰ εἰς κατοπτεῦσαις πεμφθέντα μεγάλα καὶ μικρὰ ἀποσπάσματα τῆς ἀσθενοῦς αὐτοῦ στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἄλλ' ἤδη τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ τοῦ Ὑψηλάντου ἀξιὸς ἐταῖρος διέβη τὸν Προῦθον, ἵνα δῆθεν ἀποχαιρετίσῃ τὴν μητέρα αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐσχάτης περὶ ζωῆς καὶ θανάτου μάχης. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς ἀφίκετο εἰς τὸ Ρωσικὸν ὕγειονομειον, ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἐν Σκουλενίῳ εὐρισκομένους ὀπλαρχηγοὺς Κοντὸν τὸν Ἡπειρώτην, Σοφιανὸν τὸν Κεῖον, τὸν

Σφαλέον, τὸν Πελοποννήσιον Κοντογούνην καὶ τὸν Ἀθανάσιον τὸν Καρπενησιώτην καὶ ἐξώρκισεν αὐτοὺς νὰ μὴ ἀνακλένωσι τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ νὰ σωθῶσιν εὐθὺς καὶ αὐτοὶ φεύγοντες εἰς τὸ Ρωσικὸν ἔδαφος. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι ἄνδρες οὐδόλως ἤθελον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πικρόντων ἐκεῖ Ρώτων ὑποτηριζομένην αὐτοῦ συμβουλὴν. Ἄλλὰ περιφρονησάντες τὸν Καντακουζηνὸν ὡς δειλὸν καὶ προδότην ὤμοσαν ἀλλήλοισι ν' ἀποθάνωσι καθ' ἑαυτοῦς ὡς ἄνδρες γενναῖοι, καὶ φηγόντες ἀντιδωρον¹ παρεσκευάσθησαν εἰς τὴν τελευταίαν μάχην. Οἱ τετρακῶσιοι στρατιῶται ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσιν ἀμυγόμενοι παρ' αὐτοῖς.

Ἡ κρίσιμος μάχη συνήφθη τῇ 17)29 Ἰουνίου. Ὑπὸ τὰ δμῦματα τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Προῦθου παρτατταχθέντων τριῶν ρωσικῶν συνταγμάτων τῶν στρατηγῶν Σιβάγκωφ καὶ Ἰμζῶφ καὶ τοῦ διοικητοῦ τῆς Βετσαρκόβις ἠρξαστο τῆς ἐπιθέσεως τὴν πρῶτην ὁ κεχαγιάς τοῦ Γιουσοῦφ πασσα μετὰ 2000 πεζῶν καὶ 400 ἵππέων ἀλλ' ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἶχον μίαν μόνην ἀσθενῆ πυροβολαρχίαν, τετράκις ἀπέκρουσε νικηφόρως τὴν δυσκάθεκτον τῶν Ὄθωμηνῶν ἐπὶ τὸ ἀσθενές παρὰ τὸ Σκουλενίον χαράκωμ καὶ τὸν ξύλινον φραγμὸν ὀρμὴν, ἐκάστη ἐπιτυχίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἐπακολουθοῦσης βροντώδους ἐπευφημίας τῶν Ρώτων. Τέλος κωτῶρθωσαν οἱ Τούρκοι (οὗς εἶχον ἀπειλήσει οἱ Ρῶτοι ὅτι ἐμελλον νὰ ἐπεμβῶσιν εἰς τὴν μάχην εὐθὺς ὡς σφίρα κωνοῦ Τουρκικῆ ἤθελε πέσει ἐπὶ ἐδάφους Ρωσικοῦ) νὰ εὗρωσι θέτιν τινα, ἀφ' ἧς ἠδύναντο νὰ πυροβολῶσιν ἀποτελεσματικῶς μετὰ ἐξ πυροβόλων ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν θέσεων χωρὶς νὰ προσβάλλωσι τὸ Ρωσικὸν ἔδαφος, καθ' ἣν ἡ ἥρωικὴ τῶν Ἑλλήνων φάλαγξ, τοσοῦτον γενναίως ἀγωνισαμένη ἐπὶ ὀκτῶ ὥρας, εὔρε τὸν θάνατον αὐτῆς. Ὅστις ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔπεσεν ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν Τούρκων, ἔρριπτεν ἑαυτὸν εἰς τὰ κύματα τοῦ Προῦθου, ἐν οὗ τοῖς κύμασιν ἐπνίγησαν πολλοί, ἐκ τῶν δὲ περὶ-που μόνον Ἑλληνας ἐτόθθησαν διαδάντες εἰς τὸ Ρωσικὸν ἔδαφος. Μόλις δὲ περὶ μεσημβρίαν τῆς αἰματηρᾶς ταύτης ἡμέρας εἶχε λήξει ἡ μάχη καὶ ἰδοὺ ἐφάνησαν ὁ Μλάδεν καὶ ὁ Βατίλειος Θεοδώρου ἐπι-

1. Ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται λόγον περὶ τῆς θαλας εὐχαριστίας, 14 Eu-dmch. Σ. Μ.

στρέφοντες ἀπὸ Ρομάνου· καὶ ἐνῷ τὰ δύο τρίτα τῶν στρατιω-
τῶν αὐτῶν ἐτράπησαν ἤδη εἰς φυγὴν, μείναντες μετὰ τῶν λοιπῶν
ἀντίσχον, ἔχοντες καὶ ἐν κινόνιον ἐν θέσει τιμὴ καλῶς ἐκλεγείσῃ
ὑπ' αὐτῶν παρὰ τὸν Προσθον καὶ ὑπέστησαν νικηφόρως μέχρι τῆς
νυκτὸς νέαν μάχην, καί περ ἀπολέσαντες ἐν αὐτῇ 90 ἄνδρας. Οἱ
Ἵθωμανοὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μάχαις ἀπώλεσαν πλείονας τῶν
χιλίων στρατιωτῶν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον δὲ ἐπεμφαν οἱ Ρῶσοι
τινάς λέμβους αὐτῶν, ἵνα σώσωσι τοὺς τοῦ Μλάδεν πολεμιστὰς ἄγον-
τες αὐτοὺς διὰ τοῦ Προῦθου εἰς τὴν Βεσσαραβίαν. Ἄλλ' ὁ γενναῖος
Σέρδος ὄπλαρχηγὸς μετὰ εἴκοσι ἔτι ἱππέων δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπω-
φεληθῶσι τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ἀλλ' ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἄνω
Μολδαυίαν, ἵνα ἐνωθῶσιν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξύ αὐτόσε
ἀφικομένου Γεωργιάκη¹.

Ὁ Γεωργιάκης καὶ ὁ Φαρμάκης ἦσαν οἱ μόνοι ἐν Βλαχίᾳ ἀρ-
χηγῶι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ δυνηθέντες νὰ διαφύγωσι τὴν
λυσσαλέαν καταδίωξιν τοῦ Καρᾶ Ἀχμέτ καὶ τοῦ Σάδδα. Ὑπὸ
τούτων πιεζόμενοι ἐρρίφθησαν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς ἄνω Ἀρξή-
σίας εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ Καρπάθια καὶ διελθόντες τολμηρῶς
διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἐδάφους εἰσῆλθον ἐπὶ τέλους πάλιν εἰς τὸ
Βλαχομολδαυικὸν ἔδαφος ἐν τῇ παρὰ τὴν Κρονστάδην χώρα.
Ὁ Γεωργιάκης ἔμεινεν ἐν ἀρχῇ ἐν ταῖς κώμισι τοῦ ἀπροσίτου
Μολδαυικοῦ συνεχοῦς ὄρους Βρεάντζα, τοσοῦτον σωματικῶς κατα-
βεβλημένος, ὥστε ἵναγκάζετο νὰ φέρηται ἐντὸς φορείου. Καὶ
ἔμως καὶ οὕτω πολλάκις ἠνώχλει δι' ἐπιτυχῶν ἐπιθέσεων τοῦς
Ἵθωμανοὺς, οἵτινες νῦν καὶ ἐκ τῆς βορείου Μολδαυίας ἐξήλανον
τὰ λείψανα τῶν στρατευμάτων τῆς Ἐταιρείας. Ἀποκατασταθεί-
σης δὲ τέλος ἐν μέρει τῆς υγείας αὐτοῦ ἐζήτει, ἀκολουθού-
μενος ἔτι ὑπὸ 350 μαχητῶν, νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ρωσικὴν Βεσσα-
ραβίαν (περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου), ὁπόθεν εὐκόλως ἐνόμιζεν ὅτι
θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ Τουρ-
κικὸς στρατὸς ἐξακισχιλίων ἀνδρῶν μετὰ τεσσάρων κανονίων ἐπο-

1. Περὶ τῶν παρὰ τὸ Σκουλένιον μαχῶν πρβλ. Cordon-Zinkeisen
σελ. 152—154. Τρικούπ. σελ. 136—143. Ρίζ. Νεφουλ. σελ. 44 κξ. Finlay
σελ. 166 κξ.

ρεύετο ἐναντίον τῆς φάλαγγος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ὁ ἀγροτικὸς Βλαχικὸς λαὸς ἠγγελλεν εὐθὺς εἰς τοὺς Τούρκους πάσας τὰς κινήσεις τοῦ ἀνδρός. Τὰς ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἀρχῶν γενομένας αὐτῷ προσκλήσεις ν' ἀποχωρήσῃ εἰς Βουκοβίαν ἀπέρριψεν ὑπερηφάνως. Λέγεται ὅτι καὶ τότε ἔτι δι' ἐπιστολῶν ἀπὸ Κιονοβίου προετράπη νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ Μολδαυικοῦ ἐδάφους, ὡς ἐπικειμένης τῆς ἐκρήξεως τοῦ μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Πύλης πολέμου. Πιεζόμενος δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐρρίφθη ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ἐγγὺς τῶν ὀρίων τῆς Βουκοβίνας μοναστήριον Σέκκου (περὶ τὸν Νιάμζον ἢ Nyamtzū,) ἔνθα ὠχυρώθη. Λέγεται ὅτι ἐπιστολὴ τις τοῦ Βλάχου ἐπισκόπου τοῦ Ρομάνου προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ὑπερασπίσῃ ἐνταῦθα τὰ πολύτιμα πράγματα καὶ τὰ ἱερά κειμήλια τοῦ μοναστηρίου ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἵνα οὕτω δολίως περιχαγᾷ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν καταδιωκτῶν. Διότι ἡ Μονὴ μίαν μόνην εἶχε ἔξοδον καὶ ἔκειτο ἐν στενῇ καὶ βγθεῖα κοιλάδι. Ἐνταῦθα ὁ Γεωργάκης μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῶν μαχητῶν αὐτοῦ ἀπέκρουσεν εὐτυχῶς τῇ 5)17 Σεπτεμβρίου 1821 τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἐκ 1500 ἀνδρῶν συγκειμένης Τουρκικῆς προπορείας. Ἀλλὰ τῇ 8)20 Σεπτεμβρίου 4000 Τούρκοι οὕτως ἐπιτηδείως ὠδηγήθησαν ὑπὸ τῶν Βλάχων ἀγροτῶν ἐν ταῖς εἰς τούτους μόνον γνωσταῖς ταύταις ἐν μέσῳ τῶν ὀρυμῶν ὁδοῖς, ὥστε ἡδυνήθησαν οὗτοι νὰ εἰσχωρήσωσιν ἀκωλύτως εἰς τὴν κοιλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν τῷ στομίῳ τῆς κοιλάδος ν' ἀποκόψωσιν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου. Νῦν ἐπῆλθε πλέον ἡ καταστροφή. Καὶ ὁ μὲν Γεωργάκης ἐρρίφθη εἰς τὸ κωδωνοστάσιον μετὰ 11 συντρόφων, ὁ δὲ Φαρμάκης εἰσῆλθε μετὰ 200 ἀνδρῶν εἰς τὸ κύριον τμήμα τῆς Μονῆς. Ὅτε λοιπὸν παρεσκευάζοντο νῦν οἱ Τούρκοι νὰ ἐμπρήσωσι τὰ πρῶτα ξύλινα οἰκήματα, αὐτὸς ὁ Γεωργάκης ἠνέφεξε τὴν θύραν τοῦ κωδωνοστασίου, ἔρριψε πῦρ εἰς τὴν αὐτόθι συσσωρευμένην πυρίτιδα καὶ ἔθαψεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς συντρόφους αὐτοῦ (πλὴν ἑνὸς θαυμαστῶ τῷ τρόπῳ σωθέντος) καὶ πολλοὺς τῶν εἰσορμώντων ἐχθρῶν ἐν ταῖς φλοξί μετὰ ἐκπάγλου ἡρωισμού. Ὁ δὲ Φαρμάκης ἡδυνήθη ἔτι νὰ ἀντίσῃ μέχρι τῆς ἐξανάλωσως πάντων τῶν εἰς πόλεμον ἐπιτηδείων καὶ τῶν τροφῶν. Τέλος τῇ 22)4 Ὀκτωβρίου συνωμολόγησε σύμβασιν ἐπιτρέπουσαν

αὐτῷ γ' ἀποχωρήσῃ ἐλεύθερος φέρων τὰ ὄπλα αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰ καὶ ὁ τε πασσᾶς τῆς Βραΐλας καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος ἠγγυήθησαν δι' ἐπιτρόπων αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πιστῆς ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως, τρεῖς καὶ τριάκοντα Ἕλληνες φρονίμως ποιοῦντες ἐσώθησαν φυγόντες εὐθὺς διὰ νυκτὸς εἰς Βουκοβίαν. Ἀληθῶς δὲ τὸ ἐν τῇ πρώτῃ φάσει τοῦ φρικώδους τούτου πολέμου πολλάκις ὑπὸ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων διαπραχθὲν φάυλον ἔργον τῆς παρασπονδήσεως ἐγένετο καὶ ἐνταῦθα. Ἡ σύμβασις τοῦ Σέκκου δὲν ἐτηρήθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡδὴ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔσφαξαν οὗτοι ἀπλούστατα τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας καὶ οἱ μὲν ἀξιωματικοὶ μετήχθησαν εἰς Σιλιστρίαν καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθησαν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φαρμάκης ἀχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπέστη τὴν αὐτὴν τύχην μετὰ φρικτῶν βασάνων.

Ἡ παντελῶς παράφρων ἐκδικητικὴ ὀργὴ τῶν σφοδρῶς φανατισθέντων Μωαμεθανῶν, οἵτινες ἐν τῇ μεταξὺ (ὡς μέλλομεν νὰ δεῖξωμεν τοῦτο μετ' ἄλλῃ) παρωρμήθησαν πρὸς τοῦτο σφοδρότατα ἕνεκα τῶν ἐν Ἑλλάδι γινομένων, καὶ ἤδη φρικωδέστατα ἐτέλεσαν ὄργια ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, προέβη τότε μέχρι τοσούτου, ὥστε νὰ ἐξολοθρεύωσι καὶ τοιοῦτους Ἕλληνας, ὧν ἔδει νὰ φεισθῶσιν ἀκολουθοῦντες ταῖς ὑπαγορεύσεσι τῆς φρονίμου πολιτικῆς. Ὁ προδότης Σάββας, ὅστις ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς συνδρομῆς ἦν παρέσχεν εἰς τὴν χεῖρωσιν τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἐταιριστῶν, ἀνέμενε λαμπρὰς ἀμοιβὰς, ἔλκυσθεὶς δολίως εἰς παγίδα μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ ἐφονεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ 7)19 Αὐγούστου¹.

Περὶ τὰ τέλη λοιπὸν τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ ἐν ταῖς Παραδανουβείοις Βλαχικαῖς Ἡγεμονίαις ἐπανάστασις τῶν ἐταιριστῶν ἔληξεν ἐκλιπόντων καὶ τῶν τελευταίων αὐτῆς σπασμῶν. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπώλεσε διὰ παντὸς τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος παρὰ τὸν Κάτω Δανούδιον κηθεῖσιν θέσιν αὐτοῦ. Αἱ χῶραι αὗται ἔπαθον

1. Περὶ τῆς καταστροφῆς ταύτης, πλὴν τῶν προῶρων καὶ κατὰ μέρος βραδύτερον ἐπιδιορθωμένων ἀναγραφῶν τοῦ Ρίξου Νερουλοῦ (σελ. 50) καὶ Gordon-Zinkeisen (σελ. 151 καὶ 155 κξ.), πρὸβλ. ἰδίως Τρικώπη σελ. 161 κξ. Servinus σελ. 176 κξ. καὶ Mendelssohn-Bartholdy σελ. 175 κξ. Finlay σελ. 168 κξ.

καταστροφὴν τελείαν ἢ δὲ ὀλικὴν ζημίαν ἢ προσγενομένη τότε ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὰς δύο Ἡγεμονίας ὑπολογίζεται εἰς 50 ἑκκτομμύρια γροσίων ἢ 1)2 ἑκκτομμύριον λιρῶν στερλινῶν. Πλήθος ἐξαιρέτων δυνάμεων, αἵτινες ἀνεκτιμήτου ἀξίας ὑπηρεσίας ἠδύνατο νὰ προσφέρωσι καὶ εἰς τὸν ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνα, κατετριβήσαν ἐν ἀγῶσιν ἐνδόξοις μὲν, ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἀνωφελίμοις. Βαρεῖα καὶ φοδερὰ ἦν ἡ θυσία. Ἄλλ' ἡ θυσία αὕτη ἀπέβη ἐπὶ τέλους τὰ μέγιστα ὠφέλιμος τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι. Καὶ αἱ μὲν ἐπὶ κόουφου ἐδάφους οἰκοδομηθεῖσαι ἰδέαι τῆς Ἑταιρείας ἀπεδείχθησαν ἀπραγμάτοι, εὐθύς ὡς ἀπεκκλύθη φανερώς ἡ πραγματικὴ θέσις, ἐν ᾗ διετέλει πρὸς τὴν μυστικὴν Ἑταιρίαν ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἢ τοῦ Ἰψηλάντου ἐπαναστάσεως ἀπέβη ἀντιπερισπασμὸς πολυτίμος ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ νότῳ ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Διότι ἐνθεν μὲν ἠλάττωσε, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων διεξαχόμενος ἀγῶν, τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἅς τὸ Διδάκιον ἠδύνατο νὰ συναγάγῃ ἐναντίον τῶν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου ἐξεγεροθέντων Ἑλλήνων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἐκ τῆς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἐπελθόντος τέλους αὐτῆς ἀνεπτύχθη ἀνυπερέβλητος δυσπιστία τῆς Πύλης ἐναντίον τῆς Ρωσίας καὶ παρήχθη κατὰ μικρὸν καὶ σφόδρα τις ἐξηρηθισμένη μεταξὺ τῶν παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ παρὰ τὸν Νέβαν αὐλῶν ἀντίθεσις, ἣτις ἐπὶ μικρὸν χρόνον σφοδρῶς ἐπίεσε τὴν Πύλην, τέλος δὲ ἀπέληξεν, ὡς εἰς τελειωτικὸν μέγαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπερισπασμὸν, εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α' ἠθέλε νὰ ἀποφύγῃ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἰψηλάντου. Μεγίστην ἀξίαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐκτίσσαντο τὰ μεγαλοπρεπῆ πολεμικὰ δραματικὰ θεάματα τοῦ Σκουλενίου καὶ τοῦ Σέκκου διὰ τῆς ἰσχυρᾶς συγκινήσεως, ἣν ἐνεποίησαν εἰς τὴν φιλελληνικὴν κοινὴν γνώμην ἐν τε τῇ Ρωσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἦδη ὁ Ρῶσος κυβερνήτης τῆς Βεσσαραβίας ἀτενίζων πρὸς τὰς παρὰ τὸ Σκουλένιον μάχας εἶχεν ἀναφωνήσει: «Μετὰ 10000 τοιούτων πολεμιστῶν ἠδύνατο ὁ Ἰψηλάντης νὰ ἀντιστῇ εἰς 40000 Τούρκους». Ἡ δόξα καὶ τὸ τραγικὸν πάθος τῶν μαχῶν τούτων ἐξήγγισεν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν συγχρόνων τὸ ἀμάρτημα τῶν Φιλικῶν πρὸ

πάντων δὲ ἡ Ἑσπερία ἐδόλεπε νῦν ἐπὶ τέλους ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος εἶχεν ἔτι ἄνδρας ἀξίους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Πᾶς, ὅστις νῦν, ἔξ καὶ ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὰς σκηνὰς ταύτας, αἴτινες ἐξέκαυσαν τὴν μερίστην πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθειαν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἀποδλέπων πρὸς τὴν περαιτέρω μέχρι σήμερον πορείαν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας ἀφηγείται τὰ κατὰ τὰς πρώτας ταύτας μάχας τῶν νέων Ἑλλήνων, πρέπει βεβαίως νὰ προσθήσῃ καὶ ἄλλο τι. Τὸ Ἑλληνικὸν ἐν ταῖς Βλαχικαῖς χώραις ἐπεισόδιον ἐγένετο ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀντικρὺς παραδειγματικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐπομένων χρόνων. Οὐδὲν εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας δυσχερέστερον ἐγένετο καὶ παρέμεινεν ἢ τὸ περιποιῆσαι ἑαυτοῖς σταθεράν τινα κεντρικὴν διεύθυνσιν. Ἡ ὑπερνίκησις τοῦ χωριστικοῦ (ιδιοτελοῦς) πνεύματος καὶ τῶν προσωπικῶν συμφερόντων καὶ προσωπικῆς ματαιοδοξίας, τὸ μετὰ χρηστότητος πειθαρχεῖν εἰς κρείττονας ἡγέτας, εἰς προβλήματα δεινῶς δυσχερῆ ἐν τῷ βίῳ τοῦ κρατίστην φύσιν κεκτημένου καὶ πολλαχῶς τῆς ἡμετέρας συμπάθειας ἀξίου τούτου λαοῦ. Τὸ θαυμάσιον ἥρωικὸν φρόνημα, ὅπερ ἐν μεγάλῃ κρισίμῳ στιγμῇ θυσιάζει τὰ πάντα καὶ ἐν πρώτοις τὴν ζωὴν, ἔμεινε πάντοτε ζῶν ἐν τῷ λαῷ τούτῳ, ὡς πρὸ ἔνδεκα ἔτι ἔτων εἶδε τοῦτο ἡ Εὐρώπη ἐν Κρήτῃ. Ἀλλὰ τὰ λαμπρότατα ἔργα τῆς ἥρωικῆς τόλμης τῆς ἀψηφούσης τὸν θάνατον, τῆς ἐκδηλουμένης εἴτε ἐν μεγάλῳ πρὸς τινα καταστροφῇ εἴτε ἐν τῷ διὰ τῆς τοιαύτης τόλμης ἐξαγορασθέντι στεφάνῳ τῆς νίκης, ἐξετέλεσαν πάντοτε μικραὶ τινες μόνον ομάδες ἀνδρῶν ἐν κινδύνοις δεδοκιμασμένων, καὶ οὗτοι πάντοτε ἐν στιγμαῖς ἀπεγνωσμένης ἀπορίας. Δι' ἀπάντων δὲ τῶν τοιούτων ἐπεισοδίων διηγεῖται πάντοτε ἡ ἀνάμνησις νῦν μὲν τῶν Θερμοπυλῶν, νῦν δὲ τῆς Σχλαμίνος. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτελοῦν τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ἔθνους, ὅπερ καὶ σήμερον, ὅπως καὶ τότε, στερεῖται μιᾶς κεντρικῆς ροπῆς ἵνα ἀναπτύξῃ τελείως τὴν γόνιμον δύναμιν αὐτοῦ, ἧτοι τοῦ «μέτρου», τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς πολιτικῆς σωφροσύνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὁ δεινὸς αἱματηρὸς χαρακτὴρ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως καὶ ἀθρόα σφαγὴ τῶν Τούρκων. — Ἡ ἐν Πάτραις ἀπὸ τῆς 23 Μαρτίου ἀρξαμένη ἐπανάστασις. — Ἡ Γερουσία τῶν Καλαμῶν. — Οἱ Βαρδουνιώται. — Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ἡ πολεμικὴ μέθοδος τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν μαχητῶν. — Ἦττα τῶν Ἑλλήνων (30 Μαρτίου) παρὰ τὴν Καρύταιναν. — Πολιορκία τῆς Τριπόλεως. — Δυσάρεστος θέσις τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς Πάτρας.

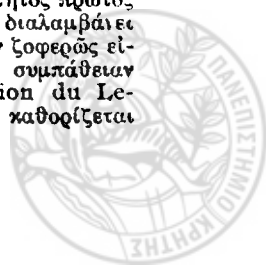
Κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἤγε τὰς φάλαγγας αὐτοῦ εἰς Κολεντίναν καὶ εἰς Βουκουρέστιον, ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις, πρὶν ἢ ἔτι τὸ ἀνάθεμα τὸ ἐξακοντισθὲν ἐκ τοῦ πατριαρχείου καὶ ἡ ψυχρὰ ἀκτίς ἡ ἐκπεμφθεῖσα ἐκ Λαϊδᾶχης παραλύσῃσι τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ἐταιρείας, ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐθνικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῆ ἐν Πελοποννήσῳ μεθ' ὅλης αὐτῆς τῆς ὀρμῆς. Αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν κλεφτῶν εἶχον προχωρήσει μετὰ ταχείας ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Καλαμῶν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶχεν ἐκραγῆ ἀθρόα ἐν Πελοποννήσῳ τῆ 21]2 Ἀπριλίου καὶ διεδίδετο νῦν ἐφ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον μετὰ τῆς λυσσώδους ἐκείνης ὀρμῆς καὶ ἐνεργείας πурκαῖᾶς ἐν ταῖς ἐρήμοις πεδιάσιν ἐκρηγνυμένης.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μέρει κεῖται τὸ δεινῶς ζοφερὸν καὶ αἱματηρῶς ἀμαυρὸν βάθος τοῦ φρικώδους τούτου πολέμου, οὔτινος ὁ τέλειος χαρακτὴρ ἀποκαλύπτεται ἡμῖν σαφῆς ἐκ τῶν νεωτάτων περὶ τῶν φρικωδῶν τούτων ἐπεισοδίων πραγματικῶν. Οὐδὲν τότε ὠφέλησε τοῖς ἐν Ἑλλάδι Ὀθωμανοῖς τὸ γεγονός· ὅτι ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ δεινῶν βιαιοτήτων καὶ ἀσυνήθους πίεσεως. Ἡ νῦν ἱστορία τῆς Γερμανίας μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ἐν χώραις πεπολιτισμέναις, ἐν αἷς ὀφίσταται τελεία φυλετικὴ ὁμογένεια καὶ τελεία ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαίωμασιν ἰσότης πασῶν τῶν τοῦ λαοῦ τάξεων, ἐνεργὸς τις καὶ ἀσυνείδητος δημαγωγία δύναται κάλλιστα νὰ ἀνάψῃ ἐν μεγάλῃ μερίδι τῶν πτωχοτέρων τὴν φλόγα μίσους καταχθονίου ἐναντίον

τῶν ὀλικῶς μᾶλλον εὐημεροῦντων συμπολιτῶν αὐτῶν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ κχοτορθῶσῃ ἐν τῇ Ἑλλάδι ταύτῃ ἡ τῶν ἐταιριστῶν δημωγωγία νὰ ἐξεγεύρῃ ἐν τοῖς ἀπὸ μακροτάτου χρόνου ἐθνικὴν ἐλευθερίαν διψῶσιν Ἑλλησι ραγιασίιν ἀληθῶς σφοδρὸν ἐναντίον τῶν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν Μωαμεθανῶν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, προάγοντα ἰσχυρῶς πάσας ἐκεῖνας τὰς καιρίας ῥοπὰς τὰς καθιστώσας ἀδιάλλακτον τὴν μεταξὺ τῶν ραγιαδῶν καὶ τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοθρήσκων Ὀθωμανῶν δεσποτῶν αὐτῶν καὶ ἀναμιμνήσκοντα τὰ πρὸ παντήκοντα ἐτῶν φρικαλέα γεγονότα; Τὰ αἰματηρὰ καταχθόνια φαντάσματα περιόδου δουλείας 350 ἐτῶν, ἀπὸ τῶν τοῦ Μωάμεθ Β' φρικαλέων ἐν Πελοποννήσῳ πράξεων μέχρι τοῦ φόνου τοῦ κλέφτου Ζαχαριᾶ ἡ ἄμεσος, ἡ ἐκδικήσεως πόθον ἐμπνέουσα ἀνάμνησις τῶν ἀρχαίων καὶ νέων, τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ἀδικημάτων ἡ ἀναρρίπισις τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀγρίας ἀρπικτικῆς ὁρμῆς, τὰ πάντα ἠνώθησαν τότε ἵνα εἰς τὴν ἐκρηξίν ταύτην τοῦ ἡφιστείου τῆς λυσιώδους ὁρμῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ χαρακτῆρα ὠμότητος καὶ σκληρότητος, οἱ σύγχρονοι ἡμῶν εἶδον ἔτι καὶ ἤκουσαν μόνον ἐν Ἰνδοστάν τῷ 1857 καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ τῷ 1877. «Οἱ χριστιανοὶ δὲν δύνκνται νὰ ζῶσι πλέον ὁμοῦ μετὰ τῶν Τούρκων!» ἡ Ἀγκωνικὴ αὕτη ρῆσις καὶ τὸ ἀπηνές ἄσμη: «Ἐξω ὁ Τούρκος ἀπὸ τὸν Μωρεᾶν, ἐξω αὐτὸς ἀπὸ τὸν κόσμον!» ἐγένοντο τὰ συνθήματα τοῦ κινήματος. Καὶ ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἐβδομάδων τοῦ Ἀπριλίου ἐσφάγησαν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν ταῖς κώμαις αὐτῆς 15000 περίπου Μωαμεθανοὶ ἐν ψυχραιμίᾳ καὶ ἀνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ φύλου, καὶ κατεστράφησαν 3 χιλιάδες οἰκιῶν τουρκικῶν¹.

Ἀπέναντι τοῦ φρικώδους τούτου ἐξολοθρευτικοῦ συστήματος ἐξηφανίσθη ἡ ἀνάμνησις τοῦ Γαλαζίου καὶ τοῦ Ἰασίου ὡσπερ τις σκιά. Ἄλλ' αἱ ἀγγελίαι αὐταὶ ἀνήψαν, ὡς εὐδῆλον, ἐν τε τῇ Κων-

1. Τοῦτο ἀνέγραψεν ἐμφαντικῶς καὶ μετ' ἀπηνεῦς ὁμιλότητος πρῶτος ὁ Finlay ἐν ἀρ. 1, τόμ. 1, σελ. 187 κξ. Ἐπι ἐκτενέστερον διαλαμβάνει περὶ τούτου ὁ Μένδελσον Βαρθόλδου, σελ. 190 κξ. οὐχ ἦττον ζοφερῶς εἰκονίζει ταῦτα, μετ' ὅλην τὴν πρὸς τοὺς νέους Ἑλληνας συμπάθειαν αὐτοῦ, ὁ Γάλλος ναύαρχος Jurien de la Gravière (La station du Levant, τόμ. 1, σελ. 75 κξ.) Ὡς χρόνος τῶν φρικαλεοτήτων καθορίζεται ὁ ἀπὸ 26 Μαρτίου μέχρι 22 Ἀπριλίου.

σταντινουπόλει καὶ ἐν τοῖς κυριωτάτοις κέντροις τοῦ Ὀθωμανικοῦ βίου ἐκδικήσεως μανίαν ἀληθῶς τίθειον. Ἐκ τούτου τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ νεοελληνικοῦ τούτου ἐπαναστατικοῦ πολέμου φέρουσι χαρακτηριστὰ διαφερόντως φρικαλέον, οἱ δὲ διαμχόμενοι πρὸς ἀλλήλους λαοὶ ζητοῦσι νὰ ὑπερακοντίσωσιν ἀλλήλους ἐν τῇ αἱματηρᾷ μανίᾳ, ἰδίως δὲ τὸ φῦλον ἔθος τοῦ μὴ ἐμμένειν πιστῶς εἰς τὰς ὁμολογίας βραδέως μόνον πλέον καὶ κατὰ μικρὸν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐκλίπῃ.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ φρικώδους τούτου βάθους τῆς εἰκόνας τῆς ἐπαναστάσεως διακρίνονται αἱ διάφοροι μεγάλαὶ πράξεις τοῦ ἀγῶνος, ἐξ ὧν διὰ τῆς περαιτέρω ἐν χώρῃ ἐλληνικῇ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀναφλέξεως τοῦ πυρὸς τοῦ πολέμου παρήχθη καὶ ἀνεπτύχθη πλήθος αὐτοτελῶν θεάτρων τοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ ἀπὸ Μάνης ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν ὑπὸ τὸν Πετρόμυδην καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην Ἕλληνας κατέλαβον τὴν σπουδαίαν πόλιν Καλάμκς, ἐξήγερθη (τῇ 23]4 Ἀπριλίου 1821) ἡ κυριωτάτη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Ἀχαΐας, αἱ Πάτραι. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Καλαδρῦτων εἶχεν ἐμποιήσῃ κακίστην ἐντύπωσιν ἐπὶ τὸν Τουρκικὸν λαὸν τῶν γειτόνων πόλεων τῆς Ἀχαΐας. Οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Βοστίτζης ἐδράξαντο εὐθὺς τῆς φυγῆς καὶ ἔσωσαν ἑαυτοὺς τε καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν μεταδάντες διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὸ Γαλαξειδίον, εἶτα δὲ εἰς Σάλωνα. Ἄλλ' ἐν Πάτραις οἱ Ὀθωμανοὶ ἤγαγον τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἤλπιζον ταχέως βοηθεῖαν ἀπὸ τοῦ ἐκ Σερραίου Γιουσούφ πασᾶ τοῦ διορισθέντος νῦν διοικητοῦ τῆς Εὐβοίας, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπέστρεψε μετὰ μικροῦ στίφους στρατιωτικοῦ ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν διοίκησιν αὐτοῦ διερχόμενος διὰ τῆς Αἰτωλίας, καὶ ἔμελλε νὰ συναγάγῃ νεκρὰ στρατεύματα ἐν Εὐβοίᾳ, αἱ δὲ Πάτραι ἐγένοντο νῦν θέατρον ἀναρχίας καὶ φοβερᾶς ἀταξίας. Ἐνῶ οἱ πολυπληθεῖς ἐνταῦθα μένοντες Ἑπτανήσιοι ἀνήγγειρον τὴν φλόγα, ἤρξατο ἡ ἀπὸ τῆς πόλεως φυγὴ πολλῶν εὐκαταστάτων Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, φευγουσῶν τὸ μὲν εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὸ δὲ εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι ὄρμουβντα πλοῖα. Χιλιάδες νῦν

ἦτσον εὐπορούντων κατέφευγον εἰς τὰ προξενεῖα, ἰδίως εἰς τὸ Γαλλικόν. Ἄλλ' ἡ ἀγγελία τῶν ἐν Καλαβρύτοις ἐναντίον τῶν Τούρκων γενομένων ἔδωκε τῇ 22]3 Ἀπριλίου τὸ σύνθημα εἰς φοβερὰς ἐνεργείας. Ἐκτὸν μισθοφόροι Ἄλβανοι (Τουρκαλδανοί) στρατιῶται εἰσῆλθον ἐκ Ρίου εἰς τὴν πόλιν θορυβοῦντες καὶ πυρεβολοῦντες καὶ συνέπινον ἐν τῷ ρακοπωλεῖν τοῦ Κωνσταντίνου Σταμπολλῆ καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τῇ φαύλῃ ἀλαζονείᾳ αὐτῶν ἔκασαν τὸ ρακοπωλεῖον καὶ ἐφόνευσαν τὸν ρακοπώλην. Ἐνῶ δὲ τὸ πῦρ διεδίδετο περαιτέρω καὶ οἱ ἄγριοι Ἄλβανοι ἐπετίθεντο καὶ ἐναντίον τῆς οἰκίας τοῦ ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, οἱ ἐν τῇ πόλει κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν Ἐταιρείαν ἀνήκοντες Ἐπτανήσιοι ἔδραμον εἰς τὰ ὄπλα καὶ ἐπεχείρησαν πολλὰς βιαιότητας, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι ἤρξαντο νὰ κλονισθῶσι τὴν πόλιν. Ἀρξαμένης δὲ ἐπὶ τούτῳ γενικῆς φυγῆς καὶ πολλῶν προξενῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἄποχωρούντων εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, ἀνὴρ τις εὐτολμος, ἀπλοῦς ὑποδηματοποιός, ὁ Παναγιώτης Καρατζᾶς, ἀνέλαβεν ἰσχυρῶς τὴν ἀρχηγίαν τῶν γενναιότερων πολιτῶν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Ἐπτανησίων κατώρθωσε τοῦλάχιστον νὰ κωλύσῃ νυκτερινήν τινα ἐξοδὸν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν γεγονότων τούτων εἰσῆλασαν εἰς τὰς Πάτρας τῇ 23]4 Ἀπριλίου πανταχόθεν τῆς πέριξ χώρας ἔνοπλα στίφη· πρὸ πάντων δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ κινήματος Ἀπὸ Βοστίτζης ἀφίκοντο οἱ πρόκριτοι μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν· κατὰ δὲ τὸ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως αὐθις εἰσαχθὲν βδελυρὸν ἔθιμον, ἐφέροντο ἔμπροσθεν αὐτῶν ἐπὶ κοντῶν πέντε κεφαλαὶ Τούρκων πεφονευμένων. Ἀλλὰ τὸ κύριον γεγονός ἦτο νῦν ὅτι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός, ὅστις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας μένων ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ εἶχε παρασκευασθῆ ἐνταῦθα εἰς κρίσιμους ἀγῶνας, καὶ ὁ Ζαΐμης ὁ νεώτερος, ὁ Ἀνδρέας, υἱὸς τοῦ γηραιοῦ Ἀσημάκη,

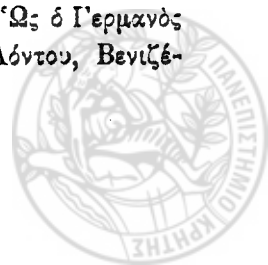
1. Ἐννοεῖται ὅτι τινὲς τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως «Εὐρωπαϊῶν προξενῶν» (Europäische Consulate) καλουμένων ἀνδρῶν ἦσαν Ἕλληνες ἐντόπιοι, ὡς ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας Βαλασσόπουλος. ὁ τῆς Πρωσσίας Κοντογούρης. Σ. Μ.

ἀφίκοντο εἰς Πάτρας ἀπὸ τῆς διόδου τοῦ Νεζεροῦ ἄγοντες 10000 ἀγρότας καὶ πολλοὺς προκρίτους, εἰ καὶ ὁ στρατὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἀπλῶς ὑπὸ κατοίκων τῶν κωμῶν καὶ ἦν λίαν ἀτελῶς ὀπλισμένος. Ὅπλα κυνηγετικά, λόγχαι ἐμπεπηγμέναι ἐπὶ μακρῶν ράβδων, . . . σφενδόνας, δίκρανα καὶ δρέπανα ἦσαν τὰ ὄπλα αὐτῶν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τυχῶν ὑποδοχῆς ἐνθουσιώδους παρὰ τοῦ λαοῦ εἰσήλασεν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὴν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ χριστιανῶν οἰκουμένην συνοικίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ ἔδρασε πανηγυρικῶς τὸν σταυρὸν ἐν τῇ πρὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης διερχομένῃ ὁδῷ¹, ἀπένευμε γενικὴν εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν εἰς τὸν στρατὸν καί, ἀφοῦ ἔστησε πανταχοῦ φρουράν, ἐψάλη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ μεγάλου σπηλαίου τὸ «τρισάγιον», οὗ μετέσχε καὶ ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς. Ὁ Γερμανὸς ἀποδύλεππων εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας πόλεμον ἔδωκεν ἄδειαν ἐκκλησιαστικὴν εἰς τοὺς πολεμιστὰς τοῦ κατὰ τὴν νηστείαν ἐν ταῖς προσεχέσταταις ἡμέραις. Οἱ ἀρχηγοὶ διένειμαν ἔπειτα ἔθνοςημα φέροντα ἐπὶ ἐρυθρᾷ ἐπιφανείᾳ κυκλοῦντα σταυρὸν. Διάπυροι νῦν προκηρύξεις ἐστάλησαν εἰς τὴν χώραν καλοῦσαι τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα· εἰς δὲ τοὺς προξένους τῶν ξένων κρατῶν ἐπεδόθη δήλωσις ἀγγέλλουσα ἐπισήμως τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν αὐτῇ ἐλέγετο²: «Ἐξηγήθημεν ὁμοθυμῶς καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ νικήσωμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν! Ἔσμεν βέβαιοι· ὅτι οἱ λαοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης θέλουσι νοήσει τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν καὶ θέλουσι συνδράμει ἡμῖν ἀναμιμνησκόμενοι τῶν ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν παρασχεθεισῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὠφελειῶν». Οὕτω παρεσκευάσθησαν οἱ πρόκριτοι, οἱ πολῖται τῆς πόλεως καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκούντες αὐτήν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ πολιτικὰ διαδήμματα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ καὶ μεγάλων προκρίτων τῆς δυτικῆς Ἀχαΐας ἐχώρει καὶ ἡ τοῦ Πετρόμβεη ἐν Ἀχαΐᾳ ἐνέργεια. Ὡς ὁ Γερμανὸς μετὰ τῶν προκρίτων Ἀνδρέου Ζαΐμη, Ἀνδρέου Λόντου, Βενιζέ-

1. Ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Σ. Μ.

2. Τὸ κείμενον ἴδε παρὰ Τρικοῦπη σελ. 81.

λον Ρούφου, Προκοπίου, Σωτηράκη (οὗτος ἦν ἐκ Βοστίτζης ¹) καὶ Παπαδιαμαντοπούλου ἀπετέλεσαν ἐπιτροπὴν, οὕτως οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ ἀρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι ἀπετέλεσαν Γερουσίαν, τοπικὸν δηλονότι συμβούλιον μέλλον νὰ ἐδρεύῃ ἐν Καλάμις καὶ νὰ διευθύνηται ὑπὸ τοῦ Πετρόμβεη. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐξέδωσαν ὑπὸ χρονολογίαν τῆς 27)9 Ἀπριλίου² προκήρυξιν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς³ αἰτιολογοῦσαν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγγέλλουσαν τὴν σταθερὰν αὐτῶν ἀπόφασιν νὰ ἀποσεισῶσι διὰ παντὸς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐξαιτουμένην τὴν συνδρομὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλανθρωπίας (δπλα, χρήματα καὶ συμβουλὰς, ἀνθ' ὧν

1. Ἄλλ. ἐκ Βοστίτζης ἦτο καὶ ὁ Λόντος. Σ. Μ.

2. Τὸ ἔγγραφο χρονολογεῖται ἀπὸ 25)7 Ἀπριλίου 1821. Σ. Μ.

3. Τὸ κείμενον τῆς προκηρύξεως ἴδε παρὰ Prokerch-Osten, τόμ. 3, σελ. 70 κφε. Ἡ προκήρυξις παρὰ Σ. Τρικούπη (τόμ. Α' σελ. 319—320) ἔχει ὅδε φέρουσα χρονολογίαν οὐχὶ 23)9 Ἀπριλίου, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ 25)6 Ἀπριλίου: (Σ. Μ.)

Ἐπρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ἐκ μέρους τοῦ φιλογενοῦς ἀρχιστρατήγου τῶν Σαρρατιακῶν στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας τῆς ἐν Καλαμάτῃ.

Ἐάνυπόφορος ζυγὸς τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήντησεν εἰς μίαν ἀκμὴν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Ἑλληνας εἰμὴ μόνον πνοή, καὶ αὐτὴ διὰ νὰ ὠθῆ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους ἀναστεναγμοὺς τῶν. Εἰς τοιαύτην ὄντως ἀθλίαν κατάστασιν, στερημένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην ὁμοφώνως ἀπεφασίσαιμεν νὰ λάβωμεν τὰ ἄρματα καὶ νὰ ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φιλία καὶ διχόνοια, καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερρίφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, καὶ ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρές μας, ὅπου ἦσαν δεδεμέναι μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσους τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας, ἐλύθησαν καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ πόδες μας, οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἀγκαρεῦσεις τῆς ἀσπλαγχνίας, τρέχον εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν ζυγόν, τὸν ἀπετίναξε καὶ ἄλλο δὲν φροεῖ εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ γλώσσά μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ λόγον ἐκτὸς τῶν ἀνοφελῶν παρακλησέων πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει καὶ κἀμνι ν' ἀντηρῇ τὸ γλυκύτερον ὄνομα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀπεφασίσαιμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ὀπθάνωμεν. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν ἐλευγετισμένων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ἱερὸν καὶ δίκαιον σκοπὸν μας καὶ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ νὰ ἀναστήσωμεν τὸ τεταλαιπωρημένον Ἑλληνικὸν γένος μας. Δίκαιον τῷ λόγῳ ἡμῶν ἡμῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ οἱ εὐφωτίσθητε, ἀπαιτεῖ ὅσον τάχιστα τὴν φιλόανθρωπον συνδρομὴν σας, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς θέλομεν δεῖξαι ἐν καιρῷ πραγματικῶς τὴν εὐγνωμοσύνην μας.

Ἐν τῷ Σαρρατιακῷ στρατοπέδῳ τῆς Καλαμάτας τῇ 25 Μαρτίου 1821.

Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἡγεμὼν καὶ ἀρχιστρατήγος, καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἢ ἐν Καλαμάτῃ!

παρέσχον οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνας ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν μὀρφωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διαβεβαιώσαν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐν κρείττοσιν ἡμέραις ἔμελλε γὰ δεῖξῃ ἐντίμως τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπὶ τὴν Μεσσηνιαὴν ἐπιθέσεων τῶν μεγάλων ὀπλαρχηγῶν ἄλλοι Μανιάται εἶχον ἐπιπέσει ἐπὶ τὴν Λακωνίαν Συγχρόνως δηλονότι πρὸς τὴν ἐναντίον τῆς Καλαμάτης προέλασιν τῶν Μανιατῶν οἱ ἄλλως ἐπὶ ἀφοσίῳ γνωστοὶ μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ Βαρδουνιώται, καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ἐκ τῶν πρώτων ἐκ Μεσσηνιαῆς αἰματηρῶν εἰδήσεων, καταπλαγέντες ὑπὸ τῆς γενικῆς πανταχοῦ ἀναδιδομένης φλογὸς τῆς ἐπαναστάσεως, ταρχθέντες δὲ καὶ ἐκ τῆς διαδοθείσης φήμης περὶ ἀφίξεως ξένων ἐπικουρικῶν στρατευμάτων εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπεχώρησαν τό γε νῦν ἀμαχητὶ ἔμπροσθεν τῶν Μανιατῶν ἀπὸ τῶν ἐστίων αὐτῶν καὶ ἀπεχώρησαν (ἐξαιρουμένων ἐξήκοντα περίπου εἰς Μονεμβασίαν φυγόντων οἰκογενειακῶς) ἐν πρώτοις εἰς Μιστρᾶν, ἔνθα ἡ ἀφίξις αὐτῶν εἰς μεγίστην ἐνέβαλεν ἀθυμίαν τοὺς ἀπολέμους Μουσουλμάνους τῆς πόλεως ταύτης. Ὅτε δὲ καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν πλείσιν τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐκείνων ἤρξαντο μετὰ σπουδῆς τῆς εἰς Τριπολιτσᾶν φυγῆς, ἠκολούθουν ἤδη αὐτοὺς κατὰ πόδας πλήθη ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπηγῶν Μανιατῶν. Μετὰ τούτων δὲ ἐπορεύετο ἐν ἀκολουθείᾳ πολλῶν γυναικῶν ὄρεινῶν Ἑλληνίδες τις κλεφτρίνα ἐκδίκησιν διψῶσα, ἡ θυγάτηρ τοῦ ποτὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀσπλάγχχνως φονευθέντος κλέφτου Ζαχαριά, ὀνόματι Κωνσταντία, ἣτις νῦν ἐξεδίδει τὸν πατέρα αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν εἰς Ἀρκαδίαν προέλασιν, γενομένη ἐν Λεονταρίῳ, ἀφήρσεν ἀπὸ τῶν μωαμεθανικῶν τεμενῶν τὴν ἡμισέληνον, ἐφόνευσε διὰ τῆς χειρὸς αὐτῆς τὸν βοεβόδαν τῆς χώρας ταύτης καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον αὐτοῦ¹. Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἀπὸ Λακωνίας εἰς Τριπολιτσᾶν ἀποχωρούντων μωαμεθανῶν κατοίκων, ἰδίως αἱ εἰς γραίας, γυναικῆς καὶ παιδᾶς, ἦσαν λίαν σημαντικαί. Ἐκ τῶν 15 χιλιάδων Μωαμεθανῶν οἱ σωθέντες δὲν ὑπερέβαινον πολὺ, κατὰ τὰ λεγόμενα, τὸ τρίτον τοῦ ἀριθμοῦ τούτου.

1. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Pouqueville, Histoire de la Régénération de la Grèce, τόμ. 2, σελ. 351—352.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐτελέσθη πανταχοῦ τῆς χερσονήσου τὸ φρικῶδες ἔργον τῆς ἐκ τῆς χώρας ἀπελάσεως τῶν Μουσουλμάνων. Τότε δὲ ἐξωλοθρεύθησαν καὶ αἱ ἐν Ἡλιδι, ἰδίως ἐν Γαστούνη, Πύργῳ καὶ Δερβίς-τσελεπή πρὸ μακροῦ χρόνου ἰδρυμέναι ἐνταῦθα Αἰγυπτοαραβικαὶ ἐποικίσεις¹. Οἱ Μωαμεθανοὶ καταλαμβανόμενοι αἰφνιδίως ἀπανταχοῦ ὑπὸ καταπλήξεως ἐκ τοῦ ἀπροσδοκίτου κινήματος καὶ παρχλυόμενοι ὑπὸ τρόμου δὲν ἐσκέπτοντο ν' ἀνισταθῶσι γενναίως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἐζήτησαν νὰ μεταδῶσιν ὡς δυνατόν τάχιστα εἰς τὰ πλησιέστερα αὐτοῖς κείμενα παράλια φρουρία ἢ εἰς τὴν Τριπολιτσάν, νομίζοντες ὅτι ἠδύναντο νὰ εὐρωσιν ἀσφάλειαν ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων τῶν χωρίων τούτων. Μόνο οἱ ἄνδρες οἱ μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ τοῦ ἐν Ἡλιδι Λάλα ἀντέταξαν πρὸς καιρὸν ἀνδρείαν ἀντίστασιν εἰς τὸ μέγα κύμα τῆς ἐπαναστάσεως ὀχυρούμενοι ὀπισθεν τῶν τευχῶν τοῦ φρουρίου αὐτῶν. Καὶ ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὴν Λάκκιναν Κωνσταντίαν γυνή τις Τουρκίς ἐν τῇ βορείῳ Πελοποννήσῳ δὲν ἀπώλεσε τὸν νοῦν καὶ τὸ φρόνημα αὐτῆς. Ὅτε δηλονότι καὶ οἱ γενναῖοι Μεγαρχεῖς ἢ μᾶλλον οἱ χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ ὀπλιταὶ τῶν Μεγαρχικῶν Δερβενοχωρίων (τῶν ἀρχαίων Γερκακίων ὀρέων) τῇ 22)4 Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰσχυροῦ προεστοῦ Χαδζή-Μελέτη, μέλους τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἐξηγέρθησαν καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως ἐπὶ τὴν Κόρινθον, τότε ἡ μήτηρ τοῦ βοεβόδα τῆς Κορίνθου, τοῦ πλουσίου κτηματίου Κιαμλιδεῦ, ὅστις νῦν ἕνεκα ὑπηρεσίας εὕρισκετο ἐν Τριπολιτσᾷ, οὐ μόνον τὴν τοῦτου κινήτην παρουσίαν μετήνεγκεν εἰς τὸ ἀπόρητον θεωρούμενον φρούριον Ἀκροκόρινθον, ἀλλὰ ἐνεργήσασα καὶ ἐπιτυχούσασα τὴν σύλληψιν τοῦ ἰσχυροῦ Ἑλληνοῦ προεστοῦ Ἀνδρῆκου Νοταρᾶ, ὅστις κατόκει τότε ἐν Τρικκάλοις τῆς ἀνατολικῆς Ἀχαΐας (τῇ ἀρχαίᾳ Πελλάγη), ἀπήγαγε τοῦτον ὡς ὄμηρον εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον.

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ ἐπαναστάντες Δερβενοχωρίται, ἀνερχόμενοι εἰς 2000 μαχητάς, ἤρχοντο τῆς πολιορκίας τῆς Κορίνθου, συνηθροίζοντο καὶ ἐν νότῳ ἑλληνικὰ σίφη, ἅτινα ἐν Μεσσηνίᾳ μὲν ὑπὸ

1. Πρ. Fallmerayer, Geschichte der Halbinsel Morea, σελ. 449 καὶ 450.

τὸν πολεμικὸν ἐπίσκοπον Γρηγόριον τῆς Μεθώνης ἐπολιόρκουν ἐν Ναβαρίνῳ, ἀπὸ Τσακωνίας δὲ δρμώμενα ἐπολιόρκουν τὸ ἰσχυρὸν ἐπὶ πέτρας ἰδρυμένον φρούριον Μονεμβάσιαν (22)† Ἀπριλίου), ἐννοεῖται ὅτι πρὸς καιρὸν μόνον κατὰ γῆν. Οὕτω παρήχθησαν ἐν Πελοποννήσῳ λίαν ταχέως πολλὰ μικρὰ αὐτοτελῆ θέατρα πολέμου, ἐν οἷς οἱ πολυπληθεῖς ραγιαῖδες εἰθίζοντο κατὰ μικρὸν εἰς τὸν πολεμικὸν βίον. Ἀλλὰ τὸ κύριον καὶ σπουδαῖον μέρος τοῦ ὄλου ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἔργου συνεκεντροῦτο ἐν τῷ ἔνδοθι τῆς Χερσονήσου διεξαγομένῳ πολέμῳ, ἐνῶ εἰς δύο τινὰ πρὸ πάντων ἀπέβλεπον οἱ ἀγωνισταί, τὸ μὲν διάπλασιν στρατοῦ μέχρι τινὸς χρησίμου εἰς στρατείαν, τὸ δὲ εἰς χεῖρωσιν τῆς ἰσχυρᾶς τουρκικῆς πρωτεύουσας Τριπολιτσᾶς.

Ἐφ' ὅσον δὲν προέκειτο περὶ τῆς συμπράξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, οἱ Ἕλληνες μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος οὐδέποτε ἐν τῷ στρατιωτικῷ αὐτῶν συστήματι ὑπερέβησαν σοδαρῶς τὸν τρόπον ἐκείνου τοῦ πολεμεῖν, οἷος εἶχε μορφωθῆ παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τριῶν γενεῶν ἐν τῇ πολεμικῇ σχολῇ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματωλῶν. Οὐδεὶς τῶν εὐρωπαϊκῶς πεπαιδευμένων ἑταιριστῶν ἠδυνήθη ν' ἀνέλθῃ εἰς τοιαύτην ὑπέροχον στρατιωτικὴν περιωπὴν, ὥστε μετὰ δυνάμειος ἀποτελεσματικῆς καὶ ἀσφαλοῦς ἐπιτυχίας νὰ συμπεριλάβῃ ἐν συστήματι εὐρωπαϊκῆς στρατιωτικῆς μορφώσεως τὰ ἀνδρεῖα τῶν ὀρέων παλληκάρια καὶ τὸ ἀκατέργαστον ἀνθρώπινον στρατιωτικὸν ὕλικόν τῶν πόλεων καὶ τῆς χώρας. Ἐναυάγησαν ὁ' ἐπὶ τέλους ἀτυχέστατα πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν γεγόμεναι ἀπόπειραι. Οὕτω δὲ ἐνέμειναν οἱ Ἕλληνες μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς ἐν τῇ ἀνέκαθεν συνήθει παρ' αὐτοῖς καὶ συμφυεῖ πρὸς τὸν βίον αὐτῶν μεθόδῳ τοῦ πολεμεῖν. Ἡ δὲ τοιαύτη μέθοδος συγγῆδε μὲν τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀγρίας ὁρμὰς τῶν ἐπιλέκτων αὐτῶν μαχητῶν, συνετέλεσεν δμως σφόδρα καὶ εἰς τὸ νὰ καταστῇ δυσχερὴς ἡ σκόπιμος διεξαγωγή τοῦ πολέμου τούτου καὶ ἐποίησεν ὥστε τὸ ἔθνος νὰ ἐξαγοράσῃ ἐπὶ δυσαναλόγῳ ἀδρῶ τιμήματι καὶ τὸ ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἐπιτευχθὲν τέρμα.

Μεγάλην ἀρχῆθεν ροπὴν ἐπὶ τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν

τῆς χώρας ἤσκησαν τὰ κατὰ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦν ἀληθῶς ἡ μεγίστη στρατιωτικὴ δύναμις καὶ ἀρετὴ ἐν τοῖς Πελοποννησίοις, ὁ ἰδεώδης τύπος ἐν τοῖς στρατηλάταις τῆς Χερσονήσου, καίπερ μεγίστην κεκτημένος μορφώσεως ἐπιδεκτικότητα καὶ πνευματικὴν ἐλαστικότητα, ἠσθάνετο μὲν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ὑπὸ τὰς Ἀγγλικὰς σημαίας ὑπηρεσίας αὐτοῦ μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀγγλικὴν πειθαρχίαν, ἀλλὰ δὲν ἔφερον ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης καὶ τὸν πόθον τοῦ μεταπλάττειν εἰς στρατιώτας κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα τὰ ἄτακτα στίφη τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν. Ὁ στρατηλάτης οὗτος ἦτο πάντως ὁ φύσει ἐπιτήδειος ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ τοιοῦτῳ, ὅσον ἤρξαντο οἱ Ἑλληγες, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ἀνὴρ ὁ ἕνεκα τῶν λαμπρῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ προτερημάτων καὶ τῆς ἀκαταπονήτου καρτερίας καὶ ἐπιμονῆς ἐπιτηδειότητος νὰ ἐθίξῃ κατὰ μικρὸν τὸν ραγιᾶν νὰ ἀντιστῇ, καὶ ἐν μάχῃ ἐκ τοῦ συστάδην συγκροτουμένη, ἐναντίον τῶν ἀνδρείων Ὀθωμανῶν καὶ Ἀλβανῶν, οὗ ἔμπροσθεν ἔτρεμον μέχρι νῦν ὁ Ἕλληνας πολίτης καὶ γεωργὸς καὶ ποιμὴν.

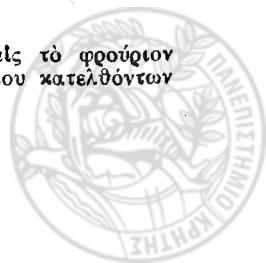
Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεχωρίσθη ἤδη τῇ 24)6 Ἀπριλίου ἐν Καλαμάτῃ ἀπὸ τοῦ Πετρόμβεη καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ εὐθὺς τὸν πόλεμον εἰς τὸ ἐνδόν τῆς Χερσονήσου. Μετὰ 300 μόνον ἀνδρῶν ἐπορεύθη ἀπὸ Μεσσήνης εἰς τὸ Λεοντάριον καὶ προσήγαγεν ἐνταῦθα εἰς τὴν στρατείαν αὐτοῦ σημαντικὸν πλῆθος Ἀρκαδίων ἀγροτῶν καὶ ἐπετέθη εἶτα ἐπὶ τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔτι κατεχόμενον ἀρχαῖον ἐπὶ πέτρας ἐκτισμένον γαλλικὸν φρούριον Καρύταιναν, οὗ ἡ στρατιωτικὴ σπουδαιότης ἀνεκτίσαστο αὐθις τὴν παλαιὰν αὐτοῦ φήμην. Ταχέως ἐδρέψατο ἐνταῦθα πολεμικὴν τινα ἐπιτυχίαν. Οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Τούρτζης καὶ τοῦ Φαναρίου (χωρῶν κειμένων εἰς ὧρῶν τινων ἀπὸ Καρυταίνης ἀπόστασιν) ἀποτολήσαντες τὴν κινδυνώδη μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρκαδίας πορείαν διανοοῦντο νὰ παραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν καθ' ὁδὸν καὶ τοὺς ἐν Καρυταίνῃ Τούρκους. Ἄλλ' ἡ πορεία αὐτῶν εἶχε προδοθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐν τῇ στενῇ διόδῳ τοῦ Ἀγίου Ἀθνακίου συνήντησαν τοὺς πολεμιστὰς τοῦ Κολοκοτρώνη, εὗρον δ' ἐνταῦθα οἱ πλεῖστοι τὸν ὄλεθρον τὸ μὲν

ἐν τῇ μάχῃ, τὸ δὲ ἐν τοῖς κύμασι τοῦ Ἄλφειοῦ¹. Καὶ νῦν τοσαῦτα πολυπληθῆ στίφη τεταγμένα ὑπὸ τὸν Ἥλιον Μαυρομιχάλην, Κανέλλον Δελιγιάννην, Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς συνέρρεον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὥστε συνήχθη παρὰ τὴν Καρύταιναν στρατός 6000 ἀνδρῶν. Παράδοξον παρεῖχον καὶ οὗτοι τὴν ὄψιν οὐχὶ κρείσσονα τῶν πολιορκητῶν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν. Ὁ ὄπλισμός ἦτο ἔτι νῦν λίαν ἑλλειπής. Μάχαιραι, σφενδόλαι, ὀβελοὶ ἦσαν καὶ ἐνταῦθα σπουδαῖον ὄπλον, αἱ δὲ σημαῖαι ἦσαν κατεσκευασμέναι ἀπὸ τῶν περιζωμάτων² τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔφερον ἐκ τῶν ἐγγύς τόπων καὶ τὰς τροφὰς τοῦ στρατοῦ.

Τοιαῦτα λοιπὸν στίφη ἔπρεπε νῦν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ μεταβάλλῃ εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ τῆς μάχης εἰς στρατιώτας! Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν κατέπληττε τὰ στίφη ταῦτα μόνον διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φήμης. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις αὐτοῦ ἦτο χαρακτηριστικωτάτη. Ὑψηλὴ καὶ ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένη μορφή, στάσις ἐμφαινουσα τόλμην, μεγάλη καὶ μακρὰ κεφαλὴ περιβαλλομένη ὑπὸ πλουσίας μελαίνης κόμης, καλυπτομένη συνήθως ὑπὸ ἀρχαϊκῆς περικεφαλαίας, τὸ μελαγχροινὸν χρῶμα τοῦ δέρματος, τὸ πλατὺ καὶ ἐμβριθές μέτωπον, ἰσχυρὸς μύσταξ ὑπὸ μεγάλην γρυπὴν ρίνα, εὐρὺ στόμα ἐξ οὗ μέγας τις ὁδὸς ἐξεῖχε μέχρι τοῦ πυχέος ὀγκώδους ἄνω χείλους, πάντα ταῦτα ἐνεφαίνον τὸν γνήσιον κλέφτην ὀπλαρχηγόν. Ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ αὐτοῦ ἐφαίνετο ῥώμη καὶ ἀποφασιστικότης συνδεομένη μετὰ φρονήσεως. Οἱ μικροί, ὀλίγον διάστροφοὶ ὀφθαλμοί, ἐπισκιαζόμενοι ὑπὸ πυκνῶν ὀφρύων, ἐξέπεμπον βλέμμα δεινόν, πολλάκις ἄγριον, ἀλλὰ σταθερὸν καὶ ἀσφαλές. Ἡ ἰσχυρὰ φωνὴ αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν βροντὴν τῆς μάχης. Τοιοῦτός τις ἀνὴρ ἐφαίνετο οἶοναί πεπονημένος ἵνα συναρπάσῃ τοὺς Ἕλληνας ραγιαδάς καὶ νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοῖς διηνεκῶς νέον πῦρ πρὸς ἀγῶνα. Βεβαίως εἶχεν ὁ ἀνὴρ καὶ ἄλλας ἔτι ἰδιότητας δεδομένας αὐτῷ ὑπὸ τῆς φύσεως

1. Ἄλλ' ἱκανοὶ τῶν Τούρκων τούτων διεσώθησαν εἰς τὸ φρουρίον τῆς Καρυταίνης βοηθεῖα τῶν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ φρουρίου κατελθόντων Μωαμεθανῶν. Σ. Μ.

2. Τζεμπέρια τῶν γυναικῶν κατὰ Φωτάκον. Σ. Μ.

ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἔζων ἄλλα ἔτι διανοήματα ἢ τὸ τοῦ ἀπλοῦ κλέφτου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπληροῦτο ἀκλονήτου πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν τελικὴν νίκην καὶ ἀσφαλοῦς πίστεως πρὸς τὸ μέλλον τῆς νεκρᾶς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καὶ τῆς πεποιθήσεως καὶ πίστεως ταύτης, ἣν οὐδέποτε ἀπώλεσεν ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν τυχῶν τοῦ πολέμου, ἐγίνωσκε νὰ μεταδίδῃ καὶ τοῖς στρατιώταις. Ἡ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος μρτυρεῖ ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε καὶ ιδιότητας λίαν ἐπικινδύνους. Ἡ τῶν ἀνθρώπων γνῶσις καὶ ἡ εὐστοχος περὶ τῶν ἀνθρώπων κρίσις συνήπτετο ἐν αὐτῷ μετὰ μεγάλης πανουργίας. Ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ τραχύτης καὶ ἡ ἀνεπιτήδευτος παρρησία ἐχρησίμευσαν αὐτῷ πολλάκις ὡς προσωπεῖον πανούργου δόλου. Τὰ πενήτηντα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὀλίγον μόνον εἶχον πραῖνει τὴν σφοδρότητα τῆς ὀξυπαθείας καὶ τῆς ὀξύθυμίας αὐτοῦ. Ἐπιτηδειότατος ὦν νὰ θεραπεύῃ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς εὐμενεῖς προλήψεις τῶν Εὐρωπαίων, ἐνεργότατος δὲ καὶ ἀπηνέστατος ἐν τῷ ἐπιδιώκειν τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, οὐδαμῶς δ' ἀπηλλαγμένος σφοδρᾶς ἀρπακτικῆς ὁρμῆς καὶ πλεονεξίας, ἐποίει δῆλην οὐχὶ σπανίως τὴν σχολήν, ἣν εἶχε διέλθει ἐν τοῖς ἔτεσι τῆς νεότητος αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν πρώτοις ἦτο ἀνὴρ κεκτημένος τὸν ἀληθῶς ἀνεκτίμητον εἰς Ἕλληνας ὄξυν πρακτικὸν νοῦν. Ἡ «εὐρετικότης» αὐτοῦ ὡς στρατηλάτου, ἡ ἐπιτηδειότης, ἣν εἶχε νὰ ἐμπνέῃ θάρρος εἰς τοὺς στρατιώτας δι' εὐγλωττίας ἀληθῶς δημοτικῆς, πλουσίας εἰς φειδράς ἐπινοίας καὶ εἰς προσιμίας ἑλληνικάς ἢ γνῶσις, ἣν εἶχε τῶν ἀρχαίων ἡρώων τῆς χώρας ταύτης, ἡ ἀμετάβλητος αὐτοῦ φειδρά διὰ θέσις καὶ χαριτολογία, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀρετὴ, ἣν εἶχε ν' ἀφομοιωταὶ ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ ὡς εἰς τούτων, ἐδέσμευε τὰ παλληκάρια ἀκαθέκτως εἰς τὸν «γέρον»¹, ὡς συνήθιζον νὰ καλῶσιν αὐτὸν οἱ πολεμισταί².

¹ Ὁ Κολοκοτρώνης λίαν ταχέως εἶδε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μετα-

1. «Γέρον τοῦ Μωρηᾶ». Σ. Μ.

2. Πρβλ. ἰδίως Finlay, σελ. 189 κφε. καὶ Mendelssohn-Bartholdy σελ. 188 κφε.

³ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

χειρισθῆ ἅπαν τὸ θαρραλέον τοῦ φρονήματος καὶ ἅπασαν τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἵνα προαγάγῃ καὶ ἐνισχύσῃ πραγματικῶς τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κίνημα. Διότι μετὰ τὰς πρώτας λαμπρὰς ἡμέρας τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς μέθης τῆς νίκης κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας καὶ πρὸ τῆς Καρυταίνης καὶ πρὸ τῶν Πατρῶν ἀποτυχία ὀπισθοδρομικὴ ἀλγεινῶς ἐπαισθητή. Τὸ τυφλὸν δέος καὶ ὁ ἄφρων τρόμος τῶν Μωαμεθανῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐνεθυμήθησαν αὐτοὶ τὴν ἐτι νῦν μεγίστην αὐτῶν πρὸς τὸ ἀνθίστασθαι δύναμιν. Ἐνθ' οἱ πρὸ τῆς Καρυταίνης Ἑλληνας ἀνέμενον ἀσφαλῶς τὴν ἐπικειμένην πῶσιν τοῦ φρουρίου, ὁ Ὄθωμανὸς διοικητὴς εἶχε πέμψει τινὰς ἀγγελιαφόρους εἰς Τριπολιτσᾶν ζητῶν κατεπειγόντως βοήθειαν, ἧτις καὶ παρεσχέθη παραχρῆμα. Ἰσχυρά τις καὶ κελῶς ὠπλισμένη φάλαγγι, συγχειμένη τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ρωμαλέων Ἀλβανῶν τῆς Βαρδουνίας¹, ἐφάνη τῇ 30)11 Ἀπριλίου περὶ μεσημβρίαν ἐγγὺς τῆς Καρυταίνης. Οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι, εἰς οὓς αἱ φλόγες αἱ ἀνερχόμεναι ἐκ τῆς καιομένης κώμης Σχλεσίου εἶχον ἀγγεῖλαι ἤδη τὴν ἀφίξιν τῶν φίλων αὐτῶν, ἐποιήσαντο ἐξόδον ἰσχυρὰν καθ' ὃν χρόνον οἱ Βαρδουνιώται ἐπλησίαζον εἰς τὰς ἑλληνικὰς θέσεις² καὶ τότε ὁ ἀπὸ ἀγροτῶν συγχείμενος Ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη σχεδὸν ἀμαχητὶ³.

1. Ὅπως σχεδὸν πάντοτε ἐν ταῖς ἰδιαιτέrais λεπτομερείαις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ τούτου πολέμου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα αἱ ὑπὸ τῶν ἀριστῶν συγγραφέων παρεχόμεναι εἰδήσεις διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῆς φάλαγγος ταύτης. Κατὰ Τρικούπη (σελ. 237 (204) συνέκειτο αὕτη ἀπὸ 700 ἰππέων καὶ 2000 πεζῶν· μετὰ τοῦ Τρικούπη δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ Mendelssohn-Bartholdy (σελ. 194), ἐνθ' ὁ Finlay (σελ. 194) ἀναφέρει μόνον περὶ 500 ἰππέων.

2. Κατὰ Τρικούπη (σελ. 204) : «ὁ Κολοκοτρώνης ἰδὼν τοὺς καπνοὺς τοῦ καιομένου χωρίου ἀνέβη εἰς Φλωριον καὶ παρατηρήσας διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ὅτι ἤρχοντο ἐχθροί, τὸ ἐγνωστοποίησε διὰ συνθήματος, καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ περὶ τὴν Καρύταιναν Ἑλληνας, ἂν καὶ ἔξυκισχίλιοι, ὅλοι σχεδὸν διεσκορπίσθησαν τρέχοντες εἰς τὰ βουνά καὶ εἰς τὰ σπήλαια· ὥστε ὁ Κολοκοτρώνης καταβάς ἀπὸ τοῦ Φλωρίου εὗρε μόνους ἐγκατεροῦντας ἐντεῦθεν μὲν τοῦ φρουρίου τοὺς περὶ τὸν Ἥλιαν Μαυρομιχάλην, ἐκεῖθεν δὲ τοὺς ἀδελφοὺς Πλαπούτας, ἀλλὰ καὶ οὗτοι μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησαν». Ὡστε παρὰ Τρικούπη οὐδεὶς λόγος περὶ ἐξόδου τῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου Τούρκων καὶ τῆς ὑπὸ τούτων τροπῆς τῶν Ἑλλήνων. Ὁ συγγραφεὺς περὶ ἐξόδου ποιούμενος λόγον συγχέει τὰ νῦν γεγόμενα πρὸς τὰ κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλφειοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Τσοῦρτζης καὶ

Καί νῦν αἱ μουσουλμανικαὶ δυνάμεις ἠδυνήθησαν εὐκόλως νὰ ἐνω-
θῶσι πρὸς ἀλλήλας, ἀκινδύνως δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ
Καρυταίνης εἰς τὴν Τριπολιτάν. Εἰς τὸν γεννηλὸν Κολοκοτρῶ-
νην οὐδὲν ἄλλο νῦν ὑπελείπετο νὰ πράξῃ ἢ ν' ἀποχωρήσῃ βορειό-
τερον εἰς τὰ ὄρη τῆς ἔνδον Ἀρκαδίας. Ἐν Χρυσοβιτισίῳ γενόμε-
νος συνηντήθη αὐθις μετὰ τῶν πλείστων τῶν λοιπῶν ὀπλαρχη-
γῶν, ἀλλὰ στρατὸς δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν πλέον τότε οὐδεὶς. Καίπερ
αἰσθανόμενος μεγάλην περιφρόνησιν καὶ ἀγανάκτησιν πρὸς τὸν εἰς
οἰκτρὰν φυγὴν τραπέντα στρατόν, ὅμως ὁ γηραιὸς στρατηλάτης
ἀντέστη μετ' ἀνευδότου ἐπιμονῆς εἰς τὰς προτάσεις, ἃς ἐποίησαντο
οἱ συστρατηγοὶ αὐτοῦ νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐθις εἰς Μεσσηνίαν.

Μετὰ ὀξέος βλέμματος κατενόησε τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολι-
τικὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ παντὸς τρόπου ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐπιθε-
τικοῦ πολέμου, πρὸ πάντων δὲ τοῦ ἐν Τριπολιτσᾷ περιορισμοῦ τῶν
Τούρκων ὑποχώρησις εἰς Μεσσηνίαν ἐσήμαινεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ
τὴν ἀρχὴν τῆς πτώσεως τῆς ἐπαναστάσεως· προετίμα δὲ νὰ ζητήσῃ
τὸν θάνατον ὡς ἐλεύθερος μαχητῆς ἐν τοῖς ὄρεσι τούτοις ἢ νὰ συμ-
πράξῃ εἰς τὴν πτώσιν τοῦ ἀγῶνος¹. Πράγματι δὲ ὁ Κολοκοτρῶ-
νης ἔμεινεν ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ ἀπεμακρύν-
θησαν πρὸς κειρὸν ἐντεῦθεν. Νῦν ὁ Κολοκοτρώνης ἐν θερμῇ τιμῇ
νυκτερινῇ δεήσει, ἢ ἐν παρεκκλησίῳ τιμῇ ἀπηύθυνε πρὸς τὴν
Παναγίαν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος αὐτοῦ, θαυμα-
σίως ἐνισχυθεὶς ἐσωτερικῶς διὰ τινος ὀπτασίας², ᾧ δέυσειεν ἱππεύων

Φαναρίου, ὅτε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρυταίνης Τούρκοι ποιησάμενοι
ἔξοδον ἔσωσαν ἱκανοὺς τῶν ὁμοφύλων ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ὀλέ-
θρου. Ὁ συγγραφεὺς δὲν γινώσκει τὴν ἔξοδον ἐκείνην ὡς σελ. 64 σημειώ-
σιν ἡμετέραν 1. Σ. Μ.

1. «Δὲν ἔρχομαι ! νὰ μὲ φάγουν τὰ πουλιά ποῦ μὲ γνωρίζουν» ἦτο ἡ
ἀπάντησις τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ. Μ.

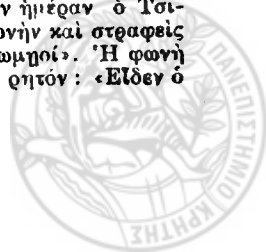
2. Τὰ περὶ νυκτερινῆς δεήσεως καὶ ὀπτασίας δὲν ἀναφέρονται παρὰ
Τρικούπη. Κατὰ τοῦτον (σελ. 206) : «ἀφοῦ ἀνεχώρησαν οἱ ὀπλαρχηγοί,
ὁ Κολοκοτρώνης ἐμβήκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν τοῦ καὶ
ἔμεινε πολλὴν ὥραν σύννους· ἔπειτα ἀσπασθεὶς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτό-
κου, «Παναγία μου, εἰπε, βοήθησε τοὺς χριστιανούς· τοὺς ἐπήραμε σὸ
λαϊμό μας»· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκίνησε πρὸς τὴν Πιάναν ὅλος ἀπηλι-
σμένος (;) συνοδὸν τοῦ ἔγων μόνον τὸν Μανιάτην του». Ταῦτα περίπου
λέγει καὶ ὁ Φωτιάκος (σ. 90) : «ὁ Κολοκοτρώνης ἐμβήκεν εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν τοῦ Χρυσοβιτισιοῦ καὶ ἔκαμε τὸν σταυρὸν του· ἔπειτα καβάλληκε
καὶ ἐτράβηξε διὰ τὴν Πιάνα». Σ. Μ.

πρὸς τὴν Πιάναν (χειμένην ὀλίγον τι βορειότερον τῆς Καρυταίνης, τριῶρον ἀπέχουσιν τῆς Τριπολιτσᾶς), συνένυχε καθ' ὁδὸν τῆ ἑξαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀντωνίῳ καὶ τοῖς περὶ τοῦτον ὀλίγοις στρατιώταις, καὶ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἠδυνήθη αὐτὴς νὰ συναθροίσῃ 300 ἄνδρας, οὓς νῦν ἠγωνίζετο νὰ διοργανώσῃ κρεῖττον ἐν ὠχυρωμένῃ τινὶ θέσει. Ἐπαξ ἔτι ἐφάνησαν τὰ πάντα μχταιούμενα ὅτε τῆ 5)17 Ἀπριλίου οἱ Ὄθωμκοί, οἱ ἐπιχειροῦντες διαρκῶς ἀπὸ τῆς πρωτευούσης αὐτῶν ἰσχυρὰς ἐπιθετικὰς στρατείας, ἐφάνησαν ἀπλῶς ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ εὐθὺς ὄλος ὁ ἐν Πιάνῃ καὶ Ἀλωνισταίνῃ στρατὸς διελύθη καὶ διεσκορπίσθη. Καὶ ὅμως καὶ οὕτως ὁ γηραιὸς στρατηλάτης δὲν ἐγκατέλιπε τὸν ἀγῶνα. Ὅσῃν κἂν δυσχέριαν ἠσθάνοντο ἐν τῇ πρώτῃ τούτῳ σταδίῳ τοῦ πολέμου οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ποιμένες εἰς τὸ νὰ ὑπομένωσι τὴν ὄψιν κἂν τῶν Τούρκων, ὅμως καὶ οὕτω μεγίστην εἶχον ἐπιμονὴν εἰς τὸν ἀγῶνα, τοσθ' ὅπερ διηυκόλυνεν ἐπὶ τέλους τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ συνάγωσιν αὐτὴς διαρκῶς τὰ διασκορπιζόμενα στίφη καὶ ἐκ τῶν φοφοδεῶν ὀπλιτῶν νὰ μορφώνωσιν ἐπὶ τέλους ἀληθεῖς μχητὰς'.

1. Πιστὴν εἰκόνα τῆς πρώτης καταστάσεως τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ στρατοῦ δίδει ὁ Φωτάκος σελ. 84—86 : «Αὐτὸς δὲ ἦτο ὁ πρῶτος πόλεμος (ὁ περὶ τὴν Καρύταιναν) ὅπου ἐσυνάχθησαν τόσοι πολλοὶ Ἕλληνες στρατιῶται. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν χωρῖς ἄρματα καὶ ἄλλοι εἶχον μαχαίρας . . . ἐρωτοῦσαν οἱ ἀπλοὶ Ἕλληνες τότε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον διατί ἐμαζώχθημεν ἐδῶ καὶ τί θὰ κάμωμεν; Οἱ δὲ Καπετανεῖοι τοὺς ἔλεγον ὅτι ἐμαζώχθημεν νὰ σκοτώσωμεν τοὺς Τούρκους διὰ τὰ ἐλευθερωθῶμεν. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως αὐτομάτως ἐσυναθροίζοντο εἰς τὰ στρατόπεδα καθ' ὁμάδας, οἰκογενείας, χωρῖα καὶ κατ' ἐπαρχίας· ἔπειτα ὅμως ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρολάμβανε καὶ τοὺς ἐσυνάθροιζε διὰ διαταγῆς αὐτοῦ ἢ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ δὲν τοὺς ἀφῆνε νὰ συνέρχωνται αὐτομάτως, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ραδιουργίαν καὶ τὴν λιποταξίαν καὶ ἠθέλε νὰ τοὺς ἔχη ὄλους ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ἐδῶ ἐβλέπομεν τὴν μεγαλειότητα προθυμίαν τοῦ λαοῦ. Καὶ αἱ γυναῖκες αἱ ἴδιαι ἤρχοντο φορτωμένα καὶ ἐφερναν καὶ τὰ ζῶα των φορτωμένα κρέατα, κρασιά καὶ ἄλλας τροφάς, διὰ τὰ φάγον οἱ ἄνδρες των καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται· τὸ δὲ στρατόπεδον ὁμοίαζεν εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν χωρικὸν πανηγύρι. Ἐλείπεν ὅμως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον αὐτὸ ἡ πειθαρχία, διότι ὄλοι οἱ χωρικοὶ, ὅσοι ἐσυνάχθησαν, δὲν εἶχαν πλέον τὸν Τούρκον τὸν ἀφέντη των εἰς τὸ κεφάλι των. Ἡ ἔξαφνη αὐτὴ μεταβολὴ ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀπλοὺς περισσότερο μωροθαύμαχτους, τοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο παράξενον καὶ ἀπίστευτον νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς ἀφεντάδες των τὰ ἄρματα καὶ τὴν δόξα». Χαρακτηριστικώτατον τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν τῆς Πελοποννήσου ἀναφέρει ὁ Φωτάκος (αὐτόθι) τὸ

Ὁ Κολοκοτρώνης μετέβη νῦν αὖθις εἰς τὴν νοτίαν Ἀρκαδίαν. Μετὰ στίφους ἐνόπλων Ἑλλήνων, οὓς συνήθροισεν αὖθις, ἐστρατοπέδευσε νοτίως τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἀπόστασιν 3 1)2 ὥρων ἀπ' αὐτῆς ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Φραγκοβρύσης ἐγγὺς τῆς κώμης Πάπαρι παρὰ τὸν Τσιμεσηρὸν ἐπὶ τῆς ἀπὸ Λεονταρίου εἰς Τριπολιτσᾶν λεωφόρου. Ἐνταῦθα λοιπὸν συνηνώθησαν μετ' αὐτοῦ πολλοὶ ἄλλοι τῶν Πελοποννησίων ἀρχηγῶν ἐλθόντες νῦν εἰς τὴν νότιον Ἀρκαδίαν μετὰ στίφῶν νεωστὶ συνειλεγμένων, τὸ πλεῖστον Λακωνῶν μαχητῶν καὶ Ζακυνθίων ἐθελοντῶν, καὶ καταλαβόντες ἐν αὐτῇ θέσεις διαφόρους. Ἐν νέᾳ συνδιασκέψει συνεφώνησαν οἱ ἀρχηγοὶ νὰ διεξαγάγῃσι τὸν κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς πόλεμον κατὰ σχέδιον ὠρισμένον καὶ σαφές, ὅπερ ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε σχεδιάσει μετὰ μεγάλης καὶ τελείας γνώσεως τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ κατ' ὄνομα ἀρχιστρατηγία τῆς Πελοποννήσου ἐδόθη εἰς τὸν Πετρόμβειν' ἀλλὰ πράγματι ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνέμενον οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ παρὰ τούτου, ἦτο κυρίως ἡ διεύθυνσις τῆς στρατολογίας, ἰδίως ἐν Μάνῃ, καὶ τῆς ἐν λίαν ἀρχετύπῳ καταστάσει ἐτι διατελούσης τροφοδοσίας τοῦ στρατοῦ. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον δὲ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς οἱ Ἕλληνες ἐφήρμοσαν τὴν παναρχαίαν Δωρικὴν μέθοδον, οἷαν ὀρμεμφύτως εἶχον ἐφαρμόσει ἤδη νῦν ἐν ἤσσοι μέτρῳ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν λοιπῶν φρουρῶν, καὶ οἷαν μετῆλθον οἱ Καμπανοὶ (τῆς ἐν Γαλλίᾳ Καμπανίας) κατὰ τὸν δέκκτον τρίτον αἰῶνα. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀρκαδίας, κειμένη ἐν θέσει ἐλώδει καὶ μὴ ἐχούσῃ ἀφρονίαν ποσίμου ὕδατος,

ἐξῆς γεγονός : «Ὅταν οἱ Τούρκοι τοῦ Νεοκαστροῦ ἐπολιορκούντο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὤρισαν τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν διὰ νὰ ἀνταμώσουσι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τῶν δύο μερῶν. Ἀνυπόμονοι δὲ καὶ ἀπειθεῖς ὄντες οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, ὅταν οἱ Τούρκοι ἐβγαίναν διὰ νὰ ὀμιλήσουσι, ἤρχοντο καὶ αὐτοὶ σωρηδὸν διὰ νὰ ἴδουσι, νὰ ἀκούσουσι καὶ νὰ μάθουσι πῶς ἤθελε παραδοθῶν' ἀλλὰ τοῦτο ἐφόβιζε τοὺς Τούρκους καὶ οὕτως ἐφυγαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ φρούριον. Ἀφοῦ δὲ πλέον εἶδον οἱ Τούρκοι ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἀκούουσι τοὺς καπετανεοὺς των, μίαν ἡμέραν ὁ Τσιτσάκ ἀγᾶς, κλειδοῦχος τοῦ φρουρίου, ἔχασεν τὴν ὑπομονὴν καὶ στραφείς πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐφώνησεν οὕτως : «σοὺ βρε Ρωμηοί». Ἡ φωνὴ αὕτη ἀμέσως ἔφερε σιωπὴν. Ἐδῶ δὲ ἐφαρμόζεται τὸ ρητὸν : «εἶδεν ὁ δοῦλος τὸν ἀφέντην καὶ ἐφοβήθη». Σ. Μ.

ὑπερπεληρωμένη νῦν ἀνθρώπων καὶ ἕνεκα τῆς τῶν Ὀθωμανῶν ἄλιγοῦρας ἀνεπαρκῆ ἔχουσα προμήθειαν τροφῶν πρὸς συντήρησιν ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν, ἔδει νὰ περικυκλωθῆ ὑπὸ στρατοῦ ἐν εὐρῆι κύκλῳ, ἀποκλειομένων πασῶν τῶν ὄρεινῶν διόδων, δι' ὧν τὸ περὶ αὐτὴν ὄροπέδιον συγκοινωνεῖ πρὸς τὰς ἑσπερίους χῶρας. Ἐν τοιαύταις δὲ θέσεσιν ἔμελλον τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ στίφη νὰ μάθωσιν ἐπὶ τέλους ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων, ἰδίως εἰς τὴν φοδεράν τούτων ἱππικὴν ἐπίθεσιν. Οὕτως ἠδύναντο οἱ πολιορκηταὶ νὰ χωρῶσι κατὰ μικρὸν ἐγγύτερον πρὸς τὴν πόλιν ἐπὶ μᾶλλον διηνεκῶς ἀπειλοῦντες αὐτὴν καὶ νὰ κατασταθῶσιν ἐκ τοῦ εὐθέως ἐπικίνδουνοι εἰς αὐτήν. Τοῦ σχεδίου τὸ μόνον ἀσθενὲς μέρος ἦτο ὅτι ἦτο ἀδύνατοντό γε νῦν ν' ἀποκλεισθῆ ἢ μετὰ τοῦ κυριωτάτου φρουρίου Ναυπλίου συγκοινωνία. Οὐχ ἤσσαν ἢ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου ἐπεχειρήθη σοβαρῶς τὴν τελευταίαν ἔβδομάδα τοῦ Ἀπριλίου.

Αἱ ἑλληνικαὶ λοιπὸν φάλαγγες περιεζώνουον ἐν μεγάλῳ ἡμικυκλίῳ τὸ ὄροπέδιον τῆς Τριπολιτσᾶς κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν πρὸς ἄλληλα συγκοινωνίαν τῶν κατ' ἰδίαν στρατιωτικῶν σιφῶν. Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν παρὰ τὸ Λεβίδιον, ἐν πενταῶρῳ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἀποστάσει, ὁ ἀπὸ Καλαβρύτων πρόκριτος Σωτήριος Χαραλάμπης ἀπέκλειε μετὰ 800 ἀνδρῶν τὴν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁδόν. Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐστάθμευον παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀλωνιστίνης καὶ παρὰ τὴν Βυτίαν τὰ στίφη τοῦ Κανέλου Δεληγιάννη καὶ τοῦ Δημητρίου Παπούτα, ἐνφ' ἢ ἰσχυρὰ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνη φάλαγγ' ἐτοποθετεῖτο νοτιώτερον πρὸς τὸ Βαλτέσιον ἦτο δὲ τὸ Βαλτέσιον κώμη ὄρεινὴ ἐν τῷ νοτίῳ Μαινάλῳ, δύο περίπου ὥρας ἀπέχουσα τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ δεσπόζουσα τῆς πρὸς τὸ Λεοντάριον ὁδοῦ. Τὸ νότιον μέρος, τὴν ἀρχαίαν Τεγεάτιδα, ἐφύλαττον 1500 πολεμισταὶ ἐν Βερβαίνοις παρὰ τὸν Σαρανταπόταμον, τεταγμένοι ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Βρεστένης Θεοδωρήτου, ἔχοντος παρ' ἑαυτῷ πλὴν τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν ἰδίως τὸν ἀρειμάνιονλατρὸν καὶ ὀπλαρχηγὸν Γικτράκον τὸν Μιστριώτην.

Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐφημερόσθη πράγ-

ματι. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀντέσχον σοδραῶς ἐν Λεβιδίῳ. Καὶ ἔτρεψε μὲν ἐν ἀρχῇ ἔξοδός τις τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς τὰ πλήθη εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐξήκοντα ἄνδρες ὑπὸ τὸν Νικόλαον Σολιώτην καὶ Γιαννάκην Πετμεζᾶν ἐπὶ ἑπτὰ ὥρας τοσοῦτον ἐπιμόνωσ ἀντέστησαν ἐν τισιν οἰκήμασιν ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων, ὥστε ἡ τῶν ἐπιτιθεμένων δύναμις παρελύθη ἐπὶ τέλους καὶ ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ὑποχωρήσωσιν ἔμπροσθεν τῆς προελάσεως τῆς συναθροισθείσης αὐθις ἑλληνικῆς ἐφεδρείας. Πράγματι ἢ τε ὀχύρωσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ ἡ πολεμικὴ κατανομή καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς ὡς καὶ ἡ διὰ νέων ἐπικουριῶν ἐνίσχυσις τῶν Ἑλλήνων διωργανοῦτο κατὰ μικρὸν κανονικώτερον. Ἦδη ἐν τισιν ἀψιμαχίαις ἀπέδωκον οὗτοι νικηταί· εἰ καὶ δὲ οἱ Τούρκοι τῆ 24)6 Μαΐου δι' ἰσχυρᾶς τῶν ἐπιθέσεως ἐξέδωλον ἐπὶ μικρὸν τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῆς θέσεως Βαλτετσίου, ὅμως τὸ περιβάλλον τοὺς Τούρκους ἑλληνικὸν δίκτυον δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ διαρραγῇ.

Μέχρι νῦν ἐν τοῖς δυσχερεσι χρόνοις τῆς πρώτης ὀργανώσεως ὠφελιμώτατον ἀπέβη τοῖς Ἑλλησι, πλὴν τῆς ἐκπλήξεως, ὅφ' ἧς κατελήφθησαν οἱ Τούρκοι ἕνεκα τοῦ ἀπροσδοκῆτου τοῦ κινήματος, καὶ τὸ γεγονός· ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὀλίγα μόνον ἐν Πελοποννήσῳ ὑπῆρχον τουρκικὰ στρατεύματα καὶ αἱ στρατεύσιμοι πολεμικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης ἐνήργουν κατὰ μέγα μέρος ἐν Ἠπειρῷ καὶ παρὰ τὸν Δαχνούδιον καὶ ὅτι τέλος τὸ Διδάνιον ἦτο κτειλημμένον ὑπὸ μεγάλου φόβου ἐπικειμένου τινὸς Ρωσικοῦ πολέμου. Ἄλλ' ὁ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπεδεύων Χουρσίτ πασσᾶς εὔρε κατὰ μικρὸν τὴν εὐκολίαν νὰ πέμπῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰσχυρὰ στίφη χωρὶς νὰ ἐξασθενώσῃ κατὰ τρόπον ἐπικίνδυνον τὸν στρατὸν τὸν ἐργαζόμενον ἐναντίον τοῦ Ἄλλῃ πασσᾶ. Ἔδει δὲ νῦν νὰ δειχθῇ ἂν καὶ πρὸς τοιαύτας δυνάμεις ἡδύνατο ν' ἀντίσχη ὁ τοῦ Κολοκοτρώνη νεαρὸς ὀργανισμὸς. Τὸ παράδειγμα τῶν Πατρῶν δὲν ἐνέπνεεν ὡς πρὸς τοῦτο μέγα θάρρος. Ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρχε τις ἀνὴρ οἷος ὁ ἐν πολέμοις καὶ μάχαις δεδοκιμασμένος Κολοκοτρώνης. Ἐνταῦθα τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα ἀνεπτύχθη λίαν ἀτελῶς, καὶ ἡ πρώτη τῶν Ὀθωμνῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπιτυχία κατέστρεψε διερκῶς ἐν τῇ σημεῖῳ τούτῳ τὸν ἀγῶνα τῶν

Ἑλλήνων. Ὁ τε Γερμανὸς καὶ οἱ προεστοί, μετὰ τούτων δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀπλῶν πολιτῶν ὄπλαρχηγὸς γενόμενος Καρατζᾶς, ἐπιέζον μὲν ἐν ἀρχῇ χαλεπῶς τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκους, οἵτινες μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τῶν ὑδραγωγείων δεινὴν ἔπασχον λειψυδρίαν, ἐκκνονιοβόλουν μάλιστα αὐτοὺς διὰ τριῶν ἀπὸ τῶν κανονίων τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν Ἑπτανησίων σχηματισθέντων πυροβολοστασίων· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γιουσοῦφ πασσᾶς τῆς Εὐβοίας ἀφικόμενος εἰς τὸ Βραχῶρι τῆς Αἰτωλίας καὶ μαθὼν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων ἐν Πάτραις, ἀπεφάσισε παραχρῆμα ἀποκλίνων τῆς πρὸς Εὐβοίαν ὁδοῦ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἀχαΐαν. Καίπερ δὲ λαβόντες γνῶσιν τοῦ πράγματος τούτου οἱ πρόκριτοι, κατ' οὐδένα τρόπον ἠδυνήθησαν νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ τοῦ πασσᾶ τοὺς ἀρματολούς τῆς Αἰτωλίας. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη ὁ Γιουσοῦφ νὰ βαδίσῃ ἀκωλύτως διὰ Μεσολογγίου πρὸς τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου καὶ διαβάς τοῦτον νὰ εἰσελάσῃ εἰς Πάτρας τῇ 3)15 Ἀπριλίου μετὰ 300 ἐπιλέκτων στρατιωτῶν, ὧν ἔμπροσθεν αἱ ἑλληνικαὶ φυλακαὶ ἐτρέπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν. Καὶ νῦν ἐπῆλθον ἐπὶ τὰς Πάτρας ὦραι τρομεραί. Ὁ Γιουσοῦφ πασσᾶς ἐπεχείρησεν εὐθὺς μεθ' ὅλων τῶν τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἔξοδον κρτεράν, ἐνέπρησε τὴν πόλιν καὶ, μεθ' ὅλας τὰς ἐναντίας προσπάθειάς τῶν Ἑλλήνων ὄπλαρχηγῶν, ταχέως πρὸ τῆς ἑσπέρας ἔτι ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς πόλεως τὰ ὑπὸ ἀθυμίας καταληφθέντα, πάσης πολεμικῆς πείρας καὶ πειθορχίας ἐστερημένα ἔτι στίφη τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν, καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εὐθὺς καθ' ὀλοκληρίαν εἰς λεηλασίαν· καὶ αἱ κῶμαι δὲ αἱ κείμεναι ἐγγὺς τῆς πόλεως ἐκκνώθησαν εἴτα ἐπίσης χαλεπῶς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ τύχη τῶν κητοίκων ἦτο φρικώδης. Καὶ ἐν τοῖς προτέροις πολέμοις ἐν τῷ σφοδρῷ ἀμοιβαίῳ Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν ἐναντίον ἀλλήλων φανατισμῷ οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ εἶχον περιτέμει αἰχμαλώτους παῖδας Χριστιανῶν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ εἶχον βρπτίσει αἰχμαλώτους παῖδας Μωαμεθανούς· νῦν δὲ ὁ Χριστιανικὸς λαός, ἐξαιρουμένων τῶν δυνηθέντων νὰ φύγωσιν εἰς τὰ πλοῖα, παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ἐξηνδραποδίσθη. Μόνον δὲ ὅτε ὁ ἀπὸ Τούρκων, Ἰταλῶν καὶ Ἑπτανησίων συγκείμενος συρφετός

ὄχλος ἠνάγκασε τὸν Γάλλον πρόξενον Πουκεβίλλην, τὸν προστατεύοντα γενναίως πολλοὺς φυγάδας καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, νὰ καταφύγῃ εἰς τι ἐν τῷ λιμένι ἀγγλικὸν πλοῖον, τότε ὁ Γιουσουφ πασσᾶς ἀθρόους φονεύων τοὺς Ἑλληνας ἠδυνήθη νὰ μετριάσῃ τὴν ἐκδικητικὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ἀποκεφαλίσαις, στρεβλώσαις, ἀνασκολοπισμοὶ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὸ σῦνηθες, κατὰ τρόπον συγερόν. Καὶ ὁμοῦ καὶ οὕτω διετηρήθη καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ διασπαρέντα στίφη Ἑλλήνων ἐνόπλων ἐσώθησαν φυγόντα ἀπὸ Πατρῶν εἰς τὸ Παναχαϊκὸν (Ροῦδια) καὶ ὁ Γερμανὸς ἔλαβεν αὐθις τὴν ἐν Νεζερῶ θέσιν αὐτοῦ¹. Τῆς οἰκτρᾶς ἡττης τῆς ἐπελθούσης πρὸ τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν τὰ ἀποτελέσματα ἐμετριάσθησαν, αἱ ἐνκντίον τῆς Τριπολιτσᾶς στρατιωτικαὶ ἐργασίαι προήχθησαν σπουδαίως ἀκριδῶς διότι ὁ ἰσχυρὸς ἐπαναστατικὸς ἐμπρησμὸς εἶχεν ἤδη ὑπερπηδῆσαι τὰ ὄρια τῆς χερσονήσου Πελοποννήσου καὶ τὸ κίνημα ἐξετείνεται ἀκαθέκτως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ προὐχώρει ἐν ταῖς βορείαις ἑλληνικαῖς χώραις, ἐπὶ μᾶλλον δὲ διγνεκῶς ἐπετείνεται ἐπὶ τινα χρόνον ἢ σύγχυσις παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἄρχουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Αἱ διαθέσεις τῶν ναυτικῶν νήσων. — Ἐξέγερσις τῶν Σπετσιωτῶν. — Οἱ Ψαριανοί. — Αἱ νῆσοι Ὑδρα καὶ Σάμος. — Τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν.

Μεθ' ἔλην τὴν μεταβολὴν τὴν ἐπελθούσαν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ 2300 ἐτῶν, οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀμφιδάλλῃ ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ συμμετέχωσι τῆς ἐπαναστάσεως αἱ «ναυτικαὶ» νῆσοι καὶ

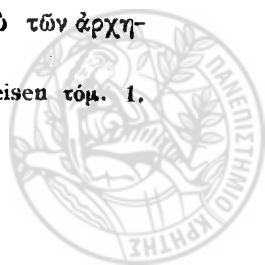
1. Περὶ τῶν μέχρι νῦν ἐκτεθέντων συμβάντων πρὸς Πουκεβίλλην, τὸμ. 2, σελ. 259 κφξ. 263—291, καὶ Gordon-Zinkeisen σελ. 177—187, ἰδίως ἱστορ. Τρικοῦπη σελ. 78 μέχρις 94 καὶ σελ. 237—245 Finlay, σελ. 185—195. Gervinus, σελ. 187—192. Mendelssohn - Bartholdy, σελ. 190—197.

νά συγκροτηθῆ ναυτικὸν ἑλληνικὸν πολεμικόν. Κατ' εὐτυχίαν δὲ τῶν Πελοποννησίων τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη τάχιστα καὶ ἀκαθέκτως κατὰ τὸν Ἀπρίλιον ἔτι μῆνα εἰς τὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά. Ἡ πολιτικὴ πρὸς τὴν Πύλῃν θέσις τῶν νήσων τούτων αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δυσκόλως ἔθελε πείσει τοὺς κατοίκους αὐτῶν νὰ δώσωσιν ἐν πρώτοις τὸ σύνθημα πρὸς τοιοῦτόν τι κίνημα. Ἀλλ' ἐν ταῖς Σπέτσαις ἰδίως καὶ ἐν Ὑδρᾷ ἔζη μετ' ἰδιαζούσης ζήσεως καὶ δυνάμεως ὁ ὑπὲρ τῆς πατρῆου θρησκείας ἐνθουσιασμός. Καὶ ἂν ἐξ ἐνός ἢ φρόνιμος ἐμπορικὴ νηφαλιότης τῶν ἐξηλληνισμένων Ἀδωνῶν τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας, μεθ' ὄλην τὴν δραστηριότητα τῶν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1820 μετὰ ζήλου ἐργαζομένων ἐταιριστῶν, ἰσχυρῶς ἀντέδρα ἐναντίον τῆς πρὸς ἐσπευσμέναις πράξεσι ἐπιθυμίας, ἐξ ἄλλου ὁμως ἢ τε γενικὴ εὐαρέσκεια καὶ ἢ πρὸς ἐνέργειαν ἐπιθυμία ἐτρέφετο καὶ ὑπὸ τινος κοινωνικῆς καχεξίας. Τὰ 5—6 μετὰ τὴν μάχην τοῦ Οὐατερλώ διαρρέυσαντα ἔτη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀπὸ 1790 μέχρι 1815 χρόνον, ἀπέβησαν ἄκαρπα εἰς τὰς νήσους ταύτας. Ἡ παγκόσμιος εἰρήνη εἶχεν ἀφαιρέσει, μετὰ τὸ 1815, ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν τούτων τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον πράγματι κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν μονοπώλιον τῆς σιτεμπορίας, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐν μεγάλῳ τμήματι τῆς Εὐρώπης εἶχεν ἐκπέσει σπουδαίως ἢ τιμὴ τοῦ σίτου καὶ πρὸ πάντων ἢ τιμὴ τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ νύλων ἰδίως δὲ ἢ καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Εὐρώπην δαψιλεστάτη συγκομιδῇ τοῦ 1820 κατεδίκαζεν εἰς ἀργίαν πλεῖστα πλοῖα καὶ ναύτας τῶν νήσων τούτων. Ἐνταῦθεν μεγάλη ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς λαϊκαῖς τάξεσι τῆς Ὑδρας, ἐν πάσαις δὲ ταῖς τάξεσι τῶν Ψαρῶν, συμπάθεια πρὸς τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια τῆς Ἐταιρείας. Μόνον ἐν Ὑδρᾷ τὸ φρόνημα τῆς ἐπικρατούσης τάξεως τῶν οἰκοκυραίων ἦτο ψυχρότερον καὶ μᾶλλον ἐπιφυλακτικόν. Ἐνταῦθα περὶ τὰ τέλη ἔτι τοῦ Ἀπριλίου 1821 μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς τῶν Πελοποννησίων ἐπαναστάσεως, ἐπέμφθη εἰς τὸν Ἑλλησποντον ὁ συνήθης πεμπόμενος κατ' ἀναλογίαν ἀριθμὸς τῶν ναυτῶν πρὸς μεγάλην δυσχρέσκειαν τῆς κοινότητος. Μόνον δὲ ἢ ὑπὸ τῶν «ἐνζυτίων ἀνέμων» μακρὰ παρὰ τὴν Σκίαθον βράδυνσις

τοῦ πλοῦ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἐκώλυσε βραδύτερον τὴν πραγματικὴν ἔνωσιν τῆς μοίρας ταύτης μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου¹. Ἄλλ' ἡ ψυχρὰ αὕτη διαγωγὴ δὲν ἀντέσχεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πραγμάτων. Ἐν πρώτοις ἐν Σπέτταις ἤρξατο ὁ ἐπαναστατικὸς ἐμπρησμός. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἀπὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως λίαν ἰσχυρῶς εἰργάζοντο παρὰ τοῖς Σπετσιώταις δι' ἐπιστολῶν καὶ ἀγγελιαφόρων ὑπὲρ τῆς εἰς τὴν ἐπανάστασιν προσχωρήσεως αὐτῶν καὶ ἐντολῇ τοῦ Παπκφλέσσα (Δικκίου) εἰργάζετο ἐνταῦθα ἰδίως ἐπιτυχῶς ὁ πλοίαρχος Γ. Πάνος. Τῇ 2)14 καὶ τῇ 3)15 Ἀπριλίου, ἦτις ἦν ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων², ἡ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξέγερσις τῶν νήσων ἐταλέσθη μετὰ παταγῶδους ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας σημαία ἀνεπετάσθη ἐπὶ τῶν δημοσίων κτιρίων, ἐπὶ πολλῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων ἡ βαθυκύανος αὕτη σημαία ἔφερε τὸν στυρόν ὑφούμενον ἐπὶ τῆς ἡμισελήνου, καὶ ἄλλα τινὰ σύμβολα, καὶ πέραν τὴν μετ' ἐρυθροῦ χρώματος ἐπιγραφὴν: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Πανταχοῦ νῦν ἐπατάγει ἡ βροντὴ τῶν κανονίων καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμβληματικὸν (Marsellaise) τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου. Ἡ ἐπίμονος ἔρις ἡ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Μέξην ἀριστοκρατικῆς καὶ τῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ οἴκου Μπότταση δημοκρατικῆς μερίδος ἀφέθη ὅλως κατὰ μέρος καὶ παραχρῆμα ἐγένετο ἰσχυρῶς ἡ δέουσα πρᾶσκειν ἵνα ἡ νῆσος μετὰσχῆ τοῦ ἀγῶνος καὶ διαδώτῃ τὴν ἐπανάστασιν περαιτέρω κατὰ θάλασσαν. Δύο καὶ πενήτηντα πλοῖα ἐξωπλίσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐπληρώθησαν ναυτῶν καὶ ἐξεπέμφθησαν μεθ' ὄσης οἰόν τε μεζονος ταχύτητος εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Τὰς δαπάνας τῆς στρατείας ἀνελάμβανον αἱ ἀρχουσαι τῆς νήσου οἰκογένεια. Ὅκτὼ πλοῖα, τὸ πλεῖστον βρῆκια, ἐξέπλευσαν ἵνα καταλάβωσι τὸν κόλπον τοῦ Ἄργους καὶ ἰδίως συμπληρώσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ ἰσχυροῦ φρουρίου Ναυπλίου, τοῦ κατὰ γῆν ἀποκλειομένου ὑπὸ τῶν Ἀργείων. Μεταξὺ τῶν ἀρχη-

1. Ταῦτα κατὰ Gervinus σελ. 196 καὶ Gordon-Zinkeisen τόμ. 1, σελ. 198.

2. Ταῦτα κατὰ Ὁρλάνδον, Ναυτικά τόμ. 1 σελ. 60.

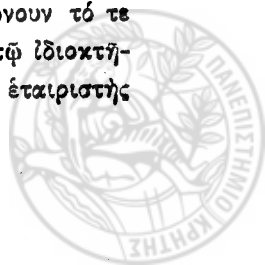
γῶν τῶν πλοίων τούτων εὐρίσκετο καὶ δέσποινά τις, ἡ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐν τῇ γερμανικῇ ποιήσει πολυύμνητος Μπιπιλίνα ἢ Μπουμπουλίνα. Δὲν ἦτο αὕτη νεκρά τις καλλοῦν ἢ ρωμαντικῇ τις φύσις, ἀλλὰ τις ὀλίγον ἀξιέραστος «χονδροκόκκλος» φιλοπόλεμος καὶ αἰμοχαρῆς γυνὴ προκεχωρηκυίας ἤδη ἡλικίας, χαρακτηριστὴν λίαν πρακτικὸς καὶ παχυλῶς πραγματιστικὸς, ἐπιχειρηματικὸς καὶ παράτολμος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλοχρήματος. Οὕσα ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς γυνὴ τοῦ πλοιάρχου Δημητρίου Γιαννούτσα, καὶ μετὰ τὸν τούτου θάνατον συζευχθεῖσα εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ πλοιάρχου Δημητρίου Μπούμπουλη ἀπὸ τοῦ 1811 ἔμεινε αὐθις χήρα καὶ νῦν ἐστράτευεν ἐπὶ τῆς κορβέττας «Ἀγαμέμνωνος», ἣς τὴν τεχνικὴν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωάννης Γιαννούτσας. Ἡ δραστηρία Μπουμπουλίνα ἐν τῇ θαλασσίᾳ ταύτῃ στρατεία ἦλθεν εὐθὺς εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἄργους· εἶτα δὲ μετὰ στίφους καλλιηκαρίων καὶ πολλῆς προμηθείας τροφῶν καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτηδεῖων μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βαλτατσίου, ἐνθα συνήψε σχέσεις πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ ἐμνήστευσε τὴν θυγατέρα αὐτῆς μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τούτου Πάνου.

Ἐνῶ δὲ πολλὰ ἐτι Σπετσιωτικὰ μοῖραι προσεχώρουν εἰς τοὺς πολιορκητὰς τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἀλλὰ δεκατέσσαρα πλοῖα ἔπλεον πρὸς νότον, ἵνα καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλείσωσι τὴν Μομεμβασίαν τῆς Λακωνίας. Ὁ στόλος οὗτος ἤρατο τὴν πρώτην κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ ἔμαθον δι' τουρκικὸν τι βρῆκιον 16 κανονίων καὶ κορβέττα 26 κανονίων ἀνήκοντα εἰς τὸν περιπλέοντα τὴν Ἠπειρωτικὴν παραλίαν στόλον εὐρίσκοντο παρὰ τὰς νήσους Μήλον καὶ Κίμωλον. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ καταλίπωσιν ἐπὶ στιγμὴν 5 μόνον πλοῖα πρὸ τῆς Μομεμβασίας. Τὰ λοιπὰ ἐτράπησαν πρὸς καταδίωξιν τῶν Τούρκων, ἐκυρίευσαν δὲ πράγματι τὰ πλοῖα ταῦτα (11)23 Ἀπριλίου καὶ ἤγαγον αὐτὰ εὐθὺς εἰς Μομεμβασίαν. Ὅτε δὲ εὐθὺς μετὰ ταῦτα αἱ ἐν Σπέτσαις ἀρχαὶ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ ἐξ Ἑλλησπόντου ἀπόπλου τοῦ μεγάλου Τουρκικοῦ στόλου ἀνεκάλεσαν τὸν στόλον τῆς Μομεμβασίας τρία μόνον καταλείπουσαι ἐνταῦθα πλοῖα, ἀπέπλευσαν

μετ' ἀμφοτέρων τῶν συλληφθέντων πλοίων τῇ (17)29 Ἀπριλίου) εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου ἐν μέσῳ μεγάλων ἀνευφημιῶν τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἀτυχῶς οἱ Σπετσιῶται ἐκηλίδωσαν ἡτὴν νίκην αὐτῶν, πολλοὺς τῶν αἰχμάλωτισθέντων Μωχμεθανῶν ἐν μέρει φονεύσαντες, ἐν μέρει βρασνύσαντες ὡμῶς.

Τὸ παράδειγμα τῶν Σπετσῶν ἐπέδρασε λίαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας. Οἱ πολεμικοὶ Ἕλληνες τῶν Ψαρῶν ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων διατεθειμένοι εἰς ἐξέγερσιν, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ λίαν ἐκτεθειμένου τῆς θέσεως αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀρξῶσιν αὐτοὶ τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ παρεσκευάζοντο ἤδη πάσῃ δυνάμει ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς εἰς τὸ Ἰάσιον εἰσελάσεως τοῦ Ὑψηλάντου. Καὶ δτε τῇ 10)22 Ἀπριλίου, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ὁ ἐν Ψαροῖς λίαν γνωστὸς καὶ σφόδρα τιμώμενος Σπετσιώτης πλοίαρχος Τσοῦπας ὡς πρεσβευτῆς τῆς νήσου αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, πᾶσα ἡ νήσος κατελήφθη ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας χαιρετισμὸς τοῦ Πάσχα «Χριστὸς ἀνέστη» ἀντεχαιρετίζετο πανταχοῦ ἐν χαρᾷ καὶ ἐνθουσιασμῷ μετὰ τῶν ρημάτων «καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνέστη!». Ἐκτοτε οἱ Ψαριανοὶ κατέστησαν ἡ μάστιξ καὶ ὁ τρόμος τῶν Ὀθωμανῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ καὶ ἔσπευσαν ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἐνεργοτάτην συνδρομὴν τῶν πολιορκητῶν τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ναβαρίνου καὶ τῆς Μονεμβασίας. Εἶτα δὲ ἐκυρίευσαν εὐθὺς μεγάλᾳ τινὰ μεταγωγικᾷ ὀθωμανικᾷ πλοίᾳ καὶ πολλὰ ἄλλα πλοῖα μέλλοντα νὰ κομίσωσι τροφὰς καὶ στρατεύματα εἰς Ναύπλιον καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Τενέδου μέχρι Ρόδου γραμμὴν συνελάμβανον πᾶν πλοῖον θέλον νὰ ἐπιστιίῃ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ παράλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

Ὅλιγῳ τι βραδύτερον ἠκολούθησεν ἡ Ὑδρα τῇ ἀρξαμένη κινήσει. Ἐνταῦθα οἱ μεγάλοι πρόκριτοι διετήρουν ἐν ἀρχῇ διαγωγὴν ἀποτόμως ἀντιεπαναστατικὴν. Ἄλλως ὅμως ἐφρόνουν τὸ τε ἀνήσυχον πλῆθος καὶ οἱ πλοίαρχοι οἱ μὴ ὄντες ἐνταῦτῃ ἰδιοκτῆται πλοίων. Ἀνὴρ τις δραστήριος τῆς τάξεως ταύτης, ὁ ἑταιριστῆς

Ἄγνωνος Οἰκονόμος, μέγα παρὰ τῆ λαφῶ δυνάμενος, παρέστη ἐν-
ταῦθα ὡς δημαγωγός. Ὅτε ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοπον-
νήσου καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ὑδραν ἡ ἀγγελία ὅτι οἱ Ἄλβανοὶ τῆς
Μεγαρίδος ἐβάδιζον ἐναντίον τῆς Κορίνθου, συνήρπασε τὰ πλήθη
ὁ Οἰκονόμος πρὸς ἑαυτόν. Τῇ 26)8 Ἀπριλίου ὁ δῆμος ἔλαβεν ὑπὸ
τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τὰ πλοῖα, καὶ ὁ Οἰκονόμος (εἰς δὲ ὁ βέης
Γεώργιος Βούλγαρης, ὁ νεώτερος, καὶ οἱ κατὰ τὸν χρόνον
τοῦτον ἄρχοντες δημογέροντες, ὁ Δάξαρς Κουντουριώτης, ὁ
Γκίκας Γκιώνης, ὁ Δημήτριος Ἰσαμαδὸς καὶ ὁ Βασίλειος Μπου-
ντούρης οὐδεμίαν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν) ἀνη-
γόρευσε ὡς βέην τὸν φίλον αὐτοῦ Νικόλαον Κοκοβίλαν.
Ἄλλὰ νῦν τὸ κίνημα ἔλαβεν ἐν πρώτοις χαρακτῆρα οἰκογε-
νειακόν· ὁ δῆμος ἠνάγκασε τοὺς οἰκοκυραίους νὰ τελέσωσιν εἰς
αὐτὸν ποσὸν χρηματικὸν ἀνερχόμενον κατὰ τὰ λεγόμενα εἰς 140,
000 ἰσπανικὰ τάλληρα, 40 χιλ. δηλονότι λίρας στερλίνας ἢ 800,
000 φράγκκ. Νῦν δὲ πρῶτον ἀφοῦ κατηνύστη ἡ τοῦ δήμου δυσαρ-
ρέσκεια, ἐφάνησαν δὲ ἐν τῇ λιμένι δύο πλοῖα ἀπὸ Σπετσῶν ἐρχό-
μενα μετὰ πρεσβείας τῆς γείτονος νήσου, τὸ κίνημα ἀπέληξεν εἰς
τὴν εἰς τὸν πόλεμον προσχώρησιν τῆς νήσου. Ἐπειδὴ δὲ νῦν οἱ
μεγάλοι πρόκριτοι δὲν ἀντέπραπτον πλέον εἰς τὴν ἐθνικὴν κίνη-
σιν, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης φρονήσεως εἰργάζοντο ἵνα διατηρῶσι τὴν
ἀρχαίαν αὐτῶν παρὰ τῆ λαφῶ τιμὴν καὶ ὑπόληψιν, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ
Οἰκονόμος οὔτε τὴν δύναμιν πλέον εἶχεν οὔτε τὴν ἰσχυρὰν θέλη-
σιν νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ δήμου χαρακτῆρα καθαρῶς
ἐπαναστατικόν', διὰ τοῦτο μετὰ τινὰς διαπραγματεύσεις ἐπῆλθε
διαλλαγὴ μετὰ τῶν μεριδῶν, ἣτις καὶ διετηρήθη μέχρι τέλους
ἕνεκα τῆς τε μεγάλης καὶ θυμαστῆς αὐταπερνήσεως πολλῶν οἰ-
κογενειῶν τῶν προκρίτων καὶ τῆς μεγάλης χρηστότητος τῶν ναυ-
τικῶν ἀρχηγῶν. Ἡ ἐλευθερία ἡ ἑλληνικὴ ἐκηρύχθη νῦν καὶ ἐν
Ἑνδρῶ. Τῇ 17)29 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, γενομένη ἀξιωμα-
μονεῦτῳ ἕνεκα τοῦ εἰς τὸν λιμένα τῶν Σπετσῶν εἰσπλου τῶν συλ-
ληφθέντων τουρκικῶν πλοίων, ἐτελέσθη ἐν Ἑνδρῶ μεγαλοπρεπῆς

1. Ἐπαναστατικὸν δηλονότι ὡς πρὸς τὸ ἐν Ἑνδρῶ κοινωνικὸν καὶ
πολιτικὸν κοινοτικὸν καθεστὸς. Σ.Μ.

ἐκκλησιαστικὴ ἐορτὴ καὶ ἀνεπετάσθη ἐφ' ὄλων τῶν πλοίων ἢ σημαία τῆς ἐλευθερίας. Οἱ παρὰ τὴν Σκίαθον ἔτι μένοντες Ὑδραῖοι ἀνεκλήθησαν παραχρῆμα οἴκαδε.

Εἰς τὴν ὥθησιν λοιπὸν τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἠκολούθησαν τάχιστα πολλαὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς μεσογείου θαλάσσης. Οἱ τολμηροὶ καὶ δραστήριοι Ἕλληγες τῆς Σάμου παρορμώμενοι ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν ἐκήρυξαν τῇ 17)29 Ἀπριλίου, ἐν πρώτοις ἐν τῇ πόλει Βαθει, τὴν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα προσχώρησιν αὐτῶν· τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ κινήματος ἀνέλαβεν ἐντυχθῆ βραδύτερον ὁ φιλόπατρις ἱατρὸς Λυκοῦργος Λογοθέτης. Ἡ Κάσος, ἡ Ἴος, ἡ Κάρπαθος, ἡ Χάλκη, ἡ Δῆλος, ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυμνος, ἡ Λέρος, ἡ Πάτμος, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Θήρα (Σκντορίνη) προσεχώρησαν ἐπίσης ἰσχυρῶς καὶ δραστηρίως εἰς τὸ κίνημα. Ἐν δὲ μόνον στοιχείον ὑπῆρχεν ἐν τοῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους τηροῦν κατ' ἀρχὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ λατινικὸς (τὸ θρήσκευμα) λαὸς ὁ οἰκῶν ἐν πολλαῖς νήσοις, Σύρῳ, Ἀνδρῶν, Τήνῳ, Νάξῳ καὶ Θήρῳ, τοσοῦτον, ὡς εἶδομεν, ἀποτόμως ἀφίστατο ἀπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος δὲν ἠδύνατο νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν Σουλτάνον καὶ νὰ τείνωσι νῦν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν. Οἱ Φραγκολατῖνοι οὗτοι, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γαλλικῆς προστασίας, προὔτιμησαν νὰ ἐμμείνωσιν ἐν δεδηλωμένῃ οὐδετερότητι καὶ νὰ τελῶσι φόρον διπλοῦν, τὸν μὲν ἐθελουσίως εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, τὸν δὲ καταναγκαστικῶς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον.

Οἱ θαψιλεῖς πόροι τῶν ναυτικῶν νήσων κατέστησαν εἰς τὴν χορεῖαν ταύτην τῶν ὑπερμάχων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας πολλῶ ἐυκολωτέραν ἢ εἰς τοὺς Πελοποννησίους τὴν ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν παρασκευὴν καὶ παράταξιν ἀτάκτων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ἔτι πολλὴ ἑλλειψίς τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδείων, ἅτινα ἔδει νὰ προμηθεύωνται οἱ νησιῶται οὗτοι ἀπὸ ἄλλων μεγάλων λιμένων τῆς Μεσογείου. Καὶ ἄλλαι δὲ σημαντικαὶ ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῶσι καὶ ἐνταῦθα

δυσχέρεια. Ἡ πειθαρχία δὲν ἀπετέλει τὸ ἰσχυρότερον προσὸν οὔτε τῶν παλληκαρίων οὔτε τῶν Ἑλληναλθανῶν ναυτῶν. Ἡ συγκρότησις τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων ἀπλῶς ἀπὸ συγγενῶν, καὶ ἡ συνήθεια τοῦ ὑποβάλλειν ἐκ τῶν προτέρων εἰς συνδιάσκεψιν τῶν ἀρχαίων ναυτῶν πάσας τὰς κινδυνευούσας ἐπιχειρήσεις, καθίστατο λίαν ἀτοπος ἐν κριθῇ πολέμου. Οὐχ ἦττον δὲ ἀτοπος ἦτο καὶ ἡ κακὴ συνήθεια τοῦ ἐν ὀρισμένῳ μόνον χρονικῷ διαστήματι ἔχειν τοὺς νύκτας ἐν ὑπηρεσίᾳ. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἐντελής ἀνεξαρτησία τῶν διαφόρων νήσων καθίστα ἀδύνατον πραγματικὴν τινα ὑπὸ Ἰδραίων ναύαρχον ὑποταγὴν τῶν Ψαριανῶν καὶ Σπετσιωτῶν. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἐκ τῶν νήσων τούτων ἐδημιουργήθη τῇ ἐπαναστάσει θαυμάσια πηγὴ στρατιωτικῶν δυνάμεων παντὸς εἶδους. Ἀπαξ δὲ ἐκκυθεῖσα ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων νησιωτῶν δὲν ὑπέστη πλέον ὕφειν. Οἱ Ψαριανοὶ προσήνεγκον πράγματι πᾶσαν τὴν ὑπάρξιν αὐτῶν θυσίαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ὁ κατὰ ἐκτομύρια δὲ μετρούμενος πλοῦτος τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ἰδρας καὶ ἡ ἀκμὴ καθόλου τῶν νήσων τούτων κατεστράφη πάντως ἐν μέσῳ τῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως. Πᾶς ὅστις ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐν Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσαν εὐνομίαν καὶ εὐημερίαν χλευάζει ἐκ περιουσίας τὰς δυσχερείας, ὧν ἐν μέσῳ ἀγωνίζεται χαλεπῶς ἡ νέα Ἑλλὰς ἵνα ἐξευρωπαϊσθῇ, ὁ τοῦτο κοῖων λησμονεῖ σφόδρα οἷος καὶ ὁποῖας ἀπειρους θυσίας κατεβρόχθισεν ὁ φοικῶδης ἐμπρησμός, ὑφ' οὗ ἐμελλε νὰ ἀναθόρῃ ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος φοῖνιξ.

Εὐτύχημα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὅτι καὶ οἱ Τούρκοι πολέμιοι αὐτῶν δὲν εἶχον, ὡς σήμερον, κολοσσιαίας (θωρηκτὰ) φρεγάτας, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος τοιαῦτα μόνον πλοῖα, ἅτινα καὶ κατὰ τὸν ὄγκον καὶ κατὰ τὸν ὅπλισμόν δὲν ἦσαν σφόδρα ὑπέρτερα τῶν ἑλληνικῶν. Τὸ δὲ μέγα κέρδος τὸ προσκινόμενον ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν νήσων εἰς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τοὺς ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι ἐπαναστάτας ἔκειτο ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων ἔνθεν μὲν διηνεκῶς πορρωτέρω ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Τουρκίας ἠδύναντο νὰ διαδίδουν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἔνθεν δὲ πανταχοῦ ν' ἀπο-

κλείωσι τοῖς Ὀθωμικοῖς τὴν τῆς θαλάσσης ὁδόν, καὶ τέλος δὲ νὰ εἰσάγωσιν εἰς τε τοὺς Πελοποννησίους καὶ εἰς τοὺς Ρουμελιώτας ὄπλα καὶ τροφὰς καὶ χρηματικoὺς πόρους, καὶ οὐ σμικρὰν μοῖραν εὐρωπαϊκῶς πεπαιδευμένων εἰς γνῶσιν καὶ ἐμπειρίαν ἀνδρῶν. Ἐνταῦθα τοῦλάχιστον ὑπῆρχον οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες, οἵτινες ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος εἰργάζοντο ἕνα διαφύγωσι τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον κατὰ τινὰς διεθνεῖς τύπους, οὓς δὲν ἐτήρησαν πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων πλοιάρχων, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ φρικωδῶς βρῦχάρου χαρακτήρος, ὃν τάχις προσέλαθεν ὁ πόλεμος οὗτος, τὸ δὲ διότι περιωρίσθησαν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ ὑπὸ τῆς ἐπικρατησάσης πειρατείας. Ὅτε αἱ νῆσοι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ γενναίου καὶ ἐντίμου Ἰδραίου ναυάρχου Ἰακώβου Τομπάζη συνεφώνησαν ἐν πρώτοις περὶ ἐφαρμογῆς ἀρχῶν τινῶν τοῦ ναυτικοῦ δικαίου, κατὰ τὰς συμφωνίας τῆς ἐπεδάλλετο ἐπιμελῶς ἰδίως ὁ πρὸς τὴν οὐδετέραν σημαίαν σεδασμός, τῶν ξένων πλοίων ὑποκειμένων εἰς ἔρευναν μόνον ὅποτε εἶχον φορτία παρὰδεδομένα ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐκόμιζον πολεμεφόδια καὶ στρατεύματα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἔπρεπε νὰ κωλύῃ τὸν πλοῦν τοιούτων πλοίων, καὶ νὰ κατὰσχῇ μὲν τὰ φορτία τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ νὰ τελῇ συγχρόνως εἰς τοὺς πλοιάρχους τὸ διὰ συμβολαίου συμπεφωνημένον ναῦλον¹. Εἶναι ἐν τούτοις ἀληθές ὅτι τὰ

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα πρὸς μείζονα διαφώτισιν τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένων τὴν ἐξῆς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πρὸς τοὺς καπετάνους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου προκήρυξιν.

Ἐντιμότατοι κύριοι καπετάνοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἡ ἔγερσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῶν τυράννων του καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ στόλου μας γίνεται μόνον ἐπὶ σκοπῷ νὰ βλάψωμεν τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Ἐοῦσὸ νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ δικάιά μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας ὅλαι αἱ φροντίδες μας πρέπει νὰ εἶναι προσηλωμένα εἰς τοῦτο τὸ τέλος, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκβασιν ἐπιθυμοῦμεν καὶ βέβαια θέλομεν ἀπολαύσει, ἐάν ὀδηγηθῶμεν μὲ φρονήματα ἀξία ἐλευθέρων ἀνδρῶν.

Τὰ πολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης θέλουσι βέβαια εὐφημήσει τὴν ἀπόφασίν μας· πρέπει ὅμως καὶ ἡμεῖς νὰ πορευθῶμεν πρὸς αὐτὰ μὲ ὄλην τὴν ὑπόκλησιν, σεβόμενοι τὰ δικαιώματά των καὶ προσφέροντες ἀνήκουσαν εὐλάβειαν εἰς τὴν οὐδετερότητά των.

Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ σᾶς ἐνθυμίσωμεν ὅτι ἡ οὐδετέρα σημαία σκαπίζει καὶ διαφυλάττει τὰς ἐχθρικός πραγματείας· μάλιστα δὲ σᾶς διορίζομεν νὰ ἀπέχθητε ἀπὸ κάθε πρᾶξιν, ἢ ὅποια ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχωρον ἢ διασαρσκειαν εἰς τοὺς καπετάνους τῶν ἐμπορικῶν καραβίων φερόντων σημαίαν τινὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· νὰ μὴ συγχερήσῃτε νὰ τοὺς γίνεται βίβητα βισστικῶς, οὔτε νὰ τοὺς ζητήτε τὰ

Ἰστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως

δεινὰ γεγονότα τῶν ὑστέρων ἐτῶν ἐξεδηλώθησαν ἤδη ἐκ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος, ἣν οἱ Ἕλληνες ἀρχήθην ἀπέδωσαν εἰς τὴν πειρατείαν. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν δημοσίων συμφερόντων θὰ ἦτο λίαν εὐκατεῖον, ἐὰν ἐξετελεῖτο ὁ ὅρος ἐκεῖνος ὁ καθορίζων ἕνα ἐκάστοτε μέρος τῆς λείας παραδίδηται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον^{1, 2}.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐπαναστάσις Ἀμφίσσης καὶ Γαλαξειδίου. — Ὁ Διάκος ἐξεγείρειν Λεβάρειαν καὶ Θήβας. — Μάχαι τῶν ἀρματωλῶν παρὰ τὸν Σπερχεῖον καὶ θάνατος τοῦ Διάκου. — Ὁ Ὀδυσσεύς. — Νίκη ἦν ἤρατο παρὰ τὴν Γραβιάν ἐναντίον τοῦ Ὁμήρ Βριώνη. — Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὰς Ἀθήνας ἐκτός τῆς Ἀκροπόλεως. — Ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἐν Θεσσαλομαγνησίᾳ καὶ Χαλκιδικῇ. — Ἐπαναστάσις Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ. — Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὸ Ἀργίγιον (Βραχώριον).

Ἰκχνῶς βρῦχύτερον ἢ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις διεδόθη ἡ τῆς ἐπαναστάσεως φλόξ ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι, εἰ καὶ ἀκριβῶς ἐν τοῖς διζμερίσμασι τοῦ μέρους τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ

χαρτία των διὰ τὰ ἐξετάσθητ' ἡ μόνη προσοχὴ σας θέλει περιορίζηται νὰ βεβαιωθῆτε ἐὰν τοιαῦτα καριβια μετακομίζουν πολεμικὰ ἐφόδια καὶ στρατεύματα ἐχθρικά, καὶ εἰς αὐτὴν μόνην τὴν περίστασιν θέλετε ἐμποδίσει τὴν προοδὸν των καὶ θέλετε παραλάβει τὰ ἐφόδια. πληρώνοντες τὸν ναῦλον ἢ, ἐὰν φέρουν στρατεύματα, νὰ διορίσητε νὰ ἐπιστραφεῖν εἰς τὸν τόπον, ἀπο τὸν ὅποιον τὰ ἐπαράλαβαν. Ὑγιαίνετε. Ὑδρα, 19 Ἀπριλίου 1821. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας. Σ. Μ.

1. Finlay σελ. 207—212, 217. Gervinus σελ. 195—199 καὶ νῦν ἰδίως Ὀρλαν. τόμ. 1. σελ. 60—79. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 200—204, καὶ ποβλ. ἐν τοῖς καθόλου Jurien de la Gravière, La station du Levant, τόμ. 1 σελ. 8 κφξ., 34 κφξ., 115—136.

2. Δημοσιον τομεῖον νομίον ἐνταῦθα τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐκάστης τῶν «ναυτικῶν» νήσου. Αἱ περὶ τούτου διατάξεις τῆς πολιτείας τῶν Σπερτσῶν ἔχουσιν ὡς ἐξῆς (ἐκδοθεῖσαι τὴν 22 Ἀπριλίου 1621): «Ἀρθρ. Α'. Ἡ διανομὴ τῶν θαλασσιῶν λειῶν θέλει γίνεσθαι ὡς ἀκολουθῶν. Τὸ ἐν τρίτον ἐκ τούτων θέλει μερίζεσθαι εἰς τὰ διαμαζόμενα πλοῖα, τὸ ἕτερον τρίτον εἰς τοὺς ναῦτας, καὶ τὸ διαμενον ἐν τρίτον θέλει ἀποταμιεύεσθαι εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας. . . Β'. Τὰ πλοῖα, ὅπου παραδίδονται χωρὶς πόλεμον, αὐτὰ λογίζονται κοινὰ, καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν μαρινέρων ἐκείνων τῶν καριβίων, ὅπου θέλει κάμουν τὴν τοιαύτην λείαν, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ παραμικρὸν πρᾶγμα, ἀλλ' ὅλα θέλει εἶναι τῆς κοινότητος. . . Γ'. Ὁρεῖλουσα ἡ πατρις νὰ ἀνυβραβεύῃ τὸν συμπολίτην, ὅστις ἤθελε πᾶσαι μαζόμενος εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο σταδίου, κρίνομεν δίκαιον νὰ ζωοτρέφεσθαι διὰ βίου ἀπο τὸ κοινὸν ταμεῖον, καὶ ἂν θανατωθῇ, νὰ τρέφεσθαι διὰ κοινῶν ἐξόδων ἢ ὀρφανῇ οἰκογενεῖᾳ του, καταγράφεται εἰς τὸν κώδικα τῆς πολιτείας τὸ ὄνομα ἐνὸς ἐκάστου, διὰ νὰ μακαρίζονται ἀπὸ τὰς ἐπερχομένας γενεάς καὶ νὰ τιμῶνται οἱ τούτων ἀπόγονοι». Σ. Μ.

κόσμου αἱ τῶν Ὀθωμανῶν βιαιότητες, αἱ διαπραττόμεναι ὑπὸ τούτων ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐναντίου τοῦ Ἀλή τῶν Ἰωαννίνων πολέμου, ἐνεποίουν εἰς τοὺς κατοίκους ἀγανάκτησιν ἰδιαζόντως ἰσχυράν. Ἀλλ' ἐνταῦθα πρὸ πάντων ἡ γειτονία τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως, τῆς διατελούσης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἐνέπνεεν ἐν ἀρχῇ φόβον εἰς τὸν λαόν. Οἱ δὲ μεγάλοι ἄρματωλοί, ἰδίως οἱ τῆς δυτικῆς χώρας, εἶχον καὶ ἄλλους πρὸς τήρησιν τοιαύτης διαγωγῆς λόγους. Ἐνῶ τινὲς τούτων οὐχὶ ἀπερισκέπτως ἀνεμέτρουν σοβαρῶς τὸ ἀναλόγως ἄνισον τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ἄλλοι πάλιν ἀνέμενον πρῶτον τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐν Ἠπειρῷ πολέμου. Ἦτο δὲ εὐλογώτατον νὰ σκεφθῶσιν οὗτοι ὅτι ἡ Πύλη ἡδύνατο φρονίμως διανοουμένη νὰ συμβιβασθῇ ταχέως μετὰ τοῦ Ἀλή καὶ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας μετὰ τε τῶν ἐξυτῆς καὶ μετὰ τῶν τοῦ Ἀλή στρατευμάτων. Ἄλλοι πρὸς τούτοις καὶ δι' ὕλικῶν ἐτι συμφερόντων εἶχον τοιαύτας ἐν τῇ στρατοπέδῳ τοῦ Χουρσίτ ὑπηρεσίας. Ἐν τούτοις τὰ ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ πάθη ὑπερῖσχυσαν ἐπὶ τέλους καὶ ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι.

Τὸ ἡφαίστειον πῦρ ἐξερράγη ἐνταῦθα ἐν πρώτοις ἐκ τῆς γῆς τῆς περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίσσαν χώρας. Ἡ κυριωτάτη ἐνταῦθα τῶν Ὀθωμανῶν ἐστία ἦσαν τὰ Σάλωνα, ἔνθα ἐκ τῶν 1000 οἰκίων 400 εὗρίσκοντο ἐν χερσὶ τουρκικαῖς. Ἐνταῦθα δὲ συνήχθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τουρκοὶ φυγάδες, ἰδίως οἱ ἐκ Βοστίτης μεταδάντες. Καταστροφεὺς αὐτῶν ἐγένετο ὁ Πανουργιάς, εἰς τῶν πονηροτάτων καὶ πλεονεκτιστάτων χαρακτήρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Πανουργιάς ἦτο ἐν ἀρχῇ δεινὸς κλέφτης, εἶτα δὲ εἶχε παιδευθῆ στρατιωτικῶς ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἀλή, κατὰ δὲ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων εἶχε μεταβῆ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ δυνάστου εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ ἐθεωρεῖτο νῦν ἐνταῦθα ὡς ὁ ἰσχυρότατος Ἑλληὴν ὄπλαρχηγὸς ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ σχεδὸν ὑπὲρ τοὺς 60 ἄρματωλοὺς. Ὅτε τῇ 23)5 Ἀπριλίου ἔμαθε τὴν ἐν Ἀχαΐᾳ γενομένην ἐξέγερσιν κατέλαβε τὸ 1 1)2 ὥραν ἀπέχον τῆς Ἀμφίσσης μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἡλίου, συνεχάλεσεν ἐνταῦθα τοὺς προκρίτους τῶν Σαλώνων καὶ τῆς πέριξ χώρας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν

ἐπανάστασιν. Ἐίτα δὲ ἐξέπεμψε πολλοὺς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐν καλέσωσιν εἰς τὰ δπλα τὸν λαὸν τῆς πέριξ χώρας. Ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Ἰωάννης Γούρας (Γκούρας) συνήρπικεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ὑποφιλοπάτριδος κατοίκους τῆς ἐκ Πατρῶν ἡδοῆ εἰς τὸν ἀγῶνα παρορμωμένης παραλίης πόλεως Γαλαξειδίου καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 26)7 Ἀπριλίου ἐφώρμησαν τὰ παλληκάρια τὰ Ἑλληνικά ἐναντίον τῶν Σαλώνων. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην οἱ Ὄθωμανοί, 600 περίπου ἐνοπλοὶ ἄνδρες, ἀπεχώρησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἰς τὴν ὄχυρὰν ἀκρόπολιν, ἣτις κειμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου ἦτο ἐκτισμένη, ἐν τοῖς χρόνοις τῆς Βουργουνδικῆς καὶ τῆς Ἰσπανικῆς δυναστείας, ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως. Ἐνταῦθα ἀντέσχον οἱ πολιορκούμενοι, ἀποκοπέντο καὶ τοῦ τῆς ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν κυριευθείσης πηγῆς ὕδατος, ἐπὶ δώδεκα περίπου ἡμέρας. Ἡ δὲ πείνα καὶ ἡ δίψα ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι τῇ 10)22 δι' ὁμολογίας ἀσφαλιζούσης αὐτοῖς τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν. Αἱ περιουσίαι τῶν Ὄθωμανῶν τῶν Σαλώνων καὶ τῆς Βοστίσης περιέπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πανουργιά καὶ τῶν ἀρματωλῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ μετὰ τῶν ἠττημένων γενομένη σύμβουσις δὲν ἐτηρήθη πιστῶς, διότι μετὰ τινα χρόνον οἱ πλείστοι τούτων ἐφονεύθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐκρατήθησαν ὡς δούλοι. Ὁ Πανουργιάς αὐτὸς ἦτο ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἄνθρωπος ἀπαιτητικώτατος καὶ ἐπαχθέστατος, ἦτο δὲ λίαν ἐπάναγκες νὰ ἠγῶνται τοῦ ἐν Ρουμελίᾳ ἀγῶνος κρείττονες ἡγήται.

Ἡ τῶν Σαλώνων ἐξέγερσις συνεπήγαγεν εὐθὺς καὶ τὴν τῶν δυτικῶν καὶ νοτιοδυτικῶν δμόρων διχμερισμάτων τοῦ Λιδωρικίου καὶ Μαλανδρινίου. Ἀλλὰ μόλις μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Σαλώνων ὁ ἐπαναστατικὸς ἐμπρησμὸς ἐπετάθη ἰσχυρῶς πρὸς ἀνατολάς. Ἐνταῦθα προέστη τοῦ κινήματος ἀνὴρ τις εὐγενῆς τὸ ἦθος. Ὁ Ἀθανάσιος ἦτο υἱὸς ἀγρότου διαλάμπων ἐπὶ κάλλει νεαρῷ, κταγόμενος ἐκ τῆς οὐ μακρὰν τοῦ Καρπενησίου ἐν τῇ βορείᾳ κλιτῆ τοῦ Τυμφρηστοῦ κειμένης κώμης Μυσονίτζης, καλούμενος συνήθως Διάκος (Διάκωνος), διότι τὴν τῆς νεότητος παιδευσιν εἶχε λάβει ἐν τῇ περὶ τὴν Ἀρτοτίναν παρὰ τὸ ὄρος Κόρακκ (νῦν Βαρδούσια) μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (χωρὶς ὁμῶς νὰ χειροτονηθῆ). Ἡ βδελυρὰ ἐπι-

θυμία, ἦν ὁ Τούρκος βοεδύδας τοῦ Λιδωρικίου ἠσθάνετο πρὸς τὸν νέον, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς Μονῆς «εἰς τὸ ὄρος». Ὁ ἠγούμενος αὐτοῦ συνέστησεν αὐτὸν εἰς περιφημὸν τινα κλέφτην, ὀνόματι Σκαλτσοδήμον, ἐν τοῖς παλληκαριοῖς δὲ τούτου ἀσκηθεὶς ὁ Διάκος ἐγένετο μετ' ὀλίγον ἄξιος πολεμιστῆς. Βραδύτερον ὑπηρέτησε καὶ οὗτος παρὰ τῇ Ἀλῆ πασσά καὶ τῇ 1820 ὡς ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Ὀδυσσέως ἐπετράπη τὴν φρούρησιν τῆς ἀπὸ Δαυλίας τῆς Φωκίδος εἰς τὴν παρὰ τὴν νοτιαν κλιτὸν τοῦ Παρνασσοῦ Ἀράχωβαν καὶ εἰς Σάλωνα φερούσης ὁδοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ Λεβαδείας ἀποχώρησιν τοῦ Ὀδυσσέως ἔμεινεν ὡς ἰδιώτης οὐδέτερος ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Ὁ Διάκος ὡς μέλος τῆς Ἑταιρείας, ἀφ' οὗ ἀπέτυχον αἱ πρῶται αὐτοῦ ἀπόπειραι ἕνεκα τῆς διχοστασίας τῶν προκρίτων τῆς Λεβαδείας, κατώρθωσε νὰ συναγάγῃ περὶ ἑαυτὸν κατὰ μικρὸν ἑκατὸν παλληκάρια καὶ πολλὰ ἔνοπλα στίφη ἐξ Ἀραχώβης καὶ τῆς γείτονος πρὸς ταύτην χώρας. Ὅτε δὲ ὁ Παπουργιάς ἐπετίθετο ἐναντίον τοῦ φρουρίου τῶν Σαλώνων, ὁ Διάκος κατελάμβανε τὴν παρὰ τὴν Λεβαδειαν ἐπὶ τινος ὑψώματος κειμένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἡλίου καὶ συνήρπασε νῦν ἐπὶ τέλους τοὺς προδχοντας τῆς πλουσίας ταύτης καὶ πυκνῶς οἰκουμένης (ὑπὸ 10 χιλ. κατ.) πόλεως, καὶ τῇ 30)11 Ἀπριλίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ ἰδίως ἐνταῦθα πολυπληθεῖς Ὀθωμανοὶ καὶ ἡ Ἀλβανικὴ φρουρὰ ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ὑπερθεὶν τῆς Ἀκροπόλεως ἀκρόπολιν τῶν Φραγκικῶν χρόνων, ἀνερχόμενοι εἰς 800 ὀπίστας, καὶ ἐπολιορκήθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Διακού καὶ ὑπὸ τῆς τούτου ἀκολουθίας, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Ἐλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ συρρεόντων ἀρματωλῶν. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἠνάγκασαν, ὡς ἐν Σαλώνοις, τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδώσωσι τὰ ὄπλα τῇ 13)25 Ἀπριλίου, ἐγένοντο δὲ πάντες θύματα τῆς μανίας καὶ τοῦ ξίφους τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως τῇ ἐνάρξει τῆς ἐναντίον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λεβαδείας ἐπιθέσεως ἐξέπεμψεν ὁ Διάκος καὶ τινα παλληκαρίων στίφη εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς τὴν Ἀταλάντην τῆς Ἀνατολικῆς Λοκρῖδος. Αἱ Θῆβαι κατελήφθησαν ἀμαχητὶ ἐνταῦθα δὲ ἠδυνήθησαν ἔτι οἱ Ὀθωμανοὶ νὰ διαφύγωσιν ἅπαντες σῶοι εἰς Χαλ-

κίδα. Ἄλλ' ἐν Ἀτκλάντῃ πολλαὶ τούτων ἑκκτοντάδες εὔρον αὐθις τὸν θάνατον.

Ἄλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ ἔτι πολὺς χρόνος, ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἐνταῦθα φάσιν ἄλλοίαν. Ὡς ἐλέγετο, συνηθροίζοντο στρατεύματα Ὀθωμανῶν παρὰ τὸν Σπερχεῖον. Ἐναντίον δὲ τούτων προελαύνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας ὁ Διάκος μετὰ 600 ἀνδρῶν μετέβη εἰς Βυδινίτσαν, ἔνθα ἀπὸ τῆς 8)20 Ἀπριλίου ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν τῆς χώρας ταύτης Ἰωάννης Δουσουνιώτης ἐπολιόρκει τὸ ἀρχαῖον φρούριον τῶν Pallavicini Georgio. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου, κατκλιπόντες ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνας στίφος πρὸς πολιορκίαν προήλασαν πρὸς τὸν Σπερχεῖον, αὐξηθέντες ἕνεκα τῆς ἀφίξεως τοῦ Πανουργιᾶ μέχρι 2000 ἀνδρῶν καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τοὺς Κομποτάδας ἐπιτηροῦντες ἐνταῦθα τὰς πόλεις Ζητούνιον (Λαμία) καὶ Νέας Πάτρας (Ἰπάτην). Ἄλλ' ἐνταῦθα ἔδαπάνησαν χρόνον πολύτιμον ἕως οὗ κατορθώσωσι νὰ προσλάβωσι πρὸς τὸ μέρος ἑαυτῶν τὸν ἰσχυρόν, ἀλλὰ ψυχρῶς συνετὸν ὀπλαρχηγὸν τῶν Νέων Πατρῶν Δημήτριον Κοντογιάννην. Προσχωρήσαντος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τέλους, ἤρξαντο οἱ Ἕλληνας τῇ 18)20 Ἀπριλίου ἰσχυροτάτης ἐναντίον τῶν εἰς 800 ἀνερχομένων καὶ διὰ παντὸς τρόπου δυνατοῦ ὀχυρωμένων Τούρκων καὶ Ἀλδωνῶν τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιθέσεως. Ἐξηκολούθει ἐξ ἔτι σφοδρὸς καὶ ἀμφίβολος ὁ ἀγὼν ὅτε ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐνόησαν οἱ Ἕλληνας ἐκ τῆς λάμπσεως τῶν ἐν τοῖς νώτοις αὐτῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ Λιανοκλάδι βορείως τοῦ Σπερχείου κειμένη βαθυπέδῳ ἀναπεπταμένων πυρῶν ὅτι τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε τάχιστα νὰ ἐπελάσῃ ἐπ' αὐτούς.

Ὁ συνετὸς καὶ δραστήριος Χουρσίτ πασσᾶς ἔβλεπε μετ' ἐπιτεινομένου φόβου τὴν ἐπανάστασιν συγκεντρουμένην ἐν Πελοποννήσῳ ἔμπροσθεν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὸ κίνημα ταχέως καὶ νικηφόρως ἀναρριπιζόμενον φλογερῶς ἐν πάσῃ τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, ἐκτεινόμενον δὲ καὶ πέραν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐβλεπε δὲ

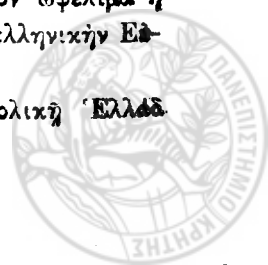
1. Πρὸβλ. Τρικοῦπη σελ. 200—207 (170—176). Finlay σελ. 195—199, Gervinus σελ. 199 κφς. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 206 κφς.

δει, ἵνα μὴ ἐντὸς μικροῦ χρόνου τὸ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατόπεδον καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐντελῶς ἀπομονωθῆ καὶ ἀποστερηθῆ τῆς πρὸς Λάρισσαν καὶ Θεσσαλονικίην συγκοινωνίας, ἦτο ἀνάγκη πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ δεκασφαλισθῆ ἢ κτησίς τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὄθωμανὸς ἀρχιστράτηγος ἐνῶ εἰς ἑνὸς ἐνίσχυε τὰς φρουρὰς τῆς Ἄρτης καὶ τῆς Πρεβέζης, κατελάμβανε δὲ διὰ φρουρὰς λίαν ἰσχυρὰς τὰ Τρίκκαλα καὶ τὴν Λάρισσαν. συνεκρόται εἰς ἄλλου δύο ἰσχυρὰς στρατευσίμους μοίρας, ὧν ἡ μὲν μία ὁρμῶσα ἐκ Πατρῶν ἐμελλε νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀρκαδικῆς πρωτευούσης (περὶ ταύτης γενήσεται λόγος κατωτέρω ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτσᾶς), ἡ δὲ ἑτέρα ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Ὀμέρ Βριώνη καὶ τοῦ Μεχμέτ-Κιοσέ πασσᾶ, προωρισμένη ἐναντίον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνήχθη ἐν Ζητουνίῳ, ἀνερχομένη (ἐν μέρει δι' ἐπικουριῶν ἐκ Μακεδονίας ἀφικομένων) εἰς 7—8 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ὁ φόβος, ὃν ἠσθάνοντο οἱ Ἕλληνας, μὴ ὑπερφαλαγγισθῶσιν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἐπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποχωρήσωσι ταχέως τῇ 19)1 Μαΐου εἰς Κομποτάδας καὶ τῇ 20)2 Μαΐου νὰ κατκλάβωσι νέαν θέσιν μέλλουσαν ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ εἰς Σάλωνα ὁδόν. Ἀλλὰ νῦν ὁ δραστήριος Ὀμέρ Βριώνης δὲν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καιρὸν ἵνα ὀχυρωθῶσιν ἐπικρῶς. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ μὲν Κοντογιάννης εἶχεν ἀποχωρήσει εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὁ Πανουργιᾶς ἐφρούρει τὴν κώμην Μουσταφάμπεϋ, ὁ Δουδουνιώτης μετὰ 400 ἀνδρῶν κατέλαβε τὴν γέφυραν τοῦ Ὀργοποτάμου, ὁ δὲ Διάκος μετὰ 500 παλληκαρίων τὴν τοῦ Σπερχειοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὰς Θερμοπύλας. Ὁτῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων τῇ 22)4 Μαΐου ὁ Ὀμέρ Βριώνης ὁρμῶν ἀπὸ Λιανοκλαδίου προσέβαλε τὴν θέσιν τοῦ Δουδουνιώτου καὶ ἀπέσωσεν αὐτὸν πρὸς τὰς στενάς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Δωρίδος διόδου τοῦ Δήμ. Ἐἶτα δὲ σύμπας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπέπεσεν ἐπὶ τὰς θέσεις τῶν δύο ἄλλων Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν. Τὰ στρατεύματα τοῦ Πανουργιᾶ ταχέως διασκορπίσθησαν βαρείας παθόντα ἀπωλείας. Καὶ τὰ στίφη δὲ τοῦ Διάκου δὲν ἀντέσχον ἐπὶ πολὺ. Μόνος δὲ αὐτὸς ὁ ἀνδρῆσις ἀρχηγός, ὃς ἐναφορεῖτο ἐνταῦθα τῆς τοῦ Λεωνίδου ἀναμνήσεως, ἀντέ-

στη ὡς ἥρωος μείνας ἐπὶ τέλους μετὰ δέκα μόνον μαχητῶν, μεχρῖ σου κατέρριψεν αὐτὸν βρεῖα κατὰ τὸν ὦμον πληγῇ. Νῦν συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Λαμίαν ὅτε δὲ ἀπέρριψεν ὑπερφάνως τὴν πρότασιν τοῦ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ προσερχόμενος εἰς τὸ Ἰσλάμ, ὁ Μεχμέτ-Κιοσέ πασσαῖς ἐθανάτωσε τῇ 24)6 Μαΐου δι' ἀνασκολοπισμοῦ τὸν γενναῖον ὄπλαρχηγὸν πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι χυθέντος τουρκικοῦ αἵματος καὶ ἵνα ἐμπνευσθῇ τρόμος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ ἀθλιὸς τρόπος, καθ' ὃν ἐθανατώθη ὁ βῆετής ἥρωος, ἐτιμωρήθη ταχέως ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς ἀνδρείας. Οἱ Ὄθωμανοὶ στρατηλάται δὲν ἐκαρπώθησαν λίαν ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν πρώτην αὐτῶν ἐπιτυχίαν. Ὁ Ὅμερ Βριώνης κατηνάλωσε πολὺν χρόνον ἐν τῇ περὶ τὴν Λαμίαν καὶ Βυδονίτταν χώρα, ἐνθα διωργάνωσεν ἐντελῶς τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοδουνιώτης ἠδυνήθησαν νὰ συναγάγωσιν αὐτοὺς τὰ πικλληκάρια αὐτῶν, εὗρον δὲ τέλος καὶ ἕνα ἔτι πολυτιμότερον ἐπίκουρον ἐν τῷ νῦν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐμφανισθέντι Ὀδυσσεῖ. Ὁ περίφημος οὗτος ὄπλαρχηγὸς μαθὼν τὰ κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Πελοποννήσου ἐκίνησεν ἐκ τοῦ ἐν Ἰθάκῃ ἀσύλου αὐτοῦ καὶ ὡς ἔμπορος μετημφιεσμένος ἀφίκετο εἰς Πάτρας, εἶτα δὲ γενόμενος ἐν Σαλῶνις ἔλαβεν ἐνταῦθα τὰς κακὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις γενομένων. Ἀλλὰ δὲν ἀπέβαλε διὰ τοῦτο τὸ θάρρος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο ἀνὴρ ἰδιοτήτων λίαν συμμιγῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία, ἡ συγκινήσασα ἀληθῶς καὶ τοῦτον τὸν ἐν Ἰωννίνοις σφόδρα ἠσκημένον ὄπλαρχηγόν, κρεῖτε σταδίον εἰς φιλαυτίαν λίαν ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένην καὶ αὐτῇ ἔτι ἡ σκέψις τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ νῦν τὴν Λεβάδειαν διὰ τὸ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος διαπραχθὲν πρὸς αὐτὸν ἀδίκημα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην. Ἀλλὰ τό γε νῦν ἤ τε πολεμικὴ ἐμπειρία, τὸ στρατηγικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ψυχραίμος ἀνδρεία τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπῆρξαν εἰς τοὺς Ἕλληνας οὐχ ἥττον ὠφέλιμα ἢ καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα ἐν ταῖς πρὸς τὴν φιλελληνικὴν Εὐρώπῃν σχέσεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Πόλης ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι

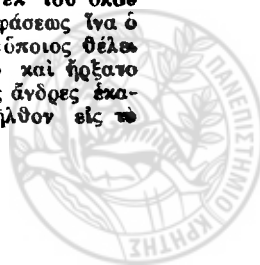
στρατιωτικῇ διοικήσει ἢ προσενεχθεῖσα αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ὀμαίχμου Ὅμηρ Βριώνη δὲν ἐδελέεσεν αὐτόν τὸ τοιοῦτον ἤλπιζε νῦν νὰ λάβῃ διὰ τῶν ὄπλων ὡς ἐλεύθερος Ἑλλήν. Καθ' ὃν χρόνον δ' Ὀδυσσεὺς μετὰ 120 παλληκαρίων προσήγγισε πρὸς τοὺς λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἀνεμένετο ὑπὸ τούτων κρατερὰ τις τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Σάλωνα προέλασις. Καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ἐθεώρουν οὗτοι τὸ νὰ καταλάβωσιν αὐτὴς τὰς σπουδαίας μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Λαμίας καὶ τοῦ Γαλαξειδίου διόδου, ὧν ἡ μὲν πρώτη διήρχετο βορειότερον μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχείου καὶ τῆς ἀρχαίας Ὀζολικῆς Λοκρίδος χώρας, ἡ δὲ δευτέρα χωρεῖ νοτιώτερον ἀπὸ τοῦ κάτω Σπερχείου κατὰ πρῶτον πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀποστόλια (μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσου), καὶ ἐντεῦθεν ποιεῖται περαιτέρω ἐλιγμούς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἀμβλέμης¹. Τῆς βορείας εἰσόδου τοῦ στενοῦ τούτου δεσπόζει τὸ ἐν ὄχυροτάτῃ θέσει κείμενον λιθόκτιστον² Χάνιον τῆς Γραβιάς (τὸ ἀρχαῖον Δωρικὸν Κοτένιον³). Ἐντεῦθεν ἤθελον οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ νὰ ἐπίσχωσι τὴν πορείαν τῶν Ὀθωμανῶν. Ὅτε λοιπὸν τῇ 8)20 Μαΐου ἐφάνη ἐντεῦθεν ὁ Ὅμηρ Βριώνης, οἱ μὲν λοιποὶ Ἕλληνες κτεῖχον τὰ πλαγίως τῆς διόδου κείμενα ὑψώματα, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μετὰ ἑκατὸν ἐπιλέκτων ἐθελοντῶν⁴, ἐν οἷς καὶ ὁ Γούρας, καὶ ὁ ἀνδρεῖος Εὐδοεὺς Ἀγγελῆς, τὸ Χάνιον. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς νεκρᾶς αὐτοῦ φήμης ὡς ἐνός τῶν πρώτων ὑπερμάχων τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας· διότι ἡ στρατιωτικῇ αὐτοῦ φρόνησις καὶ κρτερία καὶ τὸ εὐστοχον πῦρ τῶν τουφεκίων τῶν παλληκαρίων αὐτοῦ ἐπήνεγκον εἰς τοὺς Ὀθω-

1. Λέγε Ἀμπλιανῆς, Σ. Μ.

2. Πλινθόκτιστον κατὰ Τρικούπην, Σ. Μ.

3. Πρὸβλ. Bursian, Geographie von Griechenland, Μέρος 1. σελ. 152 μέχρι 155.

4. Ἐθελοντὰς καλεῖ αὐτοὺς ὁ συγγραφεὺς διότι δὲν ἦσαν πάντες ἐκ τῶν 120 ἰδιαιτέρων παλληκαρίων τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου στρατοῦ ὅλων τῶν ὀπλαρχηγῶν. Διότι ἅμα γενομένης ἀποφάσεως ἵνα ὁ Ὀδυσσεὺς κλεισθῇ ἐν τῷ Χανίῳ, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐφώνησεν: «ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ κατόπιν μου εἰς τὸν χορὸν» καὶ ἤρξατο πυρρρίζων. Τότε δὲ κατετάχθησαν εἰς τὸν χορὸν ἐθελουσίως ἄνδρες ἑκατὸν εἴκοσι ἐξ ὅλων τῶν πολεμιστῶν καὶ συγχορευόντες εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνιον, προπορευομένου τοῦ Ὀδυσσεύς. Σ. Μ.

μανούς, οἵτινες δὲν εἶχον πυροβολικὸν ἔνζυκνονιοβολήσωσι τὸ χάνιον, βαρεῖαν ἦταν. Τέσσαρες ἔφοδοι, ἐν αἷς οἱ Μουσουλμάνοι ἀπώλεσαν πολλὰς ἑκατοντάδας ἀνθρώπων, ἀπεκρούσθησαν λαμπρῶς. Ὅτε δὲ τέλος ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐπολιόρησε τὸ χάνιον καὶ ἐπεμφεν εἰς Ζητούνιον ἀγγελιοφόρους πρὸς μεταφορὰν κανονίων, οἱ φρόνιμοι Ἕλληνας, ἐξ ὧν ἐν τῇ μάχῃ δύο μόνον ἐφρονεύθησαν, διέφυγον διὰ νυκτὸς ἀνευ ἀπωλείας ἐκ τοῦ μικροῦ αὐτῶν φρουρίου¹.

Ἡ ἐπικίνδυνος τοῖς Ἕλλησι πρὸς τὰ Σάλωνα προέλασις τῶν Ὀθωμανῶν προελήφθη λαμπρῶς. Διότι οἱ πασσάδες, ὧν κατέπεσε νῦν τοσοῦτον τὸ θάρρος ὅσον ὑψώθη τὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔμειναν ὀκτῶ ἡμέρας ἐν Γραδιᾷ, καὶ εἴτα ἐστράφησαν ἀνατολικῶς πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ σχέδιον αὐτῶν ἦτο νὰ καταλάβωσι τὴν Λεβαδειαν καὶ νὰ καταστειλώσι τὴν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν καταλαδοῦσαν ἐπανάστασιν. Οἱ ἐν Ἀττικῇ Τοῦρκοὶ εἶχον καταστῆ ἀρκούντως προμηθεῖς ἐκ τῶν τρομακτικῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ Λεβαδείας εἰδήσεων. Ἐγκλίρως ἤγαγον τὰς οἰκογενεῖς αὐτῶν ἐκ τῆς κάτω πόλεως εἰς τὴν ὄχυρὰν ἀκρόπολιν, ἣς τὰς δεξαμενὰς ἐπλήρωσαν ὕδατος, καὶ ἤγαγον ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῇ 11)23 Ἀπριλίου ὡς ὀμήρους τοὺς τε δημογέροντας καὶ ἄλλους δέκα προκρίτους χριστιανούς. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο διάδημα ἐξήγειρε σφόδρα τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι συνεννοηθέντες νῦν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἀγρότας τῶν Χασσίων καὶ τοῦ Μενιδίου, οἵτινες κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πολλῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπιδραμόντων ἐνόπλων Μεγαρικῶν στιφῶν, ἐξεγερθέντες τῇ 1)13 Ἀπριλίου ὑπὸ τὸν Μελέτην, ὄντα μέλος τῆς Ἐταιρείας, καὶ στήσαντες στρατόπεδον παρὰ τὸ Μενίδιον, μεταπεμφόμενοι δὲ καὶ ἐκ Σαλαμίνοσ, παλληκάρια εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, κλέσαντες δὲ ἐκ Λεβαδείας ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν Δῆμον, ὄντα καὶ τοῦτον μέλος τῆς Ἐταιρείας, ὅτε μὲν ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Εὐβοίας, ὅτε δὲ ἐξέτελλον τὰς καταδρομὰς αὐτῶν μέχρι τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν.

1. Τριούκη σελ. 260—268 (225—232). Gervinus σελ. 201 κφε. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 207 κφε.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων μεγάλην διέπραξαν ἀφροσύνην οἱ Μωαμεθανοὶ τῶν Ἀθηνῶν (400 οἰκογένειαι τουρκικαὶ καὶ 60 ἄλδανοὶ στρατιῶται) ὀπλίσκοντες Χριστιανούς Ἀθηναίους ἵνα ἐνισχύσωσι τὴν μικρὰν ἀμυντικὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ εἰς τούτους ἀναθέσαντες τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Χασσεκῆ κτισθέντων καὶ τὴν κάτω πόλιν προστατευόντων. Τότε δὲ δὲν εὗρον πολλτὴν δυσκολίαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Μελέτης καὶ Δῆμος ν' ἀναβῶσι κατὰ τὴν νύκτα τὴν πρὸς 25)7 Μαΐου τὰ τείχη τῆς πόλεως μετὰ 600 ἀνδρῶν καὶ νὰ σφάξωσι τὰς ἐν ταῖς πρώταις καταληφθείσαις δυσὸπύλαις τουρκικὰς φυλακὰς. Ἐξήκοντα περίπου ἔνοπλοι Μωαμεθανοὶ εὗρον ἐνταῦθα τὸν θάνατον, τεσσαράκοντα δὲ ἄλλοι ἐσώθησαν φυγόντες εἰς τὰ προξενεῖα. Τότε δὲ ἐπολιορκήθησαν οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ὀθωμανοὶ, οἵτινες ἐξεδικήθησαν τὴν ἀπώλειαν τῆς πόλεως διὰ τοῦ φόνου πολλῶν ἐκ τῶν ἀχιμαλώτων. Τὰ τῆς Ἀκροπόλεως πυροβόλα ὀλίγην μόνον ἐπέφερον φθορὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες προσέλαβον νῦν ἐνόπλους ἐπικουρίας ἀξ Αἰγίνης, Κέως, Κύθου καὶ Ὑδρας, ἀπὸ Κεφαλληνίας δὲ καὶ κωνόνια. Ἐντὸς δὲ δέκα ἡμερῶν αὐξήθεντες εἰς 3000 ἐνόπλους ἄνδρας ἔστησαν ἐν τοῖς πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως λόφοις (ἐπὶ τῆς Πυκνός καὶ τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν) καὶ νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ τὰ κωνόνια, μεθ' ὧν ἐκκαλονιοδόλουν τοὺς πολεμίους.

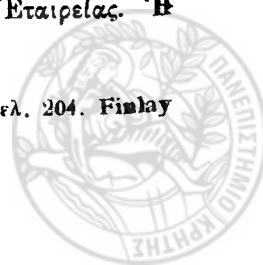
Ἐνῶ δὲ οὕτως ἡ στρατιωτικὴ ἀξία τῆς Κεκροπίας ἀνεκτάτο ἀφινιδίως τὴν παλαιὰν αὐτῆς σημασίαν, τὸ κίνημα τὸ Ἑλληνικὸν ὑπερεπήδησεν ἤδη τὴν γραμμὴν τῆς Ὄθρουο καὶ ἐξετάθη πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν κεντρικῶν χωρῶν τῆς Αἰμικῆς χερσονήσου. Ἡ νῆσος Εὐβοία, ἥς ἡ στρατηγικὴ θέσις ἠπειλεῖ τὰ μέγιστα καθ' ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν γραμμὴν τῆς Μᾶσης Ἑλλάδος τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ρουμελίας, ἦτο ἐτι ἀθικτος ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπειδὴ τὰ δεσπόζοντα τῆς νήσου κυριώτατα φρούρια ἡ Χαλκίς (Νεγρεπόντε) καὶ ἡ Κάρυστος εὕρισκοντο ἀπολύτως ἐν χερσὶ τουρκικαῖς, ἐν δὲ τῇ Κάρυστι ἤρχεν ὁ ἰσχυρὸς καὶ λίαν δραστήριος Ὁμέρδεὺς, τὰ πάντα ἐνταῦθα διετέλουν ἐν ἡσυχίᾳ. Τούτων-

1. Πρὸβλ. Τρικοῦπη σελ. 207—212 (176—181). Finlay σελ. 200.

τιον δὲ τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνίπτετο ἰσχυρῶς ἐν τῇ καὶ πρὸς ἐπίθεσιν καὶ πρὸς ἀμυννὰ εὐφυᾶ θέσιν κατεχούσῃ Μαγνησίᾳ, ἐνθα ὁ ἀρχαῖος θιασώτης τῆς Ἐταιρείας Ἄνθιμος Γαζής (ὁ ἀπὸ Μηλεῶν) εἶχε προπαρασκευάσει πρὸ πολλοῦ ἐν Ζαγορᾷ διὰ παντὸς δυνατοῦ τρόπου τὴν ἐπανάστασιν. Ὅτε δὲ τὴν 5)17 Μαΐου ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τῶν γνωστῶν ἐμπορίων Τρικκερίου καὶ Ἄρμουρ ὤφθησαν πλοῖά τινα Σπετσιωτικὰ καὶ Ἰδραϊκὰ φέροντα Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἔδωκεν ὁ Ἄνθιμος τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως. Τῇ 7)19 Μαΐου ἐπανεστῆ ἡ πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουσα χώρα, τὴν κυριωτάτην δὲ ἐπίθεσιν διηύθυνον ὁ Κυριακὸς Βασιδέκης καὶ ὁ Κουτσονίκας ἐναντίον τῶν Λεχωνίων (πόλεως κειμένης νοτιανατολικῶς τοῦ Βόλου), ἐνθα ἐφονεύθησαν πάντες οἱ Ἰούρκοι, 600 τὸν ἀριθμὸν. Ἔττα οἱ ἐπαναστάται προὐχώρησαν περαιτέρω, ἵνα βοηθεῖα τῶν Σπετσιωτικῶν, Ἰδραϊκῶν καὶ Τρικκερικῶν πλοίων πολιορκήσωσι τὸν ὄχυρόν, ὑπὸ Ὀθωμανῶν ὄλως οἰκούμενον, Βόλον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν πόλεων Βελεστίνου (Φερῶν) καὶ Ἄρμουρ ἐξώρμησαν στίφη Ἑλληνικά, ἐνῶ οἱ ἀρχιγροὶ τοῦ κινήματος συνέστησαν τοπικὴν ἀρχὴν διευθύνουσαν τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν. Ἐὶ Βελεστίνον προσεῦλήθη οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς, ἐλεηλατήθη καὶ ἐν μέρει κατεστράφη· ἀλλ' οἱ ἐν τισὶ πύργοις κατακλεισθέντες Ἰούρκοι ἀντέσχον ἐνταῦθα μετὰ πολλῆς ἀνδρείας μέχρι τῆς ἀπὸ Λαρίσσης ἀφίξεως Ὀθωμανικῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων, μεθ' ὧν τὴν ἀφίξιν καὶ ἐνταῦθα ὁ πόλεμος, ὡς θέλομεν ἰδῆ, προσέλαβε χαρακτῆρα ζωηρότερον¹.

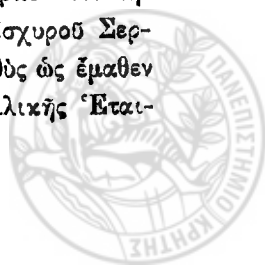
Οὐχὶ ἐν ἀμέσῳ πρὸς τὰ κινήματα ταῦτα συναφεῖα ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Μακεδονίᾳ. Ὡς δὲ ὁ ἐν τοῖς Θεσσαλικῶν ὄρεσις ὑπερηφάνως ὑψούμενος Ὀλύμπος ἐθεωρεῖτο ἡ κυριωτάτη ἐστία τῶν ἀρματολῶν, οὕτως ὡς πνευματικὴ ἀκρόπολις τῆς κατ' οὐσίαν Ἑλληνικῆς Χαλκιδικῆς ἐθεωρεῖτο ὁ μοναστηριακὸς κόσμος τοῦ Ἄθω. Ἐνταῦθα ἔζων τότε 6000 περίπου μοναχοί, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἡ

1. Τρικοῦπη σελ. 212 κφε. (181 κφε.). Gervinus σελ. 204. Finlay σελ. 245 κφε.

ὄχυρά θέσις τοῦ Ἄθω μετὰ τῶν 20 μοναστηρίων αὐτοῦ, ἅτινα ἠδύνατο τὸ πλεῖστον νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ἀκροπόλεις, ἐκέκτηντο δὲ πολυάριθμα κωνόνια πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῶν πειρατῶν ἢ μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνία, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύηται εὐκόλως, καὶ ἡ πυκνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τε τῇ Χαλκιδικῇ καὶ ἐν ταῖς νοτιοῖς χώραις τοῦ κορμοῦ αὐτῆς ταῦτα πάντα ἐφάνησαν πάντως δυνάμενα νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν χώραν ταύτην οπουδαίον ἐν τῇ ἀγῶνι μέρος ἐν περιπτώσει Ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀναλογιζόμενός τις ὅτι ἡ χώρα αὕτη κείται ἐγγυτάτω τοῖς μεγάλοις τουρκικοῖς κέντροις, Θεσσαλονίκη καὶ Σέρραις, καὶ ὅτι πλὴν τούτου οἱ Ἕλληνες τῶν ἀργυρείων, τῶν λεγομένων Μαδεμοχωρίων, ὡς καὶ οἱ πλούσιοι χωρικοὶ τῶν Χασιῶν χωρίων (μετὰ τῆς πρωτευούσης αὐτῶν Πολυγύρου) ἔνεκ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς εὐχρέστου θέσεως αὐτῶν ἦσαν ὀλίγον ἐπιτήδειοι νὰ κατασταθῶσι πρόμαχοι ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἀναλογιζόμενός τις ταῦτα, βεβαίως καταντᾷ εἰς ἄλλοια συμπεράσματα. Ὅπως δὲ ὅμως, ἵνα γείνη δυνατόν ὥστε τὰ πολύτιμα ταῦτα μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καταστῶσιν ἀληθὲς προπύργιον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἱκανοτάτων ἀρχηγῶν, κρατίστων προπαρασκευῶν καὶ θαυματοειδῶν ἀπὸ νότου βοηθείας. Ἄλλ' ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην πάνυ πολλὰ ἦσαν τὰ ἐλλείποντα. Ὁ εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἀνήκων Ἐμμανουὴλ Παπᾶς, ἔμπορος καὶ προὔχων πολίτης τῶν Σερρῶν, πολλοὺς ἐν τῇ Ἄθῳ μοναχοὺς εἶχε προσελκύσει εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως, αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ μοναχοὶ ἐξηγγείρον τὸν λαὸν τῆς χερσονήσου. Ἡ εἰς τὴν Μολδαυίαν εἰσέλασις τοῦ πρίγκιπος Ὑψηλάντου καὶ αἰ ἐν ταῖς Βλαχικαῖς παραδανουβείοις ἡγεμονίαις ταραχαὶ ἐτι μᾶλλον ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν πρόοδον τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωσαν τὰ βίαια ἔργα τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη Τούρκου διοικητοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ μουσελλίμης (ὁ υἱὸς τοῦ ἰσχυροῦ Σερραίου Ἰσμηλβέυ), χαρρακτὴρ σκληρὸς καὶ βίαιος, εὐθὺς ὡς ἔμαθεν ὅτι ἐφάνησαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ συμμορίαι τῆς Φιλικῆς Ἑται-

1. Ἐπίτροπος τοῦ διοικητοῦ. Σ. Μ.

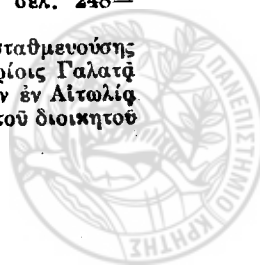
ραίας, βλάπτουσαι τοὺς Μουσουλμάνοις τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν, ἔλαβεν ἐκ διαφόρων τόπων ὁμήρους καὶ ἐπεμφεν ἰδίως στρατεύματα (περὶ τὰ μέσα Μαΐου) τὸ μὲν εἰς τὸν Ἴσθμόν τὸν συνδέοντα τὸν Ἄθω μετὰ τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ δὲ εἰς Πολύγυρον, οὐ οἱ κάτοικοι ἦσαν ἰδιαζόντως ὑποπτοὶ εἰς αὐτόν. Ἐντεῦθεν ἔμελλον οἱ μὲν πρόκριτοι νὰ φυλακισθῶσιν, ὁ λαὸς ν' ἀφοπλισθῆ, τὸ δὲ χωρίον νὰ κατέχηται διαρκῶς ὑπὸ στρατοῦ τουρκικοῦ. Ὅτε δὲ δύο μοῖραι τούρκων στρατιωτῶν ἀποτελοῦσαι ὁμοῦ χιλίους ἄνδρας προσήγγισαν εἰς τὴν κώμην, συνήρπασαν οἱ προὔχοντες τὸν λαὸν εἰς ἔνοπλον ἐξέγερσιν (16]28 Μαΐου), προοδεύσασαν ἕνεκα τῶν εἰδήσεων, αἵτινες ἀφικνοῦντο περὶ τῶν αἰματηρῶν βαρβαροτήτων τῶν διαπραχθεισῶν ὑπὸ τῶν τούρκων στρατιωτῶν τοῦ βοεβόδα αὐτῶν. Νῦν ὁ βοεβόδας ἐφονεύθη μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, καὶ εὐθὺς πάντες οἱ Ἕλληγες τῆς χώρας ταύτης ἐδράξαντο τῶν ὄπλων, ὥστε τὰ στρατεύματα τοῦ Γιουσούφ δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιτεθῶσιν. Ὁ μουσελλίμης ἔλαβεν ἐκδίκησιν ἐν Θεσσαλονίκῃ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ γενομένων. Μεταξὺ τῶν 80000 κατοίκων τῆς πρωτεύουσας ταύτης οἱ Ἕλληγες ἀπετέλουν ἀσθενή μειονότητα. Οἱ 50000 Ἰουδαῖοι διετέλουν ἐνταῦθα, ὅπως τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ κράτει, ὄντες ἀνέκαθεν ἀπηγεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληγας πολέμιοι, ἀφωσιωμένοι δὲ νῦν ὄλως πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἵτινες ἐπέτρεπον αὐτοῖς καὶ ὄπλα ἔτι ἐναντίον τῶν ραγιαδῶν νὰ λάθωσιν. Ὁ Γιουσούφ ἀνεσκολόπισε τοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εὐρισκομένους ὁμήρους. Ὁ ἐπίσκοπος Κίτρου καὶ τινες πρόκριτοι ἀπεκεφαλίσθησαν, πολυπληθεῖς Χριστιανοὶ τῆς μεγάλης πόλεως ἐφυλακίσθησαν, διηρπάγησαν δὲ αἱ οἰκίαι αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα ἔτι μᾶλλον ἐξέκαυσαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Χαλκιδικῇ. Καὶ νῦν συνήχθησαν οἱ ἐπαναστάται εἰς δύο στρατόπεδα. Τὸ πλῆθος τῶν τοῦ Ἄθω μοναχῶν καὶ τῶν Μαρδομαχοριτῶν συνήχθη ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τὸν ὄπλαρχηγὸν Χάψαν τὸν Κασσανδρέα. Μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἰουνίου ἤσαν οἱ Ἕλληγες σπουδαίας ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἀνοικτῇ πεδίῳ τῆς μάχης, ὄντος τοῦ Γιουσούφ ὄλως ἀδαοῦς περὶ τὴν πολεμικὴν. Ὁ Χάψας προήλασε

μέχρις ἀποστάσεως δύο ὥρων πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ Παπᾶς ἐστρατοπέδευε παρὰ τὸν Στρυμονικὸν κόλπον (τὸν κόλπον τῆς Κοντέσσης). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἑπικρατοὶ, μεθ' ἄλλας αὐτῶν τὰς ἐπιτυχίας, οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιχειρήσωσι στρατιωτικῶς σπουδαίον·

Ὁ μὲν Ἰούνιος εἶδεν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰσδύουσαν καὶ εἰς τὴν ἄμεσον γεινῆσαι τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων μεγάλου Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἰδίως ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἀχελφὸν χώραις. Συνενηνοήσεις μυστικαὶ συνήπτοντο ἤδη πάντως μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν Αἰτωλικῶν παραλίω ἢ μᾶλλον τῶν ἐν λιμνοθαλάσῃ κειμένων πόλεων Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ (Ἀνατολικοῦ) καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν κλεφτῶν καὶ τοῦ γείτονος ὄρεινου διαμερισματος τοῦ Ζυγοῦ τοῦ ἐκτεινομένου μετὰ τὸν κάτω ροῦ τοῦ ποταμοῦ Ἀχελφου καὶ Εὐήνου (Φιδάρεως) καὶ τῶν δύο μεγάλων λιμνῶν τῆς Αἰτωλίας. Ἀλλὰ κινήματα ἐπαναστατικὰ τότε μόνον ἐν Αἰτωλίᾳ ἐγένοντο, ὅτε ἐνεργεῖα τῶν Πελοποννησίων στόλος Ὑδραϊκῶν καὶ Σπετσιωτικῶν πολεμικῶν πλοίων ἐφάνη περὶ τὰ μέσα Μαΐου 1821 ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν παρὰ τὰς Πάτρας ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Ἡ ἀφίξις τοῦ στόλου τούτου τοιοῦτον ἐνέβαλε φόβον εἰς τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ Ὀθωμανοὺς, ὥστε οἱ πλείστοι τούτων, ὡς καὶ οἱ ἐκ τῆς γείτονος πόλεως Ὀθωμανοί, κατέλιπον τὴν πόλιν καὶ ἀπεχώρησαν εἰς τὸ ὄχυρόν πρὸς βορρᾶν τῶν Αἰτωλικῶν λιμνῶν κειμένον Βραχώριον. Ἀφοῦ δὲ τέλος καὶ πάντα τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου¹ ἐξεκένωσαν τὴν πόλιν, κατέλαβον οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσολογγίου (20)1 Ἰουνίου) τὸ διοικητήριον καὶ ἐκήρυξαν μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ τὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα προσχώρησιν αὐτῶν, ἐκάλεσαν δὲ καὶ τὸν κλέφτην Δημήτριον Μακρὸν ἐκ τοῦ Ζυγοῦ, ὅστις τὴν ἐπο-

1. Ἠρβλ. Τρικοῦπη σελ. 220 κφε. (188 κφε.). Finlay σελ. 248—252. Gervinus σελ. 205 κφε.

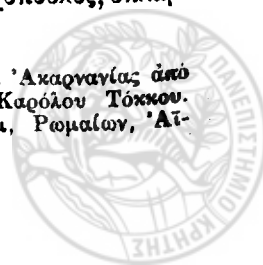
2. Πρόκειται περὶ τῆς μικρᾶς τουρκικῆς φρουρᾶς τῆς σταθμεουούσης συνήθως ἐν τοῖς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ναυπλίου χωρίοις Γαλατῆ καὶ Μποχωρίῳ. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἦμα ἀρξαμένων τῶν πρώτων ἐν Αἰτωλίᾳ κινήματων κατέφυγεν εἰς τὸ Μεσολογγίον, ἐκείθεν δὲ μετὰ τοῦ διοικητοῦ Μεσολογγίου ἀπεχώρησεν εἰς τὸ Βραχώριον. Σ. Μ.

μένην ἡμέραν κατέλαθε μετὰ τῶν παλληκαρίων αὐτοῦ καὶ τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐκεῖ Ὀθωμανοὺς ν' ἀποχωρήσουν εἰς Βραχωρίον. Πάντες, ὅσοι ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν περιέπεσον εἰς τὰς χεῖρας Ἑλλήνων, ἔλαδον τέλος οἰκτρὸν. Οἱ μὲν ἄνδρες ἐφρονεύθησαν κατὰ τὸν ἐπόμενον μῆνα, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξηνδραποδίσθησαν. Τῷ 1824 εὗρεν ἔτι ὁ λόρδος Βύρων ἐν Μεσολογγίῳ 22 γυναικας καὶ παιδας ἐν μεγάλῃ δικτελοῦντες ἀθλιότητι, οὓς ἐσπευσεν νὰ πέμψῃ εἰς Πρέβεζαν.

Ἐνῷ δὲ τὰ τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν οὐδὲν διέπραττον νῦν ἀξίον λόγου πλὴν τινῶν μαχίμων ἐναντίον τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ Ἀντιρρίου (τοῦ Κάπτρου τῆς Ρουμελίας) ἐπιθέσεων, οἱ δὲ Μεσολογγίται μετὰ τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν ἀρματωλῶν τῆς πέριξ χώρας ἐσκέπτοντο νὰ ἐπιχειρήσωσι σοβαρὸν τι κίνημα ἐπὶ τὴν Ἀκρνανίαν, ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ νὰ διευθύνωσι τὴν πρώτην ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ σπουδαιστάτου Βραχωρίου (Ἀγρινίου). Ἡ πόλις αὕτη, μέγας καὶ κυριώτατος ὢν τῶν Ὀθωμανῶν ἐν τῇ μεταξὺ Ἄρτης καὶ Πητρῶν στρατιωτικῇ ὁδῷ σταθμὸς, οὐ μόνον ἐγένετο τότε καταφύγιον πάντων τῶν Μουσουλμάνων τῆς πέριξ χώρας, ἀλλ' ἦτο ἀνέκκαθεν καὶ οἰκητήριον πεντακοσίων τουρκικῶν οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν πολλὰ κατήγοντο ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀπὸ Καρλίου ἑκδιώξεως τοῦ οἴκου Τόκκου τῆς γενομένης κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, καὶ διετέλουν κατέχοντες μεγάλας ἐγγείους κτήσεις καὶ ὠχυρωμένας κατοικίας. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον εὕρισκετο ἐνταῦθα καὶ ὁ μουτεσσελίμης τῆς χώρας, ὁ δερβέντζης Νούρκας Σέρδανης, καὶ φρουρὰ ἐκ στίφους Ἀλδανῶν συγκεκριμένη. Μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ ρέκται καὶ δραστήριοι ὀπλαρχηγοὶ, ὁ Μακρῆς μετὰ τῶν ἀπὸ τοῦ Ζυγοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ ἐλθόντων Ἑλλήνων, ὁ Σαδῆμας ὁ ὀπλαρχηγὸς τοῦ παρὰ τὸν Φίδακρον Ἀποκούρου, ὁ Θεόδωρος Γρίδας, ὀπλαρχηγὸς τῆς Ἀκρνανίας, καὶ ὁ Βλαχόπουλος, ὀπλαρ-

1. Οὗτω καλεῖται τὸ πλείστον τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἀπὸ τοῦ δυναστεύσαντος ἐνταῦθα τῷ 14 αἰῶνι οἴκου τοῦ Καρόλου Τόκκου. **Καρλ-ελί**=Χώρα Καρόλου (ὅπως Ρούμελι,=χώρα Ροῦμ, Ρωμαίων, **Ἀιδίν-ελί**=χώρα τοῦ δυνάστου Ἀΐδίν). Σ.Μ.

Χηγὸς τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Βραχωρίου ἐκτεινομένης κόμης Βλωχοῦ, κατώρθωσαν νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸ Βραχώριον ποιησάμενοι ἐφοδὸν ἐναντίον τῆς πόλεως μετὰ 2000 ἀνδρῶν τῆ 28)9 Ἰουνίου ὄρθρου βραθείς. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπεχώρησαν ἀθλίως εἰς τὰς ὠχυρωμένας ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως θέσεις αὐτῶν, ἀλλ' ἡ θέσις αὐτῶν κατέστη τάχιστα δεινότερα ἐπὶ μᾶλλον ἕνεκα τῆς ἀφίξεως τῶν ἀρμυτωλῶν τοῦ περιφήμου Βαρνικιώτου, τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῶν Ἀκαρνανικῶν χωρῶν Βάλτου καὶ Ξηρομέρου, μεθ' ὧν ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνήλθε τῆ 3)15 Ἰουνίου εἰς 4000 ἀνδρας. Ἡ ἀμυντικὴ αὐτῶν ἀλκή περιήλθε καὶ ἐνταῦθα κατὰ μικρὸν εἰς παραλυσίαν ἕνεκα ἐλλείψεως τροφίμων. Τέλος δὲ ἡ ἀθλία διαγωγή τοῦ ἀλθανοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως Νούρκα ἔκρινε τὴν τύχην τῆς πόλεως. Οὗτος συνδεδεμένος διὰ φιλικῶν σχέσεων προτέρων πρὸς πολλοὺς τῶν ἀρμυτωλῶν συνωμολόγησεν ἐν δνόματι ἑαυτοῦ καὶ τῶν Ἀλδανῶν σύμβουσι παραχωροῦσαν αὐτῷ ἐλευθερίαν μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν ἀποχώρησιν· ἀλλ' ἔπειτα ὁ κατὰπτυστος ἄνθρωπος ἠνάγκασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ Ἰουδαίους νὰ παραδώσωσιν αὐτῷ καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, μεθ' ὧν ἐκεῖνοι ἤλπιζον νὰ ἐξαγοράσωσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Εἶτα δὲ ἐδραπέτευσεν ταχέως κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8)20 πρὸς 9)21 Ἰουνίου ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ ἐτράπη τὴν πρὸς Καρπενήσιον καὶ τὰς Νέας Πάτρας ὁδόν. Καὶ περιέπεσε μὲν οὗτος μετ' ὀλίγον ἐν τῇ παρὰ τὸ Καρπενήσιον χώρα εἰς τὰς ἐκδικητικὰς χεῖρας τῶν ἀρμυτωλῶν τῶν ἀδελφῶν Ριοδάση. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν πλέον παρέσχεν ὄφελος εἰς τοὺς Τούρκους καὶ Ἰουδαίους τοῦ Βραχωρίου. Οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι τῆ 9)21 Ἰουνίου δι' ὁμολογίας ὑπισχνουμένης αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς. Ἀλλ' ἡ ὁμολογία αὕτη δὲν ἐξετελέσθη πιστῶς. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐφονεύθησαν ἀθρόοι μετὰ φρικῶδους ὀμότητος. Καί τινες τῶν ἐνδεεστέρων Ὀθωμανῶν εὔρον τὸν θάνατον, τῶν ἄλλων πράγματι σωθέντων διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπεμδάσεως πολλῶν ὀπλαρχηγῶν¹.

1. Πρὸβλ. Τρικούπη σελ. 297—305 (288—267). Finlay σελ. 201 κφε. Gerwinus σελ. 242—247.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Δεινὴ ὄργη καὶ αἱματηραὶ πράξεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.—Φόνος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ καὶ τὰ πολιτικά τούτων ἐπακολουθήματα.—Νεαὶ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Χριστιανῶν βιαιότητες καὶ ἡ πρὸς Ρώσους αὐξανομένη εὐφρότης αὐτῶν.—Διπλωματικὴ ρῆξις τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Πόλιν.

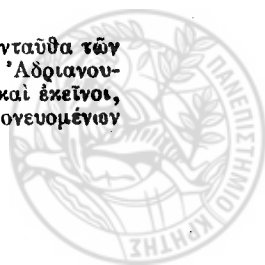
Τὰ ἐν Βραχωρίῳ ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων ἰδίως διαπραχθέντα δεινὰ ἦσαν ἐκδικησις τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ μέρος, ὅπερ ἔλαβον πρό τινος χρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ὁμόπιστοι τῶν δυστυχῶν Ἑβραίων τῆς Αἰτωλίας ἐν ταῖς δειναῖς ἐκρήξεσι τῆς ὀθωμανικῆς λύσεως ταῖς προελθούσαις ἕνεκα τῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξερράγησαν τὰ ἀγρία πάθη τῶν Τούρκων ἀφοῦ ἐγένετο δῆλον ὅτι ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐξέγερσις δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπεγνωσμένην εἰς Μολδαυίαν εἰσοδὸλὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Αἱ φοβεραὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἀναφλέξεως καὶ τῆς σφοδρᾶς περαιτέρω διαδόσεως τοῦ ἐξαφθέντος πυρὸς τῆς ἐν Πελοποννήσῳ περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, εἰς ἃς εἰδήσεις νεαὶ ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα ἠκολούθουν εἰδήσεις θλιβεραὶ, ἠρέθισαν εἰς δεινοτάτην λύσσαν τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τοῦ Πατισᾶχ μέχρι τοῦ τελευταίου ἀχθοφόρου. Οἱ χείριστοι φόβοι τῶν Τούρκων ἐφάνησαν δικαιολογούμενοι. Ἡ πεισματώδης ἐπιμονὴ καὶ τὸ ἀνένδοτον τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ νὰ λάβῃ τὴν οἰκθην εὐλογοδοκοῦσαν ἀπόφασιν νὰ καταλίπῃ νῦν εὐθὺς τὸν κατὰ τοῦ Ἀλή πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων πόλεμον καὶ ν' ἀπονεύμῃ χάριν εἰς τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τῇ ὄρῃ νὰ χρησιμοποίησῃ νῦν ὑπὲρ τῆς Πύλης πρὸς χεῖρωσιν τῶν Ἑλλήνων τοὺς τε Ἄλβανοὺς αὐτοῦ καὶ τὴν δεδοκιμασμένην αὐτοῦ στρατιωτικὴν ρώμην. Ἄλλ' ἡ ὄργη καὶ ἡ ἀδημονία ἐπεισαν νῦν αὐτὸν ν' ἀπολύσῃ ἐπὶ τινα χρόνον πᾶσαν τὴν ἀγριότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ χαρακτήρος, ἣν ἄλλως ἐγίνωσκε νὰ χαλιναγωγῇ ἐμφρόνως. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἄλλα πολλὰ μέρη τοῦ κράτους ἐγένοντο ἐπὶ μακρὸν χρόνον θέατρον φρικωδῶν

καὶ τρομερῶν θεαμάτων, ἐν οἷς, ὡς καὶ ἐν ταῖς ζοφερωτάταις ἡμέραις τῶν ἀρχαίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν τῶν Ρωμαίων, ἢ ὁμότης καὶ τὸ φιλέκδικον τοῦ μουσουλμανικοῦ λαοῦ, τῶν θρησκευτικῶν λογίων καὶ τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους ἐπέπεσαν ἐν φρικώδει συνασπισμῷ ἐναντίον τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων ὁμοπίστων τῶν αἱματηρῶν ἐπαναστατῶν.

Αἱ πρῶται ἀπὸ Πελοποννήσου εἰδήσεις ἐφαίνοντο ἀγγέλλουσαι σαφῶς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀπέδλεπεν εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν Ὀθωμανῶν τὸ δὲ παρὰ τὸν Βόσπορον Ὀθωμανικὸν στοιχεῖον ἀπεδέξατο τὴν ἐπίθεσιν μετὰ στυγνῆς χαρᾶς, ἵνα καὶ τοῦτο ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁμῶς κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε πρὸς κερδὸν καὶ αὐτῆς τῆς Πύλης καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς διέφυγε τὰς χεῖρας ἢ ἐξουσίαν τοῦ νὰ περιστέλλωσι τὰ ἀδικήματα τὰ διαπραττόμενα ὑπὸ τε τοῦ ἐνόπλου καὶ τοῦ ἀόπλου πλήθους τῶν φανατικῶν, ἔστω καὶ ἐν τινι μόνον μέτρῳ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος, ὅστις ὡς χαλίφης καὶ Πατισᾶχ ἐν τελείᾳ συναίσθησει τοῦ θεοῦ αὐτοῦ δικαίου ἐθεόρει καθήκον αὐτοῦ νὰ παραστή ἑκδικητὴς τῶν φονευθέντων Μωαμεθανῶν, νὰ τιμωρήσῃ δὲ τοὺς ἀντάρτας, ἤγγειτο ἐν τῇ ὁδῷ τῶν βιαιοτάτων πράξεων, εἰς ἃς ἀπήντων αὐτῆς οἱ ἐπαναστάται μετ' ἴσης ὁμότητος.

Τὰ ἔργα, εἰς ἃ ἡ Πύλη κατὰ μῆνα Μάρτιον ἤδη προέβη, ἔφερον ἤδη πολλαχῶς χαρακτῆρα κινδυνώδη. Ἡδη πολλὰ ὀνομασταὶ οἰκογένεια ἑλληνικαὶ προκισθανόμενα καλῶς τὸ ἐπικείμενον αἱματηρὸν μέλλον εἶχον καταλίπει τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους φεύγουσαι εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Τῇ δὲ 22)β) Ἀπριλίου ἤρξαντο συχνὰ σφαγὰ! Ἑλλήνων συνωμοτῶν τῆς Ἑταιρείας. Αἱ δὲ εἰδήσεις αἱ περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ φοβερῶν γεγονότων ἔδοσαν εἰς τα πρᾶγματα νέον χαρακτῆρα. Αἱ φυλακίσεις (ἐν αἷς καὶ ἡ τῶν ἐπισκόπων Δέρκων καὶ Νικομηδείας καὶ τῶν μητροπολιτῶν¹

1. Περιέργος ἢ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γενομένη διάκρισις ἐνταῦθα τῶν ἐπισκόπων Δέρκων καὶ Νικομηδείας ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν Ἀδριανουπόλεως, Θεσσαλονίκης καὶ Τυρνόβου, ἐνῶ μητροπολίται εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, ἠγούμενοι μάλιστα κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἄλλων ἐνταῦθα μνημονευόμενοι μητροπολιτῶν. Σ. Μ.

Ἀδριανουπόλεως, Θεσσαλονίκης καὶ Τυρνόδου) καὶ αἱ κατ' οἶκον ἔρευμαι ἐπολλαπλασιαζόντο καθ' ἑκάστην. Καὶ νῦν ἤρξαντο καὶ σφαγαὶ πολυπληθῶν ὑψηλᾶς θέσεως ἑκτεχόντων Φαναριωτῶν. Ἡ πρώτη σφαγὴ ἦτο ἡ τῶν εὐνοουμένων τοῦ Ρώσου πρέσβευς, τοῦ μεγάλου διερμηνέως Μουρούζη ἀποκεφαλισθέντος τῇ 4)16 Ἀπριλίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σουλτάνου ἐν ἐπισήμῃ στολῇ καὶ ὑπὸ τὴν μεγάλην πύλην τῶν ἀνακτόρων, κατὰ τὰ λεγόμενα ἔνεκα τῶν πρὸς τὸν βέην τῆς Μάνης σχέσεων αὐτοῦ¹. Καὶ ἐνῶ πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες ὑπέκυπτον ἀλλεπάλληλοι εἰς τὴν αὐτὴν τύχην, οἱ Τούρκοι ἱεροσπουδασταί, οἱ σοφτάδες, ἤρξαντο νὰ βεδηλώσι τὰς ἑλληνικὰς ἐκκλησίας, τουρκικὰ δὲ στρατεύματα πεμπόμενα εἰς Βάρναν ἐν τῇ διὰ τῶν προαστειῶν παρὰ τὸν Βόσπορον πορείᾳ αὐτῶν διέπρᾳττον παντοίας ὠμότητος καὶ βιαιότητος, ὁ δὲ ὄχλος καθίστατο καθ' ἑκάστην ὠμότερος καὶ ἀπειλητικώτερος. Καὶ αὐτοῦ τοῦ μέγα παρὰ τῇ Πύλῃ δυναμένου Ἀγγλοῦ πρέσβευς ἡ γυνὴ ἐρραπίσθη δημοσίᾳ παρ' ὀθωμανίδος μεγαίρας, ἠπειλήθησαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κατοικίαι τῶν Φράγκων καὶ τῶν ξένων πρέσβευς.

Ἡ τότε ἤδη εὐνόητος καθισταμένη πρὸς ἀπόσβειν τροπὴ τοῦ ἐν Ἡγεμονίαις ἑλληνικοῦ κινήματος δὲν ἐμετρίασε τὰ πάθη. Εἰς τὰ διαδήματα, εἰς ἃ προσέβη ὁ βαρῶνος Στρογονοφ, ἀφοῦ ἤγγειλεν εἰς τὴν Πύλην ἐπισήμως τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ ἀποκήρυξιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἵνα κωλύσῃ ἔτι νῦν τὴν βιαιάν ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων καθυπόταξιν τῶν Ἡγεμονιῶν καὶ ἐπιτύχῃ τὴν ταχεῖαν εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον ἀποστολὴν νέων ὀσποδάρων (ἀντὶ τούρκων στρατιωτικῶν διοικητῶν), ἀπήντησεν ὁ Μαχμούτ διὰ φοβερᾶς τινας πράξεως.

Ἡ τὴν ἐσπέραν τοῦ Μεγάλου Σαδδάτου μικρὸν μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν ἄπην τὸ Φανάριον κατελήφθη ὑπὸ σπειρῶν γιανιτσα-

1. Ὁ Μουρούζης ἐνῶ εἰσήρχετο κατὰ τὸ σῆμα εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, λαβὼν παρ' ἀγνωστοῦ ἐνώπιον πολλῶν γράμμα τοῦ Ὑψηλάντου ἀγγέλλον αὐτῷ τὰ κατὰ τὰς Ἡγεμονίας συμβάντα, ἐνόμισεν ὅτι ἔδει νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτῷ τῷ Ρεῖζ ἐφάντη καὶ χαρακτηρισίᾳ αὐτοῦ ὡς ἐπιβουλήν ῥαδιούργου κατ' αὐτοῦ τεκταινομένην. Καὶ τότε μὲν ἀφέθη ἀνεγόλητος. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας ἀπεκεφαλίσθη. Σ. Μ.

ρικῶν. Ἀφοῦ δὲ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Δ' (Ε') ἐτέλεσε μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Πάσχα, τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοῦ Πάσχα (10)22 Ἀπριλίου) λίαν πρῶτὴ προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ νέου μεγάλου διερμηνέως τῆς Πύλης Ἀριστάρχου εἰς συνεδρίαν τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ὄραν συγκληθείσης (Ἱερᾶς) Συνόδου. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς τοῦ Φαναρίου καὶ τῶν προαστείων ἐφυλακίσθησαν, ἐν δὲ τῇ Συνόδῳ ἀνεγνώσθη φηριμάνιον τοῦ Πατριάρχ. δι' οὗ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἔνεκα τῶν πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν σχέσεων αὐτοῦ ἐκηρύσσεται ραδιοῦργος² καὶ προδότης τοῦ Σουλτάνου καὶ διετάσσεται ἡ καύσις αὐτοῦ. Ὁ Γρηγόριος εἶχε συντελέσει ἰδίως εἰς τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγὴν τῆς οἰκογενείας Μουρούζη³ καὶ υἱοῦ τινος τοῦ Πετρόμπεη, φαίνεται δὲ ἔτι καὶ δι' ἐπιστολῶν εἶχεν ἐκθέσει ἑαυτὸν ἀπέναντι τῆς Πύλης. Ἐνθὺ δὲ ἡ Σύνοδος ἠναγκάζετο νὰ ἐκλέξῃ νέον Πατριάρχην καὶ ὡς τοιοῦτον ἐξελέξατο ἐπὶ τέλους τὸν μητροπολίτην Πισιδίας Εὐγένιον, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἤχθη πάλιν εἰς Φανάριον, ἐκακώθη ἐνταῦθα διὰ λακτισμάτων⁴, τέλος δὲ, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀγγελία τῆς νέας ἐκλο-

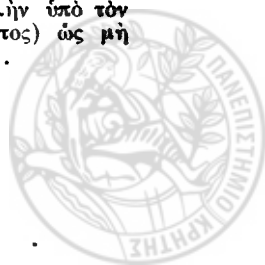
1. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ἀκριβές. Σ. Μ.

2. Οὕτως ἐρμηνεύομεν τὸ ἐν τῷ κειμένῳ *doppelzünftig* (= ἀμφί-
γλωττος, διπρόσωπος). Ἐν τῷ Φηριμανίῳ ἐκηρύσσεται ὁ Γρηγόριος «ἀχά-
ριστος καὶ ἀπιστος πρὸς τὴν Πύλην καὶ ραδιοῦργος». Σ. Μ.

3. Ἡ δομνίτσα Εὐφροσύνη Μουρούζη ἐφυλάσσετο ἐν Φαναρίῳ ὑπὸ
δύο ἐφημερίων τοῦ Πατριαρχείου. Ὦν τὴν προσοχὴν διαλαθοῦσα ἐφυγε
τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως· οἱ δύο ἐφημέριοι ἀπε-
κεφαλίσθησαν τὸ Μέγα Σάββατον. Ὁ Πατριάρχης οὐδαμῶς ἐνεῖχτο εἰς
τὴν φυγὴν τῆς δομνίτσης. Ἀνακριβῆ δ' εἶναι καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τῆς
συμπράξεως τοῦ Πατριαρχου εἰς τὴν φυγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πετρόμπεη.
Σ. Μ.

4. Ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε νὰ εἴπῃ πρότερον ὅτι ὁ Πατριάρχης μετὰ
τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ φηριμανίου τῆς καύσεως αὐτοῦ ἀπῆχθη εἰς τὸ δεσμω-
τήριον τοῦ Μπισταντζήπασι καὶ ἐκεῖ ἐκακώθη πολυειδῶς, καὶ εἰτα
ἐπανήχθη ἐν πομπῇ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὡς κατάδικος. Σ. Μ.

5. Ὅτε ὁ Πατριάρχης διὰ λέμβου ἐπαναχθεὶς εἰς τὸ Φανάριον ἀπέβη
εἰς τὴν παραλίαν ἐνόμισεν ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ ἐμελλε ν' ἀποκε-
φαλισθῆ, καὶ διὰ τοῦτο ἐγονυπέτησε καὶ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὸν
δήμιον, ἀλλ' οὗτος τὸν ἐξήγειρε (κατὰ τινος διὰ λακτισματος) ὡς μὴ
ὄντος ἐκεῖ τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς αὐτοῦ. Σ. Μ.

γῆς¹, ἐκρεμάσθη ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς κυρίας Πύλης τοῦ πατρι-
 αρχικοῦ ναοῦ² φορῶν πᾶσιν τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ στολὴν³.
 Τὸν αἰτιμον τοῦτον τρόπον τοῦ θανάτου ὑπέμεινε μετὰ θάρρους
 ἥρωικοῦ καὶ σεμνοπρεπεστάτης αὐταπαρνήσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν
 τρόπον εὐθὺς μετὰ τὸν πατριάρχην ἐθανατώθησαν τρεῖς ἄλλοι πε-
 φυλαχισμένοι μητροπολίται καὶ τρεῖς ἱερεῖς⁴. Ὁ δὲ τὴν ἐκτέλε-
 σιν τοῦ αἵματηροῦ ἔργου ἐπιτετραμμένος ἀξιωματικὸς τῶν γιανι-
 τσάρων ἐνέδραλεν εἰς τὸ στήθος τοῦ Γρηγορίου τὴν ἐπιγραφὴν τῆς
 καταδίκης, ἐν ἣ ἐλέγετο ὅτι ὁ Γρηγόριος «καθ' ὄλα τὰ φαινόμε-
 να ἦτο μυστικὸς συμμέτοχος τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς
 Πύλης συνωμοσίας, ἣν δὲν κατήγγειλεν εἰς τὴν Πύλην, καὶ ὅτι
 κατήγετο ἐκ Πελοποννήσου, ἐνθα ἐξεργάγη ἢ ἐπανάστασις». Ἐ-
 εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου ὁ μέγας βεζύρης Ἀλῆ
 Βουρδουρλῆ πρὸς αὐτὸν ἐπέστειλεν εἰς τὸν τόπον, ἐνθα ἐκρέματο ὁ νεκρὸς
 τοῦ Πατριάρχου, διέταξε νὰ δοθῶσιν αὐτῷ κάθισμα καὶ κηροσού-
 ριγξ καὶ ἐθεώρει σιωπῶν τὸ πτώμα, ἔχων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ
 αὐτοῦ ἓνα μόνον ὑπασπιστὴν (τσαούς). Εἰς ὄθωμνίδας μεγάρας
 ἐπετράπη νὰ ὑδρίζωσι τὸν τεθνεῶτα πατριάρχην. Ἀφοῦ δὲ τὸ
 πτώμα οὕτως ἔμεινε κρεμᾶμενον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, τὴν τετάρ-
 την ἐδόθη εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐν ἀγρίοις χλευασμοῖς
 ἔστυραν μέχρι θανάτου τὸ πτώμα ἔχον ἐστραμμένον τὸ πρό-
 σωπον πρὸς τὴν γῆν. Ἐνταῦθα εὗρεν αὐτὸ πλοῖον ἑλληνικὸν (Ἰό-
 νιον) μέλλον νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Ὀδησσὸν ὁ πλοίαρχος παρὲ-

1. Καθ' ἣν στιγμήν ἀπηγγονίζετο ὁ Πατριάρχης, ἤδη ὁ νέος Πα-
 τριάρχης εἶχεν ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς Πύλης εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἀναγνω-
 ρισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς νόμιμος Πατριάρχης. Σ. Μ.

2. Τῆς αὐλῆς τοῦ Πατριαρχείου, οὐχὶ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ. Σ. Μ.

3. Τὴν συνήθη δηλονότι ἐξωτερικὴν ἐπίσημον στολὴν μετὰ ἐπανοκα-
 λιμμαχιῶν, οὐχὶ τὴν στολὴν τῆς θείας λειτουργίας, οὐδὲ τοῦ μαυδοῦ. Σ. Μ.

4. Ταυτοχρόνως ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς μητροπολίται εἰς διά-
 φορα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ ὑπεργηγῶς Νικομηδείας ἐξέπνευσε πρὶν ἀφί-
 κηται εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτέλεσεως τῆς ποινῆς, ἀλλὰ καὶ οὕτω ἐκρεμά-
 σθη τὸ πτώμα αὐτοῦ. Σ. Μ.

λαβε τὸν νεκρόν¹, ὅστις ἐκηδεύθη ἐν Ὀδησσῷ πνηγυρικῶς διαταγῇ τοῦ Ρώσου αὐτοκράτορος².

Τοῦ φρικώδους τούτου ἐπεισοδίου πάνυ ἀδρῶς ἀπέτισε τὴν τιμὴν ὁ Σουλτάνος. Ἡ ἐκδίκησις, ἣν ὁ Ἰσλάμ ἐξήτει νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὸ αἷμα τοῦ ὑπὸ τούτου χυθέντος αἵματος τῶν Μωαμεθανῶν διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον ἐξεγείροντα εἰς ὑψίστον καὶ ἔσχατον βαθμὸν τὴν ἠθικὴν ἀγανάκτησιν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· ἐνετυπούτο δὲ οὕτως εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμον ἀνεξάλειπτος ὁ χαρακτήρ πολέμου θρησκευτικοῦ, ἀδυνατοῦ καθισταμένης πλέον πάσης διαλλαγῆς. Πλὴν τούτου δὲ τὸ ἐναντίον τῆς καθηγιασμένης κεφαλῆς τοῦ Πιτριάρχου τελεσθὲν τοῦτο ἀνοσιούργημα ἐξήγειρε σφόδρα τὸ αἶσθημα τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ δημοσίαι δὲ γνώμη τῆς Δύσεως μετὰ μεζονος ἀπὸ τοῦδε ρώμης ἀντελάβετο τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον κράτους, ἐνθα τοιαύτη βραδρότης ἠδύνατο νὰ τελεσθῇ ὑπὸ τῆς ἐπισήμου ἐξουσίας.

Ἐνῶ δὲ ἔκτοτε ἐκπτόμβαι ἀληθεῖς Ἰουδαίων καὶ Μουσουλμάνων κατεβίβρωσκεν ὁ πόλεμος, ὡς ἐξιλαστήρια θύματα τοῦ Γρηγορίου Ε', αὐτῇ ἢ λογικῇ τῶν πραγμάτων ἔφερεν ἐν Πέραν τὴν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Διδανίου ρῆξιν. Οἱ Εὐρωπαῖοι πρέσβεις, πρὸ πάντων δὲ ὁ Ρώσος, μεγάλην, ὡς εἰκόσ, ἠσθάνθησαν ἀγανάκτησιν αἶμα καὶ φρίκην ἐπὶ τοῖς φρικαλέοις ἐκείνοις γεγονόσι. Διὰ τοῦτο ὁ βαρῶνος Στρογονόφ ἐξήτει νὰ ἐπενέγκῃ κοινόν τι μεταξὺ τῶν πρέσβεων Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας διάδημα, ἦτοι κοινήν τινα πρὸς τὸ Διδάνιον δικηρύξιν ὅτι ἤθελον ζητήσῃ παρὰ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν τὴν εἰς τὸν Βόσπορον ἀποστολὴν πολεμικῶν

1. Τὰ καθέκαστα ἔχουν ἐν συνόψει ὡς ἑξῆς: Οἱ Ἑβραῖοι ἔρριψαν τὸ πτώμα εἰς τὴν θάλασσαν κρατούμενον ἔτι ὑπὸ σχοινίου, ὑπερ ἑδοσαν εἰς τὸν ἐν τῷ πλοιαρίῳ ἀναμένοντα ἀγχονιστήν, ὅστις ἔσχε τὸ πτώμα εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης καὶ ἐβύθισεν αὐτὸ ἀφοῦ ἀνήρτησεν ἀπ' αὐτοῦ πέτραν καὶ ἐλόγησεν αὐτὸ δις καὶ τρίς πρὸς ἀπορρόφησιν ὕδατος ἵνα καταποντισθῇ, εὐκόλως. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἀνέδυ τὸ πτώμα κατὰ τὴν γῆκα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ὤφθη ὑπὸ τῶν ναυτῶν τοῦ αἰρημένου πλοίου καὶ ἀνελήφθη εἰς τὸ πλοῖον. Σ. Μ.

2. Πρβλ. Finlay σελ. 225—232. Prokerch-Osten τόμ. 1, σελ. 40; 43—46. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 211—214.

πλοίων χάριν τῆς προστασίας τῶν πρεσβειῶν. Ἄλλ' ὁ λόρδος Στραγγφόρδος, ὅστις ἀνεκοίνωσε τὰ τοιαῦτα διαβούλια τῶν πρέσβων εἰς τὴν Πύλην, λαβὼν παρὰ ταύτης ἀπάντησιν διαβεβαιουσαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος ἀπειλῶν τοὺς Φράγκους, ἐκώλυσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κοινοῦ διαδήματος τῶν πρέσβων. Ἐντεῦθεν ἐπαίσθητῆ ἐπῆλθε διάστασις μεταξὺ τοῦ Ρώσου πρέσβως καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ διαγγέλου ἕξ ἑνός, καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβως ἕξ ἑτέρου καὶ ἐνῶ ἡ τοῦ Στραγγφόρδου πολιτικὴ παρὰ τῷ Διδανίφ ἡγόναμις καὶ ροπή γυρῶνετο καθ' ἑκάστην, ἡ Πύλη ἐλάμβανε θάρρος νὰ προσενεχθῆ λίαν τραχέως πρὸς τὸν Στρογονώφ, ὅτε οὗτος μετεπέμψατο (19)1 Μαΐου) πολεμικὸν πλοῖον πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτοῦ. Τὰ ρωσικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἤρευνῶντο νῦν ἀσστηρότατα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἵνα κωλύηται ἡ φυγὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐφυλακίσθη δὲ καὶ ὁ Ἕλληνας (ἀλλὰ Τούρκος ὑπήκοος) τραπεζίτης τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας Δανίης, ἀπεκρούσθησαν δὲ αὐθαδῶς καὶ χλευαστικῶς πάντα αἱ ὑπὲρ τούτου ἀντενέργειαι τοῦ Ρώσου πρέσβως. Πάντα τὰ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μετὰ φορτίου σίτου προερχόμενα πλοῖα κατηναγκάζοντο νὰ ἐξάγωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ φορτία αὐτῶν, ἵνα μὴ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσικῆς σημαίας λιμοκτονῶσι τὴν πρωτεύουσάν. Περὶ πλέον, ἐνῶ ὁ μέγας βεζίρης Ἀλῆ Βουρδουρλῆς περιέστελλεν ἔτι μέχρι τινὸς τὰς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ραγιαδῶν βιαϊό-

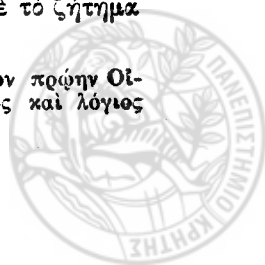
1. Οὗτω μεταφράζομεν τὸ internuntius: ἡ λατινικὴ αὕτη λέξις σημαίνει πρεσβευτὴν παπικὸν κατωτέρας τάξεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς internuntius. Ἐκαλοῦντο δὲ ἐν ἀρχῇ internuntii οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Αὐστρίας, ὡς μὴ ὑπαρχούσης διαφορῆς εἰρήνης μεταξὺ τοῦ κράτους τούτου καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀναπωχῆς. Ἄλλ' ἀπολούθως τὸ internuntius ἔμεινε διακριτικὸν ὄνομα προκειμένου καὶ τῶν τακτικῶν καὶ πρώτης τάξεως ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβων τῆς Αὐστρίας. Σ. Μ.

2. Καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς εἰ καὶ ἐν ἀρχῇ δὲν ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τοῦ Στρογονώφ, αὐτὸς ἐκάλεσεν εἰς γέφυμα τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ ἐν τῇ Αὐστριακῇ πρεσβείᾳ, ἵνα ἔπειτα διαικεφθῶσιν ἰσοῦ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἄλλ' ὅτε ὁ Στραγγφόρδος ἐματαίωσε διὰ τῆς ἄνω ρηθείσης διακηρύξεως αὐτοῦ τὴν διάσκεψιν τῶν πρέσβων, ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς συνετάχθη, οὐχὶ μετὰ τοῦ Στρογονώφ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Στραγγφόρδου, παρέδουε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Πρώσσον πρεσβευτὴν, καὶ ἀπεμόνωσεν οὕτω τὸν Στρογονώφ. Βραδύτερον ὁ Διάγγελος συνφάταις παρὰ τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ πεμφθείσας ὁδηγίαις ὑπεστήριξε τὸν Στρογονώφ ἀπέναντι τῆς Πύλης. Σ. Μ.

τητας τοῦ τουρκικοῦ πλῆθους, ἀφ' οὗ χρόνου (18)20 Ἀπριλίου) ἀνήλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζίρου ὁ φανατικὸς ἀρχαιοφρων Τούρκος Χαδῆς-Σαλιχ-πασσᾶς, ὅστις διέταξεν αὐστηρῶς τοὺς Τούρκους τῆς πρωτευούσης νὰ ὦσι πάντοτε ἔνοπλοι, ἐπανελήφθησαν, καὶ οὐχὶ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ, αἱ δειναὶ φρικαλεότητες, αἱ καταστροφαὶ καὶ αἱ ἱεροσυλαὶ ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν, οἱ φόνοι καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ διαρπαγαὶ. Ἡ μέθη τοῦ κατχτρέφειν ἐπεξετάθη καὶ ἐν τῷ λοιπῷ κράτει. Αἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως διδόμεναι αἱματηραὶ διαταγαὶ ἐπήνεγκον πολυαριθμούς φόνους ἐπισήμων Ἑλλήνων ἐν Ἀδριανουπόλει ὑπερβαίνοντας τὰ ὅρια τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχῶν σκοουμένων. Μόνον ἐν ὀλίγαις χώραις, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, κατώρθουν οἱ διοικηταὶ νὰ περιστέλλωσι τὴν τυφλὴν μηχανὴν τοῦ πλῆθους. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοσοῦτον αἱ ἴναι τῆς ἀρχῆς διέφυγον τὰς χεῖρας τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κράτους, ὥστε ἀνθίσταντο βιαίως καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πρὸς δικτήρησιν τάξεώς τινος διδομένας διαταγὰς. Ἀπόπειρά τις γενομένη ὑπὸ τῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας πρὸς ἐμπρησμόν τρικρότου τινὸς πλοίου, ἐνευθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναυστάθμου, ἔνθα μετὰ μεγίστης τότε δραστηριότητος ἐγένοντο αἱ ἐργασίαι, ἐπήνεγκεν, ὡς εἰκὸς, ἀθρόους φόνους τῶν ἐν τῇ ναυστάθμῳ ἐργαζομένων Ὑδραίων, Σπεισιωτῶν καὶ ἄλλων νησιωτῶν Ἑλλήνων. Πλὴν τούτων καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηρετοῦντες Πελοποννήσιοι κατεδιώχθησαν ἀθρόοι, καὶ ἐν μέρει ἐπνίγησαν, ἐξανδραποδισθεισῶν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἐν δὲ ταῖς ἔτι εἰς τὴν Πύλῃν πισταῖς μενούσαις νήσοις ἐστρατολογήθησαν βιαίως πλῆθη νέων ναυτῶν.

Ὅτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ ἔρις ἡ μεταξὺ τοῦ Στρογονόφ καὶ τῆς Πύλης ηὔξανετο ζωηρῶς καθ' ὄλον τὸν Μάιον μῆνα. Ἐνθεν μὲν ἐμκίνετο ἡ Πύλη, διότι πολυπληθεῖς Ἕλληνες, διαφυγόντες εὐτυχῶς εἰς τὴν Ὀδησσόν, μεγίστης ἐτύγχανον συμπαθείας παρὰ τῶν Ρώσων ὡς μάρτυρες. Ἐξ ἄλλου δὲ τὸ ζήτημα

1. Ἐν Ἀδριανουπόλει ἐφρονεῦθη καὶ ὁ ἐκεῖ ἐφρησυχάζων πρῶτος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὁ γηραιὸς καὶ γεραρὸς φιλόμουσος καὶ λόγιος Κύριλλος Ζ'. Σ. Μ.

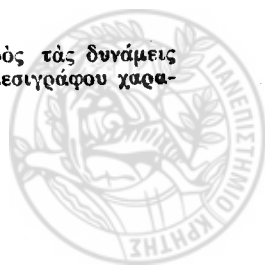

τῶν Ἡγεμονιῶν καθίστατο διαρκῆς πέτρα σκηνοδάλου. Ἡ Πύλη ἤθελε κατ' ἀρχὴν ἔνα ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία μένη ἐν ταῖς χερσὶ τῶν τῆν διοίκησιν τοῦ πολέμου ἐπιτετραμμένων πασσάδων καὶ μὴ διορίζωνται νέοι ὀσποδάροι πρὶν ἢ ἐκτελεσθῆ ἢ (θεωρητικῶς μὲν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συνθηκῶν στηριζομένη, ἀλλὰ πραγματικῶς) μὴ δυναμένη νὰ ἐκτελεσθῆ ἀξίως αὐτῆς περὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἐκδόσεως τῶν εἰς τὴν Ρωσίαν φευγόντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐντεῦθεν τοσοῦτον παρωξύνθησαν αἱ μεταξὺ τοῦ ὀξυπαθοῦς Στρογονόφ καὶ τῶν Τούρκων ὑπουργῶν σχέσεις, ὅστε ἡ Πύλη τὴν ἀνάκλησιν τοῦ πρέσβεως τούτου ἐθεώρει ὡς μόνην εἰρηρικὴν διέξοδον. Ὁ δὲ Στρογονόφ πάλιν διέκοψεν ἐπισήμως ἀπὸ τῆς 24)5 Ἰουνίου τὰς πρὸς τὸ Διδάκιον σχέσεις αὐτοῦ, διότι ἡ Πύλη φανερώς ἠπειλεῖ νὰ ἐκδιώξῃ βιαίως ἐκ τοῦ Βοσπόρου τὸ τῆ 25)7 Μαΐου ὡς «ταχυδρομικὸν πλοῖον» πεμφθὲν πρὸς αὐτὸν πολεμικὸν πλοῖον. Ὁ Στρογονόφ ἀνέμενεν εἴτα τὴν περὶ τῆς περαιτέρω διαγωγῆς αὐτοῦ ἀπόφασιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ κυβερνήσεως. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος πάλιν, ὅστις τῆ 30)12 Μαΐου εἶχε ἀναχωρήσει ἀπὸ Λαϊδάχης, δὲν διετέλει πλέον ἐν Πετροπόλει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μετερνίχου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ποικιλωτάτων στοιχείων, ἅτινα τὸ μὲν ἕνεκα λόγων πολιτικῶν ρωσικῶν ἢ ἕνεκα λόγων θρησκευτικῶν ἐφρόνου ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Πύλην, τὸ δὲ εἰργάζοντο ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἰδίως ὁ κόμης Καποδίστριας, ὅστις, ἀφοῦ πρότερον εἶχε κατακρίνει σφοδρότατα τὴν ἐπανάστασιν, νῦν μετὰ τὴν σκληρὰν θυσίαν τοῦ φίλου αὐτοῦ Ὑψηλάντου ἐζήτηε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο ἐτι δυνατόν νὰ γείνη ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν Σταμποῦλ δεινότερα ἀπειλουμένων Ἑλλήνων.

Πρὶν ἢ ἐτι ἔλθωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος αἱ τελευταῖαι ἔντονοι ἐκθέσεις (ἀπὸ 28)9 Ἰουνίου) τοῦ Στρογονόφ, τὸ ἀνακτοβαύλιον τῆς Πετροπόλεως ἐνεργοῦν ἐντελῶς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πρέσβεως, λαμβάνον ἀφορμὴν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων, εἶχε διαπέμψει τὴν περίφημον διακοίνωσιν τῆς 10)22 Ἰουνίου, ἣτις ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ κλάμου τοῦ κόμητος Καποδίστρια, ἔνθεν μὲν ἔφερον ἐνώπιον τῶν ἄλλων ἀνακτοδοσιῶν χαρακτηρᾶ

προκηρύξεως, ζητούσα νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν λοιπῶν κυβερνήσεων, πρὸ πάντων δὲ τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ περαιτέρω αὐτῆς πολιτικῇ ἐνεργείᾳ, ἔθεν δὲ ἀπέναντι τῆς Πύλης (εἰς ἣν ἡ διακοινώσις ἐδόθη τῇ 6)18 Ἰουλίου) προσελάμβανε χαρακτῆρα τελεσιγράφου¹. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος ἔγνω ὁ Ἴόνιος κόμης νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν παρεμπροσθῆσαν ρωσοτουρκικὴν διένεξιν χαρακτῆρα γενικοῦ τινος χριστιανικοῦ, φιλανθρωπικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ διαφέροντος. Ἐκ τῆς θέσεως, ἣν ἔλαβεν ἡ Πύλη ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν νῦν ἡ Πύλη προσεφέρετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τῶν φρικτῶν ἐμπορευσῶν πράξεων αὐτῆς, ἐξήγγεν ἡ διακοινώσις τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐνταῦθα ἔθεν μὲν προὔκειτο περὶ ζητήματος καὶ συμφέροντος Εὐρωπαϊκοῦ, τῆς ἐξ ἀνάγκης εἰσιδαλλομένης δηλονότι προστασίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς ἣν ἡ Ρωσία ἐπεθύμει νὰ μετέχῃ καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Πύλη ἐνήργει μετὰ τοῦ φανεροῦ σκοποῦ νὰ ἐξολοθρεύσῃ οὐχὶ ἀπλῶς τοὺς ἀντάρτας, ἀλλὰ τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ κατὰ τῶν τοιούτων συγερῶν βουλευμάτων τῆς Πύλης ἡ Ρωσία ἐθεώρει ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἡ διακοινώσις παρίστα τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀπαιτήσαι πρὸς τῆς Πύλης τὴν μεταβολὴν τοῦ μέχρι νῦν συστήματος τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἀλλ' ἐφρόνει ὅτι ἡ Πύλη δὲν εἶχε τὴν θέλησιν ἢ τὴν δύναμιν ἵνα πράξῃ τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγγε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κατσοτρεπτικὸν σύστημα τῆς Πύλης καθίστα ἀδύνατον νὰ συνυπάρχῃ μετὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν! Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Στρογονόφ τηρητέαν διαγωγὴν καθωρίζετο τοῦτο: Ἐὰν τὰ μέχρι νῦν ὑπὸ τῆς Πύλης ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραχθέντα ἦσαν ἀποτελέσματα συστήματος φανατικῶν, ἔπρεπεν ἡ Πύλη ν' ἀποκηρύξῃ τὸ τοιοῦτον σύστημα. Ἀρνούμενη δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο ἡ Πύλη, ἔθετεν ἐαυτὴν εἰς φανεράν ἐχθραν πρὸς

1. Ὁ συγγραφεὺς συγγέει τὴν ἀπὸ 10)22 Ἰουνίου πρὸς τὰς δυνάμεις διακήρυξιν τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν ἀπὸ 16)28 Ἰουνίου τελεσιγράφου χαρακτῆρα ἔχουσαν πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσιν. Σ. Μ.

τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὀφείλει νὰ πρεσβευτῆς νὰ κατὰλίπῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν!

1. Ὁ συγγραφεὺς ἐξακολουθῶν νὰ συγγέῃ τὴν ἀπὸ 10)22 Ἰουνίου πρὸς τὰς δυνάμεις ἐγκύκλιον πρὸς τὴν πρὸς τὸν Στρογοπόφ διακοινώσιν τῆς 16)28 Ἰουνίου συγγέει καὶ τὰ κατὰ τὰ συμπεράσματα αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῶν διακοινώσεων τούτων. Ἡ διατυπωμένη ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀξίωσις ἐν τῇ πρὸς τὰς δυνάμεις διακοινώσει ἢ κατὰλίπουσα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο νὰ συνυπάρχῃ μετὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης προσεχάλει ἀπλῶς καὶ συντομος τὰς συμμάχους δυνάμεις νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς δύο ταύτας εἰς αὐτὰς προβάλλουνας ερωτήσεις: 1) Ὅποιαν θέσιν μέλλουσι νὰ λάβωσιν αἱ δυνάμεις αὗται καθ' ἣν περιπτῶσιν μέλλει νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσίας ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Τουρκίας; 2) Ὅποιον ἔσται τὸ σύστημα, ὅπερ θὰ προτείνωσιν αἱ δυνάμεις πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, εἰν κατ' ἀκολουθίαν τοῦ μέλλοντος πολέμου ἤθελεν ἀντιρατῆ τὸ κράτος τοῦτο; Ἐν δὲ τῇ διακοινώσει ἢ τελεσιγράφῳ τῆς 16)28 Ἰουνίου τὸ ἔσθημα τῆς συνυπάρξεως ἐτίθετο ἐμμέσως καὶ πλανίως. Ἡ Ἰαση Πύλη, ἐλέγετο ἐν αὐτῇ, θὰ νοση εὐκόλως τὰ ἐπακόλουθα τοῦ τοιοῦτον αὐθις συστήματος. Θὰ ἴδῃ ἑαυτὴν, μετ' ὅλας τὰς εὐμενεῖς πρὸς αὐτὴν διαθέσεις τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, τιθεμένην ἐν καταστάσει ἐχθροῦτος πρὸς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἡ ἀλήθεια αὕτη (ἐλέγετο ἐν τῇ διακοινώσει) ἢ ἐξαγγελιομένη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν εἶναι τοσοῦτον ἀναμφήριτος, ὥστε ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν προκλιτοχῶν τοῦ νῦν βασιλεύοντος τῶν Τούρκων ἡγεμονος . . . "Αἱα κερήμενοι χωρὸς ἐν Εὐρώπῃ οἱ Σουλτάνοι οὗτοι εἰδείξαν διὰ τῶν πρώτων πρὸς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις συμβάσεως ὅτι ἐνοοῦν ὅτι, ἵνα ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις δύνηται νὰ συνυπάρχῃ μετ' αὐτῶν, ἢ συνυπάρξῃ αὐτῇ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι σὺνθημα πολέμων καὶ ὕβρεων ἐναντίον τῆς θρησκείας οὗτε νὰ προσηνῆ τὴν καταστροφὴν ὀλοκλήρου λαοῦ ἠρωμένου πρὸς ἐκείνους διὰ πάντων τῶν δεσμῶν, οὗς καθιέρωσεν ἡ θρησκεία, τὰ πῦθ καὶ αἱ ἀναμνήσεις. Σήμερον ὑπάρχει τι πλεον: ἵνα ἡ συνυπάρξις διατελῇ ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε αὐτῇ νὰ ἐπιδοσκῇ τὴν ἐμπέδωσιν σχεδὸν εἰρηλικῶν καὶ φιλικῶν, οἷαι ὑφίστανται μετὰ πᾶσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κηρυνοτήσεων. Ἀκολουθῶς ἡ ρωσικὴ διακοινώσει ἐλέγεν ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐξετέθη εἰς ὕβρεις, ὅτι ἡ Πύλη ἠνάγκασε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν ἂν δύναται νὰ μενῇ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως λαοῦ χριστιανικοῦ. Εἶτα δὲ ἡ διακοινώσει, ποιουμένη λόγον περὶ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκ τῶν συνθηκῶν ἀποφροσενον δικαιόρεπον τῆς Ρωσίας εἰς τὸ νὰ προσπατεῖ τὴν οὐδόδοσιν θρησκείας, τὴν περαιτέρω διατήρησιν τῆς μετὰ Ρωσίας καὶ Τουρκίας εἰρημῆς ἐξήρητα ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς Πύλης ἐκτελέσεως τῶν ἐξῆς ὁρῶν: 1) Οἱ ἱεροὶ ναοὶ οἱ καταστραφέντες ἢ διαρπαγέντες νὰ τεθῶσιν εὐθὺς εἰς κατάστασιν ἐπιτρέπονσαν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπον. 2) Ἡ Πύλη διδοῦσα ἱκανοποίησιν εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἐπὶ τῷ φόρῳ τοῦ Πατριάρχου καὶ ταῖς βερηλώσεσι τῶν ναῶν ν' ἀποδοσῇ εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τὰ προνόμια αὐτῆς ἐπιδαφιλεύουσα τὴν αὐτὴν ἢ καὶ ἐν τῷ παρελθόντι προστάσιαν. 3) Ἐν τῇ καταστολῇ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ ποιῆται ἡ Πύλη διάκρισιν μετὰ ἄθῶν καὶ ἐνόχων παρέχουσα εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν εἰς τοὺς ἐν ὑποταγῇ μεϊναντας καὶ εἰς τοὺς ἐν ὄρισμένῳ χρόνῳ ὑποτασομένους. 4) Ν' ἀποκατασταθῇ ἐν Βλαζία καὶ Μολδαυία ἡ εἰρήνη καὶ τὸ πρῶν καθεστῶς νὰ ἐπνευχθῶσι δὲ μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Σ. Μ.

Ὅστω δὲ τὰ πάντα ἐν τῇ ρωσικῇ διακοινώσει ἀπέδλεπον εἰς τὸν σκοπὸν ἔνθεν μὲν νὰ προσδῶσιν εἰς πιθανόν τινα θεωρούμενον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον τῆς Ρωσίας τὸν ἀναγκαῖον ἠθικὸν κατὰ βάθος χαρακτῆρα, ἔνθεν δὲ νὰ ἐξασφαλίσωσι συγχρόνως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὴν εὐμενῆ διαγωγὴν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, εἰς ἣν ἰδίως ἐλέγετο σαφῶς ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστασιν νὰ ἐκκαρπωθῇ τὴν φρικαλέαν θέσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ διασπάσῃ τὴν τῶν συμμάχων ἔνωσιν.

Ἐξ ἄλλου ἡ Πύλη εἶχεν ἤδη μέχρι νῦν ἐξοικειωθῆ ἐντελῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ μετὰ τῆς Ρωσίας πολέμου. Ἐν τούτοις ἔτι πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεως τῆς ἀπειλητικῆς ρωσικῆς διακοινώσεως τὰ πράγματα εἶχον λάθει ἄλλοιαν φάσιν. Ἡ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἐπιτυχία τῶν τουρκικῶν δπλων, καὶ ἡ τῇ 31ῃ Ἰουνίου γενομένη «ἀπόκρουσις» προσβολῆς τινος τῶν Κυδωνιῶν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν τοὺς Τούρκους κυβερνήτας προθυμοτέρους νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς παραστάσεις τῶν διπλωματικῶν αὐτῶν φίλων.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου ὁ μέγας βεζίρης ἔγραψε προσωπικῶς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κόμητα Νεσελρῶδε μέλλουσαν νὰ διαδιδασθῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ τοῦ Μεττερνίχου. Ἄλλ' ἡ Πύλη πολὺ κκῶς ἐλογίζετο τὰ πράγματα μὴ ἀρκουμένη εἰς τὰς κατὰ τοῦ βρῶνου Στρογονόφ προσωπικὰς καὶ πολιτικὰς αἰτιάσεις, ἀλλὰ πρὸς δικαιολογίαν τοῦ φόνου τοῦ «προδότου» Γρηγορίου Ε' ἀναμνησκουσα ὅτι καὶ ὁ Πέτρος ὁ Μέγας εἶχε ποτε θανατώσει τὸν πατριάρχην τῆς Ρωσίας. Ἐξ ἄλλου ὁμως κατώρθωσεν ἡ Πύλη ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου ν' ἀποκαταστήσῃ μείζονα τάξιν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ παράσχῃ αὐθις μείζονα ἀσφάλειαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Φράγκους. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ εἰργάζετο τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Πετρούπολει δραστηριώτατα ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν ἐκρηξιν πολέμου μετὰ τῶν δύο δυνάμεων καὶ συνε-

1. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ μεγάλου βεζίρου λέγεται ἀπλῶς Πέτρος Α'.

δούλευεν ἰδίως εἰς τὸ Διδάνιον φρόνησιν καὶ μετριοπάθειαν ἀπέναντι τῆς Ρωσίας. "Οτε δὲ ἐπὶ τέλους ἔλαβεν ὁ Στρογονόφ τῆ 5)17 Ἰουλίου τὰ ἐκ Πετροπόλεως πεμφθέντα αὐτῷ ἔγγραφα, κατέστη ἀληθῶς τραχύτερος ἐν ταῖς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεσιν αὐτοῦ, διότι ἡ Πύλη εἶχεν ἐξορίσει εἰς τὴν παρὰ τὴν Προῦσσαν Ἰ Βόλιν (Μπόλιν) τὸν ὁσποδάρων τῆς Βλαχίας Κάρολον³ Καλλιμάχην καὶ τὴν τούτου εἰκογένειαν. "Οτε δὲ τῆ 14)26 Ἰουλίου οὐδεμίαν ἔλαβεν ἱκανοποιητικὴν εἰς τὸ τηλεσίγραφον αὐτοῦ ἀπάντησιν, ἐμήνυσεν εἰς τὴν Πύλην (15)27 Ἰουλίου ὅτι ἠδύνατο νὰ πέμψῃ τὴν ἀπάντησιν αὐτῆς ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ ἐπιβάς πλοίου ἀπέπλευσε τῆ 29)10 Αὐγούστου εἰς Ὁδησσὸν συνοδευόμενος ὑπὸ 122 Ἑλλήνων.

Οὕτως ἔλαβεν ἐπίσημον ἔκφρασιν ἡ μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Πύλης ρήξις. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτω δὲν ἐπῆλθε τότε κατ' ἀκολουθίαν τῆς ρήξεως ταύτης πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἐφ' ὃν ἠλπίζον οἱ τε Ἕλληνες καὶ οἱ πολυπληθεῖς ἐν Εὐρώπῃ φίλοι αὐτῶν. Ἡ νέα ἀναλόγως μετριοπαθῶς συντεταγμένη πρὸς τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως διακοίνωσις (18)30 Ἰουλίου) τοῦ Διδανίου³ καὶ ἡ ἔκδοσις φερμανίου ἐπιτάσσοντος εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους φειδῶ καὶ προστασίαν πάντων τῶν μὴ μετασχόντων τῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὸν νέον πατριάρχην δοθεῖσα διαταγὴ ἵνα διὰ ποιμαντικῆς ἐπιστολῆς (ἐκδοθείσης τῆ 7)19 Αὐγούστου) καλέσῃ εἰς ὑποταγὴν τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ ποίμνιον, καὶ ἄλλα τινὰ διαβήματα τῆς Πύλης ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα γενόμενα διηυκόλυναν τοῖς ἀνακτοβουλίαις τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Λονδίνου νὰ ἐργασθῶσι παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ κατ' ἴδιον ἐναντίον τῆς ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ φιλελλη-

1. Ἡ πόλις Βόλι (Μπόλι), ἡ ἀρχαία Πομπηιοῦπολις, κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Παφλαγονίᾳ, ἐν τῷ νῦν νομῷ τῆς Κασταμονῆς (Καστάμανι) καὶ ἀπέχει ἡμερῶν πολλῶν ἔδδον ἀπὸ Προῦσσης. Σ. Μ.

2. Λέγε Σκαρλάτον. Σ. Μ.

3. Ἡ διακοίνωσις, οὕσα ἀπάντησις εἰς τὸ τηλεσίγραφον τοῦ Στρογονόφ, εἶχε τύπον ἐπιστολῆς τοῦ Ρεῖς ἐφέντου πρὸς τὸν Στρογονόφ, ἐπιστολὴν δὲ ἐπισυνημμένην πρὸς νέαν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου βεζίρου πρὸς τὸν κόμητα Νεσσελρῶδε. Σ. Μ.

νικῆς πολεμικῆς μερίδος. Πρὸς δὲ ὁ πρίγκιψ Μεττερνίχος εἰργάζετο μετὰ μεζονος καθ' ἐκάστην ἐπιτυχίας ἵνα κλονήσῃ ἐν Περτρούπολει τὴν θέσιν τοῦ κόμητος Καποδίστριας, καὶ ἀφήρῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς τὰ κυριώτατα αὐτῆς ὄπλα συγκεφαλαίων τὰ τῆς Ρωσικῆς διακοινώσεως τῆς 6)18 Ἰουλίου, συναινέσει τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς τέσσαρας ἀπαιτήσεις¹: ἀνοικοδόμησιν τῶν καταστραφεισῶν ἐκκλησιῶν· προστασίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, οἷας αὐτὴ ἀπήλαυε πρὸ τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐπαναστάσεως, καὶ τὸ ἐν τῇ μέλλοντι ἀπαραβίαστον αὐτῶν διάκρισιν τῶν ἐνόχων ἀπὸ τῶν ἀθῶων, καὶ ἀπονομὴν χάριτος εἰς τοὺς ἐν χρόνῳ καθωρισμένῳ ὑποτασσομένους· διαγωγὴν πολιτικὴν τῆς Πύλης ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἐπιτρέπουσαν τῇ Ρωσίᾳ νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν τελείαν εἰρήνευσιν τῶν χωρῶν τούτων. Καὶ περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὄρων τούτων ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ Αὐγούστου ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ Αὐστριακὴ διπλωματία².

Οὕτως ὁ ἄμεσος κίνδυνος τοῦ πολέμου ἀπεσοδεῖτο. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἔνεκα τῆς διαρκοῦς ἐλλείψεως Ρωσικῆς πρεσβείας ἐν Πέραν ἢ μετὰ τῆς Ρωσίας σύγκρουσις ἐπέκειτο ἐπὶ τὴν Τουρκίαν διαρκῶς ὡς τις βρονταία νεφέλη· ἐπειδὴ πρὸς τούτοις εἰς τὴν μετὰ τῆς Ρωσίας ἔριδα καὶ εἰς τὰς πολλὰς ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀσίᾳ δυσχερείας τῆς ἐσωτερικῆς θέσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους προσετίθετο ἔτι καὶ ἡ φανερά ρῆξις πρὸς τὴν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐχθρικὴν Περσίαν, διὰ ταῦτα πάντα ἡ θέσις τῆς Πύλης ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ εὐκολος. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων αἱ τύχαι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον ἦσαν λίαν εὐμενεῖς. Ὑπὸ καθόλου ἔποψιν θεωρουμένων τῶν πραγμάτων ὅ τε Χουραϊτ πασσᾶς, ὁ μέλλον νὰ καταβάλῃ τὸν Ἀλη πασσᾶν τὸν Ἰωαννίνων, καὶ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ὀθωμανοὶ διετέλουσαν ἐν δυσχερεῖ ἀμυντικῇ θέσει· ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος διεδίδεν

1. Ἰδὲ ἐν σελ. 30 σημ. 1 τὰ ὑφ' ἡμῶν σημειωθέντα. Σ. Μ.

2. Περὶ τῶν ἰδίων ἐν Prokerch-Osten τόμ. 1, σελ. 46—88 καὶ τόμ. 3, σ. 89—141, καὶ Mendelssohn-Bartholdy σελ. 215 μέχρι 219 καὶ σελ. 220 κφε.

ἔτι ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἐπανάστασιν εὐρύτερον ἐπὶ τὴν θάλασσαν, πρὶν ἢ οἱ Ὀθωμανικοὶ στόλοι κατορθώσωσι νὰ ἄρξωνται καὶ οὗτοι τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Τὸ καταδρομικὸν καὶ πειρατικὸν Ἑλληνικὸν ναυτικόν.—Καταστροφὴ τῶν Κυδωνιῶν.—Αἱ ἐν Σμύρῃ τουργικαὶ ἠμότητες.—Αἱ ἐν Κρήτῃ αἰματηραὶ πράξεις τῶν Τούρκων.—Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τῆς Κρήτης.—Οἱ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἀγῶνες.—Ἐπιθεώρησις τῶν ἐπιτυχίων τῶν Ἑλλήνων.—Ἡ Θεσσαλομαγνησία καὶ ἡ Εὐβοία.—Ὁ Ὀμὲρ Βοιωτῆς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι.—Οἱ Ἕλληνες τοῦ Μακρονόρου.—Ἡττα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Πίνδου ἐν Ἀγραφαῖς.—Αἱ παρὰ τὰ Ἰωάννινα μάχαι καὶ οἱ Σουλιῶται.—Αἱ Πάτραι.—Αἱ μεταξὺ τῶν Ἐπτανήσιων ἐθελοντικῶν σιφῶν καὶ τῶν Λαλιωτῶν μάχαι.

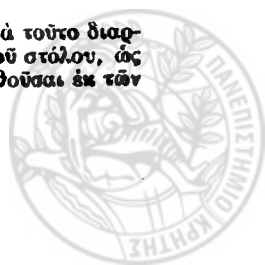
Οἱ στόλοι τῶν ναυτικῶν νήσων εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν νήσων τούτων ἔδοσαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου πελάγους χαρακτῆρα θεάτρου πολέμου, οἷον εἶχε τὸ πέλαγος τοῦτο μόνον ἐν τοῖς χρόνοις ἐκαίνοις, καθ' οὓς ἡ ἀρχαία ἐνδοξος σημεῖα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐδέσποζεν ἐνταῦθα. Τὸ βάθος τῆς νῦν παρισταμένης ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ εἰκόνας, ἡ ἀτμόσφαιρα δηλονότι, εἶναι ἱκανῶς ζοφερὰ. Τὸ ζέον φυλετικὸν καὶ θρησκευτικὸν μῖσος, οὗ καὶ ἐνταῦθα ἐνεφοροῦντο οἱ διαμαχόμενοι, ὤθησεν ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη εἰς πλῆθος αἰματηρῶν κακουργημάτων διαπραττομένων ἐναντίον τῶν ἀθῶν καὶ ἀόπλων, ἐναντίον αἰχμηλῶτων μὴ δυναμένων νὰ ὑπερασπίζωσιν ἑαυτοὺς, καὶ ἐναντίον ἀκάκων ἀγροτῶν, ἐμπόρων, ὄδοιπῶρων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἡ κατὰ θάλασσαν καταδρομικὴ στρατεία, ἣτις ἕνεκα τῆς πενίας τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων μετεβλήθη κατὰ μικρὸν καθ' ὅλοκληρίην εἰς ἀγρίαν ληστρικὴν στρατείαν ἢ πειρατείαν, ἣτις ἐν τῇ τρίτῃ δεκαετίᾳ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἔλαβε κατὰ μικρὸν ἄπαξ ἔτι ἐπίδοσιν ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις, ὡς εἶχεν ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ, δεκάτῃ τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ ἐξδόμῃ αἰῶνι¹, ἀπο-

1. Προβλ. ἔτι περὶ τῆς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην πρὸ τοῦ 1821 «θερμοκρασίας (temperatur)» τὰ λεγόμενα ὑπὸ Jurien de la Gravière, La station du Levant τόμ. 1 σελ. 36—44.

τελεῖ νέον πρόσθετον στοιχείον, ὅπερ ὡς τι παρεμφερές πρὸς τὰ στυγνὰ σκιερὰ μέρη τοῦ κατὰ ἤπειρον κλεφτικοῦ βίου καὶ συστήματος τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων δὲν ἔλειπε τοὺς κατὰ θάλασσαν Ἕλληνας. Πρέπει δὲ καὶ ἄλλο τι ν' ἀναφέρωμεν χάριν τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν δεινῶν θυσιῶν, αἷ οἱ νέοι Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποστῶσι χάριν τῆς ὀριστικῆς αὐτῶν ἐλευθερώσεως. Συμφορὰ δεινὴ τοῖς Ἕλλησι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἦτο ὅτι ἡ φυλὴ αὐτῶν διετηρεῖτο πολλαχῶς καὶ πέραν τῶν κυρίως ὑπὸ Ἑλλήνων εἰκουμένων χωρῶν ἀποτελοῦσα ὁμάδας διεσπχυμέναις ἐν μέσῳ πυκνῶν πληθυσμῶν μουσουλμανικῶν. Τοιαύτας δὲ μακρὰν τοῦ κέντρου προτεταμέναις ὁμάδαίς τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἐζήτησαν νῦν οἱ νησιῶται Ἕλληνες νὰ ἐλκύσωσι μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν δίνην τοῦ πολέμου, ποιοῦντες τοῦτο μετὰ ἐπικρασιατικῆς τόλμης καὶ ἄγαν ἐπιαιρόμενοι ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως αὐτῶν οὕτω δὲ κατῴρθουν ἀτυχῶς νὰ πλουτίσωσι μόνον τὰ χρονικά τοῦ πολέμου τούτου διὰ σειρᾶς σελίδων αἰμοδαφῶν. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν μόνον κατωρθώθη ἵνα διὰ τοιούτων ἐπιθέσεων πρὸς τοῖς μεγάλαις ἡρωικοῖς ἀνὰ τὰ πελάγη ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου διεξχομένοις ἀγῶσι δημιουργηθῇ τοῦλάχιστον ἓν μὲν μεγαλονήσῳ αὐτοτελές θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπερ ἐμελλε ν' ἀπασχολήσῃ μεγάλως ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέρος τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Τουρκικοῦ κράτους'.

Εὐθὺς ὡς συνετελέσθη ἡ τῶν ναυτικῶν νήσων ἐξέγερσις καὶ ἀμέσως ἐγένετο λόγος περὶ μεγάλης τινὸς κοινῆς ἐπιχειρήσεως, ἧς ἀρχηγὸς διωρίσθη ὁ γενναῖος καὶ ἔμπειρος, ἐνίοτε μόνον δείξας ἀλαζόνα πεποίθησιν εἰς ἑαυτόν, ὁ ἐκ τῶν προῦχόντων τῆς Ὑδρας Ἰάκωβος Τοιμάζης. Ἀλλὰ τὸ ἀνέκαθεν ἐπιφοιτῶν ἐν Ἕλλησι χωριστικὸν πολιτικὸν πνεῦμα δὲν ἐπέτρεψεν ἵνα ὁ Ὑδραῖος οὗτος ὡς ναύαρχος διδῷ διαταγὰς πραγματικὰς καὶ εἰς τοὺς Σπετσιώτας

1. Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις ἦτο ὅλως αὐτοτελής καὶ διὰ τοῦτο διαρκῆς μὴ οὕσα μηδαμῶς προῖον τῶν κινήσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὡς καὶ παροδικαὶ ἐξέγερσις τῆς Χίου, τῶν Κυθωνίων, αἱ ἀποελθούσαι ἐκ τῶν κινήσεων τούτων. Σ. Μ.

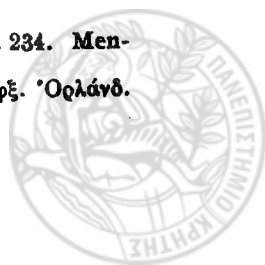
καὶ Ψαριανούς. Ἡ πρώτη ἐπιχείρησις δὲν ἐμελετήθη λίαν ἐπιτυχῶς. Ἐν ἀρχῇ ἐπικρατήσασα παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ στόλου ἡ σκέψις ἵνα διὰ στρατείας γινομένης ἐναντίον τοῦ κατὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν παραλίαν λιμένος Μούρτου, ἐνθα ἐστάθμειεν ἡ κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασσαῖ ἐνεργοῦσα μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου (φρουρουμένη ὑπὸ τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος γνωστῶν νήσων Σουδότην) τὴν μὲν θέσιν τοῦ Χουρσίτ περιαγάγωσιν εἰς μεγάλην δυσχέρειαν νὰ παράσχωσι δὲ χεῖρα βοήθειαι τοῖς Σουλιώταις. Ἄλλ' ἡ σκέψις αὕτη ἐγκατελείφθη, εἰ καὶ ἀκριβῶς ἐνταῦθα μεγίστη ἐφαίνετο ἡ πιθανότης τῆς ἐπιτυχίας. Διότι τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἡ ἀφιξίς τοῦ Χίου φιλοπάτριδος λογίου Νεοφύτου Βάμβδα καὶ ἡ τούτου ἀσύνητος συμβουλή ἐπεισε τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι στρατείαν ἐπὶ τὴν Χίον. Ἡ λίαν εὐάρεστος κατάστασις, ἐν ἣ διατέλουν οἱ Χιοῖ, ὧν ἡ νῆσος ἦτο τότε δεδομένη εἰς ζώνην τῆς σουλτανόπαιδος Ἐσμᾶ, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου, δὲν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς νήσου ταύτης ἀσπαστὴν τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα συμμετοχὴν πρὸς τούτοις ἡ νῆσος ἔκειτο τοσοῦτον ἐγγὺς πρὸς τὰ ἐν Ἀσίᾳ κέντρα τῆς τῶν Ὀθωμικῶν συναθροίσεως, ὥστε ἄνευ ἰσχυροτάτων πολεμικῶν δυνάμεων καὶ πόρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ νῦν ἐνταῦθα ἡ ἐπανάστασις. Καὶ ὁμοίως οἱ Ἑλληνες ἀπεφάσισαν νὰ προσαγάγωσιν αὐτὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. Καὶ οἱ πρόκριτοι δὲ τῶν ναυτικῶν νήσων, ὧν ταῖς δαπάναις ἐγένετο ἡ ναυτικὴ στρατεία, ἀσμένως θὰ ἐδλεπον προσελκυσμένους τοὺς πλουσίους Χίους εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁμοίως ἡ πρώτη αὕτη ναυτικὴ στρατεία ἡ ἀρξαμένη τῇ 22)4 Μαΐου ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Ἡ πρὸς ἐξέγερσιν ἐπὶ κλησίς, ἣν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος διέσπειρε μεταξὺ τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ διὰ προκηρύξεων ἐγγράφων καὶ ἐντύπων, ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Καὶ ἡ πόλις δὲ αὕτη δὲν ἐκινήθη, διότι ὁ Τούρκος διοικητὴς ἐφυλάκισεν εὐθύς τὸν ἐπίσκοπον, ὁ δὲ Τομπάζης ἔκρινε φρόνιμον ν' ἀπόσχη νῦν πάσης ἐπὶ τὴν νῆσον ἐπιθέσεως.

Τῆ 7)19 Μαΐου ὁ στόλος ἤρξατο ἐπιστρέφωσιν οἰκαδε. Ἀλλά, εἰ καὶ ἡ ὀλη στρατεία δὲν εἶχεν ἀποτελέσματα σπουδαία, ὅμως καὶ οὕτως ἱκανὸν πλῆθος συλληφθέντων τουρκικῶν πλοίων ἤχθη ὑπ' αὐτῶν οἰκαδε ὡς λεία. Ἠγέρθη δὲ καὶ ἕρις λυπηρὰ περὶ τῆς διανομῆς τῶν συλληφθέντων πλοίων. Καὶ ὅτε ὁ δημοκρατικὸς πλοίαρχος Οἰκονόμος ἐπειράθη σοβαρῶς ἐν Ὑδρᾷ νὰ δώσῃ κύρος εἰς τὰς πρότερον ληφθεῖσας ἀποφάσεις καὶ ἤξῃσι ἵνα μέρος τῆς λείας δοθῇ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, τότε ἀκριβῶς κατέπεσεν ἡ δύναμις αὐτοῦ. Ὁ δῆμος, ἐρεθιζόμενος νῦν ὑπὸ τῶν αὐθις νῦν δημοτικῶν γενομένων προδρόμων, ἐξάνεστη σφοδρὸς καὶ θορυβώδης ἐναντίον τοῦ προτέρου αὐτοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν τούτου φίλων (11/23 Μαΐου) καὶ ὁ Οἰκονόμος ἠνγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ πάσης σπουδῆς εἰς τὸ Κρανίδιον τῆς Ἀργολίδος. Ἀκολούθως δὲ μετὰ τινος ἐν Ἀχαΐᾳ πλάνας καὶ περιπετείας συνελήφθη ἐν τινι παρὰ τὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ λίμνην Φενεδὸν μοναστηρίῳ, θέλων δὲ βραδύτερον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ὑδραν ἐφονεύθη καθ' ὁδὸν ἐν Κουτσοπεδίῳ, ἐγγυὸς τοῦ Ἀργους, κατὰ διαταγὴν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ¹. Εἰς τὴν σφοδρότητα ταύτην τῶν ἐναντίον ἀλλήλων ἐνεργειῶν τῶν Ὑδραίων συνῆδε σφόδρα καὶ ἡ αἰματηρὰ ὀμότης, μεθ' ἧς μικρὸν πρότερον (29/10 Μαρτίου) τὰ πληρώματα δύο ὕδραϊκῶν πλοίων (βρικκιων) ἐφόνευσαν πάντας τοὺς ἐπιβάτας ὀθωμανικοῦ πλοίου συλληφθέντος ὑπ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὺς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας. Μεταξὺ δὲ τῶν οὕτω φονευθέντων ὑπῆρχε καὶ ἀνὴρ ἀξίος κρείττονος παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τύχης. Ἦτο δ' οὗτος ὁ πρῶην Μουφτής Κωνσταντινουπόλεως ἡ Σεῖχουλισλάμης, ἐρχόμενος ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις περὶ τὰ μέγχα Μαρτίου, καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἐξαφθῆ τὸ πρῶτον ἡ μακρινὴ ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου, εἶχεν ἀντιστῆ ἐπιτυχῶς εἰς τὸ σχέδιον τῆς γενικῆς σφαγῆς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων καὶ διὰ τοῦτο καθαιρεθεὶς εἶχε πεμφθῆ εἰς Προῦσαν, νῦν δὲ μετέβαινε δι' Αἰγύπτου εἰς Μέκκαν².

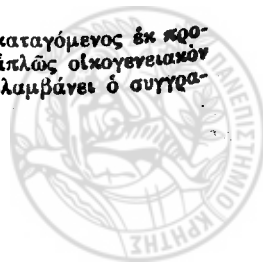
1. Πρὸβλ. Finlay σελ. 212 κφε. Gervinus σελ. 199 καὶ 234. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 205. Ὁρλάνδ. σελ. 91—103.

2. Γρικουίπη σελ. 192 (σελ. 163). Finlay σελ. 214 κφε. Ὁρλάνδ. σελ. 102. Jurien de la Gravière σελ. 125 κφε.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἠδύνατο ν' ἀναπαυθῆ οἱ Ἕλλη-
νικὸς στόλος διότι τελευτώντος τοῦ Μαΐου οἱ ἐπιμελῶς παρατη-
ροῦντες τὰς κινήσεις τοῦ πολεμίου στόλου Ψαριανοὶ πέμφαντες
ταχύπλου ἱστιοφόρον εἰς Σπέτσας καὶ εἰς Ἰῶραν ἠγγελλον διτι ὁ
στόλος τοῦ Σουλτάνου παρεσκευάζετο νὰ καταλίπη τὸν Ἑλλη-
σποντον. Ἀληθῶς δὲ ὁ στόλος οὗτος, συγκείμενος ἐκ δύο πλοίων
τῆς γραμμῆς, τριῶν φρεγατῶν καὶ τριῶν κορβετῶν τῇ 22)³
Ἰουνίου ἐπλευσε τὸ πρῶτον εἰς Νέαν Ἐφεσον (Κουσαντζαί)
(Σκάλα νόδα, πόλιν κειμένην νοτιώτερον τῶν ἐρειπίων τῆς Ἐφέ-
σου), ἵνα περλάβῃ ἐντεῦθεν Ἀσιατικὰ στρατεύματα. Τῇ ἐπικλή-
σει τῶν Ψαριανῶν ὑπακούοντες οἱ σύμμιχοι αὐτῶν (οἵτινες εἶχον
πέμφει ἤδη εἰς τὰ ὕδατα τῶν Πατρῶν 12 βρίκκια, ὧν ἡ ἀφίξις
παρήγαγε τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐν Αἰτωλίᾳ ἐπανάστασεως), παρεσκευά-
σαν εὐθὺς (18/30 Μαΐου) μέρος τοῦ στόλου αὐτῶν καὶ τῇ 23)⁴
Ἰουνίου οἱ ἠνωμένοι στόλοι τῶν τριῶν νήσων, συγκείμενοι ἐκ 50
μεγάλων καὶ 15 μικρῶν πλοίων, ἐπλεον κατὰ διεύθυνσιν βορείαν
πρὸς ἀπάντησιν τῶν Ὄθωμανῶν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἶδον οἱ
Ἕλληνες ἐγγὺς τῆς Μυτιλήνης, βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως ταύτης,
φρεγάταν μίαν πλέουσαν μόνην καθ' ἐαυτὴν ἔχουσαν 84 κωνόνια
καὶ πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν καὶ φεύγουσαν πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ
στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσῶ. Ἐνεκὰ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς
δυνάμεως τοῦ πλοίου οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι διανοήθησαν νὰ ἐπι-
τεθῶσι κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν διὰ τῶν πυρπολικῶν. Τότε ἤρξαντο
τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ν' ἀναπτύσωσιν ἐν τῇ Αἰγαίῳ τὴν φοβερὰν
ἐκείνην ἐνέργειαν, ἣν ἐν τῇ νεωτάτῃ ναυτικῇ πολεμικῇ τὰ ναρκο-
βόλα. Τότε ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Ἰωρδαίου Θεοδοσίου τὸ πλοῖον
αὐτοῦ διὰ χρημάτων, ὅπερ ὁ Ἰωάννης Πάργιος¹ (ἐμπαικτικῶς ὀνο-
μαζόμενος Πητατοῦκος), ἐργαζόμενος ἐν Ψαροῖς ὡς διδάσκαλος
τῆς (πρακτικῆς) ναυτικῆς καὶ νῦν ἐκτελῶν χρέη γραμματέως παρὰ
τῷ Ψαριανῷ ναυάρχῳ Ἀποστόλῃ, μετεποίησεν αὐτὸ κατὰ τὸν

1. Ὁ Ἰωάννης Πάργιος ἦτο Ψαριανός, πιθανῶς καταγόμενος ἐκ προ-
γόνων ἐκ Πάργας. Ὅπως δὲ τὸ «Πάργιος» ἦτο ἀπλῶς οἰκογενειακὸν
ὄνομα, οὐχὶ δὲ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὡς ἐκλαμβάνει ὁ συγγρα-
φεὺς λέγων : «Johann von Parga». Σ. Μ.

παρὰ τοῖς Ψαριανοῖς εἰθισμένον τρόπον ἄφου ἐν τῷ προ-

1. Κατὰ Τρικούπη (σελ. 238—239) μόνος ὁ Πάργιος μεταξὺ τῶν Ψαριανῶν ἐν ὅλῳ τῷ στολῷ ἐγίνωσκε τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν ἰδέαν τοῦ πυρπολικοῦ ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον πρῶτος ὁ ναύαρχος Τομπάζης μαθὼν τὰ περὶ τούτου παρὰ διοικητοῦ ἀγγλικοῦ τινος πολεμικοῦ πλοίου. Ὁ Ἄγγλος οὗτος, συναντηθεὶς εἰς Καφηρέα μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ μαθὼν ὅτι οὗτος μετέβαινε πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον ἵνα ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ, εἰπα πρὸς τὸν ναύαρχον Τομπάζην ὅτι τὰ ἑλληνικά πλοία δὲν θὰ ἠδύναντο ἐν παρατάξει νὰ ναυμαχώσιν ἐπιτυχῶς πρὸς τὰ τουρκικά ἐνεκα τῆς πρὸς αὐτὰ ἀνισότητος τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ ὅτι ἐπιτυχότερον θὰ ἦγονίζοντο ἐναντίον αὐτῶν διὰ τῶν πυρπολικῶν. Τότε δὲ καὶ ὁ Ἀποστόλης ὁ ναύαρχος τῆς τῶν Ψαριανῶν ναυτικῆς μοίρας εἶπεν ὅτι ἐν Ψαροῖς ἐστὶ ἡ περὶ πυρπολικῶν φήμη, διότι ἔξων διαφοροῖς ναῦται παρευρεθέντες εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Ρώσων δια πυρπολικῶν γενομενον ἐμπρησμόν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς ἤξευρε πῶς παρεσκευάζοντο τὰ πυρπολικά. Ἐλπίετο δὲ καὶ ὁ Τομπάζης διότι δὲν εἶχεν ἐρωτήσῃ τὸν ἀγγλόν πλοίαρχον πῶς παρεσκευάζοντο τὰ πυρπολικά. Καὶ τότε ὁ Πάργιος ἀκούσας ὅτι ἐγένετο λόγος ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου περὶ πυρπολικῶν παρ᾽ αὐτῶν ὡς γνώστης τῆς τούτων κατασκευῆς.

Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῶν πυρπολικῶν ὁ Τρικούπης πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἦδη Ἕλληνες καὶ οἱ Φοῖνικες ἐγίνωσκον τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν παρατίθησι χωρία ἀρχαίων συγγραφέων, τὸ μὲν τοῦ Θουκυδίδου, τὸ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ. Τοῦ Θουκυδίδου (Ζ...) χωρίον ἔχει οὕτω: «Καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς (ναῦς), ἐμπρήσαι βουλόμενοι (οἱ Σираκοῦσιοι), ὀκνάδα πολαιὰν κληματίδων καὶ δαδὸς γεμισάντες (τὴν γὰρ ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους ὁ ἀνεμὸς οὐβριος) ἀφείσαν τὴν ναῦν πυρ ἐμβalόντες. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δείσαντες περὶ ταῖς ναυσὶν ἀντεμνηχανήσαντό τε σβεστήρια καλύματα, καὶ παύσαντες τὴν φλόγα καὶ τὸ μὴ προσελθεῖν ἐγγὺς τὴν ὀκνάδα τοῦ κινδύνου ἀπηλλάγησαν».

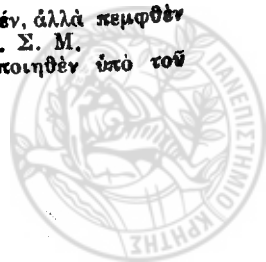
Τὸ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἄλ. Ἀνάβ...) χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Οἱ δὲ Τύριοι πρὸς ταῦτα ἀντεμνηχανῶνται τοιοῦδε. Ναὺν ἵπταγωγὸν κλημάτων τε ξηρῶν καὶ ἄλλης ὕλης εὐφλέκτου ἐμπλήσαντες, δύο ἰστούς ἐπὶ τῇ πρῶτῃ καταπηγνύουσι, καὶ ἐν κύκλῳ περιφράσουσιν ἐς ὅσον μακρότατον, ὡς φορυτόν τε ταύτη καὶ δαδὰς ὄσας πλείστας δέξασθαι. Πρὸς δὲ πίσσαν τε καὶ θεῖον καὶ ὅσα ἄλλα εἰς τὸ παρακαλέσαι μεγάλην φλόγα ἐπὶ ταύτῃ ἐπεφόρησαν. Παρέτεινον δὲ καὶ κεραῖαν διπλὴν ἐπὶ τοῖς ἰστούς ἀμφοτέρους, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξήρτησαν ἐν λεβηρίν ὅσα ἐπιχυθέντα ἢ ἐπιβληθέντα ἐπὶ μέγα τὴν φλόγα ἐξάψιν ἐμελλον. Ἐροματὰ τε ἐς τὴν πρύμναν ἀνέθεσαν τοῦ ἐξάραι εἰς ὕψος τὴν πρῶσαν πιεζομένην κατὰ πρύμναν τῆς ναῦς ἔπειτα ἀνεμὸν τηρήσαντες ὡς ἐπὶ τὸ χῶμα ἐπιφέροντι, ἐξάψαντες τριήρειοι τὴν ναῦν κατ' οὐθρον εἰλκον. Ὡς δὲ ἐπέλαζον ἤδη τῷ τε χῶματι καὶ τοῖς πύργοις, πυρ ἐμβalόντες εἰς τὴν ὕλην, καὶ ὡς βιαιότατα ἄμυ τὰς τριήρειοι ἐπανελκύσαντες τὴν ναῦν ἀναείλουσιν ἀκρῶ τῷ χῶματι. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἐν τῇ νηὶ καιομένη ἤδη ἐξενήσαντο οὐ χαλεπῶς· καὶ ἐν τούτῳ ἢ τε φλόξ πολλὴ ἐνέπικτε τοῖς πύργοις, καὶ αἱ κεραῖαι περικλασθεῖσαι ἐξέχεον εἰς τὸ πῦρ ὅσα ἐς ἑξάψιν τῆς φλογὸς παρεσκευασμένα ἦν. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν τριήρων πλησίον τοῦ χῶματος ἀνακοχέοντες ἐτόξευαν ἐς τοὺς πύργους ὡς μὴ ἀσφαλὲς εἶναι πελάσαι ὅσοι σβεστήριον τι τῷ φλογὶ ἐπέφερον. Καὶ ἐν τούτῳ κατεχομένην ἤδη ἐκ τοῦ πυρός τῶν πύργων, ἐνδραμόντες ἐκ τῆς πόλεως πολλοὶ, καὶ εἰς κελύτεια ἐμβάντες ἄλλη καὶ ἄλλη

σθίω μέρει καὶ ἐν τοῖς πλαγίοις τοῦ πλοίου ἔθηκε τέσσαρα κιβώτια πλήρη πυρίτιδος, πίσης καὶ καλαμιῶν, εἶτα δὲ συνέδεσεν αὐτὰ πρὸς ἀλληλα διὰ θρυαλλίδος. Ἄλλ' ὅτε τῆ 25)6 Ἰουνίου Θεοχάρης ὁ Ὑδραῖος ἀνέλαβε τὴν πρῶταν τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν, δὲν κατώρθωσε νὰ προσπελάσῃ, ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, τὸ πυρπολικὸν εἰς τὸν τοῖχον τῆς φρεγάτας· καὶ τὸ πυρπολικὸν κατεκαίει ἀνωφελῶς. Τότε δὲ μετεπέμφαντο οἱ ἐν τῷ στόλῳ ἀπὸ Ψαρῶν πυρπολικὸν παρεσκευασμένον ἤδη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον¹, παρεσκεύασαν δὲ καὶ νέον². Καὶ μεθ' ὅλας τὰς μεγάλας δυσχερείας, ἃς παρείχε, νῦν μάλιστα ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ προσεῖχον τὸν νοῦν εἰς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς ἐνέργειαν ἐπιχείρησις, ὁ τολμηρὸς Ψαριανὸς Παπανικολῆς, συγγενὴς τοῦ Ἀποστόλη, ἀνὴρ τριακοντούτης καὶ δεδοκιμασμένος ἐν πολλαῖς θαλασσίαις μάχαις πρὸς Ἀλγερίνου, πειρατάς, τὴν πρῶταν τῆς 27)8 Ἰουνίου περὶ τὴν 9 ὥραν, ἐν συνοδείᾳ μικρᾶς ὁμάδος γενναίων ναυτῶν ἐτόλμησε νὰ ὀδηγήσῃ τὰ δύο πυρπολικά ἐναντίον τοῦ μαινομένου πυρὸς τῶν κανονίων τῆς τουρκικῆς φρεγάτας καὶ τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ Τούρκων. Τὸ ἐν τῶν πυρπολικῶν οὐδὲν κατώρθωσεν ἀλλὰ τὸ ἕτερον προσεκολλήθη εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τῆς φρεγάτας καὶ ἐνέπρησε τὸ ἰστίον αὐτῆς. Ὁ Παπανικολῆς ἔφυγε μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ ἐντὸς λέμβου, ὅστις ἦτο τὸ ἐφθλκίον τοῦ πυροβολικοῦ· ἀλλὰ τὸ γιγάντιον τουρκικὸν πλοῖον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, ὀκτῶ μόνον ἐκ τοῦ πληρώματος ἀνδρῶν διαφυγόντων τὸν θάνατον. (Κατ' ἄλλην ἀναγραφὴν οἱ φονευθέντες Τούρκοι ἦσαν μόνον 400 ἢ 600). Δεινῶς καταπεπληγμένος ἔφυγεν ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Νῦν εὐρέθη ὁ

ἐποκείμενος τοῦ χώματος τὸν τε χάρακα οὐ χαλεπῶς διέσπασαν τὸν πρὸ αὐτοῦ προβεβλημένον, καὶ τὰς μηχανὰς ξυμπάσας κατέφλεξαν ὅσα μὴ τὸ ἀπὸ τῆς νεῶς πῦρ ἐπέσχευ. Σ. Μ.

1. Οὐγὶ ἐν Ψαροῖς παρεσκευασμένον καὶ οὕτω πεμφθέν, ἀλλὰ πεμφθέν ἀπὸ τῶν Ψαρῶν πρὸς τοιαύτην παρασκευὴν καὶ χρῆσιν. Σ. Μ.

2. Τοῦτο ἦτο τοῦ Καλαφάτου τοῦ Ψαριανοῦ μεταποιηθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τοιαύτην χρῆσιν. Σ. Μ.

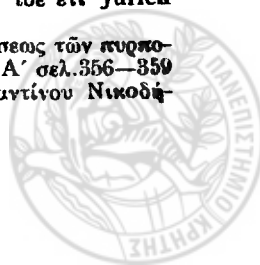

τρόπος τοῦ περιποιήσαι τῷ Ἑλληνικῷ στόλῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν¹,².

Τὸ εὐθὺς ἐπακολουθήσαν κυριώτερον ἀποτέλεσμα τοῦ μεγάλου τούτου πλήγματος ἦτο ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἄρτι ἀπειλουμένη Σάμος ἔμεινε ἀβλαβὴς ἀπ' αὐτῶν. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐγένοντο ἐπὶ ἔτη δεινοὶ τοῖς Τούρκοις ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομαί. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἐξ ἄλλου ἐπαρθείς ἐπὶ τῇ νίκῃ περυσύρθη εἰς κινδυνώδες τι διάδημα. Οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύσαντο νῦν τὴν κινδυνώδη βουλήν νὰ καταλάβωσι τὴν ἀκμαίαν πόλιν Κυθωνίας ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐνεργήσωσι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐπίδειξιν τινα πρὸς ἐξέγερσιν κινήματός τινος, ἐν ἐνδεχομένη δὲ περιστάσει νὰ ἐμβάλωσι φρίκην εἰς τὰ ἐνταῦθα στρατοπεδεύοντα Τουρκικὰ στρατεύματα. Οἱ Ἕλληνες τῶν Κυθωνιῶν, ὄντες ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς πόλεως λίαν ἐκτεθειμένοι εἰς κινδύνους, οὐδεμίαν εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν ἐπαναστάσιν. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαί, μεθ' ὅλην τὴν ἡσυχον διαγωγὴν τῶν Κυθωνιῶν, μετὰ τὴν ἀποστasiaν τῶν Ψαρῶν εἶχον τοποθετήσει ἐγγὺς τῆς πόλεως 4000 Τούρκους στρατιώτας, αἰσχρὸν σурφетὸν ἀποβλέποντα μετ' ἀπλήστου βλέμματος ἐπὶ τὴν διαρπαγὴν τῆς πλουσίας χριστιανικῆς πόλεως. Πολλοὶ ἤδη Ἕλληνες εἶχον φύγει ἀπὸ τῶν Κυθωνιῶν εἰς τὰ ἀπέναντι κείμενα Μοσχονήσια, ἅτινα μετ' ἄλλων τινῶν νησιδίων ἀποτελοῦσιν ἓνα τῶν ἀσφαλισταίων ἐν τῷ Ἀδριατικῷ κόλπῳ λιμένα. Ἡ ἀγγελία τῆς πρὸς τὴν Ἐρεσσὸν νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐξήγειρεν ἐτι μᾶλλον σφοδρῶς τὴν μανίαν τῶν Τούρκων. Ὅτε δὲ τῇ 1)13 καὶ 2)14 Ἰουνίου ἀφίκοντο τακτικὰ στρατεύματα ἀπὸ Προύσης ἕνα φρουρήσωσι τὴν πόλιν κατὰ τε τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἀτάκτων στρατευμά-

1. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἐκθέτομεν ὅπως κατὰ τὰς νέας ἑλληνικὰς πηγὰς, ὧν ἐποίησατο χρῆσιν ὁ Mendelssohn-Bartholdy σελ. 219 κφε. Περὶ τῆς σημασίας τῶν πηρολικῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἴδε ἐπι Jurien de la Gravière σελ. 126—147.

2. Περὶ τῆς παρασκευῆς, τῆς ἐφοπλίσεως καὶ τῆς χρήσεως τῶν πηρολικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἴδε τὰ ὑπὸ Τρικούπη τομ. Α' σελ. 356—359 ἐκ τῶν ἀνεκδότων ὑπομνημάτων τοῦ πηρολητοῦ Κωνσταντίνου Νικοδήμου ἐκτιθέμενα. Σ. Μ.

των καὶ κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις τῇ 1)13 Ἰουνίου ἠγκυροβόλησε πρὸ τῶν Μοσχονησιῶν, οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ οὐδὲν προσδοκῶντες ἀγαθὸν ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ναύαρχον Τομπάζην, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἐγκυκλοπίσωσιν τὴν πόλιν ἀσφαλῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου παραλαμβάνοντες καὶ τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν. Ὅτε τῇ πρώτῃ τῆς 3)15 Ἰουνίου πολυάριθμα πλοῖα καὶ λέμβοι ἔχοντα ἐλαφρὸν πυροβολικὸν καὶ ἀνδρείους πολεμιστὰς ἐφάνησαν πρὸ τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἤρξαντο ἐνεργοῦντα τὴν ἐπιβίβασιν τῶν φυγάδων, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐζήτουν νὰ κωλύσωσι διὰ τῆς βίας τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν προήλθε σφοδρὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ὀθωμανῶν μάχη, ἧς μετέσχε καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων. Καὶ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἐπλεονέκτου ἐν τῇ μάχῃ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσε τὰ τουρκικὰ στίφη νὰ προβαίνωσιν ἤδη ἰσχυρῶς ἐν τοῖς ἔνδον τῆς πόλεως εἰς λεηλασίαν τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν ἐξανδραπόδισιν τῶν κατοίκων ὡς αἰχμαλώτων, νὰ θέσωσι δὲ τέλος καὶ πῦρ εἰς τὴν πόλιν ἵνα καταστήσωσι δυσχερῆ τὴν φυγὴν τῶν κατοίκων. Τότε δὲ τέλος καὶ οἱ Ἕλληνες πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνόπλων ἐπιθέσεων ἔβαλλον καὶ αὐτοὶ πῦρ. Οὕτω δὲ περὶ ἑσπέραν τὸ μέγιστον μέρος τῆς λαμπρᾶς πόλεως εἶχε μεταβληθῆ εἰς τέφραν, καὶ ἡ πόλις αὕτη ἐξηφανίσθη ἐκ τῆς γῆς ἀνευ οὐδεμιᾶς πρὸς οὐδέτερον τῶν διαμαχομένων ὠφελείας ὡς τι νέον θῦμα τοῦ στυγεροῦ τούτου φυλετικοῦ πολέμου. Πεντακισχιλίους φυγάδας ἔσωσεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τῇ 3)15 Ἰουνίου, εἰς τούτους δὲ προσετέθησαν τὴν ἐπομένην ἡμέραν καὶ ἕτεροι χίλιοι. Ὁ Τομπάζης μόνον ἐδέξατο εἰς τὴν κορδέτταν αὐτοῦ 700 τῶν δυστήνων τούτων Ἑλλήνων. Οἱ οὕτω σωθέντες ἤχθησαν τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὰ Ψαρά, εἶτα δὲ ἐντεῦθεν διεπέμφθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, παντὶ δὲ τρόπῳ εἰργάσατο ὁ Τομπάζης ἵνα ἐλαφρύνῃ τὴν οἰκτρὰν αὐτῶν τύχην. Τοὺς δὲ ὑπολοίπους τῶν κατοίκων τῶν Κυδωνιῶν ἐν μέρει μὲν ἐφόνευσαν οἱ Τούρκοι, ἐν μέρει δὲ, πρὸς μείζονα ἐπίτασιν τῆς ἐπὶ τῇ βαρβαρότητι αὐτῶν ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως, ἐπωλήθησαν

κατὰ τοὺς ἐπομένους μῆνας ἐν ταῖς ἐν Σμύρνη, Προύση, Νικομηθεῖα καὶ Σταμπούλ ἀνδραπόδων ἀγοραῖς ἰ.

Ἐνθ' λοιπὸν οἱ νησιῶται Ἕλληνας, μένοντες πιστοὶ εἰς τὴν ἄφρονα ὑπὸ τῶν ναυτῶν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς βία ἐπιβαλλομένην συνήθειαν αὐτῶν τοῦ νὰ πλέωσι κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ἓνα μόνον μῆνα, ἤδη τῇ 10)22 Ἰουνίου ἤρχοντο τῆς οἰκαδὲ ἐπανόδου, ἡ τυφλὴ μανία τοῦ ἐν Σμύρνη φανατικοῦ τουρκικοῦ στοιχείου ἀπαξ ἔτι ἐτέλει φρικωδῶς ὄργια στυγερά. Ἡ Σμύρνη, τὸ μέγα τοῦτο ἐμπόριον τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἦτο ἐνταυτῇ καὶ τότε, ὡς καὶ σήμερον ἔτι, ἐν τῶν κυριωτάτων κέντρων τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τότε ἐν τῇ πόλει ταύτῃ οἰκούντων Ἑλλήνων ἀνῆρχετο εἰς 80,000 ὅκουσι δὲ πλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ πολυπληθῶν ἔτι Φραγκοελλήνων (Λεβαντίνων), Φράγκων, Ἰουδαίων, Ἀρμενίων, καὶ πλείονες τῶν 60,000 Μωαμεθανοί. Ἡ ἐκρηξίς λοιπὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε δώσει ἀφορμὴν τῇ Πόλει ἵνα πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἀποπειράς, εἰς τὴν ἠδύναντο νὰ προβῶσιν οἱ Ἕλληνας ἵνα μεταδώσωσι τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς Ἀσίαν, τοποθετήσῃ εἰς τὴν περὶ τὴν Σμύρνην χώραν, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὑψηλάντου, πολλὰς χιλιάδας τῶν ἐνόπλων ἐκείνων ἡμιδραβάρων Ἀσιατικῶν σιτιῶν, ἅτινα ἅμα τῇ πρώτῃ τοῦ Σουλτάνου ἐπικλήσει εἶχον λάβει τὰ ὄπλα ἵνα ὑπερασπίσωσι τὸ Ἰσλάμ. Οἱ ἀγρόται τῆς περὶ τὴν Σμύρνην χώρας δεινὰ ἐπασχον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ συρφετοῦ τούτου ἐν δὲ τῇ πόλει ἤρξατο ἡ φυγὴ Φράγκων τε καὶ Ἑλλήνων. Ἰδίως δὲ ἡ ἀθρόα φυγὴ τῶν Ἑλλήνων ἐξήγειρεν ἀπαύστως τὴν μανιώδη ὄργην τοῦ ἐνόπλου μουσουλμανικοῦ ὄχλου, τοῦ τε φέροντος στολὴν στρατιωτικὴν καὶ τοῦ μὴ φέροντος, διότι πᾶς Ἕλληνα φεύγων ἐμείου, καθὰ ἐφρόνουν οἱ Τούρκοι, τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁμήρων καὶ ἐνίσχυε τὰς δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων δὲ Ἀπριλίου ἡ κατάστασις ἦτο τοσοῦτον τεταραγμένη, ὥστε πᾶσα ἀσήμαντος ἀφορμὴ καθίστατο ἐπιφοβὸς ἀφετηρία τῶν κινδυνωδῶν ἐκρήξεων, ἰδίως δὲ

1. Πρὸβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 248 κφε. Finlay σελ. 221 κφε. Cervinus σελ. 235 κφε. καὶ Jurien de la Gravière σελ. 147 κφε.

ἀφότου τρισχίλιοι Κρήτες γιανιτσήροι, προωρισμένοι νὰ μεταδώσιν εἰς Ἑλλάδα, τὸ αἵματηρότατον κάθαρμα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐνεκὰ φόβου τῶν Ἑλλήνων καταδρομικῶν εἶχον κρατηθῆ ἐν τῇ πόλει. Καὶ ἐξήτει μὲν ἔτι πάντως ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στρατευμάτων Χασσάν πασσᾶς ὁ ἀπὸ Καισαρείας, ὅστις τῇ 3)15 Μαΐου εἶχε μεταθέσει τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ τινα χρόνον ἀπατηλὴν τινα ἡσυχίαν. Ἄλλ' αἱ εἰδήσεις αἱ περὶ τῆς παρὰ τὴν Λέσβον καταστραφείσης φρεγάτας καὶ περὶ τῶν ἐν Κυδωνίαις γενομένων ἀνήψαν τῇ 4)16 Ἰουνίου γενικὴν αἵματηρὰν στάσιν τοῦ ἀτάκτου Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, λαβοῦσαν ἀφορμὴν ἐκ τῆς μανιώδους ὀργῆς, ὅφ' ἧς κατελήφθησαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῷ ἀπόπλῳ ἑλληνικοῦ πλοίου ὑπὸ σημαίαν ρωτικὴν φέροντος πενήκοντα φυγάδας Ἑλλήνας. Δεινὰ βιαιότητες διεπράχθησαν ἐν ταῖς χριστιανικαῖς συνοικίαις. Ὁ Τούρκος μολλᾶς καὶ ἄλλοι Τούρκοι ὑπάλληλοι κατεκόπησαν μεληδόν', τὸ δὲ Γαλλικὸν προξενεῖον, ἔνθα εὗρισκοντο δισχιλίοι φυγάδες, ἐπολιορκήθη ἐπὶ ὥρας καὶ ἐσώθησαν μόνον διὰ τῆς γενναίας ἐνεργείας τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ παιδευθέντος Γάλλου προξένου Δαβίδ, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τὰ πληρώματα δύο μικρῶν πολεμικῶν πλοίων. Τέλος ὁ σερδάρης² (ἀρχηγὸς) τῶν γιανιτσήρων κατέπαυσε τὰς ταραχὰς τοῦ ὄχλου τῶν γιανιτσήρων αὐτοῦ, ἀφοῦ ἔλαβεν ἄδειαν παρὰ τῶν προξένων νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ ἐρευνήσῃ τὸ ρωσοελληνικὸν ἐκεῖνο πλοῖον³ ἐπραῦνθησαν δὲ

1. Ὁ μολλᾶς, ἦτοι ὁ ἱερός νομικὸς σύμβουλος τῆς διοικήσεως καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Σεΐχουλισλάμη, κατεκόπη διότι δὲν ἔδωκεν ἄδειαν νόμιμον πρὸς τὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν, τοὺς δὲ Τούρκους ὑπαλλήλους ἐφόνευσεν διότι ἀπεδοκίμαζον τὰς ταραχάς. Σ. Μ.

2. Σερδάρης λέξις περσικὴ, = ἀρχηγός (σερ = κεφαλὴ· δαρ = φέρων). Σ. Μ.

3. Ἡ ἐπίσκεψις καὶ ἔρευνα τοῦ πλοίου ἐγένετο διότι ὑπόπτευσεν οἱ Τούρκοι ὅτι μετεκόμιζε πολεμοφόδια εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦ ρωσοελληνικοῦ πλοίου τὸ ἐπιπέδιον συνέβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀφίκετο ἡ περὶ καταστροφῆς τοῦ τουρκικοῦ τρικρότου εἰδήσις (ἡ δὲ περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Κυδωνιῶν τὴν ἐπομένην νύκτα). Ἄλλ' αἱ πρῶται ταραχαὶ καὶ ἡ εἰς τὰ προξενεῖα φυγὴ τῶν Ἑλλήνων ἐγένοντο πρότερον ἢ ἐνεκὰ τῆς διαδόσεως τῆς ψευδοῦς φήμης ὅτι ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Αἱ δὲ περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τουρκικοῦ τρικρότου καὶ ἡ ψευδὴς διάδοσις ὅτι οἱ Κυδωνιεῖς βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐσφαξαν τοὺς Τούρκους ἐπήντηγον νέας καὶ μείζονας σφαγὰς (τότε δὲ ἐφονεύθη καὶ ὁ μολλᾶς). Σ. Μ.

οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπὶ τῇ δηλώσει τοῦ Ἄγγλου προξένου Οὐέρρυ (Werry) ὅτι οἱ ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ Ἕλληνες ἦσαν Ἑπτανήσιοι ὀπήκοοι τῆς Ἀγγλίας'. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας, τῇ 26)8 Ἰουλίου, ὅτε ἀνεκάλυψαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ὁ πλοίαρχος Σαρδηνιακοῦ τινος πλοίου, ὀνόματι Ζίβιλιχ, παρέλαβεν εἰς τὸ πλοῖον ἐν τῷ στομίῳ τοῦ Ἐρμου πλήθος Ἑλλήνων ραγιαδῶν, ὁ Γάλλος πρόξενος ἠναγκάσθη, ἕνεκα τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν, νὰ μὴ παράσχη τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πλοίου προστασίαν¹. Καὶ ἐφείσχοντο μὲν ἐν ἀρχῇ αἱ τουρκικαὶ ἀρχαί, ἕνεκα τῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως δοθεισῶν νέων διαταγῶν, τῆς ζωῆς τῶν ἐνταῦθα συλληφθέντων ἀλλ' ὅτε βραδύτερον περὶ τὰ μέτρα τοῦ Ἰουλίου ἢ εἰρησὶς τῆς πρὸς τὸν Στρογονόφ ρήξεως τῆς Πύλης ἐξήγγειρεν ἐκ νέου τὸν λαὸν καὶ τὸν ἐνοπλον συρφετὸν τῆς Σμύρνης, τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Χασσάν πασσᾶ ἐστραγγαλισθῆσαν οἱ φυλακισθέντες ραγιαδες· ὁ δὲ πλοίαρχος Ζίβιλιχ καὶ οἱ ναῦται αὐτοῦ ἐφρονεύθησαν ὑπὸ τοῦ δόχλου (ὁ πλοίαρχος ἀπηγγονίσθη ἔχων πίπαν εἰς τὸ στόμα πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν Φράγκων), τὰ δὲ κτώματα αὐτῶν ἐσύρθησαν καὶ

1. Κατὰ Τρικούπην (σελ. 252), οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ δις καὶ τρίς καὶ τετρακίς ἐπεσκέφθησαν τὸ πλοῖον εἶδον ἐν αὐτῷ 50 Ἕλληνας καὶ τότε τοὺς μὲν ὀλίγους Ἑπτανησίους παρέδωσαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν πρόξενον τῆς Ἀγγλίας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀποβιβάσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἄλλους μὲν ἐσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐδημοσπράτησαν. Σ. Μ.

2. Ἐπειδὴ, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, τὸ πλοῖον ἦτο ὀλίγον μακρὸν τῆς παραλίας τῆς Σμύρνης παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἐρμου καὶ ἦν εἰσιμιον νὰ ἀποπλεύσῃ, ἐπεμφαν οἱ Τοῦρκοι ταχύπλοον ἀλγερινικὸν πλοῖον ἵνα συλλάβῃ αὐτό. Τὸ σαρδηνιακὸν κατέφυγε τότε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς πολεμικῆς φρεγάτας «Ἰωάννης Ἀρκίας» (Jeanne d'Arc). Ὁ διοικητὴς τοῦ γαλλικοῦ πλοίου ἠρηγήθη νὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὸν πλοίαρχον τοῦ ἀλγερινικοῦ πλοίου. Ἐπὶ τέλους ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἀνετέθη εἰς τὸν Γάλλον πρόξενον καὶ εἰς τὰς ἐπιτοπίους τουρκικὰς ἀρχάς. Γινόμενων τῶν διαπραγματεύσεων τούτων οἱ ἐπὶ τοῦ σαρδηνιακοῦ πλοίου διακίσειοι Ἕλληνες μετηνέχθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὸ Γαλλικὸν πολεμικόν, ὑπὸ τούτου δὲ ἐστάλησαν, ἵνα μὴ ἔχη ὁ διοικητὴς εὐθύνας, εἰς τὸ Γαλλικὸν προξενεῖον. Ὁ δὲ πρόξενος, συναρᾶ ταῖς ὁδηγίας αὐτοῦ τοῦ «δυναμένου γ' ἀντιτείνῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ πιστεύσας εἰς τὰς τούτων ἀπατηλὰς περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἀνθρώπων τούτων ἀποσχέσεις, καὶ φοβούμενος μείζονα κακὰ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τοὺς Τοῦρκους. Καὶ τότε τῶν μὲν Ἑλλήνων ἄλλοι ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ χρημάτων ἐξηγοράσθησαν, ἐκ δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου, ὄντων ἑκτά, μετὰ τοῦ πλοίαρχου αὐτοῦ, ἡσυχίας πάνταν ξένης δυνάμεως, τρεῖς ἀπεκεφαλίσθησαν, δύο κατεσπαράχθησαν, ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ εἰς ναύτης ἐκρεμάσθησαν. Σ. Μ.

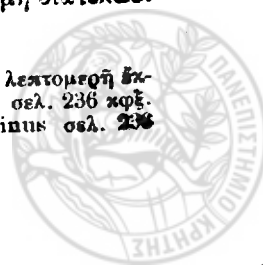
ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Μόνον δὲ ἡ εἰς τὸν ὄρμον τῆς Σμύρνης ἀφιξίς τοῦ Γαλλικοῦ στόλου (21/2 Αὐγούστου) κατέστειλεν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὴν σφοδρὰν ἔξαψιν τῶν Ὀθωμανῶν¹.

Αἱ δειναὶ ὁμότητες, ἃς αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ καὶ ὁ τουρκικὸς ὄχλος ὀλεθρῶς ἐπιδρώντες ἐπ' ἀλλήλους διέπραττον ἐναντίον ἀθῶν καὶ ἀόπλων ἀνθρώπων, ἀμιλλώμενοι ὡς πρὸς τοῦτο μετὰ ζέσεως πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ἐπανελήφθησαν κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον ἐν στυγερᾷ μονοτονίᾳ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις σημείοις τοῦ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμοῦ, ἧτοι ἐν ταῖς νήσοις Κύπρῃ, Κῶ, καὶ Ρόδῃ, πανταχοῦ κατὰ τρόπον φρικωδῶς ἐκπληκτικόν². Ἀλλὰ πραγματικὸν θέατρον πολέμου κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἐπεφάνη μόνον ἐν Κρήτῃ, ἧς ἡ σημασία ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, κατὰ τὸ μέτρον τῆς νεωτέρας πολεμικῆς μεθόδου, ἐν μέσῳ τῶν γεγονότων τούτων πρῶτον ἐξεδηλώθη ἐν πάσῃ τῇ ἀκριθείᾳ αὐτῆς.

Ἐν Κρήτῃ ἔζη ἔτι ἀπὸ ἐπτὰ ἐτῶν ἡ ἀνάμνησις τῆς ἰσχυρᾶς ἐνεργείας, μεθ' ἧς ὁ ἰσχυρὸς διοικητὴς τῶν Χανίων Χαδζὶ Ὀσμὰν πασσᾶς, ἐνωθεὶς μετὰ τῶν διοικητῶν τοῦ Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνου, κατεδάμασε τῇ 1813, βοηθείᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου, τοὺς ἀνυποτάκτους βέβδαις τῶν ἀγρίων Κρητῶν γιαντισάρων καὶ ἀπεστραγγάλισεν αὐτοὺς διὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πλεισις, ἦν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀσμὰν πασσᾶ ὑφίσταντο πάλιν οἱ Ἕλληνες, κατέστησεν ὄριμον τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως παρὰ τῇ ἀνεκαθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων βρῆως πιεζομένῃ Ἑλληνικῇ λαῶ τῆς νήσου. Εἰ καὶ οἱ Κρήτες ἐν καιρῷ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχον μόνον 360 ὀκάδας πυρίτιδος καὶ 1200 ὄπλα (τουφέκια), ὄν τὰ 800 ἀνῆκον εἰς τοὺς Σφακιανούς· εἰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰσραεῖς ἀπέτρεπον εἰλικρινῶς τὸν λαὸν πάσης πρὸς τὸ κίνημα συμμετοχῆς, οὐχ ἦττον οἱ τῆς νήσου Ἕλληνες εἶχον ἀπόφασιν νὰ μὴ διατελῶσι

1. Πρβλ. ἰδίως τὴν παρὰ Jurien de la Gravière λίαν λεπτομερῆ ἐκθεσην τῶν ἐν Σμύρνῃ γενομένων σελ. 79—99 καὶ Gervinus σελ. 236 κφε.

2. Πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 231 κφε. καὶ Gervinus σελ. 236 κφε.

διαρκῶς ἀπρακτοῦντες. Ἀλλὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως προεκάλεσαν αὐτοὶ οἱ Τούρκοι διὰ τῶν ἀφρόνως διαπραχθειῶν ὑπ' αὐτῶν ὤμοτήτων. Ὁ πασσᾶς τῶν Χανίων, τῆς ἀντιροτάτης τότε πόλεως τῆς νήσου, προκλῶν τὴν πρακτικὴν ἐκδήλωσιν τῆς λυσσώδους ὀργῆς, ἦν ἐξήγειρε παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς Κρησὶν ἢ τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν ἐξέγερσις, ἐπέτρεψε τῇ 18)30 Μαΐου εἰς τὸν ὄχλον νὰ τελέσῃ πάνδημον πανήγυριν φόνων τουτέστιν ἐδημοσιεύθη «φετῶς» πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν¹. Καὶ νῦν ἤρξατο ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως τῶν Χανίων ὁρμὴ τις καὶ ἐπιθεσις λυσσαλέα τοῦ τουρκικοῦ συρφετοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἀστῶν καὶ ἀγροτῶν ἀρρήτως συγερὰ, ἰδίως ἐναντίον τῶν γυναικῶν καί, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, ἐναντίον τῶν ἱερῶν νῶν καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν τῶν Χριστιανῶν. Γυναῖκες καὶ παῖδες Ἑλλήνων ἐπωλοῦντο ἀθροοὶ ὡς ἀνδράποδα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Χανίων. Ἡ δὲ ἐπιτυχὴς ἀντίστασις, ἦν τῇ 2)14 Ἰουνίου στίφη ὀπλισμένων Ἑλλήνων παρὰ τὴν κώμην Λοβλον κατώρθωσαν ν' ἀντιτάξωσιν ἐναντίον τῶν μουσουλμάνων ὤμηστῶν κυνῶν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἀπλῶς ἀφορμὴν πρὸς ἐπίτασιν τῆς κατὰ τῶν ἀόπλων Κρητῶν λύσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τότε ἐξηγέρθησαν εἰς πόλεμον οἱ φοβεροὶ Σφακινοί. Εἰς τὰ Σφακιά ἀπὸ τῶν μέσων Μαρτίου ἤδη εἶχον ἔλθει ἀπεσταλμένοι τῆς Ἐταιρείας

1. Ὁ Τρικούπης (σελ. 195), παρ' οὗ λαμβάνει ταῦτα ὁ συγγραφεὺς, λέγει: ἐξεδόθη ὁ πρὸ πολλοῦ ζητούμενος ὁρισμὸς τοῦ πασσᾶ καὶ ἀνεγνώσθη καὶ φετῶς εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ συγγραφεὺς οὐ μόνον συγχέει τὸν ὁρισμὸν τοῦ πασσᾶ πρὸς τὸν φετῶν (ἐννοεῖται τοῦ μολλᾶ τῶν Χανίων ἢ τοῦ μουφτῆ Κωνσταντινουπόλεως), ἀλλὰ περιπίπτει καὶ εἰς τὸ λάθος περιεπεσε καὶ ὁ Τρικούπης. Φετῶς εἰς ἐξολόθρευσιν (καὶ μάλιστα, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἐξολόθρευσιν γενικὴν) τῶν Χριστιανῶν οὐδέποτε ἐξεδόθη οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπανάστασει, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλάμ μέχρι σήμερον. Οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ ἱεροῦ νόμου (οἱ μουφτῆδες) ἀντέστησαν ἀείποτε ἐναντίον τῶν περὶ γενικῆς ἐξολοθρέσεως βουλευμάτων φανατικῶν Σουλτάνων καὶ αἰμοβόρων σατραπῶν καὶ φανατικοῦ ὄχλου. Αἱ μερικαὶ ἢ γενικαὶ σφίγαι τῶν ἀθῶν Χριστιανῶν ἐπῆρξαν πάντοτε ἔργα τοῦ φανατικοῦ ὄχλου, ἐνόστο δὲ καὶ τῶν ἐπιτοκίων ἀρχῶν καὶ αὐτῆς τῆς Πύλης καὶ τοῦ Σουλτάνου (ἐνεργούντων πάντοτε ἀνεπισήμως), διοικηταὶ δὲ ἐνόστο ἔδοσαν διαταγὰς ἢ ὁρισμοὺς προτροπικοῦς εἰς φόνους· ἀλλ' οὐδέποτε ἐξεδόθη φετῶς προτρέπων εἰς γενικὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν. Τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Ἰσλάμ. Σ.Μ.

ἀλλὰ γὰρ βλέποντες οἱ Σφακιανοὶ τὰ ἐν Χανίοις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων διαπραχθέντα δὲν ἤθελον νὰ ἴδωσι τοὺς Τούρκους εἰσελαύνοντας καὶ εἰς τὸ ὄροπέδιον αὐτῶν. Ἐπαναστάντες λοιπὸν ἔδρυσαν «βουλὴν Σφακιῶν», ἧς ἡ σφραγὶς ἔφερε τὴν εἰκόνα τῆς «Παναγίας τοῦ Λουτροῦ». Τῇ 17)29 Ἰουλίου λοιπὸν 500 Σφακιανοὶ καὶ 300 ἄλλοι μαχηταὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων διαμερισμάτων διηρημένοι εἰς τρεῖς μοίρας κατῆλθον ἐκ τῶν ὄρεινῶν αὐτῶν κωμῶν, ἵνα ἄρξωνται τοῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου πολέμου. Ὁ Γεώργιος Δασκαλάκης Τσελεπῆς, υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀτυχοῦς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Χανίων, ὁ Ἀναγνώστης Παναγιωτάκης ἐναντίον τῶν Ἀποκορώνων καὶ ὁ Ρούσος Μπουρδουμπᾶς ἐναντίον τοῦ Ρεθύμνου. Πᾶσαι αὗται αἱ τρεῖς φάλαγγες ἐπολέμουν κατὰ τὴν πορείαν αὐτῶν νικηφόροι ἐναντίον τῶν Τούρκων (ἰδίως δὲ τῇ 22)4 Ἰουλίου ἤραντο οἱ Σφακιανοὶ σημαντικὴν νίκην ἐναντίον 5000 Μωαμεθανῶν, ζητούντων νὰ προελάσωσιν ἀπὸ Χανίων εἰς τὴν ὄρεινὴν κοιλάδα τοῦ Ὀμλοῦ. Ἡ δὲ ἐπίκλησις, ἣν οἱ Τούρκοι τῶν δυτικῶν Κρητικῶν ἐπαρχιῶν ἀπηύθυναν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Ἡρακλείου (Candia) ἢ Μεγαλοκάστρου, ἐπήνεγκεν ἐνταῦθα (ἐν Ἡρακλείῳ) μετ' ὀλίγον (23)5 Ἰουλίου) νέαν φρικώδη ἐκρηξιν τῆς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἐξολοθρευτικῆς μνίας. Αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἐκλείσθησαν, εἶτα δὲ μνιῶδες στίφος Μωαμεθανῶν εἰσώρμησεν εἰς τὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐφόνευσεν ἐν αὐτῇ 75 κοσμικοὺς καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γεράσιμον, ὡς καὶ πέντε ὡς ὁμήρου· εὐρισκομένους ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπους. Εἶτα δὲ 700 ἄνδρες ἐφονεύθησαν, γυναῖκες ἄθροαι ἠτιμάσθησαν καὶ πολλοὶ παῖδες περιετμήθησαν· ἡ λεηλασία τῶν χριστιανικῶν οἰκιῶν, αἱ φυλακίσεις τῶν Χριστιανῶν, ἡ ἐν ταῖς φυλακαῖς κάκωσις τῶν οὕτω συλλαμβανομένων διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι. Τὰς τερατουργίας δὲ ταύτας ἐμιμήθησαν μετὰ ζήλου αἱ ἐν Σιτῖα καὶ Ρεθύμνῳ ἀρχαί. Σημαντικαὶ δὲ ἐπικουραὶ, αἱ ἔλαβον οἱ ἐν Χανίοις καὶ Ρεθύμνῳ Τούρκοι κατὰ θάλασσαν, παρέσχον αὐτοῖς τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν ν' ἀποκρούσωσι τοὺς κατὰ τὰ μέρη ταῦτα Σφακιανοὺς εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν. Ἀλλὰ τότε τέλος κατώρθωσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ

Ῥσελεπῆς καὶ Ἀναγνώστης, λαβόντες νεαράς ἐπικουρίας ἐκ τῶν δρέων, νὰ νικήσωσι καιρίως τῇ 6)18 Ἰουλίου παρὰ Ἀσκυφον 3 χιλιάδας Τούρκων καὶ ν' ἀποκρούσωσιν αὐτοὺς κακῶς ἔχοντας εἰς Ρέθυμνον. Νῦν ἡ ἐπανάστασις ἠμπεδώθη ἰσχυρῶς ἐν τῇ νήσῳ, οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν ν' ἀποκλείσωσι τὰ Χανιά καὶ νὰ καταλάβωσι καὶ ὀχυρώσωσι τὸν Ἀρμυρὸν καὶ νὰ συνεννοηθῶσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐν ἐπαναστάσει διατελούσαις χώραις ἐπαναστάτας¹.

Ἐνῶ δὲ οὕτως ἐν τῷ νοτίῳ τούτῳ τμήματι τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐσχηματίζετο νέον καὶ μόνιμον θέατρον πολέμου, κατώρθωσαν οἱ Ὄθωμνοὶ ἐν τῇ γραμμῇ τῇ ἀπὸ Σερρῶν μέχρι Πατρῶν καὶ Δάλα ν' ἀνακόψωσι πανταχοῦ τὰς προόδους τοῦ κινήματος, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως ἐξηρητήθη πολὺ κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῶν μαχῶν τῶν συγκροτουμένων ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν τοῖς ὀχυρώμασι τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Χερσονήσῳ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν καὶ μοναχῶν διετήρησε τὴν ἀπειλητικὴν αὐτῆς θέσιν μόνον μέχρι τέλους Ἰουνίου. Διότι ὅτε ὁ Βαϊράμ πασσᾶς, ὅστις ἐμελλε νὰ προελάσῃ μετὰ σημαντικῶν τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πολιοπόννησον, ἤψυκτο τῆς χώρας ταύτης, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ καὶ κατετρόπωσε τοῦτο δεινῶς ἐγγὺς τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου, ἠνάγκασε καὶ τοὺς λοιποὺς πολεμιστὰς τοῦ Χάψα νὰ καταλίπωσι τὰς θέσεις αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπαρθέντες οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ἐπετέθησαν ὕστερον ἐναντίον μικροῦ μέρους τῶν στρατευμάτων τοῦ Χάψα, ἅτινα ὕστερον ἐντελῶς ἐνίκησαν παρὰ τὸν Βασιλικὸν ἐν τεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἀποστάσει. Ὁ Χάψας αὐτὸς εὗρεν ἐνταῦθα τὸν θάνατον. Νέα δὲ τις συμφορὰ, ἣν ἡ νῦν ἀκέφαλος μείνισα φάλαγξ τοῦ φονευθέντος Χάψα μετὰ τινος ἡμέρας ἐπῆθε πρὸς τὴν δύο ὡρᾶς πρὸς ἀνατολὰς ἀπέχουσαν Γαλάτισταν, ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας εἰς γενικὴν ὑποχώρησιν. Ἐπειδὴ ἐν

1. Πρὸβλ. ἰδίως Τοικούπη σελ. 224—236 (171—203). Gervinus σελ. 238 κρξ. Mendelssohn-Bartholdy, Die insel Kreta (ἐν τῷ περιοδικῷ «Unsere Zeit», 1869, Μερ. 1) σελ. 488 κρξ. Gesch. Griechenlands σελ. 204.

τούτοις οἱ Τοῦρκοι τῆς Θεσσαλονίκης δὲν εἶχόν τινα ἔμπειρον ἀρχηγόν, προσέτι δὲ ἐπειδὴ ὁ φοβερὸς Ἀδουλαδοῦδ, ὅστις ὕστερον ἐπέμφθη ὡς πικσᾶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μόλις κατὰ Νοέμβριον συνήγαγε στρατεύματα καὶ ἔνεκα τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ τολμήσῃ νὰ προδῇ εἰς ἰσχυρὰν ἐπίθεσιν, ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνας νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ μικρὸν ἔτι τὴν ἐπανάστασιν ἐν μέρει μὲν ἐν τοῖς συνεχέσιν ὄρεσι τοῦ Ἄθῳ, ἐν μέρει δὲ ἐν τοῖς ὄχυρώμασι τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ ἐνοῦντος τὴν χερσονήσον τῆς Κασσανδρείας μετὰ τῆς Χαλκιδικῆς. Τοῦτο δὲ τοσοῦτῳ εὐκολώτερον κατώρθουν, ὅσον καὶ ἔξωθεν νῦν ἔλαβον ἐπικουρίας. Ἐν Ἄθῳ ἦσαν ἔτι νῦν ὑπὸ τὰ δπλα 2000 μοναχοὶ καὶ 700 παλληκάρια. Τὸν δὲ Ἰσθμὸν τῆς Κασσανδρείας ἐφύλαττον παρὰ τὴν κώμην Πίνακα 2700 Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον πολλὰ κανόνια ἀπὸ τῶν Ψαρῶν καὶ ἐπικουρίαν 400 παλληκαρίων ἐκ τοῦ ἐκεῖθεν τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης ὀψομένου Ὀλύμπου¹.

Εἰ καὶ λοιπὸν πολλῶ βραδύτερον ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ἡ καταστροφὴ ἐπὶ τοῖς Ἕλληνας ἐπαναστάτας τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, ὅμως καὶ οὕτω τὸ ἐνταῦθα κίνημα ἀπὸ νῦν ἤδη εἶχε καταστῆ ἀντιπερισπασμὸς τις ἔτι ὀλίγον ἀποτελεσματικὸς. Ἐνῶ δὲ οὕτω ἀπὸ τοῦ νῦν ἤδη περιεστέλλοντο μεγάλως τὰ θρία, ὧν ἐντὸς ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν νεκρὰν αὐτοῦ ἐλευθερίαν, ἐξ ἄλλου ἀληθῶς ὀλέθριον ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸ μέλλον αὐτῶν μέχρι σήμερον² καὶ ἄλλο τι γεγονός. Ἐνῶ ἤδη ἐκ τοῦ εἰρημένου ἐν Μακεδονίᾳ περιορισμοῦ καθίστατο εὐνόητον εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὸ Βυζαντινὸν σχέδιον ἤθελε μείνει τοῦ λοιποῦ ἰδεώδες ἀνέφικτον, καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Ὀθρυος κυριωτάτη ἑλληνικὴ χώρα, ἡ Θεσσαλία δηλονότι καὶ τὸ ὄρεινὸν ὀχύρωμα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνας οἱ πρὸς βορρᾶν τῆς Ὀθρυος καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ, οἱ μὴ ἐγερεθέντες μεθ'

1. Πρὸβλ. Τρικοῦκη σελ. 223 κφε. (188 κφε.) Finlay σελ. 252 κφε. Gerwinus σελ. 205 κφε.

2. Μέχρι τοῦ 1879 δηλονότι, ὅτε ἡ Θεσσαλία διατέλει ἔτι ὑπὸ Τούρκους. Σ. Μ.

εἰας κρατερᾶς τεχύτητος καὶ πυκνότητος ἐξηγέρθησαν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐχειρώθησαν διαδοχικῶς ἐν τοῖς διαφόροις διαμερίσμασιν. Οὕτω δὲ ἡ ἐπανάστασις διετετρήθη πράγματι διαρκῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ βασιλείου τῶν νῦν ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου δοθέντων¹. Ἐναντίον τῶν παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Βόλου ἑλληνικῶν σσιφῶν ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ Ἰούνιον ἀπὸ Λαρίσσης ὁρμώμενος ὁ Μαχμοὺτ πασσαῶς Δράμαλης ἄγων 400 ἀνδρας. Οὗτος διεσκόρπισε τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ στίφη, ἔλυσεν ἰδίως τὴν πολιορκίαν τοῦ Βόλου καὶ διὰ δεινῶν τῆς χώρας δηώσεων ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας τῆς χερσονήσου τοῦ Πηλίου νὰ φύγωσι νοτιώτερον πρὸς τὸ Τρίκερι. Ἀλλὰ δὲν κατεδόλλετο ἐτι ἡ ἐπιμονὴ τοῦ μέλους τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ. Μόλις ὁ Μαχμοὺτ ἀφίκετο αὐθις εἰς Λάρισσαν καὶ εὐθὺς ἐξηγέρθησαν ἐκ νέου τὰ παλληκάρια ἵνα διασκορπισθῶσιν αὐθις πρὸς τὰ Λεχώνια. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νέαν τζύτην ἀποτυχίαν, οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίας ἄκρας τῆς χερσονήσου, οἱ μαχηταὶ δηλονότι τοῦ Τρικερίου, Λαύκου, Πριμάρων καὶ Ἀργαλαστῆς, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον μετ' ἐπιμονῆς· μόνον δὲ τῷ 1823 κατεδλήθη ἡ ἀντίστασις αὕτη².

Ἐπειδὴ οὐδὲν ἀπὸ Τρικερίου ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ ἐν τῇ ἄλλῃ Θεσσαλίᾳ, οἱ Τρικεριῶται ἐφρόντιζον νῦν ὑπὲρ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ διατηρήσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἦδη κατὰ Μάϊον μῆνα συνεννοηθέντες οὗτοι πρὸς τοὺς προὔχοντας τῆς (ἀπέναντι τῆς Δοκρικῆς πόλεως Ἀταλάντης κειμένης) παραλλας Εὐβοϊκῆς πόλεως Λιμνῶν εἶχον μεταδώσει τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἐκδιωχθέντων τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τῶν βορείων μερῶν τῆς νήσου ταύτης. Τὸ Ἐηροχώριον ἐγένετο τότε κέντρον, ἔνθα συνηθροίσθησαν 2000 ἐπαναστάται, οἵτινες βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Λιμνῶν ἐτόλμησαν καὶ αὐτὴν τὴν Χαλκίδα νὰ προσβάλωσι,

1. Ἐννοεῖ τὸ ἐν Βερολίῳ συνέδριον τοῦ 1878. Ἄλλ' ὑπάρχει τις μικρὰ ἀντίφασις ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένοις, διότι τὸ Συνέδριον, ὡς γνωστόν, ἐξέτεινε τὰ ὄρια μέχρι τοῦ Ὀλύμπου ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Θυάμιδος ἐν Ἠπειρῷ. Δὲν εἶνε δὲ πιθανόν ὅτι ὁ συγγραφεὺς λέγων τὸ νῦν Ἑλληνικὸν βασιλεῖον τοῦ Συνεδρίου (das heutige Kongressengriechenland) ἔννοεῖ τὰ ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως (οὐχὶ Συνεδρίου) τῶν ἐν Λονδίῳ πρέσβων δοθέντα τῷ 1832 τῷ Ἑλλάδι ὄρια. Σ.Μ.

2. Τρικούπη σελ. 215 κφξ. (184 κφξ.) Finlay σελ. 247. Cervinus σελ. 404 κφξ.

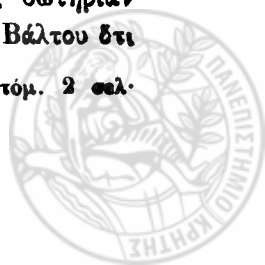
καθ' ὃν χρόνον ἢ ἀνατολικώτερον ταύτης κειμένη Κύμη ἐπακαλειτο εἰς βοήθειαν τοὺς Ἀνδρούς. Καὶ ἡ μὲν Κύμη ταχέως κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Καρύστου Ὁμέρβου. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστάται τῶν βορείων μερῶν, οὐδαμῶς ἀπολέσαντες τὸ θάρρος αὐτῶν ἔκ τινος πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Χαλκίδος συναφθείσης ὑπ' αὐτῶν ἀτυχοῦς μάχης, ὠχυρώθησαν ὡς ἠδύναντο ὀχυρότατα ἐν τῇ παρὰ τὴν θάλασσαν χωρίῳ Βρυσακίοις, ἐντεῦθεν δὲ βοηθεῖα τῶν λιμνωτικῶν, τρικεριωτικῶν καὶ ὑδραϊκῶν πλοίων ἀπέκλεισαν τὴν πρωτεύουσαν. Ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἦσαν ὁ τοῦ Ὀδυσσεῦς γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος δμῆχμος Ἀγγελῆς καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Νικόλαος Κριεζιώτης. Ἐνταῦθα ἀντέσχον οἱ Ἕλληνες μετὰ καρτερικωτάτης ἐπιμονῆς καθ' ἕλον τὸ θέρος, ἀνισταθέντες ἐπιτυχῶς καὶ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη.

Ὁ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ τὴν ἐν Χανίῳ τῆς Γραβιάς ἦτταν αὐτοῦ ἀπεφάσισε, καταλιπὼν τὸ σχέδιον τῆς ἐναντίον τῶν Σαλῶνων ἐπιθέσεως, νὰ ἐπιστρέψῃ μεσοῦντος Μαΐου εἰς Βυδονίτσαν, ἐντεῦθεν δὲ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισσοῦ προήλασεν εἰς Βοιωτίαν. Ἐνταῦθα δὲ βραδέως μὲν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀνακοπτόμενος ὑπὸ τῶν ἀντιπερισπασμῶν, οὓς ἐπειρῶντο νὰ παράσχωσιν αὐτῷ ἐπὶ τῶν νότιων καὶ τῶν πλαγίων ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Γκούρας, κατέλαβεν αὐθις τῇ 26)8 Ἰουλίου τὴν Λεβάδειαν, ἣτις ἐν μέρει ἐγένετο τότε παρανάλωμα τοῦ πυρός. Μόνον ἡ ἀκρόπολις ἔμενον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ὑπαρχηγὸς Μεχμέτ πασσαῶς ἀπέκρουσε μικρὰν τινα ἀπὸ Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ἥλιαν τὸν Μυρομιχάλην ἀφικομένην φάλαγγα (τὸ κύριον μέρος τοῦ πολιορκούντος τὴν Κόρινθον ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ) καὶ ζητοῦσαν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λεβαδείας. Ὅτε δὲ τέλος οἱ Ἕλληνες κατέλιπον καὶ τὴν θέσιν ταύτην, προήλασεν ὁ Μεχμέτ πασσαῶς εἰς τὴν Βοιωτίαν καταλαμβάνων πᾶσιν τὴν χώραν καὶ ἠνάγκασε τοὺς Πελοποννησίους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὃν ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει ἰσχυρῶς ὁ Δικαῖος, ὁ Πάνος ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ἀντωνάκης ὁ Μυρομιχάλης. Ὁ δὲ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ 2000 ἀνδρῶν μετέβη εἰς Εὐβοίαν καὶ τῇ 14)26 Ἰουλίου ἀφίκετο εἰς Χαλκίδα. Ἄλλ' ὅτι

τὴν ἐπαύριον ἠθέλησε νὰ πορθήσῃ τὰ ὄχυράματα τῶν Βρυσακίων, ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς ἢ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἐπίθεσις. Ἄλλ' ὁμοίως καὶ οὕτως ὁ ἐν τῇ νήσῳ ἀγῶν τῶν ἐπαναστατῶν ἐφαίνοτο ὅτι ἐμελλε νὰ περιέλθῃ ἐν τῇ ἀπέναντι ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι εἰς δυσχερῆ θέσιν. Διότι ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἠδυνήθη, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρβευ τῆς Καρύστου, νὰ ἔλθῃ εἰς ἀρωγὴν (20/1 Αὐγούστου) πρὸς τοὺς ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ εὐρισκομένους Τούρκους τῆς Ἀκροπόλεως. Μάχη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πολιορκούντων τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη δὲν ἐγένετο· διότι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προελάσεως αὐτοῦ κατέλιπον ὀλοσχερῶς πρὸ τῆς 19)31 Ἰουλίου τὴν κάτω πόλιν καὶ ἀπεχώρησαν ἐν μέρει μὲν εἰς τὰς νήσους, ἐν μέρει δὲ εἰς τὸν Ἴσθμόν'.

Πολλῶ ἐτι ἐπιβλαβεστέρην εἰς τοὺς Ἕλληνας τροπὴν ἔλαβον τὰ πράγματα ἐν τῇ δυτικῇ καὶ τῇ νοτιᾷ πλευρᾷ τῆς Θεσσαλίας τοσοῦτον σπουδαίας ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν μέλλον τοῦ λαοῦ τῆς χώρας. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βραχωρίου ἢ ἐπανάστασις ἐποιήσατο σπουδαίας προόδους ἐν τῇ δεξιᾷ πλευρᾷ τοῦ Χουρσίτ πασσᾶ καὶ ἐν ταῖς πρὸς νότον τοῦ μέρους τούτου χώραις. Οἱ πορθηταὶ τοῦ Βραχωρίου μετὰ μακρὰν πολιορκίαν κατέλαβον περὶ τὸ τέλος Ἰουνίου τὸ ὄχυρόν Ζαπάντι. Ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὁ ὀπλαρχηγὸς Τσόγκας ἐκυρίευσεν τὰ φρούρια Τεκὲ καὶ Πλαγιὰ (τὰ κείμενα ἀπέναντι τῆς Λευκάδος) καὶ ἐπολιόρκησεν τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Βονίτσης. Οἱ Ἕλληνες ἀφήρσαν ὡσαύτως ἀπὸ τοῦ προνοητικοῦ Χουρσίτ τὴν σπουδαίαν μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ Ἠπειροῦ πολλὰς ὄρεινὰς παρόδους ἔχουσαν χώραν, τὸ μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Ἀχελῷου ὄρος Μακρυνόρον, οὗ ἢ ὄχυρότης συνίσταται ἐτι πλέον ἐν τοῖς πυκνοῖς δάσεσιν ἢ καὶ ἐν τῇ ἀγριότητι τοῦ ὄρους. Ὅτε ὁ αὐτὸς πασσᾶς ἐπεμφε περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τὸν Ἰσμαὴλ Ἠλιάσαν πασσᾶν μετὰ 1800 ἀνδρῶν πρὸς κατάληψιν τῶν ἰσχυρῶν τούτων θέσεων (καὶ πρὸς σωτηρίαν τοῦ Βραχωρίου), οὗτος, μαθὼν παρὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάλτου ὅτι

1. Πρὸβλ. Τρικοῦπ. τόμ. 1 σελ. 214 κφξ. (176 κφξ.), τόμ. 2 σελ. 1-16 (1-15). Gervinus σελ. 203-205.

μέγα μέρος τῆς Ἀκρηνάνας καὶ Αἰτωλίας (ἔπαιον τὸ «Καρλελι») διετέλει ἐν ἐπαναστάσει, ἐπέισθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὀπίσω. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔνεκκ τοῦ ἀδξανομένου κινδύνου ἠθέλησε ν' ἀνοίξῃ βιαίως τὰς παρόδους, οὐδὲν κατώρθωσε νὰ διαπράξῃ ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῆς παρόδου τῆς Λαγκάδας. Ἐνταῦθα πολυπείρως τις ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀλῆ πασσα Ἀλθανός, ὁ ἀνδρεῖος Γῶγος Βακώλας, μετὰ ἑκατὸν μόνον παλληκάρων ἀνέκοψε διὰ λαμπρῶν ἐπιτυχιῶν τὴν πορείαν τῶν πολεμίων μέχρις ἀφίξεως ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν σιφῶν. Διὰ τῆς ἀσφαλοῦς φυλάξεως τοῦ Μακρονόρου, ὅπερ οἱ Ὄθωμανοὶ δὲν διέδῃσαν πλέον πρὶν ἢ παρέλθῃ ἔτος, ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγὼν πολλὰς ἠρύσαστο ὠφέλειας. Οὐ μόνον ἡ Ρουμελία ἐφρουρήθη ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Χουρσιτ μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνία κτείστη λίαν δυσχερής. Ὁ δὲ Γῶγος ἐτόλμησεν ὕστερον καὶ τχύτην τὴν γραμμὴν νὰ ὑπερδῇ καὶ νὰ ἐγκτασταθῇ μετὰ 250 μαχητῶν ἐν τῇ δύο ὥρας μόνον τῆς Ἄρτης ἀπέχοντι χωρὶν Πέτα. Ἐνταῦθα ἀπέκρουσε τῇ 15)27 Ἰουλίου ἀγωνιζόμενος ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων αὐτοῦ μετὰ λαμπρᾶς ἀνδρείας τὴν τῶν ἀπὸ Ἄρτης ὀρμώντων Τούρκων ἐπίθεσιν. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὰς τολμηρὰς ταύτας στρατείας καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γιολδάτσι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βραχωρίου ἐπολιόρκησαν ἐβδομήκοντα περίπου τουρκικὰς οἰκογενείας ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Αἰτωλίας ἢ Εὐρυτανία Καρπενησίου. Ἀποκρουσθέντες δὲ ἐν ἀρχῇ κχτὰ Ἰούλιον ὑπὸ φάλαγγος ἐκπεμφθείσης ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας κατετρόπωσαν ὕστερον τὴν φάλαγγα ταύτην παρὰ τὴν Βιάραν καὶ ἠνάγκασαν ἔπειτα τοὺς Τούρκους νὰ φύγωσιν εἰς Ἡπειρον.

Ἄλλ' ἤδη ἡ ἐπανάστασις περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου εἶχεν εἰσελάσει εἰς τὴν σπουδαίαν ὀρεινὴν χώραν Ἀγροαφ. Οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ ἔνοπλοι Ἕλληνες ἀγρόται τῆς χώρας ταχθέντες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Σταμούλη (ἢ Σταμάτη) Γάτσου ἐξεδίωξαν ἐν πρώτοις τοὺς μουσουλμάνους Ἀλθανούς, τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν φρουρὰν τῆς Ρεντίνης. Εἶτα δὲ ἐπέπεσον ἀθρόοι ἐπὶ τὴν νοτιοδυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ κτείστρεψαν ἐνταῦθα τὰς Κονιζ-

ρικᾶς κόμας Φράγκον καὶ Λοξάδαν (κειμένας δυτικῶς τῆς Καρδίτσης). Ἄλλ' ὅτε ἤθελον νὰ εισδύσωσι βαθύτερον εἰς τὴν περιχώρην τοῦ Πηγνείου, ἐπετέθησαν ἰσχυρῶς κατ' αὐτῶν τὰ τακτικὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἀπὸ Ααρίσσης ὀρμηθέντα καὶ καλῶς διευθυνόμενα. Οἱ Ἄγραφιῶται ἀπεκρούσθησαν πανταχοῦ καὶ δὲν ἤδυνήθησαν ἐπὶ τέλος νὰ κωλύσωσι τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ θέσωσιν αὐθις ἰσχυρὰν φρουρὰν ἐν Ρεντίνῃ.

Ἄλλ' ἐν τῇ μεταξὺ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ ἑλληνιστὶ φεγγόμενοι Βλάχοι¹ τῆς Πίνδου οἱ οἰκούντες ἐν ταῖς ὄρειναῖς πόλεσι Συράκῃ καὶ Καλαρύταις (ταῖς κειμέναις παρά τι εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Ἄρτης Ἄραχθον συμβάλλον ρεῖθρον). Οἱ φίλεργοι καὶ βιομήχανοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης, δι' ἧς διέρχεται ἡ εὐθυτάτη πρὸς τὰ Τρίκκαλα ἀγροῦσα ὁδός, εἶχον πολλὰ ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἐν Ἠπειρῷ πολέμου πάθει δεινὰ ἔνεκα τῆς ἐντεθεν διελάσεως τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων πρὸ ὀλίγου δὲ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τουρκικῆς ὑπὸ Ἰσμαὴλ Πρεμίτην τεταγμένης φρουρᾶς συγκειμένης ἀπὸ 750 ἀνδρῶν, πρὸς τούτοις δὲ πειθόμενοι ὑπὸ πολλῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἰδίως δὲ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Κωλέττου, νὰ μετᾶσχῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος, μετεπέμφαντο ἀθορόβως ὅπως τὸν ἀρματωλὸν Ράγκον καὶ τῇ τούτου συνδρομῇ ἐξεδίωξαν τὴν τουρκικὴν φρουρὰν. Συγχρόνως δὲ σχεδὸν ἐξηγέρθησαν 3000 Βλάχοι ἐν τῇ γείτονι κοιλάδι τοῦ Ἀσπροποτάμου (τοῦ ἄνω Ἀχελφου) ὑπὸ τὸν Νικόλαον Στουρνάραν καὶ παρεσκευάσθησαν νὰ εισβάλωσιν εἰς τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ νὰ προσβάλωσι τὰ Τρίκκαλα. Ἀλλὰ τότε ὁ Χουρσίτ πασσαῶς φροντίζων τὰ μέγιστα περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν μόνων ἐτι ὑπολειπομένων αὐτῷ διὰ τοῦ Μετσόδου ὁδῶν συγκοινωνίας, ἐπελάβετο ἰσχυρῶς τοῦ ἔργου τῆς καταστολῆς τοῦ κινήματος. Ἐπεμφεν εὐθὺς εἰς τὸν Ἰβραήμ Πρεμίτην ἰσχυρὰς ἐπικουρίας, μεθ' ὧν ὁ στρατηλάτης οὗτος, ὀδηγούμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν διαχειμένων τοῖς Συρακιώταις γειτόνων αὐτοῖς κατοίκων τῆς κόμης Γοτίστης, ὑπερφαλάγγισε τὴν τῶν

1. Ἑλληνιστὶ φεγγόμενοι Βλάχοι· ὁδὸν σημαίνει βεβαίως παρ' ἡμῶν ἔθνολογικῶς· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἀγνοεῖ τὴν παρ' ἡμῶν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ «Βλάχος». Σ.Μ.

Συρακιωτῶν θέσιν καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ ἔνοπλα στίφη. Οἱ κάτοικοι τῶν δύο ἐν ἐπαναστάσει διατελούντων καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καταστραφέντων χωρίων ἔφυγον μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ Ράγκου. Οὐχ ἦττον ταχέως κατέπεσε καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Στουρνάρα. Διότι ὁ Ἄγραφιώτης Στάμουλης, οὗ τὴν βοήθειαν ἐπεκαλέσαντο οἱ Βλάχοι τοῦ Ἀσπροποτάμου, εἶπεν ἤδη ἐγκαταλείπει τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ εἰρηνεύσας πρὸς τοὺς Τούρκους ὑπηρέτει αὐτοῖς ὡς ὄπλαρχηγὸς ἀρματωλὸς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Στουρνάρης ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῆ εἰς θέσιν ἀμυντικὴν. Ὅτε δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ ὀρμώμενοι ἀπὸ Θεσσαλίας (31)12 Αὐγούστου) κατέλαβον τὴν δίοδον Πόρτζ, ὁ δὲ Ἰβραήμ ὁ Πρεμετινὸς τῆ 28)10 Αὐγούστου ἐξεβίασε τὴν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀσπροποτάμου εἰσέλασιν, οὐδὲν ἄλλο ὑπελείφθη τοῖς ἐπαναστάταις ἢ νὰ ὑποταγῶσιν. Ἡ ἀπὸ τοῦ βραχυχρονίου πολέμου βρῆως παθοῦσα περὶ τὴν Πίνδον χώρα ἔπαθεν ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς ἀρπακτικῆς ὀρμῆς ὑφ' ἧς παρακκιρότατα κατελήφθησαν οἱ Ἕλληγες κλέφται καὶ ἀρματωλοί, οἵτινες καὶ τοὺς χριστιανοὺς φίλους αὐτῶν δεινῶς ἐλεηλάτησαν. Οἱ ἐπαναστάται τοῦ Ἀσπροποτάμου ἔλαβον παρὰ τοῦ Χουρσίτ πασσᾶ γενικὴν ἀμνηστειάν, καὶ ὑπεδλήθησαν μὲν αὐθις εἰς φόρου πληρωμὴν, ἀλλ' ἐτήρησαν τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μὴ δέχωνται Τούρκους συνοικοῦντας ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν¹.

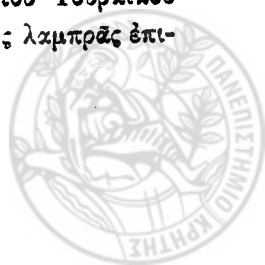
Οὕτω διὰ τῆς τοῦ Χουρσίτ ἐπιτηδειότητος καὶ δραστηρίου ἐνεργείας οὐ μόνον ἀποκατέστη αὐθις ἡ ἀσφάλεια τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν συγκοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ἐκωλύθη διαρκῶς ἡ ἐπὶ εὐρυτέρας διαστάσεις διάδοσις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐν μὲ τῶν πολιτικῶς, γεωγραφικῶς καὶ στρατιωτικῶς σημαντικωτάτων θέσεων. Εὐτύχημα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἦτο ὅτι τοῦλάχιστον ἐξησφαλίσθη τὸ Μακρυνόρος, οὐχ ἦσσαν δὲ ὅτι ἐν Ἠπείρῳ ὅτε Ἀλῆ πασσᾶς καὶ οἱ Σουλιῶται κατῴρθουν ἔτι νῦν μετ' ἀδιασείστου καρτερίας νὰ δεσμεύωσιν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν Ἰωαννίνων τὸν μέγαν τοῦ Χουρσίτ στρατόν. Ὁ τούρκος ἀρχι-

1. Περὶ Τρικούπη σελ. 305—317 (370—379). Finlay σελ. 242—245. Gerwinus σελ. 247 κφς.

στράτηγος ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου 1821 ἰσχυρῶς καὶ δραστηρίως εἶχεν ἐπιληφθῆ τῆς τῶν Ἰωαννίνων πολιορκίας χωρὶς νὰ ταραχθῆ σοβαρῶς καὶ ἀποτραπῆ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως καὶ διαδόσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἄλῃ δὲν ἀπεδειλία. Στηριζόμενος ἐπὶ τῶν τριῶν πύργων αὐτοῦ ἀνθίστατο μετὰ ψυχραίμου ἡρεμίας ἐναντίον τῶν τε φανερῶν ἐπιθέσεων καὶ τῶν κρυφίων ραδιουργιῶν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ἐκ ποδάγρας καθήσεων, αἵτινες ἤρξαντο νὰ βασιανίζωσι νῦν τὴν γηραιὰν τέγριν. Καὶ ἡ ἀγγελία δὲ τοῦ θανάτου τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Χαϊνίτσας (ἐπελθὼν κατὰ Ἰούνιον) δὲν ἔκαμψε τὸν σκληρὸν ἄνδρα, ὅστις οἶονεὶ πρὸς ἐνάγισμα εἰς τὴν σκιὰν αὐτῆς ἐποίησεν ἐκποδὼν διὰ δηλητηρίου τὸν αἰχμάλωτον Ἰβραήμ τὸν ἐκ Βερατίου. Αἱ δὲ καθ' ἐκάστην ἀφικνούμεναι νέξι περὶ τῶν προόδων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἰδήσεις διετήρουν ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἀκμαίως τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἦτο μὲν δυνατὸν πλεον ν' ἀπατηθῆ ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὁ συνετὸς βεζίρης¹ περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲ περὶ τούτου ὅτι ὁ κατὰ τοῦ Σουλτάνου πόλεμος αὐτοῦ ἦτο νῦν λυσιτελῆς μόνον τοῖς Ἕλλησι. Τοῦτο μάλιστα καὶ ἐντεῦθεν ἐνόει, ὅτι πολυπληθεῖς Ἀλβανοί, ἰδιαίτατα δὲ οἱ Μουσουλμάνοι, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς ὑπὲρ τοῦ Ἄλῃ ἐξεγέρσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον ἔδλεπον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει ἀπλῶς ἀντιπερισπασμὸν τινα ἰσχυρὸν ὑπὲρ τοῦ Ἄλῃ καὶ διὰ τοῦτο ἀσμένως ἤγουντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν τοῦ πολέμου αὐτοῦ βραδύτητα μόνον ὁ ἀρχιστράτηγος οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἠδύνατο νὰ προχωρῆ. Καὶ κατώρθωσε μὲν περὶ τὰ τέλη Μαΐου ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ διὰ προδοσίας τὴν ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων νῆσον. Ἀλλ' ἐφοδὸς τις διαταχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ (κατὰ Ἰούνιον) ἐναντίον τοῦ φρουρίου Λιθκρίτζης ἀπέτυχεν ἐντελῶς. Καὶ νῦν οἱ ἄνδραιοὶ Σουλιῶται ἐνεργοῦντες κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκάκουν ἀκλύστως τοὺς Ὀθωμανοὺς διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐπι-

1. Ὁ Ἄλῃς δηλονότι. Σ. Μ.

τηδειότητος, μεθ' ἧς διεξήγον τὸν μικρὸν πόλεμον, καὶ διέκοπτον ἀπκύστως τὴν μεταξύ Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Πρεβέζης συγκοινωνίαν. Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἐκυριεύσεν ἐν τῇ ἀκτῇ τοῦ Ἰονίου πελάγους τὴν Ρενιάσαν καὶ ἐζήτηει νὰ ἐπεκτείνῃ καθ' ἅπαντα τὰ πλησιόχωρα διαμερίσματα τὴν κατὰ τοῦ Χουρσίτ ἐπανάστασιν. Μόνον οἱ παλαιοὶ ἐχθρικοὶ γείτορες τῶν Σουλιωτῶν, οἱ Μυσλίμαιοι τῆς Μαργαρίτας καὶ τῆς Παραμυθιάς, διετέλουν πρὸς τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, μετ' ἀπεχθείας διηνεκῶς αὐξανομένης. Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ πρὸ πάντων καὶ κυρίως ἐμπεσε τοῖς Σουλιώταις καὶ τῷ Ἄλῃ, ἦτο τὸ ζήτημα ἂν ἐπὶ τέλος ἐμελλόν νὰ κατορθώσῃσι νὰ συμμαχήσῃσι σοβαρῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρουμελίας, οἵτινες ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη Ἰουλίου εὐρίσκοντο ἐν Πέτα, ἀφοῦ ἕνεκα τῶν τοῦ Χουρσίτ ἐπιθέσεων ἠναγκάσθησαν νὰ καταλύσῃσιν αὐθις τὴν περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ἐξ ἐφόδου καταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν σπουδαιότατην μεταξύ Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης θέσιν τῶν Πέντε Πηγαδιῶν.

Ἄλλ' ἐνῷ ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγὼν εἶχεν ἔτι καλῶς ἐν Ἡπείρῳ, ἐν ταῖς πρὸς νότον τοῦ Ρίου χώραις κατὰ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἥλιδα διετέλει ὀπισθοδρομῶν. Μέγα τοῖς Ἑλλήσιν εὐτύχημα ἐνταῦθα ἦτο ὅτι οὐχὶ μακρὰν τῶν παρὰ τὰς Πάτρας θέσεων αὐτῶν κατῴρθωσαν νὰ μείνωσιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν οἱ πολεμικοὶ Λαλιῶται. Εὐθὺς δτε ἤρξατο ἡ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Ἀχαΐας πολιορκία τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, ταύτῃ δὲ ἐπηκολούθησεν εὐθὺς ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τῆς Γαστούνης καὶ τῶν ἐν Ἥλιδι ἀγροτικῶν κοινοτήτων, οἱ Λαλιῶται, οἱ προθυμότατοι οὔτοι σύμμαχοι τοῦ ἐν Πάτραις ἀπηνοῦς Γιουσοῦφ πασσᾶ, ἤρξαντο ἀπὸ τῆς ὄρεινῆς αὐτῶν χώρας τῶν καταστρεπτικῶν αὐτῶν πολεμικῶν ἐξόδων. Κατέστρεψαν οὔτοι τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὸν Πύργον (3/15 Ἀπριλίου), οὗ οἱ κάτοικοι ἐφυγον εἰτα εἰς Καρύταιναν, καὶ τὸ αὐτὸ ἐποίησαν ἐναντίον πολλῶν κωμῶν, ὧν ὁ λαὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὰ ὄρη. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός, μετὰ τὴν πρώτην ἤτταν ἀπομακρυνθεὶς μετὰ τῶν σιφῶν αὐτοῦ

ἐν ἀρχῇ μέχρι τοῦ τέσσαρας μόνον ὥρας ἀπέχοντος τῶν Καλαβρύτων Νεζερῶν, μετέθηκεν ὕστερον πάλιν τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς τὸ δύο ὥρας τῶν Πατρῶν ἀπέχον μοναστήριον Ὀμπλου, καὶ ἀπὸ τῆς 21)2 Μαΐου ἤρξατο αὐθις τοῦ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πολέμου. Βεβαίως ὁ πόλεμος ἀπέδλεπε νῦν πρωτίστως εἰς τὴν ἐκγύμνασιν τῶν Ἀχαιῶν ἀγροτῶν διὰ σειρᾶς ἀψιμαχιῶν, καθ' ἃς κατεστράφησαν πολλαὶ ὀθωμανικαὶ ἀγροτικαὶ ἐπαύλεις ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Πατρῶν κείμεναι, κατελήφθησαν δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ρίου εἰς Πάτρας κομιζόμεναι τροφαί. Πρὸς ἐκδίκησιν οἱ Ὀθωμανοὶ κατέκαυσαν τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἐν τῇ πόλει ἑλληνικῶν συνοικιῶν. Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη Μαΐου οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον ἐνισχύθησαν στρατιωτικῶς, ὥστε ἠδυνήθησαν ἀληθῶς ν' ἀπώσωσι τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς βολῆς τῶν κανονίων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν. Συγχρόνως δὲ οἱ ἐν Ἡλίδι Ἕλληνες εἰργάζοντο ἵνα παραλύωσι τὰ κινήματα τῶν Λαλιωτῶν. Ἀλλὰ σοβαρὰν ἐπίθεσιν δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἰσχυρὰ φάλαγξ Ἑπτανησίων Ἑλλήνων.

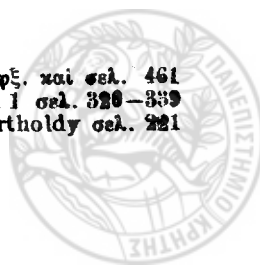
Ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἕξῃ ὁ διάπυρος πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὁμαίμων ἐνθουσιασμός. Τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μίσος τῶν Ἑπτανησίων ἔργῳ ἐξεδηλώθη σφοδρότατον πολλάκις ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ. Ἡ *Ἐταιρεία* ἀκριβῶς ἐν ταῖς νήσοις ταύταις εἶχε πλειστοὺς καὶ σφόδρα διαπύρους θιασώτας. Μάτην ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου ὁ Ἄγγλος κυβερνήτης, ἐν τῷ πνεύματι τῆς τότε σφόδρα μισαλληνικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, εἰργάζετο διὰ παντὸς ὑπὸ προνοητικοῦ λογισμοῦ καὶ αὐστηρότητος ὑπαγορευομένου τρόπου, συνιδᾷ πρὸς τὴν τοῖς Ἑπτανησίοις ὡς Ἄγγλοις ὑπηκόοις ἐπιβεβλημένην οὐδετερότητα, νὰ κωλύῃ τοὺς Ἑπτανησίους τούτους πάσης ἰσχυρῆς καὶ ἐνεργοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπαναστάτας βοήθειας. Αἱ διαταγαὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἔτυχον ἐνταῦθα προθύμου ὑπακοῆς καὶ πολλάκις οἱ Ἑπτανήσιοι διέπραξαν τὴν ἀφροσύνην νὰ ἐκθέσωσιν ἀνευ ἀνάγκης τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν. Ἡ ἰσχυρὰ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ζακύνθου παρέσχε τοῖς Πελοποννησίοις χρήματα καὶ ἐφόδια πολεμικὰ ἀξίας 2,205,000 φράγκων

μόνος δὲ ὁ κόμης Ρώμας πρέσχεν εἰσφορὰν πλειόνων ἢ ἑκατὸν χιλιάδων φράγκων. Ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ἰθάκη καὶ ἡ Λευκάς ἐπεμφαν κανόνια, ὄπλα, πυρίτιδα καὶ σφαίρας. Ἐκ Ζακύνθου καὶ πλοῖα προσήλθον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον χωρὶς κἄν ἄλλὰ ξωσι σημαίν. Μαχηταὶ ἀπὸ Ζακύνθου μετέβαινον κρυφίως εἰς Μεσσηνίαν καὶ εἰς Ἡλιδα. Ἰδίως δὲ οἱ φίλοι τοῦ Κολοκοτρώνη, οἱ σφόδρα φιλοπατρίδες κόμητες (ἀδελφοί) ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξάδες, οἵτινες κατορθώσαντες νὰ διαλάβωσι τὴν ἀγρυπνον προσοχὴν τῶν Ἀγγλικῶν ἀρχῶν ἤγαγον ἀπὸ Κεφαλληνίας εἰς Ἡλιδα 450 μαχητὰς μετὰ τεσσάρων κανονίων καὶ ἀπέδθησαν εἰς Γλαρέντζαν (9/21 Μαρτίου). Οἱ ἀρχηγοὶ ἀφίκοντο ἐν στολῇ ἀγγλικῇ καὶ ὠνόμασαν τὴν φάλαγγα αὐτῶν «στρατὸν τῶν Ἴονίων νήσων» καὶ προσεκάλεσαν εὐθὺς τοὺς Λαλιώτας νὰ παραδοθῶσιν. Ἀπὸ Γλαρέντζας ἡ φάλαγξ αὕτη μετέβη εἰς Μανωλάδαν, ἐνθα ἠνώθη μετὰ τῶν παλληκαρίων τοῦ προκρίτου τῆς Γαστούνης Γεωργίου Σισίνου καὶ ἐπῆλθε μετὰ τούτων ἐναντίον τοῦ Λάλα Ἀτυχῶς οἱ Ἑπτανήσιοι ἦσαν μὲν ἀνδρεῖοι καὶ καλῶς ὠπλισμένοι, ἀλλ' ἔστερουντο πειθαρχίας, ὅτιο μέγλης δὲ κατείχοντο ὀρμῆς πρὸς λεηλασίαν. Ἦδη οἱ Λαλιῶται εἶχον καλέσει εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ἐν Πάτρας Γιουσοῦφ πασσᾶν, ὅτε δὲ αἱ ἑλληνικαὶ φάλαγγες ἀφίκοντο (2/14 Ἰουνίου) εἰς τὸ ἐγγὺς τοῦ Λάλα Ποῦσι, ἐνθα ὠχυρώθησαν καὶ δι' ἐπικουριῶν αἵτινες προσήλθον ἀπὸ Ἀρκαδίας, Μεσσηνίας καὶ Ζακύνθου, ηὔξήθησαν κατὰ μικρὸν εἰς 5000 ἄνδρας.

Ἐπίθεσις τις γενομένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν ὠχυρωμένων θέσεων τῶν Λαλιωτῶν (9/21 Ἰουνίου) ἀπέτυχε παντελῶς ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἦτο ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἀπεχώρησαν, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες μόλις ὑπερβαίνουν τὸ ἐν τρίτον. Ἐν τῇ μεταξὺ περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἀφίκετο ὁ Γιουσοῦφ πασσᾶς μετὰ 700 ἰππέων εἰς τὴν ἀπειλουμένην θέσιν καὶ ἀπεφάσισε νὰ κατενέγκῃ ἐν ἔτι ἰσχυρὸν πλῆγμα εἰς τοὺς Ἑλληνας πρὶν ἢ οἱ Λαλιῶται ἀποχωρήσωσιν εἰς τὰς Πάτρας. Πρὸς ταῦτα οἱ Τούρκοι διὰ τινος ἀπαιτητοῦ κινήματος ἐξήγαγον τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῶν ὠχυρωμένων αὐτῶν θέσεων, ἐπατέθησαν

εἶτα κατὰ τούτων ἰσχυρῶς (24)6 Ἰουλίου) καὶ ἀπέωσαν αὐτοὺς εἰς Ποδοί, ἐνθα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ μόλις καὶ μετὰ μεγάλου μόχθου κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὰ ὄχυρώματα αὐτῶν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης, εἰς τὴν ἣ νύξ ἔθιγε τέρμα. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ὑπεχώρησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ὄρη ἀπολέσαντες 280 ἀνδρας καὶ καταλιπόντες δύο κανόνια. Ἄλλ' οἱ Μωαμεθανοί, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἔπαθον μεγάλας ζημίας, ἀνεσκολόπισαν τὴν ἐπαύριον εἴκοσι αἰχμαλώτους, ἐμπρήσαντες δὲ τὸ Λάλα ἀπεχώρησαν εἰς Πάτρας μεθ' ὄλων τῶν ποιμνίων αὐτῶν. Οἱ Λαλιῶται δὲν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ λησμονήσωσι τὴν ὀροσερᾶν αὔραν, τὸν θροῦν τῶν πηγῶν καὶ τὰ δάση τῶν κερασιῶν τῆς Φολόης. Ἄλλ' ἐν Πάτρας ἦσαν μὲν ξένοι λίαν ὀχληροί, ἀλλ' ἦσαν ὁμως ὡς μαχηταὶ ὑπερβαίνοντες τοὺς 1500 νέον σπουδαίότατον στοιχείον πρὸς ἀσφαλῆ ὑπεράσπισιν τῶν Πατρῶν'.

1. Πρὸβλ. Poubneville ἱστορ. τόμ. Β' σελ. 436 κφξ. καὶ σελ. 461 κφξ. Gordon-Zinkeisen σελ. 253 κφξ. Τρικούση τόμ. I σελ. 328—339 (331—300). Gervinus σελ. 243 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 221 κφξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ τοῦ Μουσταφᾶ βῆ ἐξ Ἰωαννίνων διὰ Πατρῶν, Κορίνθου καὶ Ἄργους εἰς Τρίπολιν στρατεία.— Ἦτα τῶν Τούρκων ἐν Βαλτιεσίῳ καὶ Δολιανοῖς.— Ἡ Γερουσία τοῦ Καλιτεζίου.— Ἡ εἰς Πελοπόννησον ἀφίξεις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.— Σύγκρουσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν Κοινοτήτων.— Ἀνύρρησις αὐτοῦ εἰς ἀρχιστράτηγον.— Οἱ Ἕλληγες καταλαμβάνουσι τὴν Μογεμβασίαν καὶ τὸ Ναυαρίνον.— Αἱ ἐν Ναυαρίνῳ ὁμότητες αὐτῶν.— Ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης.— Αἱ τούτου πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἐριδίες.— Αἱ περὶ Τρίπολιν μάχαι.— Ἡ κατὰ τοῦ Βαϊράμ πασσᾶ παρὰ τὰ Βασιλικά νίκη τῶν ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην ἀρματωλῶν.— Ἀποθάρρυνσις τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων.— Οἱ Ἕλληγες καταλαμβάνουσι ἐξ ἐφόδου τὴν Τρίπολιν ἐν μέσῳ φοβερῶν αἱματηρῶν πράξεων.

Ὅτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ ἀγὼν ὁ περὶ τὴν Τριπολιτοῶν ἐκτῆσατο καιρίαν σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καθόλου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συνεκεντρώθησαν πλέον πράγματι ἐπὶ πολλοὺς μῆνας μετὰ δυνάμειν διηνεκῶς ἀυξανομένην τὰ ὄψιστα συμφέροντα τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ κόσμου. Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς εἶχε παρασκευάσει, καθὰ εἶδομεν, ἰσχυρὰν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πέμψας κατ' αὐτῆς τὸν Ὁμῆρ Βριώνην· ἀλλ' ὁ στρατηλάτης οὗτος ἠναγκάσθη νὰ διασπαθῆσθαι τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς μακροχρονίους κατὰ τόπους μάχας. Τὴν δὲ λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτοῦς ἐπεχείρησεν ἄλλος ὑπαρχηγὸς τοῦ μεγάλου ἀρχιστρατήγου. Καθ' ὃν χρόνον ἢ ἀπὸ Ἄρτης εἰς Μεσολόγγιον καὶ Ναύπακτον ὁδὸς ἦτο ἔτι ἀνοικτὴ τοῖς Ὄθωμανοῖς, περὶ τὰ τέλη Ἀπριλλίου ἀφίκετο εἰς Πάτρας ἐξ Ἰωαννίνων ἐρχόμενος ὁ τοῦ Χουρσίτ ἐμπειροπόλεμος κεαγιάς Μουσταφά-βεῦς μετὰ 3500 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν μαχητῶν τεταγμένων ὑπὸ τὸν Ἐλμάς-βεῦ καὶ τὸν Ἀχμέτ τὸν ἀπὸ Φιλατῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κεαγιάς μετὰ τὴν πρώτην μεγάλην νίκην τοῦ Γιουσούφ πασσᾶ δὲν εἶχε νὰ πράξῃ τι σπουδαῖον πολεμικὸν ἔργον ἐν Πάτραις καὶ παρὰ τὰς Πάτρας, διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ἵνα οὕτως

ἐπιχειρήσῃ εὐθὺς τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ πρὸ πάντων τῆς Τριπολιτασῶν. Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ τοῦ Μουσταφᾶβεῦ τῇ γενομένῃ διὰ τῆς παραλλῆλης τῆς Ἀχαΐας ἐληλατήθη καὶ κατεκᾶν ἢ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐγκαταλειφθεῖσα Βοστίτζα. Ὅτε δὲ ἔπειτα ὁ Κεαγιᾶς ἐπλησίασεν εἰς τὴν Κόρινθον, διεσκορπίσθησαν εὐθὺς τὰ ἐκ Μεγαρίδος ἀφικόμενα ἐκεῖ καὶ βοηθεῖα τῶν ὑδραϊκῶν κανονίων τὴν ἰσχυρὰν ἀκρόπολιν πολιορκοῦντα καλληκάρια. Ἄλλ' ὁ Δικαῖος (Παπαφλέσσας), ὅστις μικρὸν πρότερον εἶχεν ἔλθει εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, πρὸ τῆς εἰς τὴν πλησίον κειμένην κώμην Σοφικὸν φυγῆς, κτέκκυσε μετὰ φοβερᾶς λύσεως ἰ καὶ τὸ ἐν τῇ κάτω πόλει τότε περίφημον μεγαλοπρεπὲς παλάτιον τοῦ Κιαμίλμπεῦ τὸ ἐκτισμένον ἐν τῇ κάτω πόλει καὶ ἔχον περιοχὴν, μετὰ τοῦ κήπου, τῶν περιπτέρων καὶ τῶν προσευκτηρίων οἰκῶν (δζαμίων), ἡμισείας φρας ὁδοῦ. Τὴν ἀφρονα ταύτην πρᾶξιν ἐτιμώρησεν εὐθὺς αἰματηρῶς ἢ μήτηρ τοῦ Κιαμίλ φονεύσασα τὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει κρατούμενον ὑπ' αὐτῆς Ἀνδρῖκον Νοταρᾶν. Διαλυθείσης οὕτω τῆς πολιορκίας τῆς Κορίνθου ἠδυνήθη ὁ Κεαγιᾶς νὰ προελάσῃ ἐντεῦθεν τῇ 24)6 Μαΐου ἀνευ χρονοτριβῆς πρὸς νότον ἐναντίον τοῦ Ἄργους. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἄργους, οἵτινες μέχρι νῦν διὰ τῆς ἐκ τῆς νοτίου Ἀργολίδος καὶ ἐκ Σπετσῶν ἀφικομένης συνδρομῆς ἐπολιόρκουν τὸ ἰσχυρὸν φρούριον τοῦ Ναυπλίου, δὲν ἀπέβαλον τὸ θάρρος ἐκ τῆς ἐξόδου, ἣν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπεχείρησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ἄλλ' ὅτε τῇ 23)6 Μαΐου ἔμαθον τὴν εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἀφίξιν τοῦ

1. Ὁ Δικαῖος ἐπράξε τοῦτο ἀπαθῶς καὶ ψυχρῶς ἵνα ἐνοχοποιήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς Κορίνθου, τοὺς διατάζοντας εἶτι νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Περὶ τοῦ παλατίου τοῦ Κιαμίλμπεῦ, ἐνθα ἐφιλοξενήθη τῷ 1816 καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Καρολίνα, λέγει τὸ ἑλληνικὸν δημοτικὸν ἔσμα τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κιαμίλμπεῦ :

Ἐχ ποῦσαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμέν' ἀφέντη!

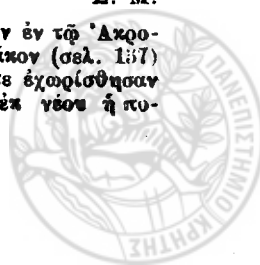
Στὴν Κόρθο πλιά δὲ φαίνεσαι οὐδὲ μὲς στὰ σεράια.

Ἐνας παπᾶς σου τάκαψε τὰ ἔσμα τὰ παλάτια,

Κλαίουν τ' ἀχούρια ἄλογα καὶ τὰ τζαμιά ἀγάδες.

Σ. Μ.

2. Ἄλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦ φόνου τοῦ Νοταρᾶ καὶ ἄλλων ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ ἐγκλειστων Ἑλλήνων προσεχώρησε, κατὰ Φωτάκον (σελ. 137) ὁριστικῶς ἢ Κορίνθῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπὸ τότε ἐχωρίσθησαν Τούρκοι καὶ Ἕλληνες τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ ἐσωστήθη ἐκ νέου ἡ πολιορκία τῆς Κορίνθου. Σ. Μ.

Κεαγιαῖα, ἠναγκάστησαν νὰ ἄρῳσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς ἰδίας αὐτῶν πόλεως. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἤρασαν τὴν νίκην οἱ Ὀθωμανοί. Διότι, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆ 25)7 Μαΐου ἀνέμενον τοὺς πολεμίους ὀπισθεν προχώματός τινος ἐγγηγερμένου πρὸς ἄμυναν τῶν πλημμυρῶν τοῦ Ἰνάχου (Ξηριαῖ), τὸ ἐχθρικὸν ἐπιπικὸν ἔτρεψεν ἀμαχητὶ τὰ ἀφρούρητα πλάγια τῆς φάλαγγος αὐτῶν καὶ διεσκόρπισεν αὐτὰ μετὰ μεγάλην φθοράν. Ἐν τῇ μάχῃ δὲ ταύτῃ ἔπεσαν ἀνδρείως μαχόμενος ὁ ἀνδρεῖος Σπετσιώτης Γιάννης Γιαννούτσος¹, υἱὸς τῆς Βουβουλίνης ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου². Οἱ ἐπαναστάται δὲν ἠδύνασαν πλέον νὰ διατηρήσωσι τὸ Ἄργος, καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη. Πρὸς δὲ τοὺς μείναντας προσηγέθη ὁ Κεαγιαῖς μετὰ φειδοῦς τοιαύτης, ὅσα ἦν ἐτι ἄγνωστος ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις³.

Ἡ εἰδησις τῆς εἰς Ἄργος ἀφίξεως τῆς ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς ἐπικουρίας ἀνεπτέρωσε τὰ μάλα τὸ φρόνημα τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ πολιορκουμένων Μουσουλμάνων. Καὶ ἐπεμφαν οὗτοι εὐθὺς εἰς τὸ Ἄργος διὰ τῆς ἐτι ἀνοικτῆς μενούσης ἀνατολικῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης διὰ τοῦ ὄρους Παρθενίου 800 ἵππεις, μεθ' ὧν εἶτα ὁ Κεαγιαῖς διὰ Τουρνικίου ἐπορεύθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου, ἐνθα ὑπεδέξαντο αὐτὸν εὐφροσύνως οἱ ἐν αὐτῇ τῆ 1)13 Μαΐου. Οἱ Ἕλληνες, οἱ μὴ τολμήσαντες οὐδὲ κἄν νὰ ἐπίσχωσι τὴν ἀπὸ Ἄργους εἰς Ἀρκαδίαν πορείαν αὐτοῦ, σφόδρα ἐδειλίασαν ἐν τῇ πρώτῃ στιγμῇ. Ταύτην δὲ τὴν λίαν εὐνόητον ψυχολογικὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐβουλεύσατο εὐθὺς νὰ ἐπωφεληθῇ εὐλόγως ὁ Μουσταφά-βειϋς. Ἠλπίζε δὲ νῦν ὅτι διὰ μεγάλου τινὸς πλήγματος οὐ μόνον τοὺς πολιορκητάς τῆς Τριπολιτσᾶς ἔμελλε νὰ διασκορπίσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταβάλλῃ νικηφόρος τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασιν. Ἡ κρίσιμος στιγμὴ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἤδη ἐπιστῆ ἄλλ' ἢ ἑκδασίς αὐτῆς ἦτο ὅλως ἄλλοῖα τῆς ὑπὸ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων Τούρκων προσδοκωμένης.

1. Ὁ Φωτάκος καλεῖ αὐτὸν ἀπλῶς Γιάννωζαν Μπούμπουλην.

2. Ὁρλάνδος τόμ. 1 σελ. 69 κφς. (Ἴδὲ καὶ Τρικούκη σελ. 244 καὶ Φωτάκ. σελ. 132. Σ.Μ.)

3. Ἐπέτρεψε νὰ διαπραχθῶσι ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τινες φοικαλέαις ὠμότητες κατὰ χριστιανῶν αἰχμαλώτων. Ἴδὲ Φωτάκ. σελ. 133—134. Σ.Μ.

Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ εἶχον ἀποφασίσει ν' ἀποκρούσωσι μένοντες ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον. Ἐν τῇ κυρίῳ στρατοπέδῳ τῇ ἐν Βαλτεσίῳ Ἰσταντο 880 παλληκάρια, τὸ πλεῖστον Μχνιαῖται, τετταγμένοι ὀπισθεν τεσσάρων ἰσχυρῶν, ἐκ λίθων ἐσχηματισμένων ἡμισωληνοειδῶν πολεμικῶν ὄχυρωμάτων ἢ «ταμπουρίων»¹, ὡς συνήθως κατεσκευάζοντο ταῦτα κατὰ τὸ τουρκοελληνικὸν σύστημα τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων, καὶ ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν κτισίων τῆς ἐκκλησίας, ἔχοντες δὲ ἀρχηγοὺς τὸν Κυριακούλην καὶ Ἥλιον τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, ὧν ὀπισθεν ὡς ἐν ἐφεδρείᾳ ἐστρατοπέδευον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δημήτριος Παπούτας ἐν Χρυσοβιτσιῳ (εἰς ἀπόστασιν 2 1)2 ὥρῶν) καὶ ἐν Πιάνα μετὰ σημαντικωτάτων δυνάμεων, αἵτινες εὐκόλως ἠδύναντο νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Βαλτεσίῳ. Ὁ Μουσταφά - βεῦς λοιπὸν ἀπέσπασεν ἐν πρώτοις ἀπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ 1000² ἄνδρας πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς νοτιωτάτης ἐλληνικῆς φάλαγγος τῆς ἐν Βερβαίνοις. Τῆ δὲ 12)24 Μαΐου μεθ' ἀπάσης τῆς λοιπῆς δυνάμεως αὐτοῦ — ἥτις κατὰ μὲν τὸν ἀνώτατον περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῆς ἀναγραφόμενον ὄρον ἀνήρχετο εἰς 13 χιλ. ³ ἄνδρας (Ὁθωμανοὺς, Βαρδουνιώτας⁴, Ἀλθανοὺς ἐξ Ἠπείρου), κατὰ δὲ τὸν κατώτατον ὄρον, τὸν παριστῶντα πάντως παρὰ πολὺ μικρὰν τὴν δύναμιν ταύτην, εἰς 5000—, εἰς πέντε φάλαγγας διηρημένης, ἐπετέθη ἰσχυρῶς ἐναντίον τῆς παρὰ τὸ Βαλτέτσι θέσεως τῶν ἐπαναστατῶν. Δύο ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου⁵ ὤφθη πρὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου Εὐθὺς δ' ὅτε ἐνόησεν ὅτι τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐνταῦθα, προέπεμψε τὸν Βαρδουνιώτην Ρουμπῆν

1. Ταμπούρ (πρὸβλ. tabour) εἶναι λέξις τουρκικὴ σημαίνουσα τάγμα πεζικοῦ, ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ ὄχυρωμα. Σ. Μ.

2. Κατὰ Φωτάκον (σελ. 152) ἡ φάλαγξ αὕτη περιελάμβανε 2000 πεζοὺς καὶ ἱππεῖς. Σ. Μ.

3. Κατὰ Φωτάκον (αὐτόθι) εἰς 12. Πλήν τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ πρὸς φρούρησιν τῆς πόλεως μεινάντων 2800. Σ. Μ.

4. Μωαμεθανοὺς καὶ τούτους τοῦ Πάρωνος. Σ. Μ.

5. Κατὰ τὸν αὐτόπτην Φωτάκον (σελ. 153 σημ.), «γύκτα ἐπλάκωσεν ὁ Ρουμπῆς εἰς τὸ Βαλτέτσι τοὺς Ἕλληνας». Σ. Μ.

μετὰ 3500 Ἀλβανῶν¹, οἵτινες μετὰ τῆς εἰθισμένης αὐτοῖς ἀγρίας ὁρμῆς ἐπεχείρησαν τὴν ἐναντίον τῶν ὠχυρωμένων πετρωδῶν ὕψωμάτων τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων ἔφοδον. Ἀλλὰ παρὰ τὴν τούτων προσδοκίαν οἱ Μχινιάται ἀντέστησαν ἐνταῦθα μετὰ καρτερικῆς ἀντοχῆς. Τὸ δὲ θάρρος αὐτῶν ηὐξήθη προφανῶς ὅτε εἶδον ὑποχωροῦντας πρὸ τοῦ φοβεροῦ καὶ εὐστόχου πυρὸς αὐτῶν τοὺς φοβεροὺς Ἀλβανούς. Οὕτως ἀπέτυχον δύο ἔτι ὑπὸ τοῦ Ρουμπῆ διευθυνόμενοι ἐπιθέσεις. Ἡ μάχη διήρκει ἤδη τρεῖς ὥρας, ὅτε ἐφάνη ἀπὸ Χρυσοδοτσαίου ἐρχόμενος ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετὰ 700 μαχητῶν καὶ ἐπέπεσε βορειόθεν ἐπὶ τὰ πλάγια τῶν Ἀλβανῶν. Οὗτοι καὶ πάλιν ἀντέσχον. Ἀλλ' ὅτε καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Πιάνας ὁρμήσας ἐπέπεσε μετὰ 800 ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια αὐτῶν, τότε ἤρξατο παραλυομένη ἡ ἐπίθεσις τῶν Μουσουλμάνων. Νῦν ἀνεμίχθη ἀμέσως εἰς τὴν μάχην ὁ Μουσταφά-Ἰβρῦς καὶ ἐζήτησε νὰ κλονήσῃ τὴν ἑλληνικὴν παράταξιν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ αὐτοῦ, δύο κανονίων βαρείας ὀγκῆς. Ἀλλὰ τὸ τούτων πῦρ ἔνεκα τῆς ἀνεπιτηδειότητος τῶν πυροβολητῶν οὐδὲν ἀπολύτως ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκεν ἐναντίον τῶν ὀχυρωμάτων (ταμπουρίων). Μάτην κατὰ μικρὸν ἤγαγεν ὁ Κεχαγιάς πάσας τὰς ἐφεδρείας αὐτοῦ καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ Βερβαίνων πεμφθὲν ἀπόσπασμα. Ἡ μάχη διήρκεσε μὲν μέχρις ἑσπέρας, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἀκλόνητοι ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν. Παρὰ τὴν προσδοκίαν δὲ τούτων οἱ πολέμιοι καὶ τὴν ἐπαύριον ἐπανελάβον τὴν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν θέσεων ἐπίθεσιν· νῦν μάλιστα λίαν σπουδαίως ἐνισχυθέντες διὰ τῆς ἐκ Βερβαίνων ἀφικομένης ἐπικουρίας. Τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας ταύτης (13)25 Μαΐου οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο τοσοῦτον τολμηροί, ὥστε αὐτοὶ πρόεβησαν εἰς ἐπίθεσιν. Ἡ θέσις τοῦ Ρουμπῆ κατέστη νῦν τοσοῦτον ἐπικίνδυνος, ὥστε ὁ Μουσταφᾶς ἠναγκάσθη ν' ἀνακλέσῃ² αὐτόν.

1. Ἡ ὑπὸ τὸν Ρουμπῆ ταχθεῖσα μοῖρα συνέκειτο ἰδίως ἀπὸ Βαρδωνιατῶν, Φαναριῶν καὶ ἄλλων Πελοποννησίων Ὀθωμανῶν. Σ. Μ.

2. Ἰδ. Φωτ. σελ. 158. «Οἱ Τούρκοι ἔκαψαν μπαρουτί καὶ ἔκαμαν φουμάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνταπεκρίθη ὁ Ρουμπῆς». Καὶ ἐν σημ. 2 (αὐτόθι). «Οἱ Τούρκοι δι' αὐτῆς (τῆς φουμάδας) ἐσυναγοικίθησαν καὶ ὄχι, ὡς λέγει ὁ Τρικουπίης, ἐσημάνεν ὁ Κεχαγιάς περὶ τὴν πρώτην ὥραν τῆς ἡμέρας τὴν ἀνάκλησιν, διότι οὔτε τύμπανα εἶχον οὔτε σάλπιγγας». Ἡ αἰτία δι' ἣν ὁ Κεχαγιάς διὰ τῆς φουμάδας ἀνεκάλει τὸν Ρουμπῆν, οὐκ ἔστιν ἐπιβεβαιωμένη.

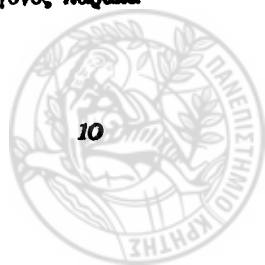
Ἄλλὰ νῦν οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον πυκνοὶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε οἱ Ἀλβανοὶ μετὰ κόπου μόνον καὶ μετὰ μεγάλης φθορᾶς ἠδύναντο νὰ ἐπανεέλθωσι παρὰ τὸν Μουσταφᾶν. Ἡ τοῦ Κεαγιᾶ εἰς Τριπολιτσᾶν ὑποχώρησις μετεβλήθη εἰς τελείαν φυγὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπώλεσαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὰς συνοδουσᾶς τοῖς πολεμεφοδίοις φάλαγγας, τὸ πυροβολικὸν καὶ πολλὰ λαμπρὰ ὄπλα. Οἱ νικηφόροι Ἕλληνες ἀκολουθοῦντες τοῖς ἐθίμοις τῆς ἀγρίας βαρβαρότητος ἤγειρον ἐν Βαλτεσίῳ τρόπαιον ἀπὸ 400 περίπου κεφαλῶν¹. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπώλεσαν ἐν Βαλτεσίῳ 600, οἱ δὲ Ἕλληνες κατὰ τὸν ἀνώτατον ὑπολογισμὸν μόνον 150 ἀνδρας.

Ἡ λαμπρὰ αὕτη νίκη συνεπληρώθη ἔτι σπουδαίως μετὰ ἄκτῳ ἡμέρας. Ὁ Κεαγιᾶς θέλων νὰ ἐπανορθώσῃ ὡς δυνατόν τάχιστα τὴν ἦν ἐπαθεν ἀποτυχίαν ἐπεμψε τῇ 23⁴ Ἰουλίου ἐναντίον τῶν Βερβαίνων 4000 περίπου ἀνδρας. Καθ' ὁδὸν ἡ φάλαγξ αὕτη συνεκρούσθη παρὰ τὰ Δολιανὰ πρὸς τὸν ἀνδρείον ἐν ὑπηρεσίᾳ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ στρατῷ ἡσκημένον Νικήταν, ὅστις μετὰ 120⁵ ἀνδρῶν μετέβαινεν εἰς Ἀργολίδα, ἵνα ἐπαναλάβωσιν εὐθὺς τὴν τοῦ Ναυπλίου πολιορκίαν. Ἀφοῦ τὸ μικρὸν τοῦτο στίφος ὠχυρώθη ἐν τισιν οἰκίαις τῆς κώμης, προσεβλήθη ὑπὸ μοίρας τῆς τουρκικῆς φάλαγγος καὶ ἀντέστη ἐπὶ 11 ὥρας ἀνδρείως καὶ ἐπιτυχῶς μεχρισθεῖ ἡ ἐν Βερβαίνοις εὐρισκομένη κυρία Ἑλληνικὴ δύναμις ἡ συγκειμένη ἀπὸ 2500 μαχητῶν, ἀποκρούσασα τὴν κυρίαν τουρκικὴν δύναμιν, ἐπετίθετο κατὰ τῶν ὑποχωρούντων Μουσουλμάνων καταδιώκουσα αὐτοὺς μέχρι τῶν Δολιανῶν. Τότε ὁ Νικήτας ἔλαβεν ἀξίως τὸ ὄνομα «Τουρκοφάγος», εἰ καὶ ὁ μετριόφρων καὶ συνεσταλμέ-

πὴν ἦτο οὗτὸν τὰ στρατεύματα τῶν Βερβαίνων μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρῶνη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν ὤφθησαν ἐρχόμενα εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Βαλτεσίῳ μαχομένων (Φωτᾶκ. σελ. 159). Σ. Μ.

1. Οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρουσιν οἱ τὰ τῆς ἐπαναστάσεως γράψαντες αὐτόπαι Ἕλληνες. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει τὸ δῆθεν γεγονός παραλαβὼν αὐτὸ ἀβασανίστως ἐξ εὐρωπαϊκῶν πηγῶν. Σ. Μ.

2. 150 κατὰ Φωτᾶκον (σελ. 167). Σ. Μ.

νος χαρακτήρ αὐτοῦ καὶ ἡ πραότης καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια καθίστων αὐτὸν ἀξιον κρειττόνων προσωνυμιῶν¹,².

Ἡ λαμπρὰ ἐκδοσις τῶν συμπλοκῶν τούτων, ἃς μεθ' ὑπερβολῆς τινος ὠνόμασαν «τὴν πρώτην μάχην» τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, εἶχε μεγάλην καὶ κυρίαν σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἡττά τις παρὰ τὸ Βαλτέτσιον θάητο πιθανώτατα θανάσιμον πλήγμα εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ νῦν τὰ παλληκάρια καὶ πάντες οἱ ὀπλίται Ἕλληνες ἐκτήσαντο πίστιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις καὶ τὴν πρέπουσαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Ἡ ἀίγλη ἢ περιβάλλουσα τὴν τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν κατεστράφη ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης νίκης, ἣν ἤραυτο οἱ Ἕλληνες μυχόμενοι ἐκ τοῦ συστάδην. Καὶ ἐνθὺ τὸ φρόνημα τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ Μουσουλμάνων ἔπαθε κλίριον τραῦμα³, ἡ τόλμη καὶ τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ἠδξήθησαν εἰς μέγιστον βελθμόν⁴. Νῦν ἐτόλμων οὗτοι νὰ προσέλθωσι ὡς ἦν δυνατὸν ἐγγύτατα τῶν πολιορκουμένων πόλεων. Τὰ κύρια ὀχυρώματα αὐτῶν μετέθεσαν νῦν εἰς μικρὰν ἀπὸ Τριπολιτσᾶς.

1. Πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 188—193. Τρικοῦπη σελ. 244—259 (σελ. 215—221). Finlay σελ. 258—260. Gervinus σελ. 192—195. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 197—200.

2. Περὶ τῆς μάχης τῶν Δολιανῶν λέγει ὁ Φωτάκ. (σελ. 171—172): «Ἡ μάχη αὕτη εἶναι σημαντικὴ, διότι προτοῦ εἶχε γέινει ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου καὶ εἴπειτα ἀπο αὐτάς τὰς μάχας ἔλαβον οἱ Ἕλληνες τόλμην μεγάλην νὰ μὴ φοβῶνται πλέον τοὺς Τούρκους, καὶ ἀρχισαν νὰ ἐρωτοῦν ποῦ εἶναι Τούρκοι, ὄχι σάν πρῶτα ὅτε ἔλεγαν, ἐρχονται Τούρκοι, καὶ ἐφενγαν. Πολλὰς φορὰς ἐκνήγησαν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ πολλὰς καπόταις ἔχασαν οἱ Ἕλληες στρατιῶται ἕως νὰ συνηθίσουν νὰ παίρνουν τῶν Τούρκων ταῖς καπόταις». Σ. Μ.

3. Περὶ τῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἐνεποίησαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ Τούρκοις αἱ ἦται τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, ἴδε Φωτάκον τόμ. Α' σελ. 160: «... Ὀλονηκτίς ἐκουβάλασαν (μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου) πληγωμένους μεσα εἰς τὴν Τριπολιτσάιν. Θρήνος καὶ κλαυθμὸς πολὺς ἐγένετο μέσα εἰς τὴν πόλιν, καὶ δὲν ἦτο κανένα σπῆτι χωρὶς μοιρολόγια καὶ κλαύματα. Αἱ γυναῖκες τῶν, τὰ παιδία τῶν καὶ ὅλη ἡ Τουρκία τῆς Τριπολιτσᾶς ἔτρεχαν εἰς τοὺς δρόμους, ὡς μᾶς εἶπαν ὕστερα οἱ κλεισμένοι μέσα Ἕλληνες. Ἐκεῖ ἐβλεπέ τις τὰς γυναῖκας τῶν Τούρκων νὰ κωφωνοῦν τὰ μάγουλά των μετὰ τὰ νύχια των καὶ νὰ τραβοῦν τὰ μαλλία των...». Καὶ σελ. 171: «Ἐγινε (μετὰ τὴν μάχην τῶν Δολιανῶν) ἀγάμνησις τοῦ Βαλτετσίου ἔκλειον (οἱ Τούρκοι ἐν Τριπολιτσᾷ) ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχασαν τοὺς ἰδικούς των ἐν Βαλτέτσι' ἔκλειον καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσης διὰ τοὺς συγγενεῖς των, οἵτινες ἐφρονεῦθησαν εἰς τὰ Βέρβαινα καὶ τὰ Δολιαγὰ. Ἐδιπλασιάσθη ὁ θρήνος καὶ τὸ κακόν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα... μοιρολόγια ἀκούοντο». Σ. Μ.

4. Ἴδε σελ. 342. Σ. Μ.

ἀπόστασι, εἰς τὰς πετρῶδεις κορυφὰς τῶν πρὸ τοῦ Ναυπλίου ὕψωμάτων, εἰς τὸ ὄρος Τρίκορφα, τὸ ἐπιβλέπον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Τριπολιτσαῖς. Καὶ νῦν ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο σοβαρῶς ἐν ἀποστάσει 900 μόνον ὀργυιῶν.

Ἄν οἱ Ἕλληγες εἶχον τότε πυροβολικὸν ἐν τινι μέτρῳ εὐχρηστον, ἦτο δυνατὸν ταχέως νὰ πέσῃ ἡ Τριπολιτσαΐ διότι τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς συνίσταντο ἀπλῶς ἐξ ἀσθενοῦς τινος περιδόλου 14 ποδῶν ὕψους, καὶ ἐκ τινος ἀσθενοῦς ἀκροπόλεως, ὑψουμένης ἐπὶ τεχνητοῦ τινος γηλόφου ὑψουμένου πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῶν πραγμάτων, ὡς εἶχον νῦν αὐτά, ἦσαν ἠναγκασμένοι οἱ Ἕλληγες, ὧν τὰ πλήθη ἐστρατοπέδευον νῦν ἐν Τρίκορφοις διηρημένα εἰς τέσσαρας φάλαγγας, νὰ περιορισθῶσιν εἰς μικροχρόνιον μικροπόλεμον, ἔχοντες ἐν μὲν τῷ κέντρῳ ἄνδρας χιλίους ὑπὸ τὸν Ἀναγνωστραῦν, ἀριστερόθεν τούτου ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην 2500, δεξιόθεν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, ἡ ὀπισθοφυλακὴ δὲ ἐστρατοπέδευεν ὀλίγον τι ὑψηλότερον ὑπὸ τὸν Πετρόμδεον. Ἀφοῦ δὲ τὰ πλήθη τῶν Ἑλλήνων συνήχθησαν κῆθις ταχέως μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Κεχαγιά, καὶ ἐπανέλαβον τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου, κύριον ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἦτο νῦν νὰ καταπονήσωσι τοὺς πολιορκουμένους δι' ἀτελευτήτων ἀψιμαχιῶν καὶ τὴν ἤδη ἐπαισθητὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει ἀπορίαν τροφῶν νὰ ἐπιτείνωσι διηγεκῶς ἐπὶ μᾶλλον κωλύοντες πᾶσαν σιταγωγίαν.

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ὑπερτάτης ἀρχηγίας τοῦ πολέμου, ἣν ὀνόματι μὲν εἶχεν ὁ Πετρόμδεύς, πράγματι δὲ ὁ Κολοκοτρῶνης, καθίστατο κατὰ μικρὸν ἐπαισθητὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως κεντρικῆς ἀρχῆς ἀντικαθιστώσης ἢ διευθυνούσης τὰς κατὰ τόπους κατὰ μικρὸν συστηθείσας ἐπιτροπείας καὶ τὴν ὀλιγαρχικὴν τῶν προκρίτων ἐξουσίαν. Κατέστη δὲ ἀπαραίτητος ἡ ἀνάγκη αὕτη, διότι φανερωτέρα καθ' ἑκάστην ἐγένετο ἡ ἀνάγκη τοῦ φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τὴν περαιτέρω νικηφόρον διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἐπιτηδεῶν καὶ τοῦ ἰδρῶσαι τακτικὴν τινα διοίκησιν¹.

1. Ἡ πρώτη τοιαύτη κεντρικὴ ἀρχὴ συνεστήθη περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἐν Ἀρκαδίᾳ. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ Ἐφορεία ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν Κανέ

Ἐπερώτησις τοῦ λαοῦ ἢ τοῦλάχιστον τῶν κοινοτικῶν καὶ τοπι-
κῶν ἀρχῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ἐγένετο. Ὁ λαὸς δὲν
ἦτο ἔτι τοσοῦτον ἀνεπτυγμένος οὐδ' εἶχεν ἔτι ἐσωτερικῶς ἐπανα-
στατήσῃ (revolutiniri) ὡς, ὥστε νὰ ἔχη τοιαύτην ἀπαίτησιν,
ἣς καὶ ἄλλως ἢ ἐκτέλεισις, ὡς εἶχον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ
πράγματα τοῦ πολέμου, ἐν πολλοῖς διαμερίσμασι δυσκολώτατα θὰ
ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ. Ἄλλ' ἀντὶ τοιαύτης ἐπερωτήσεως τοῦ
λαοῦ συνήλθον τῇ 26)7 Ἰουνίου οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν προκρίτων
τῆς Πελοποννήσου, καὶ κληρικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, εἰς
τὸ μοναστήριον Καλτετζι (τὸ κείμενον οὐχὶ πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ
στρατοπέδου τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐν τοῖς ὄρεισι τῆς ἐπαρχίας Λα-
κωνίας) καὶ συνέταξαν ἐντεῦθεν τὸν πρῶτον ἐπὶ δημοσίου δικαίου
στηριζόμενον πολιτειακὸν θεσμὸν τοῦ νῦν δημιουργουμένου Ἑλλη-
νικοῦ κράτους. Διῶρισαν δέ, ἐν ὀνόματι τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν
ἐνεκα τοῦ πολέμου ἐν Τρικόρφοις μερόντων ὀπλαρχηγῶν, πρὸ πάν-
των πρὸς διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου, ἐπιτροπεῖαν ἐξ ἀνδρῶν, τὴν
λεγομένην «γερουσίαν τοῦ Καλτετζίου»¹. Τὰ μέλη ταύτης ἦσαν
ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθῆνης Θεοδῶρητος καὶ οἱ προεστοὶ Σωτήρης
Χαραλάμπης ὁ Καλαβρυτηνός, Ἀθανάσιος Κανακάρης ὁ Πατρεὺς,

λον Δεληγιάννην καὶ μέλη τὸν Σπῆλιον Κουλάν, Νικόλαον Ταμβακόπου-
λον, Δημήτριον Παπαγιαννοπούλου, Γ. Π. Δημητρακοπούλου, πάντας Ἀρ-
κάδας. Ἡ Ἐφορεῖα αὕτη εἶχε κατὰ Φωκάκον (σ. 128) «πολλὴν δύναμιν»
διαταττεν ὅλα καὶ ἠκούετο εἰς ὅλα, εἶχε τὴν ἀλληλογραφίαν ὅλης τῆς
Πελοποννήσου καὶ ἐξω ἀκόμη, καὶ χωρὶς τὴν διαταγὴν τοῦ Κανέλ. Δελη-
γιάννη δὲν ἐγένετο τίποτε. Ἐφρόντιζε διὰ τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμφο-
δια τοῦ στρατοπέδου καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν Μανιατῶν, καὶ ὁ Κο-
λοκοτρώνης αὐτὸς ἦτο εὐκλειθῆς εἰς ὅλας τὰς διαταγὰς τῆς. Ἄλλὰ καὶ
πρὸς τῆς Ἐφορείας ὑπῆρχεν ἐν Καλάμαις τῇ 22 Μαρτίου ἡ ἐνταῦθα Ἰδρυ-
θεῖσα Γερουσία. Σ. Μ.

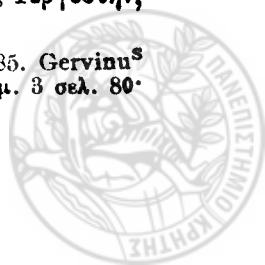
1. Ἐπαναστατικὴ ἐσωτερικὴ ἐννοεῖ τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς
ἐπαναστατικὰς ἰδέας περὶ δικαιωμάτων πολιτικῶν, ἀστικῶν κτλ. οἷας
ἐκήρυξεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἷαι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ κηρυχθῶ-
σιν ἐν Ἑλλάδι, διότι συνειδήσις πολιτικῆς ἰσότητος καὶ ἀστικῶν καὶ
πολιτικῶν δικαιωμάτων ἦτο βαθυτάτη ἐν τῷ Ἑλληνικῷ καὶ ἡ κοινωνία
ἢ Ἑλληνικὴ ἦτο ὅλως δημοκρατικῶς ὀργανωμένη. Σ. Μ.

2. Γερουσία, καθὰ καὶ ἀνωτέρο εἶπομεν, Ἰδρυθῆ τὸ πρῶτον ἐν Κα-
λάμαις εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἢ
Μεσσηνιακῆ αὕτη γερουσία ἦτο ἀπλῶς τοπικὴ διοίκησις ἢ μόνη σπου-
δαιότης αὐτῆς εἶναι ἢ τῇ 28 Μαρτίου ἐκδοθεῖσα πρὸς τὴν Εὐρώπην προ-
κήρυξις αὐτῆς ἢ ἐκθέτουσα τοὺς λόγους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπικαλου-
μένη τὴν συνδρομὴν τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν ἀρξάμενον ὑπὲρ ἐλευθερίας
ἀγῶνα. Σ. Μ.

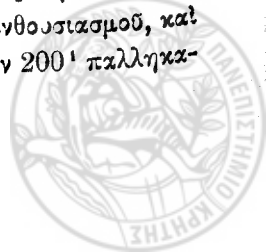
Ἀναγνώστης Παπαγιαννόπουλος Δηληγιάννης ὁ ἀπὸ Καρυταίνης, Θεοχαράκης Ρέντης ὁ ἀπὸ Κορίνθου καὶ Νικόλαος Παπαρρηγόπουλος ὁ ἀπὸ Πύργου, μετὰ τούτων δὲ ἀνώτατος στρατιωτικὸς ἀρχὼν ἔμενεν ὁ Πετρόμπευς. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἔμελλε νὰ λειτουργήσῃ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, τότε δὲ ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ νέα σύνοδος τῶν προκρίτων. Μέχρι τότε δὲ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἔμελλε νὰ φροντίζῃ περὶ πάντων τῶν πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς χώρας ἀναγκαίων ἔργων καὶ νὰ ποιῆται χρῆσιν ἀπεριόριστον τῶν ὑπαρχόντων πόρων. Ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν ἡ ἀρχὴ αὕτη συνεδέετο πρὸς τὴν ἀρχαιοθὲν ὑφισταμένην δημοτικὴν τάξιν τῆς χώρας· διέτασσε δὲ ἵνα τὸ δέκατον τελεῖται εἰς ταμεῖον αὐτῆς, ἀπηγόρευε δὲ τὴν ἐκ τῆς χώρας ἐξαγωγὴν τῶν τροφίμων· ἐξέδιδε δὲ πρὸς τούτοις καὶ διατάξεις περὶ στρατολογίας καὶ περὶ πλήθους ἄλλων τινῶν ἀναγκάων καὶ συνετῶν ἐνεργειῶν. Ταῦτα διετάσσοντο εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς τὰς κοινότητας τῆς Πελοποννήσου ἐγκυκλίῳ (τῆς 30]11 Ἰουνίου), τῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τῆς γερουσίας ἀπὸ τῆς κόμης Στεμνίτσης (τῆς κειμένης μετὰ τὸ Καρυταίνης καὶ Δημιτσάνης), ὅπου μετόπισθεν ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ Καλτετζίου εὐθὺς μετὰ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς·.

Ὁ πρακτικὸς οὗτος, ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῶν Πελοποννησίων καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῶν χρόνων προκύψας ὀργανισμὸς, ἐκλονήθη ἀτυχῶς μετ' οὐ πολὺ δεινῶς ὑπὸ τῶν βεσπερον κατ' αὐτῆς ἀντιδράσεων, αἵτινες ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς ροπῆς, ἣν εἶχεν ἐτι ἐπὶ τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν, ἥτοι ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. Ὁ νεκρὸς οὗτος ἀξιωματικὸς, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἐπεχείρησε, καθὰ εἶδομεν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἐταιριστῶν, περὶ τὰ μέγα Ἀπριλίου τὴν ἀπὸ Βεσσεραβίας εἰς Πελοπόννησον ἐδομοπορίαν, ἵνα παραστή ἐν τῷ νοτίῳ θεάτρῳ τοῦ πολέμου ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὁ Δημήτριος μετέβη αἰσίως ἀπὸ Κινοβίου εἰς Τεργέστην,

1. Πρὸβλ. Τρικοῦπη σελ. 344—349. Finlay σελ. 279—285. Gervinus⁵ σελ. 252 κφε. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 25 καὶ τόμ. 3 σελ. 80· Mendelssohn-Bartholdy σελ. 222 κφε.

ἐνθα συνηγήθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Κωντακουζηνοῦ, ἀδελφοῦ τοῦ τότε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐν ταῖς Πιπραδανουβείαις Ἡγεμονίαις συνεργαζομένου στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ. Καίπερ ἐν ἀρχῇ ἀποβλῶν τὸ θάρρος ἐκ τῆς εἰδήσεως, ἦν ὁ Κωντακουζινὸς οὗτος ἔφερε παρὰ τοῦ Νεσσελρῶδε ἀπὸ Λατιδάχης, ὅτι ὁ Ρῶσος αὐτοκράτωρ δὲν ἐνόει νὰ συνανέστη οὐδαμῶς εἰς τὴν εἰς Ἑλλάδα μετάδασιν αὐτοῦ, ὅμως ὕστερον ἐπέισθη νὰ ἐκτελεσθῆ τὸ σχέδιον αὐτοῦ παρακινούμενος ἐκ τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἀγγελιῶν καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως, ἦν ἠσθάνετο διὰ τὰς πρὸς τὸν Πατριάρχην διαπραχθείσας βιαιότητας. Οὕτω λοιπὸν ἐπιβάς πλοίου ἐν Τεργέστη ἀπέβη εἰς γῆν Ἑλληνικὴν ἐν Ὑδρα τὸ πρῶτον καὶ δὴ, κατὰ τινα εἰρωνεῖαν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν τῆς ἐν Δραγατσάνῃ μάχης (7)19 Ἰουνίου). Ἡ ἀγγελία τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ μεγίστη ἐγένετο τοῖς Ἑλλησι τῆς Πελοποννήσου αἰτία εὐφροσύνου συγκινήσεως. Ἐνταῦθα δὲν εἶχεν ἔτι γνωσθῆ ὅτι ἡ ἐπίσημος Ρωσία εἶχεν ἀποκηρύξει ἐντόνως τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑταιρείας καὶ ὅτι ἐπὶ γῆς Βλαχικῆς ἡ οἰκτρὰ στρατεία τῆς Ἑταιρείας εἶχε λάβει τέλος ἀξιοθρήνητον. Ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεῖχέ τινα γοητεῖαν τῆς δόξης τῆς μυστικῆς ἐκείνης ὕψιστης Ἀρχῆς τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς ἐπὶ τὴν ἐνεργὸν βοήθειαν τῆς Ρωσίας ἐλπίδος, ἧς βοήθειαις ἐγγύησις ἐφαίνετο πλέον ἢ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου ἐμφάνισις τοῦ ἀνδρός. Διὰ τοῦτο ὅτε ὁ Δημήτριος τῆ 9)21 Ἰουνίου ἐπάτησεν ἐν Ἄστρει τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου μετὰ τῶν ἀκολουθῶν καὶ τῶν χρημάτων, ἅτινα εἶχεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ χάριν τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς μεγάλου βούχου ἐθελουσίαις τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, καὶ φορῶν στολὴν μυροφορίτου, κεκοσμημένο μετὰ ἀργυρῶν ἐπωμίδων, τὰ μέλη τῆς Γερουσίας καὶ οἱ σημαντικώτατοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐδέξαντο αὐτὸν ὡς Μεσσίαν. Ἡ πορεία τοῦ πρίγκιπος διὰ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου εἰς Βέρδινα ὁμοίαζε πρὸς πορείαν θριαμβευτικὴν ὁ λαὸς κτελήθη ὑπὸ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, καὶ οἱ κηπευτικοὶ ἔδοσαν αὐτῷ φρουρὰν τιμητικὴν 200' παλληκα-

ρίων καὶ τῇ 10)22 Ἰουνίου ἐωρτάσθη ἐκκλησιαστικῶς ἐν Βερβαίνοις ἡ ἀφιξίς τοῦ «ἐλευθερωτοῦ καὶ σωτήρος», ἐν ᾧ οὐκ ὀλίγοι ἐπίστευον ὅτι ἐδόλεπον τὸν μέλλοντα ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἤρξαντο μετ' ὀλίγον ἔριδες τοῦ χειρίστου εἶδους. Τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ ἐλληνικῇ λαῷ φρόνημα ἦτο τότε ἤδη ἰσχυρῶς μοναρχικόν καὶ οἱ γινώσκοντες καλῶς τὸ ἔθνος τοῦτο διαδεδαιοῦσιν ἡμᾶς ὅτι μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἡ μοναρχικὴ ἰδέα ἦτο ἡ κυρία ἐκφρασίς τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος τῶν Ἑλλήνων. Τότε ἤδη παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις ἔζη ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐκ τῶν βροντῶν τοῦ τρομεροῦ τούτου πολέμου ἐμελλε νὰ ἐξέλθῃ ὡς βσιλείον. Ἦθελε δὲ εἰσθαι ἐξαιρετον εὐτύχημα εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο, ἂν μεταξὺ τῶν πολλῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, τῶν ἐχόντων νῦν τὸ μείζον κύρος, εὑρίσκετό τις τοῦλάχιστον, ὅστις ὑπερέχων πάντων τῶν ἄλλων διὰ τῆς ὑπερόχου στρατηγικῆς ἀρετῆς, τῆς ἀδιαφιλονεικίτου καθ' ἑαυτὸν τιμιότητος, ἀμώμου χαρακτήρος, καταπλήττοντος προσωπικοῦ κύρους καὶ πολιτικῆς ὑπεροχῆς ἐδεικνυτο τῇ λαῷ ὡς φυσικὸς αὐτοῦ ἡγεμῶν καθιστῶν πράγματι τὰς ἀξιώσεις πάντων τῶν ἄλλων ἀδικαιολογήτους. Ἀλλὰ τοιαύτης εὐτυχίας δὲν ἠυμοίρησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ πόλεμος ἀνέδειξε μέγα πλῆθος ἀξίων στρατηλατῶν καὶ ἐχεφρόνων πολιτικῶν. Ἀλλὰ Τιμολέων τις, ἡ Γέλων, ἢ, ἔνν ἐκλέξωμεν παράδειγμά τι ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἀνὴρ τις οἷος ὁ Κρόμβελλ ἢ Οὐασιγκτῶν ἢ καὶ μόνον ὡς ὁ Βολιδάρ, δὲν ἐνεφανίσθη μεταξὺ αὐτῶν. Οὔτε βυτιλεὺς οὔτε ἰσχυρὸς Προστάτης (Protector¹), οὔτε ἀληθὴς τις πρόεδρος δημοκρατίας ἐξήλθεν ἢ ἀνεδείχθη ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ τούτου. Ὁ πολλῶν φυσικῶν προτερημάτων εὐμοιρῶν οὗτος λαός, μεθ' ὅλα τὰ πολλὰ αὐτοῦ προτερήματα ταῦτα, δὲν εἶχε μέχρι σήμερον τὸ σπάνιον εὐτύχημα νὰ βλέπῃ ἀνθοῦσαν καὶ ἀκμάζουσαν, ἐν τῇ τοσοῦτον πολλὰς καὶ μεγά-

1. Ἐψάλη δηλονότι δοξολογία ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων, εἶτα δὲ ὁ Νεόφυτος Βάμβας ἀνέγνω ἀπ' ὑψηλοῦ μέρους τὰ ἔγγραφα, δι' ὧν ὁ Δ. Ὑψηλάντης διορίζετο ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου ἐπίτροπος αὐτεξούσιος αὐτοῦ. Σ. Μ.

2. Τοιαύτην τιμητικὴν προσωνομίαν ἀρχῆς εἶχεν, ὡς γνωστόν, ὁ Κρόμβελλ. Σ. Μ.

λας ὑποστάσῃ τύχας Ἑλλάδι, ἡγεμονικὴν τινα μεγαλοφυΐαν'.
 Ἄλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων δὲν ἐξάγεται ὅτι ἐνύσταξεν ἡ φιλοδο-
 ξία ἡ ἐπιζητούσα τὴν θέσιν τῆς τοῦ λαοῦ τούτου ἀρχηγίας. Δυ-
 νάμεθα δὲ ἔτι νὰ εἴπωμεν ὅτι, μεθ' ἔλθον τὸν σεβασμόν, ὃν ἐπέβαλ-
 λον αἱ βαρεῖαι θυσίαι, ἄς μέχρι νῦν προσήνεγκον ὑπὲρ τῆς Ἑλλά-
 δος οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί, ἡδύνατο καὶ ἀνὴρ τις
 ὑποδεεστέρας τάξεως νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν τοιαύτην ἀρχηγίαν ἀν-
 σὺν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀνάγκης ἐνιαίας διευθύνσεως τοῦ πολέμου
 εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν συνείδησιν τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως καὶ
 τῆς ὑπερόχου πολιτικῆς φρονήσεως. Ἦτο βεβαίως λίαν φυσικόν,
 ὅτι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς αὐτεξούσιος ἐπίτροπος τοῦ γενικοῦ
 Ἐφόρου ἐν ταῖς νοτίαις ἐλληνικαῖς χώραις, παροτρυνόμενος ὑπὸ
 τῆς ἀπὸ ἐταιριστῶν συγκειμένης ἀκολουθίας αὐτοῦ, εἰς τὴν ἀνήκον
 νῦν καὶ ὁ Χίος Βάμβας, ὢν νῦν γραμματεὺς αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἴταλός
 φυγάς Κανδιώτης, προστατευόμενος τοῦ κόμητος Καποδιστριαῦ,
 ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πρωι-
 μώτατα ἔσπευδε ν' ἀναλάβῃ τὰς ἡνίκας τῆς ὑπερτάτης ἐν Πελο-
 ποννήσῃ διευθύνσεως. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος πρὸς μεγάλην ζημίαν
 ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο διόλου ὁ ἀνὴρ ὁ κατάλληλος
 πρὸς τοῦτο. Ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ γηραιοῦ συνετοῦ ὀσποδάρου Κωνσταν-
 τίνου, τέως λοχαγὸς ἐν τῇ Ρωσικῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ ὑπα-
 σπιστῆς ἐν Κιέβῃ παρὰ τῷ στρατηγῷ Ραγέβσκη, ὑπὸ πολλὰς ἐπό-
 φεις ἦν ἀνώτερος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημήτριος
 ἐνεφορεῖτο φιλοπατρίας θερμῆς καὶ ἀγνώως εὐγενοῦς ἀφιλοκερδείας
 καὶ πολλῆς ἀγαθότητος ψυχῆς, ἀκραδάντου πιστότητος τῶν φρο-
 νημάτων καὶ ἐπιμόνου καρτερικῆς ἐν ταῖς ἀποφάσεσι, πρὸς
 τούτοις δὲ ἦτο ἀνὴρ οὐχὶ εὐκόλως κλονούμενος ἐν τῇ ὑπομονῇ
 αὐτοῦ, ἐμπεφορημένος ὅλως σοβαρῶς περὶ τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ
 ἔργου αὐτοῦ ἰδέας, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηλλαγμένος τῆς πρὸς ἀπο-
 λαύσεις κλίσεως. Ὡς στρατιώτης πάντοτε ἀφειδῶς ἐξέθετε τὴν
 ζωὴν αὐτοῦ. Τὸ φρικαλέον τοῦ πολέμου καὶ ἡ ὀμότης τῶν ἀνθρώ-
 πων, μεθ' ὧν συνειργάζετο, οὐδέποτε ἐποίησαν αὐτὸν νὰ παύσῃ

1. Ἰδ. περὶ τούτου ἱστορίαν ἡμετέραν Ἑλλήν. Ἐπαναστάσεως (Β. τόμ. τῆς ἱστορ. τοῦ 18' αἰῶνος) σελ. 290 κφε. Σ. Μ.

τοῦ νὰ ἐνεργῇ εὐθέως, τιμῶς καὶ ὡς προσήκει εἰς ἄνδρα ἀγαθόν. Ἄλλ' ἔστερεῖτο ὁ ἀνὴρ τῶν τρόπων νὰ δώσῃ δύναμιν καὶ κύρος πανταχοῦ εἰς τὰς ἐξόχους ταύτας ἰδιότητας. Αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ φυὴ ἦτο ἥμισυ ἐπιτηδεῖα εἰς τὰς ἀξιότητες αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ. Ὁ Δημήτριος ἦν μικρὸς τὸ δέμας, ἡ ἐξωτερικὴ δ' αὐτοῦ ὄψις οὐδεμίαν ἐνεπολεῖ ἐντόπωσιν καὶ ἡ 25 ἐτῶν ἡλικία ἐδείκνυ αὐτὸν τεσσαρακοντούτην ἢ φωνὴ αὐτοῦ ἔστερεῖτο εὐρυθμίας, ἡ δὲ κεφαλὴ ἦτο φαλακρά ἦτο δὲ γνωστὸς καὶ ὡς ὑπναλέος καὶ φλεγματικὸς. Ἐτι μείζων ἔλλειψις αὐτοῦ ἦτο ὅτι τὸ ἦθος αὐτοῦ ἐφαίνετο σκαιόν, ἔστερεῖτο δὲ τῆς ἀρετῆς τοῦ συναρπάζειν δι' εὐγλωττίας διαπύρου τοὺς Ἕλληνας. Ἐστερεῖτο τῆς τέχνης τοῦ μεταχειρίζεσθαι τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἐλκύειν αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἢ τοὺς καταπλήττειν αὐτούς. Ἀπειρία δ' ἐν τῇ διευθύνσει τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ ἔλλειψις ἐπιτηδειότητος τοῦ κρίνειν εὐστόχως τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα καθίσταντο αὐτῷ λίαν ἐπιζήμιοι.

Ἦτο λοιπὸν λίαν φυσικὸν ὅτι οἱ μεγάλοι πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠσθάνοντο μεγάλην ὀρεξιν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ τοῦ Δημητρίου ἢ καὶ πρὸ τῆς ξένης ἐν τῇ χώρᾳ ἐξ Ἐταιριστῶν συγκειμένης ἀκολουθίας αὐτοῦ. Ἡ Πελοποννησιακὴ ὀλιγαρχία κατέστη εὐθὺς καὶ κατ' ἰδίαν δυσμενὴς πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅτε οὗτος ἐζήτησε νὰ διαλυθῇ τὸ νέον ἴδρυμα τοῦ Καλτετζίου¹ καὶ ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τινος ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένου συμβουλίου καὶ νὰ συγκεντρωθῇ δὲ πᾶσα ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ². Εἰ καὶ ὁ Δικχιῶς καὶ ὁ Ἀναγνωστραῶς εἰργάζοντο ὑπὲρ

1. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ εὐρίσκειται ἐν τῇ κολλίτικῃ μνημονευθεῖσῃ ἐνταῦθα Γερμανικῇ μεταφράσει τῆς τοῦ Πουκεβίλ πραγματείας, τόμ. Β' μετὰ τὴν σελ. 450. Πρβλ. L. Ross, *Erinnerungen and Griechenland* σελ. 17.

2. Ὅτι ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἀφίκετο εἰς Ὑδραν, ἠγγεῖλε τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ τῇ 6 Ἰουνίου οὐχὶ εἰς τὴν Γερουσίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Ἐφορείαν, γράφων «πρὸς τοὺς εὐγενεστάτους καὶ φιλογενεστάτους Ἐφόρους τῆς Πελοποννήσου». Σ. Μ.

3. Ὁ ἀμερόληπτος Πελοποννήσιος Φωτάκος λέγει περὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου σχέσεων (σελ. 191-192) : «Οὗτος ὁ (Ὑψηλάντης) διόλου δὲν ἀντέπραπτεν εἰς τὰ σχέδια ἐκείνων, τὰ ὅποια ἦσαν καλὰ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους. Καὶ τῶν προκρίτων ἐπίσης ἡ γνώμη δὲν ἦτο κακὴ διὰ τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἦσαν συνειδητοί νὰ ἄρχουν, τοὺς ἐκυρίευσεν πολὺς φόβος ἀπὸ

αὐτοῦ καὶ ὁ Κελοκοτρώνης δὲ δὲν ἐφαίνετο ἀποδοκιμάζων τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, οἱ πρόκριτοι ἤθελον νὰ συναινέσωσιν ἀπλῶς ἵνα ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἀνατεθῆ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Δημητρίου εἰς τρεῖς ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἐκλεγομένους ἀνδρας, ὄντας καὶ τούτους, ὡς καὶ ὁ Δημήτριος, ὑπευθύνους εἰς τὸ ἔθνος. Ἄλλ' ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ δὲν ἐπετεύχθη συμφωνία· οἱ δὲ πρόκριτοι ἐν τῇ πανουργίᾳ καὶ ὑπερφηρνεῖα αὐτῶν δὲν ἐταράσσοντο ἀπὸ τῆς ἀκαίρου ἀπειλῆς, εἰς ἣν προέδινον οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Ρωσίας.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ περὶ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἐργάσθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ δι' εἰδους τινὸς στρατιωτικοῦ τολμήματος. Ὁ Δημήτριος κατὰ συμβουλήν τῶν φίλων αὐτοῦ Δικαίου καὶ Ἀναγνωστῆρᾶ κατέλιπε τῇ 28)10 Ἰουλίου τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβαίνων κηρύττων ὅτι ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια τῶν προκρίτων καὶ τῶν γερουσιαστῶν καθίστων ἀνωφελεῖς πάσας τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προσπάθειάς αὐτοῦ καὶ μετέδῃ εἰς Καλάμας, ἐνθα ὁ ἐκ Χανίων τῆς Κρήτης Γάλλος τὴν κατὰγωγὴν (Μασσαλιώτης) ἐξέλιρετος ἀνὴρ Βαλέστος (ἢ Βαλέστας), διατελέσας πρότερον ἀξιωματικὸς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ναπολέοντος Α', διωργάνου φάλαγγα τακτικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ὑψηλάντου ἐξηγήσεν ἐν τοῖς παλληκάριοις τοῖς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερβαίνων μεγάλην τροχὴν, ἣν προεῖδον οἱ σύμβουλοι τοῦ νεαροῦ πρίγκιπος καὶ πιθανῶς καὶ νῦν δολίως ὑπέβλαψαν'. Ἡ σκέψις

τοῦ Ὑψηλάντην, διότι αὐτὸς ἐπεριστοιχίθη ἀπὸ τοῦ σύστημα τῶν κλεφτοκαπεταναίων καὶ ἀπὸ τὸν μικρὸν λαόν, οἵτινες τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐσεβάσθησαν ὡς ἀνδρὶ κοινωφελῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τὸν ἐθεώρησαν ὡς φραγμὸν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἀντιζηλιαν. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν εἶχε κημῖαν πλεονεξίαν οὔτε ἐπιθυμίαν εἰς ὕλικὰ συμφεροντα, καὶ δι' αὐτὸν ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, καὶ διήγειρε τὴν ἀντίπραξιν τῶν ἀρχόντων εἰς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἄλλως εἶδεν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς νὰ ἔχωσι ψῆφον καὶ χωρὶς τῆς ψήφου των νὰ μὴ ἐρχονται ἀντικρῶσσοι αὐτοχειροτόνητοι. Ἄλλὰ ταῦτα δὲν ἤρεσαν εἰς τοὺς κοιμισμένους, διότι οὕτω πως ὁ λαὸς ἐφωτίζετο. Ἄλλὰ καὶ ὁ Φωτάκος ὁμολογεῖ (σελ. 193) ὅτι «ἡ δυστυχία τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε διότι δὲν εὐρέθη ἕξοχον πνεῦμα εἰς τὸν Ὑψηλάντην διὰ τὸν καταστρέφει, ἀλλ' ἔχων ἀγαθοῦ ἀνθρώπου σπλάγχνα καὶ πατριωτισμὸν ἀφήκεν αὐτοὺς ν' ἀντιπράττωσιν εἰς τὰ κατὰ τῆς πατρίδος». Σ. Μ.

1. Κατὰ Φωτάκον (σελ. 194-195) ὁ σκοπὸς τῶν συνωμοτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸν φόνον τῶν προκρίτων. Ἐτὴν ὀχλαγωγίαν, λέγει ὁ Φωτάκος, ἐκίνησεν ὁ Σωτηράκης Ἰωάννου Παπαγιαννόπουλος ἀπὸ τὸ Βαλτεσινίκον τῆς

δτι ὁ Δημήτριος ἠδύνατο ἴσως ν' ἀπέλθῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου κατὰλείπων αὐτὴν εἰς τὴν τύχην αὐτῆς ἐνεποιεῖ εἰς τὸ πλῆθος φόβον καὶ τυφλὴν μκνιῶδη ὀργήν. Κατὰ στίφη μεγάλα ἐξηγέρθησαν νῦν οἱ μαχηταὶ καὶ μεταβαίνοντες εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πετρόμπευ ἠπειλοῦν νὰ φονεύσωσι τὸν βεῦν τῆς Μάνης καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους. «Θέλομεν τὸν ἀφέντην μκς Ὑψηλάντην», ἐκραύγαζον τὰ παλληκάρια. «Ἦλθε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα καὶ οἱ κοτσαμπάσιδες θέλουσι νὰ καταδιώκωσιν αὐτόν! Θάνατος εἰς τοὺς τυράννους!» Ἡ δημοκρατικὴ κίνησις, ἣτις ἐμελλε κατὰ μικρὸν νὰ ἐπικρατήσῃ πκρὰ τοῖς νέοις Ἑλλησι, τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐξεδηλώθη δεινὴ καὶ μετὰ κλαγγῆς δπλων. Μόνον δὲ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τῆς εὐγλωττίκας τοῦ ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένου Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη κατωρθώθη νὰ προληφθῶσιν αἰματηραὶ πράξεις¹. Οἱ πρόκριτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καθ' ὄλοκληρίαν, τοῦθ' ὅπερ ὕστερον οὐδέποτε συνεχώρησαν τῷ Δημητρίῳ. Ὁ Κολοκοτρῶνης δὲ καὶ οἱ πρόκριτοι οὗτοι μάλιστα μετὰ μεγίστης ταπεινότητος ἀπηύθυναν εὐθὺς ἔγγραφον εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἐν ᾧ καθικέτεον αὐτὸν νὰ ἐπκνέλθῃ ταχέως. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Δικαῖος ἔσπευσαν ὀπισθεν αὐτοῦ καὶ ἐπκνήγαγον αὐτὸν ἀπὸ Λεονταρίου ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ ἐν Τρικύρφοις στρατόπεδον, ἐνθα (:)15 Ἰουλίου) ἀνέλαβε νῦν ἐν μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ στρατοῦ τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν².

Ῥόγυνοσ· αὐτὸσ μὲ ἄλλοισ πολλοῖσ τὴν εἶχεν ὀργανῶσει πρὸ ἡμερῶν· Ὑστερον δὲ, ἀφοῦ ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία, κατὰ Φωτάκον, διεδόθη ὅτι οἱ ἀποστάται ἐρραδιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ τοῦ Φλέσσα. Σ. Μ.

1. Ἰδ. Φωτάκον σελ. 169. ε' Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρῶνης εὐγῆκε καὶ τοὺς καθιστάσασ διὰ τῆς δημηγορίας του, ἀφοῦ ἔγεινε πρῶτα σύντροφὸσ των καὶ τοὺς ἔβγαλε ἔξμακρᾶ τοῦ χωριοῦ διὰ νὰ τοὺς ὀμιλήσῃ. Τοὺς εἶπεν ὅτι θὰ τοὺς ὀμιλήσῃ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὀμιλίαν ὅ,τι ἀποφασίσουν θὰ τοὺς εἶναι σύντροφοσ των· διότι καὶ αὐτὸσ ἐπιθυμεῖ τὸν σκοτωμὸν τῶν ἀρχόντων· καὶ εἰς τὸ τέλος εἶπεν· ἄλλ' ἂν τοὺς σκοτώσωμεν νὰ τὸν βεβαιώσωμεν τί θὰ εἴπῃ ὁ κόσμοσ καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπησ· θὰ τὸ ἐκαιρέσωμεν ἢ ἠθέλον τὸ κατηγορήσαι· θὰ εἰποῦν ὅτι οἱ Ἑλληνεσ δὲν ἐκαιρεστάθησαν νὰ σκοτώωμεν τοὺσ Τούρκουσ τοὺσ τυράννουσ των, ἀλλὰ σκοτώνονται οἱ ἴδιοι μετὰσ των καὶ σκοτώνουν τοὺσ προκρίτουσ των καὶ δὲν εἶναι ἄξιοι ἐλευθερίας. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔκμασαν τὸ πλῆθοσ καὶ διελέθη, ἀφοῦ τοὺσ ὑπεσχεθῆ ὅτι θὰ τοὺσ φέρῃ ὀπίσω τὸν Ὑψηλάντην». Σ. Μ.

2. Πρβλ. Νεοσουλ. ἐν εἰρ. τόμ. σελ. 66 κφε. Gordon - Zinkeisen σελ. 262 - 270. Τρικύπη τόμ. 1, σελ. 349 - 352 (305 - 309). Finlay σελ.

Ὁ πρίγκιψ Δημήτριος εὕρισκετο νῦν ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· ἀλλὰ νῦν ἀτυχῶς ἐστερεῖτο τῆς πολιτικῆς ἱκανότητος καὶ τῆς βοηθείας ἐμφρόνων συμβούλων ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν δύναμιν ταύτην ἀσφαλῶς καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται αὐτὴν ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐφάνη χρῆσιμον ὡς πρὸς τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ Ὀθωμανοὺς τὸ ὅτι εἶχον νῦν οἱ Ἕλληνες ἀνεγνωρισμένον τινὰ ἀρχηγόν. Καὶ ἐν ταῖς μᾶλλον ἀπομακρυσμέναις ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου κειμέναις χώραις τὸ ὄνομα τοῦ «ἀρχιστράτηγου» ἀπήλαυνεν ἐπὶ μακρὸν ἕτι χρόνον μεγάλην τιμῆς, καθ' ὃν χρόνον ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ εἶχεν ἤδη ὠχριάσει ὁ ἀστὴρ αὐτοῦ. Αἱ ἐγκύκλιοι καὶ αἱ προκηρύξεις αὐτοῦ διεδίδοντο πανταχόσε. Εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου ἐπεμπεν ὁ Δημήτριος τοὺς ἐπιτρόπους (τοποτηρητὰς) αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν Ἀχαρνανίαν ἐπεμψε διοργανωτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Κρήτες (ἴδε κτωτέρω) ἠτήσαντο καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἀρχηγούς· ὅμοιαι δὲ αἰτήσεις ἐγένοντο αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' εἰς οὐδεμίαν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους προκρίτους ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ συνεννόησιν ὁ νέος ἀρχιστράτηγος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Δημήτριος εἶχε λάβει ἐν ἀρχῇ ἐν Τρικόρφοις εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, τελείαν δικτατορίαν. Ὅτε ἡ Γερουσία, ἣτις νῦν προσλαβοῦσα ὡς μέλη αὐτῆς τὸν Ἀσημάκην Ζαΐμην καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γερμανὸν εἶχε μεταβῆ ἀπὸ Βερδαίνων εἰς Ζαράχωβαν (τὴν κειμένην μεταξὺ Δαβιάς καὶ Τριπολιτσᾶς) ἐγγὺς τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικόρφων, ἀνεφνώρισε διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τὸν Ὑψηλάντην ὡς ἀρχιστράτηγον, ἠτεῖτο δὲ συγχρόνως ἵνα παρέχῃ καὶ οὗτος τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ εἰς τὴν Γερουσίαν ἐν τοῖς πράγμασι τοῦ πολέμου, τὴν μὲν ἀναγνώρισιν τῆς Γερουσίας διαρκῶς ἠρνεῖτο, ἀλλὰ δὲν κτώρθωσε νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς οἰανδήποτε συνεννόησιν περὶ τῶν σχεδίων τῆς πολιτειακῆς συντάξεως, ἅπερ ἐμελέτα, πρὸς τοὺς προκρίτους, ὧν νῦν μετὰ φρονήσεως καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας προΐστατο ὁ Γερμανός. Καὶ ἐνῶ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ (Ὑψηλάντου) καὶ τῆς πολιτικῆς ὀλι-

γρχίας ρῆξις καθίστατο διηνεκῶς μᾶλλον ἀδιάλλακτος καὶ ἡ ἐν τῷ στρατῷ θέσις αὐτοῦ καθίστατο κατὰ μικρὸν ἀσθενεστέρα. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἤρξαντο ταχέως νὰ φέρωνται περιφρονητικῶς πρὸς τὸν νεαρὸν πρίγκιπα, οὐ αἰ κρείττονες ιδιότητες δὲν ἔτυχον ἔτι τότε εὐκαιρίας ἵνα ἀναπτυχθῶσι. Τὸ δὲ διαρκῶς χεῖρον ἦτο ὅτι ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ διοργανώσῃ τὰ πᾶλληκάρια καὶ νὰ ὑποβάλῃ αὐτὰ εἰς πειθαρχίαν, οὕτω δὲ ν' ἀσφάλισῃ τὴν ὕλικήν αὐτοῦ θέσιν ἀπέναντι τῶν ὀπλαρχηγῶν ὡς καὶ ἀπέναντι τοῦ μέλλοντος τῆς ἐπικρασίας. Μὴ ἔχων ἱκανὴν ἐπιτηδειότητα νὰ προσαγάγῃ εἰς ἑαυτὸν τοὺς προκρίτους, ἵνα τῇ τούτων βοήθειᾳ ἀσφάλισῃ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῶν στρατευμάτων νόμιμον ὑπερτάτην ἀρχὴν μὴ δυνάμενος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων νὰ δημιουργήσῃ κεντρικὴν πολιτικὴν διοίκησιν μὴ ἔχων ἐπιτηδειότητα καὶ δύναμιν ἱκανὴν νὰ χρησιμοποίῃ προσηκόντως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν, συγχρόνως δὲ ν' ἀντικαταστήσῃ ταχέως δι' ἰδίων αὐτοῦ ὀργάνων τὰ μέχρι νῦν ὄργανα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχῆς τῶν προκρίτων μὴ δυνάμενος μηδὲν τῶν εἰρημένων νὰ πράξῃ, μεγάλην ἐντὸς ὀλίγων ἐδομαζῶν ἐπήνεγκε σύγχυσιν εἰς τὰ πράγματα. Αἱ τῶν προκρίτων ραδιουργίαι παρενέβαλλον αὐτῷ δυσχερείας ἐν τῇ τροφοδοτήσῃ τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς προκρίτους ἐναντιότητι αὐτῶν ἐσφτεριζόντο ἐπὶ μᾶλλον διηνεκῶς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον αὐτόν.

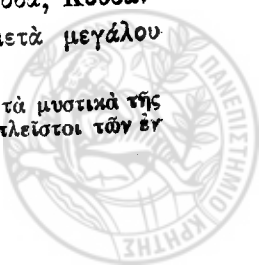
Ἄλλ' ἡ θέσις τοῦ ἀρχιστρατήγου κατέστη ἀπεγνωσμένη ὅτε ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι πανταχοῦ γνωστὴ ἡ οἰκτρὰ ἐκδασίς τοῦ ἐν ταῖς Πραδανουβείοις Ἡγεμονίαις πολέμου. Ἐξαφανισθεὶς οὕτως ἐντελῶς πάσης αἰγλης καὶ γοητείας τοῦ Ρωσικοῦ ἐρείσματος ἀπώλεσεν ὁ Δημήτριος καὶ παρὰ τοῖς στρατιωτικοῖς ἀρχηγοῖς ὀλοσχερῶς πᾶν ἀξίωμα ἠθικόν. Καὶ οἱ πρόκριτοι ἐδουλεύοντο νῦν ἐπὶ μᾶλλον ν' ἀπαλλαγῶσι τελείως τῶν ἀνθρώπων τῆς Φιλίππης Ἐταιρείας¹, τῶν ἔτι ἐμποδῶν αὐτοῖς ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν

1. Ὅταν λέγῃ ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα περὶ ἀνθρώπων ἐταιρείας (ἐταιριστικῶν στοιχείων, ὡς λέγει κατὰ γράμμα) ἐννοεῖ τοὺς ἀνθρώπους τῆς

ισταμένων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ νεαρὸς πρίγκιψ ἀπόλεσε καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐνεργῇ ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καὶ ἐκεῖ, ἐνθα τὸ ἐντιμον αὐτοῦ φρόνημα ὡς καὶ ἡ περὶ Εὐρώπης καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἐπικρατοῦσας σκέψις ἀπήτουν πᾶσαν τὴν αὐστηρότητα αὐτοῦ, ἦτοι ἐν ταῖς ἐκάστοτε μετὰ τὰς περὶ παραδόσεως συμβάσεις παρασπόνδως ἐκτελουμέναις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων αἵματοχυσίαις.

Μεθ' ὅλας τὰς μεταξὺ τῶν τὴν Τριπολιτσᾶν πολιορκούντων Ἑλλήνων ἐριδᾶς, αἱ ἐναντίον τῆς πόλεως ταύτης πολεμικαὶ ἐργασίαι τοσοῦτον τοῦλάχιστον εἶχον προχωρήσει, ὅσον διαιρητικῶς ἠδὲ ἠδύνατο ἢ τῶν τροφίμων ἀπορία, ὑφ' ἧς ἐπασχον οἱ πολιορκούμενοι. Τῆς αὐτῆς δὲ ἐνεκα αἰτίας δύο τῶν κυριωτάτων φρουρίων τῆς Πελοποννήσου περιήλθον νῦν εἰς τὰ ἔσχατα. Οἱ ὑπὸ τῆς φρικώδους πείνης καταβληθέντες Ὀθωμανοὶ τοῦ πρότερον ἀπορθητοῦ θεωρουμένου ἐπὶ πέτρας ἐκτισμένου φρουρίου Μονεμβασίας ἐπεμφαν πρῶτοι κήρυκας εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἵνα συνομολογήσωσι μετὰ τούτου ἐντιμον σύμβασιν παραδόσεως. Ὁ Δημήτριος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν πρίγκιπα Καντακουζηνὸν νὰ παραλάβῃ τὸ φρούριον ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστη ἡ Γερουσία, ἀπαιτοῦσα ἵνα ἡ Μονεμβασία παραληφθῇ ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπομένως ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καταληφθῇ δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Ὑψηλάντου μόνον τῆς τούτου μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ συναινέσει. Τὸ εἰρημένον φρούριον παρεδόθη ἐπὶ τέλους τῆς 23)4 Αὐγούστου. Ὁ ἐντιμος καὶ δραστήριος Καντακουζηνὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ εἰργάσθησαν πάσῃ δυνάμει ἵνα τηρηθῇ ἐντίμως ἡ γενομένη σύμβασις, δι' ἧς ἐπετρέπετο τοῖς Ὀθωμανοῖς ν' ἀποχωρήσωσιν ἐλευθέρως μετὰ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἐπὶ τριῶν Σπετσιωτικῶν πλοίων ἐκ τῶν πολιορκησάντων τέως τὸ φρούριον, εἰς τὴν Νέαν Ἐφεσον (Σκάλα νόδα, Κουσαντζι) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι μετὰ μεγάλο

« Ἀρχῆς » ἢ τοὺς διευθύνοντας αὐτήν, τοὺς γινώσκοντας τὰ μυστικὰ τῆς « Ἀρχῆς », διότι μέλη τῆς Ἑταιρείας ἀπλᾶ ἦσαν καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν. Σ. Μ.

μόχθου ἠδυνήθησαν ἢ ἀντιστῶσιν εἰς στίφος τι Μανιατῶν παρασκευαζομένων πολλοὺς τῶν Τούρκων νὰ φονεύσωσι κατὰ τὴν εἰς τὸ πλοῖον ἐπιβίβασιν αὐτῶν καὶ νὰ ληλατήσωσι τὰς ἀποσκευὰς τῶν ἀπερχομένων'. Φρικώδη τούγκυτιον ἔλαβον πορείαν ἐν Ναυαρίνῳ. Ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως τρισχιλιοὶ Ὀθωμανοί, τὸ πλεῖστον φυγάδες τῆς πέριξ χώρας καὶ τῆς Ἀρκადίας, ἐμάχοντο ἐπὶ μακρὸν μεθ' ἰκωνῆς ἀνδρείους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν (Ἀρκάδων καὶ Μεσσηνίων τεταγμένων ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης Γρηγόριον, καὶ Μανιατῶν τεταγμένων ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μυρομιχάλην, μεθ' ὧν ἀμφοτέρων ἠνώθησαν ὕστερον τὰ ἀπὸ Ζακύνθου προσελθόντα ὑπὸ τὸν κόμητα Μεταξᾶν ἐξ Ἐπτάνησου παλληκάρια, ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλειών τὸ φρούριον Σπερτιωτικῆς στόλος). Κατὰ μικρὸν οἱ πολιορκούμενοι τοσοῦτον κτεπονοῦντο ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς ἀπωλείας τῶν ὑδραγωγείων αὐτῶν, ὥστε ἐπὶ τέλους ἐξ ἀνάγκης διανοήθησαν νὰ πρᾶδοθῶσι. Διεπραγματεύοντο δὲ πρὸς τοῦτο μετὰ τῶν ἐν τῷ πρὸ τῆς Τριπολιτσᾶς στρατοπέδῳ ἑλληνικῶν ἀρχῶν καὶ ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ συνομολογήσωσι σύμβασιν παραδόσεως ἐφ' οἷς οἱ τῆς Μονεμβασίας Τούρκοι ἔροις. Καὶ ὡς ἐπίτροπος μὲν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπῆλθεν εἰς Ναυαρίνον ὁ Κεφαλλῆν ἱατρός Γεώργιος Τυπάλδος, ὡς ἐπίτροπος δὲ τῆς Γερουσίας ὁ πρόκριτος Νικόλαος Πονηρόπουλος ὁ ἀπὸ Πύργου, μετὰ τούτων δὲ ἠνώθη ἐνταῦθα ὁ Βασίλειος Φώτιος, γραμματεὺς τοῦ πλοίου «Ναυήτα» τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν πλοίαρχον Νικόλαον Μπότταση. Συνεφωνήθη δὲ προκταρκτικῶς οἱ Ὀθωμανοὶ νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ δπλα, τὰ χρήματα καὶ τὰ τιμαλφῆ κοσμήματα αὐτῶν, νὰ ἀχθῶσι δὲ ἀτφαλεῖς μετὰ τῆς λοιπῆς αὐτῶν περιουσίας εἰς Τύννητα καὶ εἰς Αἴγυπτον. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Τυπάλδος ἔσπευδεν εἰς τὰς Καλάμας, ἐν παραλάβῃ ἐκεῖθεν δύο Ἴονια πλοῖα πρὸς μεταγωγὴν τῶν Τούρκων, ὁ Φώτιος καὶ ὁ Πονηρόπουλος καθόριζον ἔτι ἀκριδέστερον τοὺς ἔρους τῆς εἰρήνης, μὴ σκοποῦντες ὁμῶς,

1. Πρὸβλ. Finlay σ. 260 κφξ. Gordon-Zinkeisen σελ. 272 κφξ. Τριπολιτῆ τομ. 2 σελ. 57 κφξ. (σελ. 53 κφξ). Ὁρλάνδ. σελ. 163 κφξ. Jurien de la Gravière σελ. 154 κφξ.

ιδίως ὁ Πονηρόπουλος, νὰ τηρήσωσιν αὐτοὺς πραγματικῶς. Καὶ ἐνῶ οἱ Ὄθωμνοι τὸ μὲν ὄντες καταπεπονημένοι, τὸ δὲ ἐλπίζοντες ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ἔτι στιγμὴν ἔμελλον νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀναμνησθέντος (ἰδ. κατωτέρω) μεγάλου Ὄθωμνικοῦ στόλου ἐδράβουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως, ἐξ ἄλλου οὐδὲν ἐποιοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων Ἰναπρολάβωσι τὰς ἀγρίας ἐκρήξεις τῆς αἱματοχυσίας καὶ τῆς ἀρπακτικῆς ὁρμῆς τῶν ἀθρόων ἐν καιρῷ προσελθόντων πολιορκητῶν. **Τέλος** οἱ Ὄθωμνοι παρέδωσαν τῇ 6)18 Αὐγούστου εἰς τοὺς Σπετσιώτας τὰς κλεῖς τῆς πόλεως καὶ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν πύλεως. Ὅτε δὲ τῇ 7)19 Αὐγούστου ὁ Ἕλληνας πλοίαρχος Ἀναστάσιος Πονηρόπουλος μετὰ 100 Ἀρχαδίων εἰσώρμησεν εἰς τι παράλιον μέρος τῆς πόλεως, ἠνέφξεν οἱ Ὄθωμνοι καὶ τὰς λοιπὰς πύλας, παρεσκευάσθησαν δὲ ἔπειτα ἵνα ἐπιβιθασθῶσιν ἀθρόοι καὶ μεταδῶσιν εἰς τὴν νήσον Σφακτηρίαν. Τὸ πλῆθος τῶν παραδοθησομένων πολυτίμων πραγμάτων καὶ τὰ ἄλλα ἐπιπλα καὶ πολλὰ ὀνομασταὶ οἰκογένειαι ἤχθησαν εἰς τὰ Σπετσιωτικὰ πλοῖα. Ὅσει μὴ ἤρκει ἡ συμφορὰ τῆς ἔνεκα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν ἐλλείψεως τροφῶν ἀθρόως λιμοκτονήσεως τῶν ἐν τῇ νήσῳ Τούρκων, ἀνώτερός τις κληρικὸς ἐξ αἰτίας ἐριδὸς τινος περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ κοσμήματος τουρκίδων γυναικῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς στυγερὰν σφαγὴν. Οἱ Τούρκοι ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ φύλου ἐφονεύθησαν ἀθρόοι. Τὰ φρικώδη παθήματα, ἅτινα οἱ Ἕλληνες εἶχον πάθει τῷ 1770 ἐν τῷ ἐπαράτῳ τούτῳ τόπῳ ἐπανελήφθησαν νῦν μετὰ φρικωδεστάτων λεπτομερειῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐνῶ, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων λεγόμενα, οἱ Σπετσιῶται κατὰ μέγα μέρος ἠπάτησαν χάριν λείας τοῦ αἱματηροῦ φονεῖς¹.

¹ Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης οὔτε τὴν δύναμιν εἶχεν οὔτε τὸ σθένος

1. Πρὸς τὰς ἀλλήλας σφόδρα διαφωνούσας παρὰ Gordon-Zinkeisen σελ. 274 κφξ. ἀναγραφὰς τοῦ γεγονότος (ὁ Gordon παρίστην ἰδίως τὸν Νικόλαον Πονηρόπουλον ὡς ἠθικὸν πρωταίτιον). Τριμύση τὸμ. 2, σελ. 60-67. Finlay σελ. 262 κφξ. (Ὁ Finlay ἀκολουθεῖ ἰδίως τοῖς ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναγραφόμενοις) καὶ Ὁρλάνδ. σελ. 174 κφξ. ὅστις προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Σπετσιώτας τῆς κατ' αὐτῶν κατηγορίας.

νος νὰ τιμωρῇ τοιαύτης βδελυρᾶς πράξεις, τὰς τοσοῦτον δεινῶς ἐκθετούσας ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης τὸν ἀγῶνα τὸν Ἑλληνικόν, διὰ τῆς διὰ πυροβολισμοῦ θανατώσεως τῶν πρωταιτιῶν καὶ οὕτω νὰ κωλύῃ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπανάληψιν ὁμοίων φρικωδῶν ἔργων. Εἶχε δὲ ἔλθει ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος νεαρὸς Φαναριώτης, οὗ ἔμπροσθεν τοῦ ἀστέρος ἔμελλε ταχέως νὰ ὠχριάσῃ τελείως ὁ τοῦ οἴκου τῶν Ὑψηλαντῶν, ἦτοι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, οὗ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔμεινεν ἀχωρίστως συνδεδεμένον μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν νέων Ἑλλήνων. Ὁ νεαρὸς οὗτος πρίγκιψ, ὅστις διέτριβεν ἐπ' ἐσχάτων ἐν Πίση παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ Ἰωάννη Καρατζᾶ καὶ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Ἰγνατίῳ, ἐν τῇ φλογερᾷ αὐτοῦ φιλοπατρῖα ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματος εἰργάζετο κατὰ παρόρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Καντακουζηνοῦ νὰ χρησιμοποιεῖ σκοπίμως ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοὺς χρηματικούς αὐτοῦ πόρους. Παρτεκύασεν ἐν Διδόρῳ, τῇ σπουδαιοτάτῃ τότε ἀποθήκῃ τῶν πολεμικῶν ἐφοδίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, βρῖκκιον ὑδραϊκὸν ὑπ' αὐτοῦ ναυλωθέν, μεθ' οὗ ἐπλευσεν εἰτα εἰς Μασσαλίαν καὶ, παραλαβὼν ἐντεῦθεν πλῆθος νεαρῶν Ἑλλήνων καὶ πολλοὺς φιλέλληνας Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους ἀξιωματικούς (ἐν οἷς καὶ τὸν ἐξαίρετον πυροβολητὴν Μάξιμον Ραϊδῶδον (Maxime Raybaud) καὶ τὰ πρὸς ἐξοπλισμὸν 2500 ἀνδρῶν ἐπιτήδεια, ἐπλευσεν εἰτα τῇ 6)18 Ἰουλίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ σημαίαν Ρωσικὴν καὶ τῇ 22)β Αὐγούστου ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον, ἐνθα συνῆψε τὰς πρώτας σχέσεις πρὸς τοὺς Ρουμελιώτας ἀρχηγούς, ὡς καὶ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Νοῦτσον, ἀρχαῖον ἐμπιστον φίλον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅστις αὐτομολήσας ἐν ἀρχῇ πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, νῦν ἠσπάσαστο αὐθις τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἀλῆ καὶ ἠθέλε νὰ πείσῃ τοὺς Ρουμελιώτας νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀντιπερισπασμὸν τινα ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Μαυροκορδάτος, ἀφοῦ πανταχοῦ τῆς Ἀχαΐας λίαν εὐσεβάστου ἔτυχεν ὑποδοχῆς, ἀφίκετο ἔπειτα τῇ 14)26 Αὐγούστου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τρικώρων. Ὁ νεαρὸς οὗτος τριακοντούτης Φαναριώτης ἦτο ἀναμφιδόλως εἰς τῶν σπουδαιοτάτων ἀνδρῶν τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐμνεύμενος ἀκριδῶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν εὐγενῶν παρὰδόσεων

τοῦ οἴκου αὐτοῦ περιεποίησεν ἑαυτῷ σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν παιδευσιν· οἱ δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα συρρέοντες φιλέλληνες ἐγνώριζον ἐν αὐτῷ Ἑλληνα εὐρωπαϊζοντα τοὺς τρόπους καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, καὶ πρὸς τοῦτον ἰδίως ἠσθάνοντο οἰκειότητα. Ἐξωτερικὴ ἐπιτηδειότης καὶ τὸ ἠθικὸν ἄμεμπτον τῆς πολιτείας, εὐρεῖα γνῶσις τῶν δημοσίων πραγμάτων, μεγάλη τιμιότης ἐν τοῖς χρηματικοῖς πράγμασι διέκρινον αὐτὸν ἔμπροσθεν πολλῶν εἰδήμων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ γνώστης ὢν βαθὺς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἰκανότης διπλωματικὴν κεκτημένος καὶ μεγάλην πείραν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ φύσιν ἔχων ὀξυδερκοῦς παρατηρητοῦ καθίστατο σπουδαιοτάτη δύναμις ἐν τοῖς ὁμοεθνήσιν αὐτοῦ. Πράγματι δὲ πρὸς αὐτὸν ἐστρέφοντο πάντες ὅσοι ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἠσθάνοντο καὶ ἐνόουν τι περὶ ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς παιδείας, οἷος ὁ ἐξείρετος κηδεστὴς αὐτοῦ Τρικούπης καὶ ἰδίως οἱ ἔμφρονες ἡγέται τῶν ναυτικῶν νήσων. Οἱ Πελοποννήσιοι ὀπλαρχηγοὶ δὲν ἐξετίμων βεβαίως τὸν ἐπὶ λεπτῇ μορφῇ διακρινόμενον ἄνδρα, οὐτινος ὁ μονόελος καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπίσημος πολιτικὴ στολὴ (τὸ φράκο) ἐφαίνοντο αὐτοῖς πάντοτε κωμικά. Ὁ Κωλέττης, ὁ κρατερὸς Ρουμελιώτης καὶ βραδύτερον ἐπὶ μακρὸν χρόνον πολιτικὸς ἀνταγωνιστὴς τοῦ Μαυροκορδάτου, μείζονα ἐπιτηδειότητα ἔδειξεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς καπετανεῖους πολιτεία φορέσας τὴν φουστανέλλα. Ἐὰν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἦσαν τότε ἐν μείζονι τάξει καὶ ὁ τόπος ἦτο πράγματι πεπολιτισμένος, δὲν θὰ ἦτο πιθανῶς λίαν δύσκολον εἰς τὸν ἐξείρετον ἄνδρα (τὸν Μαυροκορδάτον) ἔνεκ τῆς μετριοπαθοῦς καὶ συμβιβαστικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος νὰ πρωταγωνιστήσῃ ἐπιτυχῶς ἐν τοῖς ὁμοεθνήσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὡς εἶχον τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι, καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ ἀνδρὸς προτερήματα δὲν ἐξήρουν πρὸς τοῦτο. Φιλοπατρία, ἐδραία καὶ εὐγενής, ἐπίμονος καρτερία καὶ ὑπομονή, ἀπεριόριστος ἀφοσίωσις εἰς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, συνετὴ μετριοπάθεια καὶ τὸ σωφρόνως στέργειν τὸ ἐκάστοτε ἐφικτόν, τοιαῦται ἀρεταὶ δὲν ἐξήρουν ἐκεῖ ἐνθα ὁ τῶν Ἑλλήνων ἡγέτης ἔπρεπε νὰ εἶναι κατὰ πρῶτιστον λόγον στρατηλάτης, καταπλήττων τοὺς τε Ἑλληνας καὶ τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ ἐπιτυχίας, καὶ

διὰ τοῦ ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐνεργεῖν καὶ ταχέως ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων.

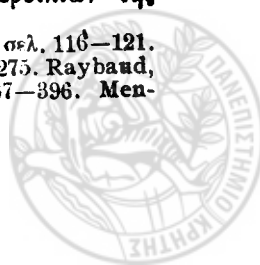
Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Μαυροκορδάτος διεκρίνετο ἐπὶ παρατηρητικῇ φρονήσει καὶ ψυχρῷ λογισμῷ. Ἐν Μεσολογγίῳ ἤδη εἶχε μάθει ὁ νεαρὸς πρίγκιψ ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα πεμφθεὶς διοργανωτὴς Ἰωάννης Ρήγας ἦτο μὲν ἀνὴρ ἀγαθὴν κεκτημένος θέλησιν, ἀλλ' οὐδεμίαν ἱκανότητα πρὸς ἐπιτέλεισιν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Οἱ ἐκεῖ δὲ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ εἶχον ἤδη παρακαλέσει τὸν Ἀλέξανδρον ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἀχελῷον χώραις. Εἶτα δὲ πορευόμενος πρὸς τὰ Τρίκορφα συνηνητήθη ἐν Μονοδενδρίῳ μετὰ δύο σφόδρα πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον δυσμενῶς ἐχόντων Φαναριωτῶν. Τούτων εἰς μὲν ἦτο ὁ οὐχὶ πολλοῦ λόγου ἀξίος Κωνσταντῖνος Καρατζᾶς, ἐξάδελφος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις κατεφέρετο κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ φθόνου διότι εἶχε τὴν μωρίαν νὰ ἀξιοῖ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν ὑπὲρ τοῦ ἐν Πίσῳ διατρίβοντος πατρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου Καρατζᾶ· ὁ δ' ἕτερος ἦτο ὁ ἐκ τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν Θεόδωρος Νέγρης, ἀνὴρ μικρὸς μὲν καὶ ἀφανής, ἀλλ' ἐν τῇ ἀλαζονικῇ φιλοδοξίᾳ αὐτοῦ συνενῶν ἐν ἑαυτῷ τὴν μεγίστην πανουργίαν πρὸς τὴν παντὶ Βυζαντινῷ διπλωματικῇ ἐπιτηδειότητι καὶ ραδιοῦργον δραστηριότητα, ἐννοεῖται δὲ καὶ τὸ εὐμετάβολον τῆς τοιαύτης Βυζαντινῆς ἰδιότητος. Ὁ Νέγρης εἶχε διορισθῆ πρὸ μικροῦ ἐπιτετραμμένος ἢ γραμματεὺς τῆς ἐν Παρισίοις Τουρκικῆς πρεσβείας, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Γαλλίαν πορείαν μαθὼν καθ' ὁδὸν τὴν ἐκρηξὶν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως ἀφίκετο ἤδη κατ' Ἀπρίλιον διὰ Σπετσῶν εἰς τὴν Χερσόνησον. Ἀλλὰ νῦν ὁ Ὑψηλάντης ἐπίκρανεν αὐτὸν μὴ παραδοῦς εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν συνωμίλησεν ἐν Πριναροκάστρῳ, τῷ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν ἰδρυμένῳ στρατοπέδῳ τῶν προκρίτων. Εἶτα δὲ μετὰ τινων ἀπεσταλμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἤθελον νὰ αἰτήσωντ' ἀπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχηγόν, μετέβη εἰς τὰ Τρίκορφα, ἐνθα ἀφίκετο τῇ 13)26 Αὐγούστου.

Τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Μυροκορδάτου δὲν διέφυγεν ἐπὶ μικρὸν ἢ ἑσωτερικῇ σαθρότητι τῆς θέσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἢ ἀναρχικῇ κατάστασις καὶ ἡ διχόνοια ἢ ἐπικρατοῦσα ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων. Εἰς τὰς ἐριδας ταύτας δὲν ἐπεθύμει ν' ἀναμιχθῆ ὁ Μυροκορδάτος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠθελε νὰ γείνη ὄργανον τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου, ὅστις εἶχετο ἔτι νῦν τῆς πλαστῆς «ὑπερτάτης μυστικῆς Ἀρχῆς», ἐπιφυλαττόμενος μόνον νὰ συγκλέσῃ βραδύτερον «Ἐθνικὴν σύνοδον» ἀπεσταλμένων πασῶν τῶν χωρῶν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, περιήλθε δὲ ἐντεῦθεν εἰς διαφορὰν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνόν, καὶ ἀπὸ ματαίας ἀντιζηλίας φερόμενος ἠρνῆθη εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, Καντακουζηνοῦ, Καρατζᾶ ἢ Νέγρη. Ἐν τούτοις ὁ Ὑψηλάντης ἐπέισθη ἐπὶ τέλους ν' ἀναθέσῃ εἰς τὸν Μαυροκορδάτον τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαιὰ συστατικὰ ἔγγραφα πρὸς τοὺς ἐκεῖ προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς· ἀπέφυγε δὲ μόνον νὰ διορίσῃ εἰς οἵανδήποτε θέσιν τὸν ραδιοῦργον Νέγρη. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος δὲν συνεμορφώθη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, ἀλλὰ τῇ 28)9 Σεπτεμβρίου κατέλιπε τὸ στρατόπεδον καὶ ἀνήλθεν εἰς τὴν (πρὸς βορρᾶν τῆς Τριπολιτσᾶς κειμένην) Βυτίην μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, Νέγρη, Καρατζᾶ καὶ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἐντεῦθεν ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δύο Φαναριωτῶν ἐπεμψαν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς «Στερεοελλαδίτας», δι' ἧς προσεκαλοῦντο οὗτοι νὰ διορίσωσιν ἐπιτρόπους, οἵτινες τῇ 14)26 Σεπτεμβρίου ἐμελλον νὰ συνέλθωσιν, οἱ μὲν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Μεσολογγίῳ, οἱ δὲ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐν Σαλώνοις, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας. Ὁ Ὑψηλάντης ἐθεώρησε τὸ διάδημα τοῦτο ὡς ἰσχυρὰν προσβολὴν ἐναντίον τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἐκήρυξε δὲ ὅτι αὐτὸς μόνον ἐνέκρινε τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μυροκορδάτου, διαμαρτυρήθη δὲ κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ Καρατζᾶ καὶ τοῦ Νέγρη, ἀποτρέπων ἰδίως τοὺς προκρίτους τῶν Σαλῶνων καὶ τῶν Θηβῶν πάσης πρὸς αὐτοὺς ὑπακοῆς. Ἐν τούτοις ὁμοῦ δὲν ἠδυνήθη ὁ Ὑψηλάντης νὰ κωλύσῃ τὴν

περαιτέρω κατὰ τὴν ρηθείσαν πορείαν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἐν Ρουμελίᾳ καὶ τὴν νέαν χωριστικὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῶν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χωρῶν. Οἱ τρεῖς Φαναριῶται καὶ οἱ ἀκόλουθοι αὐτῶν μετέβησαν διὰ Βοστίτζης καὶ Γαλαξειδίου εἰς Σάλωνα. Ἐνταῦθα διήρουν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα εἰς δύο κύρια τμήματα. Συναινέσει δὲ τῶν προκρίτων, οὐχ ἦττον δὲ καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες προσεδόκων παρ' αὐτοῦ τὴν διευκόλυνσιν καὶ παρασκευὴν τῶν πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἐπιτηδείων, ἀνέλαθεν ὁ ἐν Σκλώνοις μείνας Νέγρης νὰ διοργανώσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀναλαβὼν τὴν διοργάνωσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος περιλαμβανομένης καὶ τῆς Ἠπείρου, παρεσκευάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Μεσολόγγιον, ἔνθα εἶχον κλέσει αὐτὸν πρὸ τῆς ἐκ Βυτίνης ἤδη ἀναχωρήσεως αὐτοῦ δύο ἀπεσταλμένοι τῶν περὶ τὸν Ἀχελφὸν χωρῶν¹.

Ἐνῶ δὲ οὕτω κατέπιπτε βραδέως τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τοῦ ἐν Τρικόρφοις ἀρχιστρατήγου, οὐχ ἦσσαν ὅμως οἱ πολιорχηταὶ τῆς Τριπολιτῆς λίαν ἀξιοσημειώτους ἐποιοῦντο ἐντεῦθεν προόδους. Ἀφ' οὗ χρόνου ἡ κυρία δύναμις τῶν Ἑλλήνων μετετέθη εἰς τὰ Τρίκορφα δὲν ἔπαυον οἱ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων ἀκροβολισμοί, συνδεόμενοι ἰδίως πρὸς τὰς ἐξόδους, ἃς ἐποιεῖτο ἢ φρουρὰ χάριν χορτολογίας. Ἐτι νῦν διεσκορπίζοντο οἱ Ἕλληνες πρὸ τῆς ὀρητικῆς ἐπιφορᾶς τοῦ μουσουλμανικοῦ ἱππικοῦ ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ ἐμάνθανον κατὰ μικρὸν νὰ ἀντιτάσσωσι κρείττονα διηνεκῶς ἀντίστασιν. Τέλος δὲ κατῴρθωσαν νὰ παρασκευάσωσι πυροβολικὸν πολέμου. Ἡ ἄλωσις τῆς Μονεμβασίας παρέσχεν αὐτοῖς τὸν τρόπον τοῦ νὰ παρασκευάσωσι πυροβολάρχιν μετὰ τριῶν βραρῶν πυροβόλων, ἅτινα ἐποποθετήθησαν εἰς ἀπόστασιν 700 ὀργυῶν πρὸ τῆς πόλεως. Ἀποκόφαντες δὲ τὸ κυριώτατον ὑδραγωγεῖον κατέστησαν δυσχερὲς τοῖς Τούρκοις νὰ ἔχωσιν ὕδωρ ὀροσερᾶν. Τέλος δὲ κατῴρθωσεν ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης νὰ κατενέγκῃ παρὰ τὸ Μύτικον (ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς

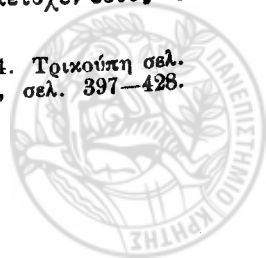
1. Πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 276—282. Τρικούπη σελ. 116—121. Finlay σελ. 290 κφξ. καὶ 300 κφξ. Cervinus σελ. 271—275. Raybaud, Mémoires sur la Grèce τόμ. 1, σελ. 268—295 καὶ 337—396. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 240—243.

Μαντινείας) δεινὸν πλήγμα καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν μεγάλην λαίαν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμων πλέον νὰ ἐπιχειρήσωσι περαιτέρω στρατείας. Οἱ Ἕλληνες δὲ κατῆλθον ἤδη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ὁ Νικήτας ἀπέκλειεν αὐτοὺς καὶ τὴν κυρίαν πρὸς τὸ Ἄργος ὁδόν. Κατὰ μικρὸν ἢ ἀπορία ἐπήνεγκε μεγάλην θραυσὶν ἐν τῷ λαφ, ὅτε μάλιστα ἐξερράγησαν λοιμοὶ δεινοὶ ἐν τῇ πόλει. Ἡ δὲ ἐξ Εὐρώπης πρόσοδος πολυπληθῶν ἐμπειροπολέμων φιλελλήνων, οἵτινες ἦσαν ἐν μέρει μὲν ἀνθρωποὶ τυχοδιώκται ἐξώλεις καὶ προώλεις, ἐν μέρει δὲ χαρακτηρῆς εὐγενεῖς, ὡς ὁ Ραυδὼδ ἐκεῖνος καὶ ὁ Σκῶτος στρατηγὸς Θωμᾶς Γόρδων, ὁ βραδύτερον συγγράψας τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ὅστις (περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου) ἐκόμισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τρεῖς νέους ὀλμοβόλους, ἐνίσχυσεν τὴν τάξιν τῶν πολιορκητῶν. Καὶ ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ πρώτῃ ἐβδομάδι τοῦ Σεπτεμβρίου καταλαβὼν κώμην τινὰ 600 ὀργυιᾶς ἀνατολικῶς τῆς πόλεως κειμένην κατέστησεν ἀδύνατον εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐξάγῃσι καθ' ἐκάστην ἐνταῦθα πρὸς νομὴν τοῦ ἵππου τοῦ ἵππικου αὐτῶν, ταχέως κατεστράφησαν τὰ ζῶα ταῦτα, μετὰ τούτων δὲ ἐξέλιπε καὶ τὸ ἄριστον ὄπλον τῶν Μωαμεθανῶν¹.

Ὅτω προχωρησάντων τῶν πραγμάτων μίαν ἔτι ἐσχάτην ἐποιήσαντο ἀπόπειραν ὁ τε χερσαῖος Τουρκικὸς στρατὸς καὶ ὁ στόλος πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ἐν τῇ Ἀρχιδιχῇ πρωτευούσῃ εἰς ἄλθρον περιϋσταμένων Μωαμεθανῶν. Ὁ Ὄθωμανικὸς στόλος εἶχε συνέλθει ἤδη ἐκ τοῦ τρόμου ὃν εἶχον ἐμπνεύσει εἰς αὐτὸν τὰ Ἕλληνικὰ πυρπολικά. Ὁ Σουλτάνος προσέταξεν εἰς τὸν πασσᾶν τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰς τὰ ὑποτελῆ αὐτῷ κράτη τῆς βορείου Ἀφρικῆς νὰ πέμψωσι ναυτικὰς μοίρας ἐπικουρικές, καὶ τῇ 2)14 Ἰουλίου ἀπέπλευσεν ἐξ Ἑλλησπόντου μετὰ τριάκοντα πολεμικῶν πλοίων ἐν οἷς ὑπῆρχον τέσσαρα πλοῖα τῆς γραμμῆς, πέντε φρεγάται καὶ πέντε κορβέται) ὁ Καπετάμβευς Καρᾶ-Ἀλῆς, εὐτολμος καὶ πολύπειρος ναυτικὸς ἀνὴρ. Ἄλλ' ὁ ἐκπλους οὗτος ἀπέτυχεν εὐθὺς ἐξ

1. Πρὸς Gordon-Zinkeisen σελ. 279 κφε. 284. Τρικούπη σελ. 67—74. Gervinus σελ. 260 κφε. Raybaud, τόμ. 1, σελ. 397—426. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 226.

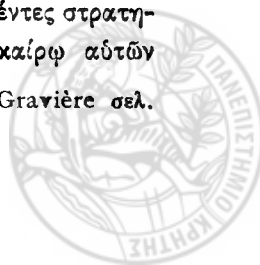

ἄρχῃς ἐν τινι ἐπιθέσει γενομένη ἐναντίον τῆς μισητῆς Σάμου, ἣτις ἀντέταξεν ἄμυναν ἀνδρικοτάτην (6]18 Ἰουλίου) διὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου λαμπρῶς ὀργανωθέντων τακτικῶν στρατευμάτων τῆς νήσου. Ἡ δὲ ἀφίξις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, συγκειμένου νῦν ἐξ 65 πλοίων, ἔπεισε τοὺς Ὄθωμνοὺς νὰ τραπῶσι πρὸς νότον εἰς τὴν Κῶν. Εἶτα δὲ ἔπλευσαν εἰς τὴν Ρόδον, ἐνθα ἠνώθησαν περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου μετὰ μοίρας ναυτικῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκ 14 πλοίων συγκειμένης, πλευσάσης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἰσμαήλ Γιδραλτάρ¹.

Ἐναντίον τοῦ ἡνωμένου στόλου τῷ Μωαμεθανῶν οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ διεξάγωσι νῦν ἄξιον λόγου οἱ Ἕλληνες. Ὅτε δὲ οὗτοι κατὰ τὴν παλαιὰν μωρὰν αὐτῶν συνήθειαν ἐπεράτωσαν τὴν στρατείαν μετὰ περίοδον μηνιαίου χρόνου καὶ ἤρξαντο τοῦ οἴκαδε ἀπόπλου (οἱ Ἰδραῖοι ἀφίκοντο εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν τῇ 12]24 Αὐγούστου), τότε ἀπεφάσισαν οἱ Μωαμαθενοὶ ναύαρχοι, ἀφοῦ πρότερον ἐπεσκέψαντο αὐτῆς τὸν Ἑλλάσποντον καὶ προσέλαθον ἔτι πλοιά τινα Ἀλγερινὰ εἰς τὸν στόλον αὐτῶν, νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔτι στρατείαν ναυτικὴν καὶ ἔνθεν μὲν νὰ ἐπιστιτίσωσι τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἔτι τῶν Τούρκων εὐρισκόμενα φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ἐξ ἄλλου δὲ νὰ προσέλθωσιν ἀρωγοὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς νέον τινὰ χερσάκιον Ὄθωμνικὸν στρατόν, ὅστις ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ὀρμηθεὶς προήλαυε κατὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἵνα δι' ἰσχυρᾶς τινος ἐπιθέσεως λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς.

Ἐν Λαμῖᾳ καὶ περὶξ αὐτῆς εἶχε συναχθῆ τότε νέος στρατός, οὗ τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν στρατεύματα, τὸ πλεῖστον Ἀσιανὰ, εἰς τὴν ὃ Βαϊράμ πασσᾶς ἤγεν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὴν Ὄθρυν. Τὰ στήφη ταῦτα, 7000 περίπου ἄνδρες, ἔμελλον νὰ ἐνωθῶσιν ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι μετὰ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ εἶτα νὰ προελάσωσιν εὐθὺς πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ δύο πρὸ μικροῦ μνημονευθέντες στρατηλάται τῆς Πύλης ἀνέμενον, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἀκαίρῳ αὐτῶν

1. Gordon-Zinkeisen σελ. 256—260. Jurien de la Gravière σελ. 151 κφξ. Gervinus σελ. 250 κφξ.

ἀπραξία, οἱ Ἕλληνες ἐνήργουν νῦν τοῦλάχιστον μετὰ φρονήσεως καὶ δραστηριότητος ἵνα ἀποκρούσωσι τὴν εἰς Βοιωτίαν εἰσέλασιν τοῦ ἐκ Θεσσαλίας ἐρχομένου πολεμίου στρατοῦ. Τὰ παλληκάρια τῆς Μεγαρίδος καὶ μοῖρα Μανιατῶν τεταγμένη ὑπὸ τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἥλιαν Μαυρομιχάλην ἀπέκλεισαν πάσας τὰς ἐξ Ἀττικῆς εἰς τὴν Μεγαρίδα ἀγούσας διόδους· ἄλλη δέ τις μοῖρα τῶν αὐτῶν μαχητῶν κατέλαβεν ἐν τῇ νοτίῳ Βοιωτίᾳ τὴν σπουδαίαν παρὰ τὸ Λιβαδόστρον θέσιν Δόβραινα· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς συνήθροισε τὰ παλληκάρια αὐτοῦ παρὰ τὸν Παρνασσόν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἤθελον αὐτοὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν κατὰ τοῦ Βαϊράμ πασσᾶ μάχην. Αἱ Θερμοπόλαι, ὡς εἶναι νῦν ἠλλοιωμένη φυσικῶς ἢ θέσις αὐτῶν, δύνανται νὰ φρουρηθῶσι μόνον διὰ μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ διὰ πυροβολικοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅτε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκινήθησαν κατὰ τῆς Βοιωτίας, ἀπεφάσισαν οἱ ἀρματωλοὶ ν' ἀπαντήσωσι τῷ πολεμῷ στρατῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους Φοντάνας (τῆς Κνημίδος τῶν Ἀρχαίων). Κατὰ συμβουλήν δὲ τοῦ ἐμπείρου καὶ τῶν τόπων εἰδήμωνος Δυοβουνιώτου κατέλαβον θέσιν τινὰ παρὰ τὰ Βασιλικά δεσπόζουσαν τῶν διόδων τῶν ἀγούσῶν εἰς τὴν μεγάλην πρὸς Λεβάδειαν ὁδόν. Τῇ 24]5 Σεπτεμβρίου οἱ Ὀθωμανοὶ προῦχώρησαν μέχρι Πλατανιάς, τῇ δὲ ἐπαύριον ἐγένετο ζωηρὰ ἀψιμαχία (προσκόπων) μεταξὺ τῆς ἀπὸ 2000 ἰππέων ἀποτελουμένης τουρκικῆς προπορείας καὶ τῶν 600 περίπου μαχητῶν τῆς προφυλακῆς τῆς Ἑλληνικῆς, καθ' ἣν ἀψιμαχίαν ἠττήθησαν οἱ Τούρκοι. Εἶτα δὲ τῇ 25]7 Σεπτεμβρίου εἰσῆλασεν ὁ Βαϊράμ πασσᾶς πανστρατιᾶ εἰς τὰς στενοπορίας τοῦ ὄρους. Τοῦτο ἐπήνεγκε τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ· διότι ὅτε κατὰ τὰς προδύψεις τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν, ἰδίως τοῦ Δυοβουνιώτου, Πανουργιά, Γούρα καὶ Παπᾶ Ἀνδρέου, ὁ στρατὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἰππικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ αὐτοῦ περιπλακεί εἰς τὰς στενωποὺς διελύθη εἰς μικρὰν γραμμὴν, προσέβαλον αὐτὸν οἱ Ἕλληνες πανταχόθεν. Διαδοθείσης δὲ τότε καὶ τῆς φήμης ὅτι καὶ ὁ φοβερὸς Ὀδυσσεὺς εὕρισκετο ἐκεῖ καὶ τρόμον ἐμβαλοῦσης τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὁ Βαϊράμ πασσᾶς δὲν ἠδύνατο πλέον ὡς ἐκ τοῦ στενοῦ χώρου τοῦ θεάτρου τῆς μάχης νὰ χρησιμο-

ποίησιν τὸ ἵππικὸν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ὀπισθεν δασῶν καὶ πετρῶν μαχομένων Ἑλλήνων. Καίπερ δὲ τοῦ τῶν Ἑλλήνων στρατοῦ εἰς 2300 μαχητὰς μόνον ἀνερχομένου καὶ οὕτως ὁμοῦ ὁ Τοῦρκος στρατηλάτης δὲν ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῆ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἡλιος ἔδου, οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν ἠττημένοι κυρίως καὶ εἶχον τραπῆ ὀλοσχερῶς εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Πλατανιὰν ἀπολέσαντες πλείονα τῶν 1000 ἀνδρῶν πεσόντας ἐν τῇ μάχῃ, 100 αἰχμαλώτους, 800 ἵππους καὶ δύο πυροβόλα. Τὴν ἐπαύριον ὑπεχώρησαν μετὰ σπουδῆς εἰς Λαμίαν καταστρέψαντες καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας¹.

Οὕτως ἀπεσοβήθη ὁ μέγας κίνδυνος ὁ ἀκείλων τὸν πρὸ τῆς Τριπόλεως στρατοπεδεύοντα Ἑλληνικὸν στρατόν. Ἡ φήμη δὲ τῆς μάχης ταύτης τῶν Θερμοπυλῶν ἀνύψωσε μεγάλως τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Οὐχ ἤττον ἡ δύναμις τῆς ἀντοχῆς δὲν ἐθραύσθη ἔτι παρὰ τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ Ὀθωμανοῖς. Πρὸς μεγάλην αὐτῶν ζημίαν ἀπέρριψαν οὗτοι τὴν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ἰψηλάντου γενομένην αὐτοῖς πρότασιν τῆς δι' ὁμολογίας παραδόσεως. Καὶ ὁ διὰ βραβείως πυροβολικοῦ δὲ κανονιοδολισμὸς τῆς πόλεως, ὁ κατορθωθείς κατὰ μικρὸν διὰ τῆς ἀκαταπονήτου ἐνεργείας τοῦ Γάλλου Ραυδῶδ, τοῦ διὰ τῆς καρτερίας καὶ ἀντοχῆς αὐτοῦ ὑπερνικήσαντος ἐπὶ τέλους τὰς μεγίστας δυσχερείας, βοηθούτων αὐτῷ καὶ πολλῶν πυροβολητῶν Ἰταλῶν, Δαλματῶν καὶ Ἑλλήνων νησιωτῶν, καὶ ὁ πυροβολισμὸς δὲ, λέγομεν, οὗτος δὲν ἤγαγε τὴν πολιτορκίαν εἰς πέρας, διότι εἶχον ἔτι πεποίησιν ὅτι ἐμελλον νὰ ἐλευθερωθῶσι διὰ τοῦ ἰσχυροῦ στόλου τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς τελευτῶντος τοῦ Αὐγούστου πλεύσας μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κρήτης, καὶ τῇ 25/6 Σεπτεμβρίου παραπλεύσας τὰ Χανία ἐφάνη τῇ ἐπαύριον παρὰ τὰς νοτίας παραλίας τῆς Πελοποννήσου. Οὐδὲν νῦν ἐκώλυεν αὐτὸν νὰ ἐπιστιθῆ διὰ νηπῶν τροφῶν τὸ φρούριον Μεθώνης. Ὅτε εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κορώνης, οἱ Μανιάται καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ, οἱ τινες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν τριῶν Μαυρομιχαλαίων ἐπο-

1. Πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 330—332. Τρικούπη σελ. 74—77. Gervinus σελ. 262 κφε.

λιόρκουν τὴν ἀκρόπολιν, ἐπαύσαντο εὐθὺς τῆς πολιορκίας, ἐνῶ οἱ Τούρκοι κατέστρεφον νῦν τὴν κάτω πόλιν καὶ ἀπεκεφάλιζον τρεῖς ὀμήρους (δύο προκρίτους καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κορώνης). Ἐπιπλεύσαντος δὲ τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ ἐπὶ τὰς Καλάμους, εἰς τοσαύτην περιέστη· ὁ Ἑλληνικὸς ὄχλος μνιῶδη ἀγωνίαν, ὥστε ἔσφαξεν εὐθὺς μεληδὸν ἐξήκοντα αἰχμαλώτους Τούρκους. Ἄλλ' οἱ διοικηταὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπόδασιν, ἅτε μὴ γινώσκοντες ὅτι ὁ ἐνταῦθα στρατιωτικὸς διοικητὴς Γάλλος Βαλέστος ἐκτὸς μιᾶς δρακῶς Μανιατῶν καὶ Μεσσηνίων εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν 250 μόνον τακτικούς (τὸ πλεῖστον φυγάδας Κυδωνίαις) καὶ δύο πυροβόλα.

Οὕτως ἐχόντως τῶν πρᾶγματων ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, ἀφοῦ διέτριψε περίπου ἑβδομάδα ἐν τοῖς Μεσσηνιακοῖς ὕδασι, ἐτράπη ταχέως πρὸς τὰς Πάτρας. Ἡ ἀγγελία αὕτη τὴν μεγίστην ἐξήγειρεν ἐν Τρικόρφοις ἐκπληξιν καὶ ταραχὴν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε στρατὸν ἀποδιδάσεως 10 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὅτι πρὸς τούτοις τὰ ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν πράγματα τῶν Ἑλλήνων εἶχον πᾶνυ κακῶς. Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως (τῶν Πατρῶν) οὐδὲν ἔτι εἶχεν ἐπενέγκει ἀποτέλεσμα· καὶ ἀφοῦ ὁ ἐξ Ἀκκρνανίας ἐλθὼν καὶ μετὰ τῶν πολιορκητῶν ἐνωθεὶς νεκρὸς ὀρημητικὸς ἀρματωλὸς Θεόδωρος Γρίδας καὶ ὁ ἀνδρεῖος πεδילוποῖς Παναγιώτης Καρατζᾶς πολλακίς ἠγωνίσθησαν γενναίως, κατὰ τὴν 4)16 ἔτι Σεπτεμβρίου ἐδολοφονήθη ὁ μνημονευθεὶς ἀνδρεῖος φιλόπατρις Καρατζᾶς ἕνεκα τῆς ἀγρίας πρὸς αὐτὸν ἀντιζηλίας τινῶν προκρίτων. Ὅτε λοιπὸν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς εἰσέπλευσε τῇ 7)19 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν μετὰ ἐξήκοντα πλοίων, κατώρθωσεν ἀκόπως νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν ἐν μεγάλῃ τινὶ τῇ 9)21 Σεπτεμβρίου γενομένη ἐξόδῳ τοὺς ἠθικῶς βραχέως κταθεβλημένους Ἑλληνας.

Στρατηλάτης εὐρωπαϊκὴν ἔχων παιδείαν καὶ τέχνην στρατιωτικὴν ἤθελε νῦν πιθανῶς μετὰ τὴν νίκην ταύτην τῶν Πατρῶν ἐπιχειρήσει ἀπὸ Πατρῶν πανστρατιᾶ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν Τρικόρφοις Ἑλλήνων· εἶναι δὲ λίαν ἀμφίβολον ἂν οἱ Ἕλληνες θὰ ἠδύναντο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ν' ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν

ἀποτελεσματικὴν. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Τρικόρφοις ὄπλαρχηγοί, φοβούμενοι τοιαύτην τινὰ ἐπίθεσιν, ἐσκέφθησαν νὰ πέμψωσι μέρος τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ πρὸς τὴν βορείαν παραλίαν. Δισχιλίοι μχηταί, περιλαμβανομένης ἐν αὐτοῖς καὶ τῆς ἀπὸ Καλαμῶν ἐλθούσης νῦν φάλαγγος τοῦ Βαλέστου, ἔτι δὲ εἰς ἀνεψιὸς καὶ δύο υἱοὶ τοῦ γηραίου Κολοκοτρῶνι, ὁ Πάνος καὶ ὁ Γενναῖος, ὡς καὶ πάντες οἱ ὀνομαστοὶ Εὐρωπαῖοι φιλέλληγες (ἐξαιρουμένου τοῦ Ραυδῶδου), ἐβάδιζον πρὸς βορρᾶν. Μετὰ τούτων δὲ ἀπῆλθε καὶ ὁ Ὑψηλάντης (13/25 Σεπτεμβρίου) μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ γενομένας ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ παραστάσεις. Πρὸς τὸ ἄκαιρον καὶ πολιτικῶς ἀσύνητον τοῦτο διαῆμα προέβη πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὄπλαρχηγῶν, οἵτινες ἤθελον ἀπλῶς νὰ μὴ ἔχωσιν αὐτὸν παρ' ἑαυτοῖς καθ' ὃν χρόνον, ὡς καθίστατο ἤδη φανερόν, ἐμελλε νὰ πέσῃ πλέον ἢ Τριπολιτά. Δυστυχῶς οἱ κλειστοὶ τῶν πρὸ τῆς Ἀρχαδικῆς πρωτευούσης στρατοπεδευόντων ὄπλαρχηγῶν δὲν ἐσκέπτοντο περὶ καταλήψεως τῆς πόλεως διὰ συμβάσεως πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, οἷαν ἢ στρατιωτικὴ θεούτης καὶ τιμότης τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου ἤθελε πιθανῶς κατορθώσῃ.

Ἡ ἀποχώρησις αὕτη τοῦ ἀρχιστρατήγου κατέστη ἐπιζήμιος εἰς τε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέσιν καὶ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας αὐτούς. Στρατιωτικῶς ὁ Ὑψηλάντης οὐδ' ἐλάχιστόν τι κατώρθωσεν ἐν τῇ ρηθείσῃ πρὸς βορρᾶν στρατείᾳ. Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς δὲν ἐξέτεινε τὴν ἐπιθετικὴν αὐτοῦ στρατείαν πέραν τῶν Πατρῶν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου. Τούναντιον δὲ ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκείνην ἐπεμφε τὸν Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ καὶ τὸν Γιουσοῦφ πασσᾶν πρὸς ἀνατολὰς μετὰ μοίρας τοῦ στόλου καὶ 700 Ἀλβανῶν. Οὗτοι δέ, ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν τὴν παρὰ τὴν Βοστίτσαν παραλίαν, ἀπέπλευσαν (19/1 Ὀκτωβρίου) εἰς τὴν πέραν παραλίαν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τραπέντες πρὸς τὸ Γαλαξειδίον ἀπέβιασαν ἐνταῦθα τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὰ ἐξ Ἀλγερίου στρατεύματα. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Πάτρας. Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ ἐπιθετικὴ πορεία τοῦ Βαϊράμ πασσᾶ εἶχεν ἀποτύχει καὶ ὡς γνήσιον τέκνον τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ θέλει πάντοτε

ἐν ἀσφαλείᾳ μόνον νὰ ἐνεργῇ, δὲν διανοήθη νὰ σώσῃ μετὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ στρατιωτικῆς δυνάμεως τοὺς ἐν Ἀρκαδίᾳ Μωαμεθανούς, ἐγκταλιπῶν δὲ αὐτοῦ, εἰς τὴν φρικώδη αὐτῶν τύχην ἀπέπλευσεν ἐν πρώτοις εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου¹.

Ὁ Κιρκᾶ-Ἀλῆς ἔμενεν ἔτι ἐν τῷ Ἴονίῳ πελάγει καθ' ὃν χρόνον οὐδὲν πλέον ἐκ τῆς δυστήνου πρωτευούσης τοῦ πρῆην πασσαλικίου τοῦ Μωρέως ὑπελείπετο ἢ σωρὸς καπνίζόντων ἐρείπῳ μετὰ ἡκρωτηριασμένων πτωμάτων πεπληρωμένους. Ἡ ἀμυντικὴ ἀντοχὴ τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Τριπολιτσᾶς τοσοῦτον εἶχε καταβληθῆ περι τὰ μέσζ Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῆς ἀπορίας καὶ τῆς πείνης, ὥστε οὔτοι οὔτε πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πρίγκιπος Ὑψηλάντου οὔτε μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἠσθάνοντο πλέον ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν νὰ ἐπιχειρήσωσι τινα ὡς δυνατὸν γενναίαν ἐξοδον. Ἡ τελευταία συμπλοκὴ ἐγένετο τῇ 11)23 Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀισχροκέρδεια τῶν Μανιατῶν μὴ δισταζόντων ἐν μέσῳ τοῦ πολέμου ὑπὸ τὰ τεῖχη αὐτὰ τῆς πόλεως νὰ πωλῶσιν εἰς τοὺς πρῆην γείτονας αὐτῶν Βαρδουινιώτας, ἀντὶ χρημάτων πολλῶν ἢ ὠραίων ὄπλων, ἄρτον καὶ καρπούς, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἕνα τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, τὸν τοῦ Πετρόμπευῦ γενναῖον ἀδελφὸν Κυριακούλην, νὰ διατάξῃ, ἐν τῇ σφοδρᾷ ἀγανακτῆσαι αὐτοῦ, πυροβολισμὸν ἐναντίον τῶν καπήλων τούτων· ἐντεῦθεν δὲ ἀπαξ ἔτι προήλθε σφοδρὰ τις συμπλοκὴ. Ἀλλὰ νῦν ἐν τῇ πόλει, περι ἣν συνηθροίσθησαν ἤδη Ἑλληγες ὀρεγόμενοι λείας ἐν τοσαύτῃ πληθύνῃ ὥστε ὁ στρατὸς ὁ πολιορκητικὸς ἐξωγκώθη μέχρι 12 χιλ. ἀνδρῶν, μέχρι τοσοῦτου προὔχωρησεν ἢ ἀπόγνωσις ὥστε οἱ πολιορκούμετοι ἐφρόντιζον νῦν μόνον τίνι τρόπῳ νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν αὐτῶν. Πρὸς δυστυχίαν τῶν Ὀθωμανῶν δὲν ὑπερίσχυσεν ἡ ἀνδρική ἀπόφασις τοῦ ἐφ' οἵῳδῆποτε κινδύνῳ διανοιῆσαι διὰ τῶν ὄπλων ὁδὸν πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἀπεφῆναντο μόνοι ὁ Μουσταφάμπευς, ἔπειτα ὁ τοῦ Χουρσίτ καϊμακάμης (τοποτηρητής), ἔτι δὲ ἡ τοῦ Χουρσίτ ὑπερήφανος καὶ μεγαλόφρων γυνὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους καταγόμενοι Τοῦρκοι

1. Πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 288. Τρικούπη σελ. 77—85. Ger-vinus σελ. 261 κφε. Jurien de la Gravière σελ. 169—171.

στρατιώτη. Τούναντίον δὲ οἱ Πελοποννήσιοι Ὀθωμανοί, οἵτινες ἔνεκεν ἄλλείψεως ἱππων δὲν ἤθελον νὰ ἐκθέσωσι τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν εἰς τοὺς κινδύνους τοιαύτης τινὸς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου πορείας, συνετάσσοντο τῷ Κιαμίλβευ καὶ ἠλπίζον ὅτι διὰ τῶν τούτου πρὸς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ Ἑλληνας φίλους σχέσεων ἔμελλον νὰ ἐπιτύχωσιν ἀνεκτῆς τινοῦ πρὸς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως συμβάσεως. Δίσταντο δὲ πάλιν πρὸς τούτους οἱ ὑπὸ τὸν Ἑλμάς-βέυν Ἀλβανοί. Οὗτοι διεννοοῦντο νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ Ἀλῆ πασσᾶς εἶχε μεσιτεῦσαι ὑπὲρ αὐτῶν, οἱ δὲ Ἑλληνες ἔνεκα τῆς θέσεως, ἐν ἣ διατέλουν τότε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, εἶχον ἱκανὸν λόγον νὰ φειδωνται πανταχοῦ τούτων. Καὶ ἤδη ἤρξαντο οἱ Ἀλβανοὶ νὰ δεικνύωσι διαγωγὴν στασιαστικὴν πρὸς τὸν Μουσταφᾶν καὶ τὸν Κιαμήλ.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὑπερίσχυεν ἐπὶ τέλους ἡ γνώμη τῶν περὶ τὸν Κιαμίλβευ. Ἐν πρώτοις ἐνήργησαν οὗτοι ἵνα αἱ ὑπὸ πείνης πιεζόμεναι Ὀθωμανίδες παρακαλέσωσι τὰς ἀρχὰς ἵνα ἔλθωσιν εἰς σύμβασιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἐπειτα ὅσοι ἔζων ἔτι ἐκ τῶν δυστυχῶν Ἑλλήνων ὁμήρων, τῶν μικρὸν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου κρατηθέντων ἐν Τριπολιτασᾶ, ὑπεχρεώθησαν τὴν ἐπαύριον τῆς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀναχωρήσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου νὰ γράψωσιν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν πολιορκητῶν καὶ νὰ ἐρωτήσωσιν αὐτοὺς περὶ τῶν ὄρων τῆς παραδόσεως. Οἱ Ἑλληνες συνήνεσαν εὐθύς νὰ συνάψωσι διαπραγματεύσεις· γενομένης δὲ συνεντεύξεως τῶν ἐκατέρωθεν ἐπιτρόπων, ἐπῆλθεν οἰκοθεν ἀνακωχὴ ὄπλων. Τότε ἐξώρμησαν ἐκ τῆς πόλεως χιλιάδες ἡμίθων ἔξ ἀσιτίας γυναικῶν καὶ παιδῶν, εἰς οὓς οἱ Ἑλληνες ἐπέτρεψαν ἐπὶ τέλους νὰ πορευθῶσι τὴν εἰς Καλάβρυτα ὁδόν, ἅτε τῶν Ὀθωμανῶν μὴ θελόντων νὰ δεχθῶσιν αὐτοὺς αὐθις εἰς τὴν πόλιν.

Ἡ συμφωνηθεῖσα συνέντευξις ἐγένετο τῇ 15)27 Σεπτεμβρίου. Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀπουσία τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐγένετο λυπηρῶς ἐπαισθητή. Διότι οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ, οἵτινες ἦσαν ὁ Πετρόμπευς ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ

(ὁ Βάμβας ἦτο νῦν γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας) ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι, δὲν εἶχον τὸ ἀναγκαῖον κύρος ἵνα δαμάσῃ τὴν ἐγωιστικὴν πλεονεξίαν τῶν ἀρχηγῶν καὶ νὰ κωλύσῃ βραδύτερον τὴν ἐπανάληψιν ἔργου φρικαλέου ὁμοίου πρὸς τὰ γενόμενα κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναβαρίνου· τοῦτο ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ μόνῃ ἢ ἀπηνῆς στρατιωτικῇ δραστηριότης καὶ ἐνέργεια τοῦ ἐν τοιοῦτοις πράγμασι κρατίστου Δημητρίου. Εἰ καὶ λοιπὸν οἱ Ὄθωμανοὶ ἐνόουν τὸ ἀδύνατον τῆς παρατάσεως τῆς ἀμύνης, ἐν τούτοις οὐδεμία ἐκ τῆς συνεντεύξεως προῆλθε λογικὴ συνεννόησις. Οἱ Ὄθωμανοὶ ἤξιον ν' ἀποχωρήσωσιν ἐλευθέρως φέροντες τὰ δπλα αὐτῶν καὶ ὑπὸ ἀσφαλῆ συνοδείᾳ εἰς λιμένα τινά, ὁπόθεν ἐπὶ πλοίων φερόντων τὴν προσφιλῆ αὐτοῖς Ἀγγλικὴν σημαίαν ἤθελον ν' ἀχθῶσιν εἰς Σμύρνην. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνας περὶ μὲν ἐνόπλου ἀποχωρήσεως οὐδ' ἤθελον ν' ἀκούσωσιν· ἐφάνοντο δὲ διατεθειμένοι νὰ ἐπιτρέψωσιν ἐλευθέραν καὶ ἀσφαλῆ ἀποχώρησιν ἀντὶ 1 1)½ ἑκατομ. λιρῶν στεργιλιῶν ἢ 40 ἑκατομ. γροσίων, καταβαλλομένων αὐτοῖς πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως. Ἀλλὰ τὸ χρηματικὸν τοῦτο κεφάλαιον ἡδυνάτου οἱ Ὄθωμανοὶ νὰ καταβάλωσι· διὰ τοῦτο προέτειναν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν τε ἀκίνητον καὶ τὴν κινήτην αὐτῶν περιουσίαν, κρατοῦντες ὑπὲρ ἑαυτῶν ὠρισμένην ποσότητα χρηματικὴν· ἀνταπῆτου δὲ ἵνα μείνωσι παρ' αὐτοῖς πρὸς φρούρησιν τῶν χαρεμιῶν τοῦλάχιστον 500 ἄνδρες ἐνοπλοὶ Ὄθωμανοί, νὰ καταληφθῶσι δὲ ὑπ' αὐτῶν αἱ διὰ τοῦ Παρθενίου ὄρους ἄγουσαι στενοπορίαι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς εἰς τὸ Ναύπλιον ἀποχωρήσεως αὐτῶν.

Ἐνεκα τοιούτων ἐκατέρωθεν προβαλλομένων ἀξιώσεων ἐναυάγησαν αἱ γενικαὶ διαπραγματεύσεις· ἤρξαντο δ' ἀντ' αὐτῶν γινόμεναι πολλαὶ κατ' ἴδιαν διαπραγματεύσεις, τὴν φρικωδεστάτην ἐπενεγκοῦσαι μετὰ ταῦτα κατὰστροφὴν. Ὁ Κολοκοτρώνης φροντίζων πρὸ πάντων νὰ ἀφαιρέσῃ ὅπωςδῆποτε ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐν περιπτώσει ἀπεγνωσμένης τινὸς ἐνόπλου ἀντιστάσεως αὐτῶν, τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐξηκολούθει τὰς μετὰ τοῦ Ἐλμάς-βέυ διαπραγματεύσεις. Κατὰ τὰς συμφωνίας δὲ τὰς ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων προελθούσας, οἱ εἰς 1500 ἔτι ἀνερχόμενοι

Ἄλβανοι ἔμελλον ν' ἀπέλθωσιν οἴκαδε μετὰ τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας, ὑποχρεούμενοι, οἱ Τόσκοι οὗτοι, νὰ στρέψωσιν εἴτα ἐν Ἠπείρῳ τὰ ὄπλα αὐτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ διαρκουσῶν ἔτι τῶν διαπραγματεύσεων ἐγένετό τις ἐπονείδιστος συνεννόησις μεταξύ πολλῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν καὶ τῶν πλουσιῶν κατοίκων τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐξηκολούθουν ἔτι νὰ πωλῶσι τροφὰς εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ οἱ Ἕλληνες ἐπελαμβάνοντο τῆς εὐκαιρίας νὰ λαμβάνωσιν ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτοὺς παρὰ τῶν πλουσιωτέρων Ὀθωμανῶν μεγάλα ποσὰ χρηματικὰ ἔτι δὲ καὶ τιμαλφῆ πολλὰ, ὑπισχνούμενοι αὐτοῖς ἀντὶ τούτων ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ σωτηρίαν, ἀφροντιστοῦντες ὅπως τίνα ἐπὶ τέλους ἦτο δυνατόν νὰ παράσχωσιν ἐγγύησιν σοβαρὰν καὶ νὰ πραγματοποιηθῶσιν ὅπωςδὴποτε αἱ τοιαῦται ὑποσχέσεις ἀπέναντι τῶν ἀπηνῶν σιφῶν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔλαβε κατὰ τοιοῦτον τρόπον πλεῖστα χρήματα, ἰδίως παρὰ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες πρὸ πάντων ἔτρεμον περὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Καὶ ἡ δέσποινα Μπουμπουλίνα, ἣτις ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν κατὰ τὴν ἄλωσιν, ἐξεδίασε δι' ἀπάτης παρὰ τῶν ἐπισήμων Ὀθωμανίδων, ἰδίως παρὰ τοῦ χαρεμίου τοῦ Χουρσίτ, πλήθος πολυτίμων λίθων καὶ πολυτίμων κοσμημάτων. Οἱ δὲ Βαλδουινῶται συνωμολόγουν κατὰ μέγα μέρος χωριστὴν πρὸς τοὺς Μανιάτας εἰρήνην.

Ἄλλ' ἔνεκα τούτων πάντων σφοδροτάτῃ ἠγείρετο λεληθότως παρὰ τοῖς Ἕλλησι στρατιώταις δυσἀρέσκεια. Καὶ ἄλλως θὰ ἦτο καθ' ἑαυτὸ δυσκολώτατον νὰ περιστείλῃ τις ἐν τοῖς σίφῃσι τούτοις τὴν ἔνεκα τοῦ μικροῦ πολέμου καὶ τῶν φρικαλεοτήτων αὐτοῦ βραδέως ἐξεγειρομένην πρὸς φόνον ἐκδίκησιν καὶ πρὸς τὸ ἐξολοθρεῦειν ὀρμήν, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἐν τῇ πολέμῳ τούτῳ εἰς τὰς τάξεις τῶν μαχητῶν εἶχον προσέλθει καὶ ἄνθρωποι τοιοῦτοι, οὓς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν «κύνας ὠμηστᾶς» χειρίστου εἴδους, οἱ οἷς προσάρτημα ἀπαισιώτατον ἐμφανίζονται ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μαχητῶν ἐν πάσῃ ἐπαναστάσει καὶ ἐν παντὶ οὕτως εἶπειν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀθρόου διεξαγομένῃ ἔργῳ. Ἀλλὰ νῦν ἡ τοιαύτη ὀρμὴ ἔτι μᾶλλον ἀνερριπίζετο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ στρατῷ μεγίστων

ἀγάπης ἀπολαύοντων κληρικῶν. Τοιοῦτος κληρικὸς δὲν ἦτο ὁ ἀρ-
 χιεπίσκοπος Γερμανός, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου
 ἀποβαλὼν τὸ προσωπεῖον τῆς ἀγιότητος παρίστατο νῦν μόνον ὡς
 τις μεγαλοπρέπειαν θηρεύων καὶ φιλήδονος ἀνὴρ διακρινόμενος
 ἐπὶ μεγάλη ἀγερωχία καὶ ἀλαζονικῇ φιλοδοξίᾳ. Ἄλλ' ἦτο ὁ ἐπί-
 σκοπος Ἐλως Ἄνθιμος, ἀνὴρ ἐξυμνούμενος ἐπὶ ἀφιλοκερδεῖ φι-
 λοπατρία καὶ ἀφελείᾳ καὶ ἀπλότῃ ἡθους, τῷ διαπύρῳ ἐνθουσια-
 σμῷ καὶ τῇ μεγάλῃ καὶ ἰσχυρᾷ δραστηριότητι αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ
 οὗτος, ὅστις ἐν ἀρχῇ ἐντονώτατα συνίστα ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῖς
 στρατιώταις τὸ καθήκον τοῦ φειδεσθαι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν
 παιδῶν καὶ τῶν ἀόπλων¹, νῦν ἐξέδωκε ποιμαντικὴν ἐπιστολήν, δι'
 ἧς τότε μόνον ἐπέτρεπεν εἰς πάντα στρατιώτην νὰ προσέλθῃ εἰς
 τὴν θείαν κοινωνίαν, ὅτε οὗτος ἤθελεν ἀποδείξει ὅτι εἶχε φονεύ-
 σει ἓνα Τοῦρκον². Ἄλλὰ μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φόνου ἡνοῦτο
 παρὰ τοῖς στρατιώταις καὶ ἡ πρὸς ἀρπαγὴν ὁρμὴ, ἔτι μᾶλλον
 ἐπιτεινομένη ἐκ τοῦ φαύλου παραδείγματος τῶν Ἑλλήνων τοῦ
 Ναβαρίνου, νῦν δὲ καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρχηγῶν. Οἱ στρατιῶται
 ἐφοδοῦντο μὴ οἱ ἀρχηγοὶ ἀπατήσωσιν αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸ πλου-
 σιώτερον μέρος τῆς λείας· οὕτω δὲ ἐσηματίσθη παρὰ τοῖς παλ-
 ληκαρίοις ταχέως γενικὴ σιωπηλὴ συνεννόησις ὠρισμένου σκοποῦ
 ἵνα ἐν τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ καταλάβωσι τὴν Τριπολιτσάν ἐξ
 ἐφόδου χωρὶς νὰ προσέχωσιν εἰς γνώμας ἢ ἀποφάσεις τῶν ἀρχη-
 γῶν αὐτῶν.

Τὰ πράγματα μετὰ τὴν 15)27 Σεπτεμβρίου ἕμενον ἐπὶ πολλὰς
 ἡδὴ ἡμέρας μετέωρα· μόνον δὲ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν εἶχεν ἐπέλθει
 τις συμφωνία. Οὕτως ἀνέτειλεν ἡ 23)5 Ὀκτωβρίου, ἡμέρα Παρα-
 σκευῆ. Ὁ καίων ἥλιος ἐξέπεμπε δεινὸν καύσωνα· ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα
 ἦτο βαρεῖα καὶ καυματώδης καὶ ὡσεὶ μολυβδίνῃ ἐπέκειτο ἐπὶ τοῦ
 χωρογραφικῶς ἐν παντὶ χρόνῳ ἀξενωτάτου μέρους τῆς Ἀρκα-

1. Οὕτω περιγράφεται ἑκάτερος τῶν Ἰσραρχῶν παρὰ Gordon-Zin-
 keisen σελ. 263.

2. Τὸ φρικῶδες τοῦτο ἀναγράφω κατὰ τὰ ὑπὸ Mendelssohn-Bar-
 tholdy σελ. 233 ἐκτιθέμενα.

3. Τὸ εὐδαμόθεν ἄλλοθεν γνωστὸν τοῦτο ἱστορῆμα προδήλως εἶναι
 φανταστικόν. Σ. Μ.

δίας· τὰ πάντα δὲ σφόδρα συνῆδον πρὸς τὰ καταχθόνια θεάματα, ἅτινα ἐμελλον νὰ παρασταθῶσιν ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς γῆς. Οἱ Ἄλβανοὶ ἠτοιμάζοντο ἤδη εἰς ἀναχώρησιν, ὁ δὲ Μουσταφάμπευς ἔπαξ ἔτι εἶχε καλέσει τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὸ σεράϊον τοῦ πασσᾶ ἵνα συνδιασκεφθῆ μετ' αὐτῶν περὶ τῶν νέων εἰς τοὺς Ἑλληνας γενησομένων προτάσεων. Τότε ἠκούσθη αἰφνιδίως περὶ τὴν 8 π. μ. ὄραν ἰσχυρὸς πυροβολισμὸς ἐκ τοῦ νοτιανατολικοῦ μέρους τῆς πόλεως, ὅπερ λίαν ἀραιῶς ἐφρουρεῖτο, διότι τὸ βορειοδυτικὸν μέρος ἐθεωρεῖτο τὸ ἀσθενέστερον μέρος τοῦ περιδόλου.

Ἑλληνας στρατιῶται εἶχον πλησιάσει ἐνταῦθα τὴν πρῶταν εἰς τὸν περιδολὸν τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰς Ἄργος καὶ Ναύπλιον ἀγούσης πύλης φέροντες ἄρτον καὶ καρπούς πρὸς πώλησιν. Τότε Ἑλληνας Δούνας καλούμενος, λαλῶν πρὸς τινα προσωπικῶς γνῶριμον αὐτῷ Τοῦρκον στρατιώτην, παρετήρησεν ὅτι ὁ στρατιώτης οὗτος ἦτο μόνος. Τότε ἐποίησε σημεῖον εἰς τοὺς συστρατιῶτας αὐτοῦ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔσπευσεν εἰς λόχος Ἀγιοπετριτῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κεφάλαν, οἵτινες μεθ' ὄρμητικῆς ἐφόδου ἀνῆλθον εἰς τὸ τεῖχος καὶ εἰσεχύθησαν μεταξὺ τῶν πυλῶν Ναυπλίας καὶ Ναβαρίνου. Τότε ἀνεπέτασαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ διαρρήξαντες τὴν πύλην Ναυπλίου διηύθυναν τὸ πῦρ ἐνὸς πυροδόλου κατὰ τῶν ἐνδον τῆς πόλεως. Μόλις ἐγνώσθη τοῦτο ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ καὶ εὐθὺς ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν παλληκαρίων καὶ ὁ φονικὸς συρφετὸς ὄχλος, ὁ παρακολουθῶν τὰ παλληκάρια, συνήχθησαν περὶ τὴν πόλιν. Τότε δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλαι διεπράγησαν εὐκόλως.

Καὶ νῦν ἤρξατο σειρά φρικτῶν σκηνῶν, οἵαι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ φοβεροῦ τούτου πολέμου τῶν ἐθνῶν εἰσι σχεδὸν μοναδικαί· σκηνῶν, αἵτινες ἐπλήρωσαν βαθυτάτης φρίκης τοὺς ὀλίγους παρόντας φιλέλληνας. Οἱ Τοῦρκοι μεμονωμένην μόνον ἐν τισὶ τόποις ἀντέτασσαν ἔτι ἀντίστασιν, πωλοῦντες πάντοτε ἀκριδὰ τὴν ζωὴν αὐτῶν. Μέρος αὐτῶν ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀνέστησαν κατὰ τῆς πρώτης ἐπιθέσεως· οἱ δευτέραι ἠμύνοντο ἀπε-

γνωσμένοι ἐν τῇ μεγάλῃ σχολῇ αὐτῶν, τῷ «μεκτέπ»¹, τεσσαράκοντα δὲ Τούρκοι μαχόμενοι διήνοιξαν ἑαυτοῖς ὁδὸν πρὸς τὸ Ναύπλιον. Οἱ δὲ Ἄλβανοί, οἵτινες ἀπετέλουν ἔτι φάλαγγα σεβαστήν, κατ' ἀρχὰς μετέβησαν εἰς τὸ σεράϊον· ἐντεῦθεν δὲ ὁ Πλαπούτας ὠδήγησεν αὐτοὺς μέχρι τῆς πύλης τῶν Καλαβρύτων, ἔνθα συνήντησεν αὐτοὺς ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἀνεχαίτισε τοὺς καταδιώκοντας Ἕλληνας². Ἦγαγεν αὐτοὺς μέχρι τῶν Μυτικῶν, ἔνθα μετὰ κόπου ἠδυνήθη νὰ περιστείλῃ τὴν πρὸς αἵματοχυσίαν ὁρμὴν στίφους παλληκαρίων, ὅπερ πολλοὶ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην πρόκριτοι ἠρέθιζον ἐναντίον τῶν Ἄλβανῶν³. Ἐν τούτοις ἡ φάλαγγς ἡ τῶν Ἄλβανῶν μετέβη ἀσφαλῶς διὰ Λεβιδίου καὶ Καλαβρύτων εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Βοστίτζης καὶ ἐντεῦθεν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἠπειρον. Τὸ χερίστον νῦν ἦτο ὅτι, ὡς εἶχον τὰ πράγματα, οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν οὐδεμίαν πλέον ἐκτεκνητο ἰσχὺν πρὸς χαλιναγώγησιν τῶν παλληκαρίων. Ἡ πρὸς αἵματοχυσίαν ὁρμὴ τῶν πορθητῶν ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε ἔνεκα τοῦ αἱματηροῦ αὐτῶν ἔργου ἐπελάβοντο καὶ βρώσεως καὶ πόσεως. Οἱ ἀρχηγοὶ κατῴρθωσαν μόνον νὰ σώσωσι τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν Τούρκων, οἵτινες μετὰ τοῦ χαρμελίου τοῦ Χουρσίτ ἐτέθησαν ὑπὸ ἀσφαλῆ φυλακῆν, διότι παρὰ τούτων ἤλπιζον οἱ ἀρχηγοὶ νὰ λάβωσι πλοῦσις λύτρα. Ἀλλὰ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν

1. Οὕτω διορθοῦμεν τὸ ἐν τῷ κειμένῳ κακῶς ἔχον «μεκτέπ». Ἀλλὰ καὶ τὸ «μεκτέπ» δὲν ἀρμόζει ἐνταῦθα· πρόκειται πάντως περὶ «μεδρσεέ». Σ. Μ.

2. Δὲν συμφωνοῦσι ταῦτα ἐν πᾶσι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Κολοκοτρώνη (σελ. 80) ἱστοροῦμενα. «Οἱ Ἀρβανίτες ἐβῆσαν ἔξω, λέγει ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπήραν τὸν Κολιοπούλον, ἐτράβηξιν κατὰ τὸν Μύτικαν ἕως 2500. Μπίνοντας τ' ἄσκερι, ἐβαλα τελάλη νὰ μὴ σκοτώσωμε τοὺς Ἀρβανίτες· ἐβῆκιν ὡς 2000. Ἀρβανίτες κλεισμένοι εἰς τὸν πύργον δὲν πεύθονται εἰς τὴν φωνὴν μου... Ἐπήρα τὸν Κολιοπούλον ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες καὶ τοὺς ἔδωσα τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνην, Χριστάκη καὶ Βασίλη Ἀλωνισθιώτη. Τὸν Κολιοπούλον τὸν ὠρδίκασα μὲ 300 ἀνθρώπους νὰ τοὺς ξεβγάλλῃ ἔτσι τοὺς πῆρε εἰς τὰ Καλαβρυτα καὶ εἰς τὴν Βοστίτζαν». Ὁ Κολιοπούλος ἦτο μεταξὺ τῶν κλεισμένων ἐν Τριπολιτσᾷ Ἑλλήνων ὁμήρων. Σ. Μ.

3. Προβλ. Κολοκοτρώνη αὐτόθι: «Πηγαίναντες ἐκεῖ (εἰς τὸ ταυντίρι τοῦ Κολοκοτρώνη) δοκίμασαν οἱ Ἕλληνες νὰ κτεπήσουν τοὺς Ἀρβανίτες, ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἐὶν θέλετε νὰ βαρέσετε τοὺς Ἀρβανίτες, σκοτώσατε ἐμένα πρῶτα, εἰμὴ καὶ εἶμαι ζωντανός, ὅποιος πρωτορῆξῃ, ἐκεῖνον πρωτοσκοτώγω πρῶτα». Σ. Μ.

κατοίκων ἐσφάγη ἀφειδῶς. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἔπαθον καὶ ἐνταῦθα ἀνηκούστους βασάνους. Γυναῖκες καὶ παῖδες ὑπέστησαν ὡσαύτως τὰ πάνδεινα· διότι οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων, ὡς καθόλου οἱ Ἀνατολίται, δὲν ἐγίνωσκον τὸ καθήκον τῆς πρὸς ἀόπλους ἐχθροῦς φιλανθρωπίας, οἷα νῦν ἐν πολέμῳ ἐπιβάλλεται εἰς τὰς κρείττονας τάξεις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, συνήθως δὲ καὶ ἐκτελεῖται ὑπὸ τούτων. Πρὸς ἐπίτασιν τῶν δεινῶν προσετέθη καὶ τὸ πῦρ, διότι οἱ Ἕλληνες πρὸς χείρωσιν τῶν καρτερικῶς ἀγωνιζομένων πολεμίων προσέφυγον καὶ εἰς τὸν ἐμπρησμόν. Τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς ἐμαίνετο τὸ πῦρ· μόλις δὲ τὴν Κυριακὴν ἐσδέσθη μὲν τὸ πῦρ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ τοῦ αἵματος δίψα. Διότι οἱ ἀγριώτατοι «ὠμησταὶ κύνες» τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπέπεσαν νῦν ἐπὶ τὰς ἀθλίας τῶν Τούρκων γυναῖκας καὶ παιδία, αἵτινες καθ' ἕνα χρόνον ἐγίνοντο αἱ διαπραγματεύσεις εἰχον ἐκφύγει τῆς πόλεως, καὶ ἐφόνευσαν ἐξ αὐτῶν δύο χιλιάδας ἔτι ἐν ταῖς φάραξι τοῦ Μαινάλου. Ἡ Τριπολιτσά μετεβλήθη εἰς τόπον ἀνηκούστου φρίκης· Ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, αἱ ὁδοὶ ἦσαν οὕτω πεπληρωμένοι πτωμάτων, ὥστε ὁ ἵππος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν τειχῶν μέχρι τοῦ σεραίου δὲν ἐπάτησε τὸ ἔδαφος¹. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἀκροπόλεως μόλις τῆ 26)8 Ὀκτωβρίου παρέδωσαν τὰ ὄπλα, ὅτε πλέον δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν πείναν καὶ εἰς τὴν δίψαν.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Τριπολιτσάν γενομένην ταύτην ἐφοδὸν ἀπώλεσαν 300 περίπου ἄνδρας². Τεράστιος δὲ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν φονευθέντων. Λέγεται ὅτι 8 χιλιάδες ἐνόπλων Τούρκων εὗρον τότε τὸν θάνατον, ὁ δὲ τῶν ἀόπλων ἀριθμὸς ἦτο οὐχ ἡσσον μέγας. Ὁ Κολοκοτρώνης βεβαίως ἐπλανήθη λέγων βραδύτερον ὅτι ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ πρωτευούσῃ καὶ περὶ αὐτὴν ἀπώλοντο κατὰ τὰς αἵματηρὰς ταύτας ἡμέρας οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν 32 χιλιάδων Μωαμεθανῶν³. Οἱ μετριώτεροι ὑπολογί-

1. Πρβλ. Κολοκοτρώνη σελ. 80 : «Τὸ ἄλογόν μου ἀπὸ τὰ τεῖχη ἕως τὰ σεράγια δὲν ἐπάτησε γῆ». Σ. Μ.

2. Κατὰ Κολοκοτρώνην αὐτόθι : «Ἕλληνες ἐσκοτώθησαν ἑκατόν».

Σ. Μ.

3. Κατὰ Κολοκοτρώνην (αὐτόθι) : «Τὸ ἀσέρι ὅπου ἦταν μέσα Ἕλλη

σμοὶ ἀναβιδάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν τότε φονευθέντων εἰς 8—10 χιλ. ἀνδρας¹.

νικὸ ἔκοβε καὶ ἐσκότωνε ἀπὸ Παρασκευῆ ἕως Κυριακῆ, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ἄνδρες 32,000, μία ὥρα ὀλογυρα τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἐνας Ὑδραῖος ἔσφαξεν 90. Κατὰ Φωτάκον σελ. 250 κφξ.: «Ἡ σφαγὴ ἤρχισεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως, τὸ τουφέκι ἐδούλευε πανταχοῦ καὶ ἀνηλεῶς καὶ κατὰ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας ἐσκοτόνοντο πάσης ἡλικίας ἄνθρωποι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀνήλικα. Πολλοὶ δὲ Τούρκοι, οἵτινες ἐκλείσθησαν εἰς τὰ σπήτια των, ἐπροτίμησαν καὶ ἐκάησαν μέσα εἰς αὐτὰ μὲ τῆς φιλίας των παρὰ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς δούλους των. Πολλοὶ καπεταναῖοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ἀπὸ φιλανθρωπιᾶν ἤθελαν νὰ σώσουν κανένα Τούρκον· ἄλλος ὁμοῦς Ἕλληνα, τοῦ ὁποῖου ὁ Τούρκος τὴν γυναῖκα, τὸ παιδί ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον εἶχε κατὰ διαφόρους τρόπους ἀτιμάσει, τυραννήσει καὶ ἀδικήσει, ἅμα ἐβλεπε τὸν ἐχθρὸν του τοῦ ἀναπτεν ἀπὸ πίσω τὴν πιστόλαν ἢ τὸ τουφέκι του· ὅπου ἤθελον νὰ σώσουν Τούρκους καὶ νὰ κάμουν καλὸν ἔργον κίνδυνον· διότι πολλάκις τὸ βόλι ἐπέρνα τὸν Τούρκον καὶ ἐφόνευε τὸν Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ τοῦ σώσῃ τὴν ζωὴν· καὶ οὕτω τοὺς ἀφῆκαν εἰς τὴν διάκρισίν των. Δὲν ἦτο κανένας Τούρκος, ὁ ὁποῖος νὰ μὴν εἶχε δύο καὶ τρεῖς ἐχθρούς, διότι ποτέ των δὲν ἐσυλλογίσθησαν ὅτι θὰ σηκωθοῦν οἱ ραγιάδες των καὶ θὰ ζητήσουν τὴν ἐλευθερίαν. . . Δὲν τοὺς ἐσκότωναν λοιπὸν, ἐπιλέγει ὁ Φωτάκος, οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους, καθὼς ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη μᾶς κατηγορήσεν, οὔτε διὰ κανένα ἄλλον σκοπὸν, καθὼς εἶδαμεν, ἀλλὰ ἀπὸ δικαίαν ἐκδίκησιν, τὴν ὅποیان ἔτρεφαν ἐναντίον των. Ἐμέθυσαν δὲ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως ἐνθυμηθέντες τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων». Σ. Μ.

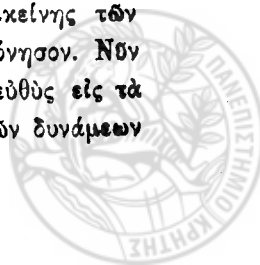
1. Rouquerville τόμ. 3, σελ. 140—144. Gordon-Zinkeisen σελ. 288—293. Τριπολιτῆ σελ. 91—102. Finlay σελ. 264 μέχρι 270. Gervinus σελ. 263—267. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 228—233. v. Prokesch-Osten τόμ. 1, σελ. 101 κφξ. Jurien de la Gravière σελ. 172 κφξ. Raybaud τόμ. 1, σελ. 428—486.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡ σημασία τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως. — Ἡ ἀδυναμία τοῦ Δημοκράτου Ὑψηλάντη. — Διαφορὰ Κολοκοτρώνη πρὸς τοὺς Προκρίτους. — Οἱ Ἕλληνες ἀποκλείουσι τὸ Ναύπλιον. — Ἡττα τῶν Ἑλλήνων ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Ναυπλίου. — Ὁ Ἀβδουλαβουὺδ ὑποτάσσει τὸν Ἄθωνα καὶ τὴν Χαλκιδικήν. — Ἡ ἐπαρχιακὴ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Νέγρη, καὶ τῆς δυτικῆς ὑπὸ τοῦ Μανροκορδάτου. — Ἡ ἀμχανία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων. — Ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ (24 Ἰανουαρίου 1822). — Ὁ ἐν Κρήτῃ ἀγών. — Ὁ Ἀφεντούλης. — Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὸν Ἀκροκόρινθον.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς εἶχεν, ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς σπουδαιότητα ἐκτάκτως μεγίστην. Ἦν αὕτη ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐπιτυχία, ἣν οἱ Ἕλληνες ἤρασαν ἐναντίον τῶν τακτικῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν Ὀθωμανῶν. Δὲν ἠδύνατο δὲ πλέον ἡ Πύλη νὰ θεωρῇ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀπλοῦν τι ἐπεισόδιον τοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πολέμου. Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς οἱ Ἕλληνες ἀπὸ στίφους ταραχοποιῶν κλεφτῶν καὶ ἀτάκτων ἐπαναστατικῶν σιφῶν ὑψώθησαν πράγματι εἰς τάξιν «ἐμπολέμου» δυνάμεως, εἰ καὶ διπλωματικῶς δὲν ἠδύναντο ν' ἀναγνωρισθῶσι τότε ὡς τοιοῦτοι. Ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἠδύναντο νῦν πρῶτον διὰ τοῦ πλήθους τῶν κρατίστων ὄπλων, ἅτινα ἐλαφυραγῶγησαν ἐν Τριπολιτσᾷ, νὰ ὀπλίωσι τὰς στρατιωτικὰς αὐτῶν φάλαγγας ἐν εὐρυτέρῳ μέτρῳ διὰ πραγματικῶς πολεμικοῦ ὀπλισμοῦ· εἰ καὶ ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων τριάκοντα κανονίων ὀλίγα μόνον ἦσαν ἔτι εὐχρηστα.

Ἀλλὰ πολλῇ σπουδαιότερον ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι πράγματι νῦν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐξηλάθησαν ἐντελῶς ἐκ τοῦ κεντρικοῦ σημείου τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅτι αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Τούρκων περιωρίζοντο νῦν ἀπλῶς εἰς τινὰς κρίκους τῆς ἀλώσεως ἐκείνης τῶν φρουρῶν, μεθ' ἧς πρότερον περιέσφιγγον τὴν Χερσονήσον. Νῦν οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ μετενέγκωσι τὸν πόλεμον εὐθὺς εἰς τὰ ἴσχατα ὄρια τῆς Χερσονήσου καὶ διὰ τῆς ἀφθονίας τῶν δυνάμεων

νά παρέχουν ἀρωγὴν τελεσφόρον εἰς τε τοὺς νησιώτας καὶ εἰς τοὺς Ρουμελιώτας.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἔπεσεν ἡ Τριπολιτσά, ἐβλάψε σπουδαίως ὑπὸ πολιτικὴν τε καὶ στρατιωτικὴν ἔποψιν τὴν ἀξίαν τῆς ἐκτάκτου ταύτης ἐπιτυχίας καὶ ἐκώλυσε τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς. Τὸ χεῖριστον δὲν ἦτο ὅτι ἡ μεγάλη λεία, περιλαμβανομένων ἐν αὐτῇ καὶ τῶν αἰχμηκλῶτων, διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐάλω ἡ πόλις, περιήλθεν εἰς τὰς χεῖρας ἰδιωτῶν Ἑλλήνων¹, καὶ τῶν ὄπλων ἐξαιρουμένων οὐδὲν ἐκ τῆς λείας ταύτης ἔλαβε τὸ νεαρὸν Ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ χεῖριστον ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ ἦτο ἔνθεν μὲν ὅτι διεσείσθη τὸ κύρος τῶν ἀρχηγῶν, ἔνθεν δὲ ἡ ἔκρηξις βαθείας διχονοίας ἐπελθοῦσα εὐθὺς ἐν τῷ ζητήματι τῆς στρατιωτικῆς χρησιμοποίησεως τῆς νίκης ταύτης.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, ἠναγκάσθη μάλιστα νὰ βλέπῃ ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς ἀκτῆς πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ. Ἡ ἀγγελία δὲ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, ἣν ἔλαβεν ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, τοσοῦτον ἐξήγειρε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ τοὺς μείναντας μακρὰν τοῦ θεάτρου τῆς διαρπαγῆς, ὥστε παρ' ὀλίγον θὰ ἐφόρευον ἐν τῇ ἀγανακτῆσει αὐτῶν τὸν ἀρχιστράτηγον. Ὅτε δὲ ὁ Δημήτριος τῇ 2)14 Ὀκτωβρίου ἀφίκετο αὐθις εἰς Τριπολιτσάν, ἔνθα ἤδη ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀτάφων μεινάντων πτωμάτων ἀνεπτύχθησαν φοβερὰ μιάσματα καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτων ἡ δεινὴ ἐκείνη ἐπιδημία τοῦ τύφου, ἣτις ἐπὶ μῆνας ἡρήμου τὴν Πελοπόννησον οἶονεἰ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν γενομένων σφαγῶν, τὸ κύρος αὐτοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου τοσοῦτον κατέπεσεν, ὥστε περὶ ὑπακοῆς τῶν ὀπλαρχηγῶν πρὸς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ γείνη λόγος. Ἄλλ' οὕτω κατέστη ἀδύνατον εἰς αὐτὸν καὶ τὸ νὰ διευθύνῃ νῦν συστηματικῶς κατὰ τῶν ἔτι ἐν χερσὶ Τούρκων εὑρισκομένων φρουρίων. Ἐκτὸς

1. Ἴδε Κολοκοτρώνη σελ. 82 : «Ἐίχαμε σχέδιον νὰ προβάλωμεν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Τριπολιτσᾶς νὰ παραδοθοῖν καὶ ἔτσι νὰ στείλωμεν ἀνθρώπους μέσα νὰ μαζευθοῦν ὅλα τὰ λάφυρα καὶ ἔπειτα νὰ τὰ διαμοιράσουν κατ' ἀναλογίαν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ νὰ βγάλουν διὰ τὸ ἔθνος ἄλλὰ ποῖος ἤκουσε». Σ. Μ.

δὲ τοῦ ἀρκούντως λυπηροῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς Γόρδων ἀγανακτήσας ἐπὶ ταῖς ἐν Τριπόλει φρικαλεαῖς σκηναῖς κατέλειπεν ἐπὶ μακρὸν τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται μετὰ τὴν νίκην ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν μετὰ τῶν φορτίων τῆς λείας αὐτῶν, ὥστε ὁ πόλεμος ἦτο ἤδη ἐντελῶς πεπερατωμένος· ἐκτός, λέγομεν, τοῦ γεγονότος τούτου ἐπήρχετο καὶ τὸ ἄλλο οἰκτρὸν γεγονός, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἕνεκα τῆς ἀπεριορίστου αὐτοῦ πλεονεξίας ἐκλόνησε τὴν τῶν παλληκαρίων πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην, φανεῖς νῦν ἀπλούστατα ὡς τις κλέφτης κοινὸς καὶ πολλῶ ἤττων τῆς θέσεως τοῦ ἀληθῶς πρωτίστου καὶ κυριωτάτου ἀρχηγοῦ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος.

Ἄλλὰ τὸ χεῖριστον ἐν πᾶσι τούτοις ἦτο καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ γεγονός, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἀφύπνισθη ἐν τοῖς Ἑλλησιν ὀπλαρχηγοῖς ὁ σφοδρότατος φθόνος καὶ τὸ μανιωδέστατον κομμικτικὸν πνεῦμα. Τοῦτο δὲ ἐδοκίμασεν ἐν πρώτοις ὁ Κολοκοτρώνης. Οὗτος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἶχε τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἔπρεπεν οἱ Ἕλληνες νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν στιγμήν, ἵνα ἐπωφεληθῶσιν εὐθὺς τελεσφόρως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἠθικὴν ἐντύπωσιν τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἠράγματι δὲ ὁ παρὰ τοῖς Τούρκοις παραχθελὺς νῦν τρόμος ἦτο μέγας. Καὶ αὐτὸς ὁ Ὁμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Μαχμουτ πασσᾶς ἐξεκένωσαν αὐθις ἀπὸ 28)10 Ὀκτωβρίου τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῆς Ἀταλάντης ὑπεχώρησαν εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς Ἡπειρον. Ἐν Πάτραις δὲ τοσοῦτον μεγάλη ἦτο ἡ ταραχή, ὥστε πολλοὶ Ὀθωμανοὶ καταλιπόντες τὸν τόπον προσέφυγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀπεχώρησαν εἰς τὸ Ἀντίρριον, οἱ δὲ Ἄλβανοὶ στρατιῶται διαπεραιωθέντες τὸν κόλπον κατέφυγον εἰς τὴν Ναύπακτον, οἱ δὲ Λαλιῶται, ἀνερχόμενοι ἔτι εἰς 2500 ἀνθρώπους, ἐξεδίωξαν τὸν Γιουσούφ πασσᾶν εἰς Ρίον καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς ἀκροπόλεως, ἥτις νῦν ἐπολιορκήθη αὐθις στενωῶς ὑπὸ τῶν πλησιοχώρων Ἑλλήνων. Ἡ περίστασις λοιπὸν ἦτο προσφορωτάτη ἵνα νῦν δι' ἐνὸς πλήγματος ἀποκλεισθῇ ἢ ἔτι ἀνοικτὴ μένουσα πύλη τῆς τῶν Τούρκων εἰς Πελοπόννησον ἐπιδρομῆς. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἀνέκαθεν διετελεῖ ἐν φιλικαῖς σχέσεσι πρὸς τοὺς Λαλιώτας

καὶ εἶχε πεποίησιν ὅτι οὗτοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐκκενώσωσι τὸ φρούριον ἐπὶ ὄροις εὐνοϊκοῖς, συνηγόρησεν ἐπιμόνως ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὑπὲρ ταχείας κατὰ τῶν Πατρῶν ἐνεργείας καὶ συνήγαγεν ἤδη στρατεύματα, ἵνα βαδίσῃ πρὸς τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλὰ τότε ἐξηγγέρθη ὁ ἀπηνῆς φθόνος πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἄνδρα, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ περιποιήσῃ ἐκυτῷ δόξαν καὶ λείαν πολεμικὴν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας, ὧν ἡγήτορες ἦσαν ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀνδρέας, ὁ νεώτερος δηλονότι Ζαΐμης, ἔγραψαν εἰς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Πάτρας ἀφίξιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ λέγοντες ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ μόνοι καθ' ἑαυτοὺς νὰ κητιχύσωσι τῶν ἐνταῦθα πολεμίων, ἀπειλοῦντες μάλιστα ὅτι ἐμελλον ν' ἀντιταχθῶσι μεθ' ὅπλων ἐναντίον τῆς τοῦ Κολοκοτρώνη προελάσεως. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἠναγκάσθη ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ σχέδιον αὐτοῦ καὶ ἀπεφάσισε ἵ νῦν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου νὰ προσβάλῃ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν κυριωτάτων φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ἧτοι τὸ Ναύπλιον. Ἀλλὰ καὶ αὐτόθι τοσοῦτον ὄλιγον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐμειδία αὐτῷ ἢ τύχῃ ὅσον καὶ πρὸ τῶν Πατρῶν.

Ἡ φρικαλέα κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς εἶχε δώσει ἀφορμὴν ἵνα ὁ ἀρχιστράτηγος μεταθέσῃ τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς τὸ Ἄργος, ἐνθα τὸ κλίμα τὸ χειμερινὸν εἶναι πολλῷ ἡπιώτερον ἢ ἐν τῷ ἀνατολικῷ Ἀρκαδικῷ ὄροπέδι. Ἐντεῦθεν δὲ ἐμελλε νῦν νὰ ἐνεργηθῇ ἰσχυρὰ ἐπιθεσις κατὰ τοῦ Ναυπλίου, οὗτινος ἡ περιοχὴ εἶχεν ἀποκλεισθῆ αὐθις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ τὴν ἀπὸ Ἄργους εἰς Τριπολιτσάν μετάβασιν τοῦ Μουσταφάμπευ. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως πολλὰς παρείχε δυσχερείας. Διότι τὸ Ναύπλιον εἶχε τότε Τούρκους μόνον κατοίκους· μεταξύ δὲ τῶν νῦν οἰκούντων ἐν τῇ πόλει 6000 Ὄθωμανῶν ὑπῆρχον 1200 ἔνοπλοι. Εἰ καὶ δὲ ἡ πόλις οὐδὲν ἐξωτερικὸν εἶχεν ὀχύρωμα, ἦτις ἔλλειψις μόνον ἐν πολέμῳ πρὸς εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα ἠδύνατο νὰ καταστῆ ἐπιβλαβής, ἠδύνατο ὅμως μετὰ τῶν τριῶν γνωστῶν ἀκροπόλεων αὐτῆς, ἰδίως δὲ μετὰ τοῦ κολοσσιαίου Παλαμηδίου,

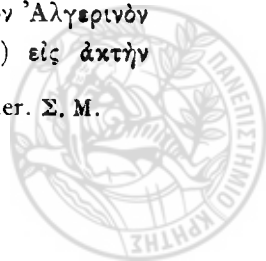
1. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἐκτίθενται κατὰ τὰς νέας ἐρεῦνας τοῦ Mendelssohn-Bartholdy σελ. 235.

νά θεωρηθῆ ὡς τὸ ἰσχυρότατον φρούριον τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς γεγόμενα ἄθροα φρικαλέα ἔργα, καὶ ἡ κακὴ ἕξις τοσοῦτων Ἑλλήνων πρὸς τὸ ἀθετεῖν τὰς συνομολογουμένας ὁμολογίας, ἠνάγκαζον ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων τοὺς Τούρκους πανταχοῦ νὰ ὑπερασπίζωσι τὰς θέσεις αὐτῶν μετὰ ἐσχάτης ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας. Πρὸς τούτοις κατ' εὐτυχίαν τῶν ἐν Ναυπλίῳ πολιορκουμένων Τούρκων Μελιταίων τι πλοῖον καταδρομικὸν ἔειχε κατορθώσει περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου νὰ διχρηρήξῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου καὶ νὰ ἐπιστιθῇ τοὺς βρέως ὑπὸ ἐλλείψεως τροφῶν πιεζομένους Τούρκους δι' εἰσαγωγῆς τροφῶν ἐπαρκῶν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Διὰ τοῦτο αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀξίου ὀπλαρχηγοῦ Νικολάου (ἀδελφοῦ τοῦ Νικήτα)², ὅστις καὶ αὐτὸς ἔχων στρατιωτικὴν παιδείαν ἐν ἀγγλικαῖς ὑπηρεσίαις κηθείσαν εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσαγάγῃ πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἔμειναν αὐθις ἀτελεσφόρητοι. Ἡ κατάστασις δ' αὕτη τῶν πραγμάτων ἐπεισεν ἐπὶ τέλους τοὺς ἐν Ἄργει Ἑλληνας ὀπλαρχηγούς νὰ προβῶσιν εἰς ἰσχυράν τινα βίαιαν ἐπίθεσιν, ἥτις καὶ ἐνεκὰ ἄλλων τινῶν αἰτίων ἐφαίνετο αὐτοῖς κτεπειγόντως ἀναγκαία.

Πλὴν τῶν κλιματικῶν δυσχερειῶν μικρᾶς χειμερινῆς πολιορκίας καὶ τῆς ὑπὸ ὀλικὴν ἐποψιν κακῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ διετέλει ἡ περὶ τὸ Ναύπλιον χώρα, τοὺς Ἑλληνας ἐπέεξε καὶ ὁ φόβος μὴ κατὰ τὸ προσεχές ἕαρ ὁ στόλος ὁ Σουλτανικὸς ἐνεργήσῃ παντὶ τρόπῳ πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς εἶχεν αὐθις καταλίπει τὰς Ἑλληνικὰς θηλάσσας. Ὁ μέγας Ὄθωμανικὸς στόλος ὁ καταφυγὼν εἰς τὴν Ζάκυνθον κατεδιώκετο ἐν τῷ Ἴονίῳ πελάγει ὑπὸ στόλου 35 (κατ' ἄλλην ἀναγραφὴν 60) πλοίων Ἑλληνικῶν, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ βραδύτερον τοσοῦτον περιφήμου καταστάντος Ὑδραίου ναυάρχου Ἀνδρέου Βώκου Μιαούλη. Ἐν τούτοις ἐκ τοῦ στόλου τούτου τοῦ Ὄθωμανικοῦ ἐν μόνον βρίκκιον Ἀλγερινὸν ἔπαθ' εἰς τινὰ ζημίαν, καὶ ἐρρίφθη (30/12 Ὀκτωβρίου) εἰς ἀκτὴν

1. Οὕτως ἐρμηνεύμεν τὸ ἐν τῷ κειμένῳ Blockadebrecher. Σ. Μ.

2. Τοῦ Νικολάου Στυματελλοπούλου. Σ. Μ.

Ζακυνθιακὴν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Χιάρι. Ἡ δὲ ὑπὸ τῶν Ἑγγλων φρουρῶν γενομένη ἐνέργεια πρὸς παρακάλυψιν τοῦ πυρός, ὅπερ ὁμᾶς Ζακυνθίων ἀγροτῶν καὶ προσφύγων Πελοποννησίων διηύθυνε κατὰ τὴν ἀκτὴν ἐναντίον τῶν Ἀλγερινῶν, ἐπήνεγκε σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν Ζακυνθίων καὶ τῶν Ἑγγλων, οἵτινες ἐτιμώρησαν τὴν πρᾶξιν ταύτην κηρύξαντες τὴν νῆσον ἐν κηραστάσει πολιορκίας καὶ ἐγκαταστήσαντες ἐν αὐτῇ τὸν στρατιωτικὸν νόμον, ἐτιμώρησαν πέντε Ζακυνθίους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Καραῖ Ἀλῆς, μετὰ ἀτελεσφόρητόν τινα κηραβολισμὸν τοῦ Κατακώλου τῆς Ἡλείας, ἐπέστρεφεν αὐθις μετ' ὀλίγον εἰς Ζάκυνθον, μέχρις οὗ βοήθεια τῶν οὐρίων ἀνέμων ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ταχέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τῇ 9)21 Ὀκτωβρίου παρέπλευσε τὴν Κέαν, δηγώσας δὲ τὴν ἀθύραν Σαμοθράκην ἀπέπλευσε τέλος εἰς τὸν Βόσπορον, ἐνθα χάριν τῆς στρατείας ταύτης ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου¹.

Οἱ Ἑλληνες λοιπὸν τοῦ Ναυπλίου οὐδένα τὸ γε νῦν ἄμεσον κίνδυνον εἶχον νὰ φοβηθῶσιν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐπωφεληθῶσι προσηκόντως τὸν χρόνον, τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον ἀκριβῶς νῦν τὰ πράγματα τὰ περὶ τὰς Πάτρας εἶχον λάβει αὐθις τροπὴν λίαν δυσάρεστον. Οἱ ἀνόητοι ραδιοῦργοι οἱ κωλύσαντες τὴν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Πελοποννήσου προέλασιν τοῦ Κολοκοτρώνη ἐφάνησαν ἀνάξιοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸν λόγον αὐτῶν. Καὶ εἰσῆλθον μὲν αὐθις οἱ πρόκριτοι τοῦ Πύργου, τῆς Γαστούνης, τῶν Καλαδρῦτων καὶ τῆς Βοστίτζης τῇ 21)2 Νοεμβρίου μετὰ πλειόνων ἢ τρισχιλίων ἀνδρῶν εἰς τὰ ἐρείπια τῶν Πατρῶν καὶ ἐπεχείρησαν τὸν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως πόλεμον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μωαμεθανικῶν τεμενῶν τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ ἀταξία καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀκολασία ἦτο τοσοῦτον μεγάλη ἐν τῇ στρατῷ αὐτῶν, ὥστε ὁ Γιουσούφ πασσᾶς ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους τῇ 22)4 Δεκεμβρίου νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν μετὰ 400 ἑππέων καὶ 800 Λαλιωτῶν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ αὐτοὺς

1. Περὶ τῶν ἐπεισοδίων τούτων πρβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 300 κφξ. Finlay σελ. 273 κφξ. Jurien de la Gravière σελ. 171 κφξ. Τριούπη ελ. 85—91.

ἐκ τῆς πόλεως κακῶς ἔχοντας, ἀπολέσαντας δὲ καὶ τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν¹. Οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ οὕτω νῦν συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν τῆς καὶ ἄλλως ἤδη κατεστραμμένης πόλεως, ἵνα μηδὲ μῶς πλέον δύνανται οἱ Ἕλληνες νὰ στρατοπεδεύωσιν ἐγγὺς τῆς ἀκροπόλεως.

Ἀπέναντι τῶν ἀτυχημάτων τούτων ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης ἀναγκαιότατον νὰ καταλάβῃ ἐπὶ τέλους δι' ἰσχυρᾶς τινος ἐπιθέσεως τὸ Νάυπλιον, ἀνορθῶν οὕτω συγχρόνως καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ ἐν τῷ στρατῷ ἠθικὸν ἀξίωμα. Ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, ἦτο τῇ ἀληθείᾳ δεινόν τι καὶ κινδύνημον τὸ ἔργον, ὅπερ ἐπεχείρησε τότε ὁ ἀρχιστράτηγος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Γενουαίου φιλέλληνος Δανίου (Danica), ὅστις ἤτό ποτε Ἰλαρχος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ναπολέοντος Α'.

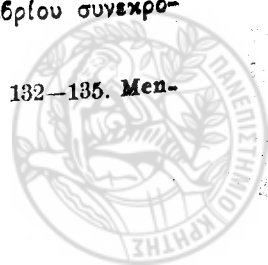
Ὁ Δημήτριος μὴ συνετισθεὶς ἐκ τῆς ἀποτυχίας, ἣν εἶχεν ὑποστῆ ἤδη τὸ καλῶς λελογισμένον σχέδιον τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ Βουτιέρου, σχέδιον συνιστάμενον εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος φρουρίου (Μπουρδζι) δι' ἐπιθέσεως γινομένης ἐκ τῆς παραλίας τῆς ἀρχαίας Λέρνης, καὶ ἀποτυχῶν κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Νοεμβρίου ἡμέρας ἕνεκα τοῦ δεινοῦ πανικοῦ, ὅφ' οὐ κατελήφθησαν οἱ ναῦται μὴ συνετισθεὶς προσέτι ἐκ τῶν ἀποτρεπτικῶν παραινέσεων τοῦ γηραιοῦ Κολοκοτρῶνη, ἐνέκρινε τὸ σχέδιον τοῦ Γενουαίου, ὅπερ καὶ ἄλλως μετὰ πολυπλοκωτάτης στρατιωτικῆς ἐνεργείας συνδεδεόμενον ἠδύνατο μέχρι τινὸς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς κατὰ εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν ἡσχημένοις στρατοῖς νὰ θεωρηθῇ λίαν τολμηρὸν καὶ κινδυνῶδες. Καὶ ὁμοῦ ἕνεκα τῆς τῶν Ὀθωμανῶν νωθρότητος τὸ σχέδιον ἐφαίνετο παρέχον ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο στόλος σημαντικὸς Ὑδραϊκῶν καὶ Σπετσιωτικῶν πλοίων καὶ ἄλλα μικρότερα πλοία τοῦ Καστροῦ καὶ τοῦ Κρανιδίου, σταθμεύοντα ἀπὸ 26)8 Δεκεμβρίου ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου, ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσι κανονισολισμόν τοῦ φρουρίου κατὰ μέτωπον καὶ ν' ἀποδιάσωσι στρατὸν μετὰ μέρους δὲ τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀπὸ 30)12

1. Gordon-Zinkeisen σελ. 351 κφε. Τρικούπη σελ. 135 κφε.

Δεκεμβρίου ἱκανῶς πολυπληθῆς εἶχε συναχθῆ παρὰ τὸ φρούριον, μετὰ τοῦ πλήθους δηλονότι τῶν παλληκαρίων (ἀτάκτων), ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν νύκτα τῆς 3)15 πρὸς τὴν 4)16 Δεκεμβρίου προσποιητὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Παλαμηδίου. Ἡ κυρία ἔφοδος, ἣτις μόνον διὰ κλιμάκων ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρηθῆ, ἔμελλε νὰ γείνη ὑπὸ τοῦ Νικήτα μετὰ τῶν 600 παλληκαρίων αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Βαλέστου μετὰ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ λόχου εὐρωπαϊῶν φιλελλήνων· ἔμελλε δὲ ἡ ἔφοδος αὕτη νὰ ἐνεργηθῆ ἐναντίον τῆς πόλεως τῆς ἐν τῇ στενῇ χερσαίᾳ πλευρᾷ τῆς πόλεως καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν προμαχώνος. Ἡ ἐφεδρεία ἦτο τεταγμένη ὑπὸ τὸν Γιατράκον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τὴν κρίσιμον τῆς ἐπιχειρήσεως σφοδρὰ ἐξεγερθεῖσα θύελλα ἐκώλυσε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα τοῦ νὰ ἐπιπλεύσωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔδωκεν ὁ Ὑψηλάντης τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ ἐκ μὲν τῶν τοῦ Νικήτα παλληκαρίων πεντήκοντα μόνον παρετάχθησαν εἰς ἔφοδον, τὰ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη διηύθυνον ἀπλῶς ἀδλαβές τι πᾶρ ἐναντίον τοῦ Παλαμηδίου. Μόνον οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες ἀντέστησαν ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἀτρόμητοι. Ἐπιτυχίαν δὲν ἠδύνατο, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, νὰ ἔχωσι πλέον, καὶ ἐδέχθη ἐπὶ τέλος νὰ ἀνακληθῶσιν, ἀφοῦ ὑπέστησαν ζημίαν 16 φονευθέντων (ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἀνδρεῖος Βυρτεμβέργιος λοχαγὸς Κάρολος Λεΐσιγκ (Karl von Liesching) καὶ 31 τραυματισθέντων¹.

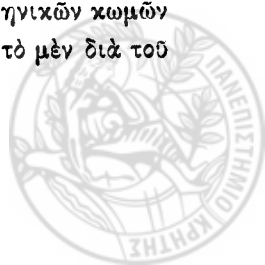
Ὡς ἐκ τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἡ ἀποτυχία αὕτη ὑπῆρξε τὰ μέγιστα ἐπιζήμιος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχιστρατήγου· καὶ εὐλόγως, ἀφοῦ ὁ στρατὸς συνέκειτο τὸ πλείστον ἀπὸ ἀξέστων τῆς Ἀνατολῆς πολεμιστῶν, τῶν σεβομένων μόνον τὴν ἀποκάλυψιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιτυχίας. Μικρὰ τις ἀποζημίωσις ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἦτο τοῦλάχιστον τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τῆς 5)17 Νοεμβρίου οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ἐπανῆλθον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, τῇ δὲ 4)16 Νοεμβρίου συνεκρό-

1. Gordon-Zinkeisen σελ. 347—351. Τρικούπη σελ. 132—135. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 236 κφε.

τησαν μάχην περὶ τὸ Χαλάνδρι πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐξεληθόντας Ὀθωμανούς, ἀνεκτήσαντο τὴν κάτω πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπανελάβον μετὰ σπουδῆς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως¹. Τοῦναντίον δὲ λυπηρὰ ἦλθεν ἀγγελία ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἀνίκανος Γιουσοῦφ εἶχεν ἀντικατασταθῆ ἀπὸ 8)20 Ὀκτωβρίου (κατὰ Τρικούπην κατὰ τὸν Σεπτέμβριον αὐτὸν) διὰ τοῦ Μαχμοῦτ Ἀβδουλαβοῦδ. Ὁ νέος πασσᾶς, θαλερὸς ὢν τότε πεντηκούτης ἀνὴρ, μορφὴν ἔχων ἐπιβλητικὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ πρόσωπον, ὅστις ὡς στρατηγὸς ἐμελλεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ νὰ καταστῆ περιδοῆτος ὡς φοβερώτατος αἰμοδιψῆς, ἦτο ἐξωμότης, Γεωργιανὸς τὸ γένος, παιδευθεὶς πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ὑπὸ τοῦ περιδοῆτου Δζεζζάρ πασσᾶ τῆς ἐν Συρίᾳ Πτολεμαίδος ἢ Ἀκκῆς. Καίπερ δυσφημούμενος ἐπὶ ὠμότητι καὶ πλεονεξίᾳ, ἐσχάτως δὲ ἐκτελῶν χρέη Καπιδοζίπαση ἐν Μοναστηρίῳ, ἦτο ὁμοῦς στρατηλάτης συνδέων μετὰ νηφελιότητος καὶ ἀφελείας τρόπων καὶ ταχύτητος καὶ δραστηριότητος μεγάλην ἀνδρείαν, φρόνησιν καὶ στρατιωτικὴν ἐπιτηδειότητα· ἄλλως δὲ καὶ μεθ' ὅλον τὸ ὠμόν αἰμοδιψῆς τοῦ χαρακτήρος ἦτο ἄνθρωπος μὴ εὐρίσκων ἡδονὴν ἐν ἀσκόπῳ ὠμότητι. Ὁ Ἀβδουλαβοῦδ, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰς μεγάλας αὐτοῦ στρατιωτικὰς παρασκευάς, ἐπετέθη πανστρατιᾷ τὴν νύκτα τῆς 30)11 καὶ 31)12 Νοεμβρίου κατὰ τῶν παρὰ Πίνακκα ὠχυρωμένων καὶ οὐδεμίαν σύμβασιν στεργόντων προμάχων τῆς χερσονήσου Παλλήνης. Ἄλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ ἡ ἀπορία τῶν ἐπιτηδείων, ἡ νόσος καὶ ἡ διχόνοια τοσοῦτον πολὺ εἶχον μειώσει τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχητῶν, ὥστε πλὴν τῶν 400 Ὀλυμπίων 600 μόνον ἐγγύριοι ὀπλιταὶ εὐρίσκοντο ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου. Διὰ ταῦτα ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῶν ἐλληνικῶν στοίχων ἐπίθεσις ἐπέτυχεν. Οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, μέρος δὲ αὐτῶν κτώρθωσε νὰ διασωθῆ φυγὸν εἰς τὰ πλοῖα. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, πρὸς οὓς εἶχον καταφύγει τότε οἱ πολλοὶ φυγάδες τῶν ἐπαναστασῶν Ἑλληνικῶν κομῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ἀπώλοντο περὶ τὰς 10 χιλιάδας, τὸ μὲν διὰ τοῦ

1. Τρικούπη σελ. 110 κφε.

ξίφους τῶν πολεμίων, τὸ δὲ δι' ἐξανδραποδίσσεως (τετρακισχίλια γυναῖκες ἐπωλήθησαν τότε ἐν Θεσσαλονίκῃ). Ἄλλως εἰργάσθη τότε ἐπιτυχῶς ὁ Ἀβδουλαβοῦδ ἵνα προστατεύσῃ τοὺς φιλησυχούς Ἑλληνας ἀγρότας ἀπὸ περαιτέρω διωγμῶν. Ὑποταχθείσης δὲ ἀμυχῆτι καὶ τῆς γείτονος χερσονήσου Ἰορδάνης, ὁ Ἀβδουλαβοῦδ βλέπων ὅτι ἢ ἐν Ὀλύμπῳ καὶ ἐν τῇ νοτίῳ Μκεδονίᾳ ἐκ νέου ἀναρριπιζομένη ἐπανάστασις ἀπῆτει νέας ἐκ μέρους αὐτοῦ στρατιωτικὰς ἐργασίας πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος, μετῆλθε πάντα τρόπον διπλωματικόν, ἵνα ὑποτάξῃ νῦν ἀμυχῆτι τὸν Ἄθωνα, εἰς οὗ τὴν βίβλαν διὰ στρατοῦ χείρῳσιν δὲν ἐφαίνοντο ἐπαρκεῖς αἱ πολεμικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει κληρικῶν ἔνθεν μὲν ἐπείσθησαν κατὰ μικρὸν ὅτι ἢ Ρωσικῆ κυβέρνησις δὲν ἔστατο ὀπισθεν τοῦ προσώπειου τῆς «Ἀρχῆς» τῶν Φιλικῶν, ἐξ ἄλλου δὲ ἐνόησαν προσέτι ὅτι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κινήματι οὐκ ὀλίγα ἐπεκράτουν στοιχεῖα διατελοῦντα πολέμια πρὸς τὴν θεοκρατικὴν ἀρχήν¹, διὰ τοῦτο δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον μέχρις ἐξολοθρεύσεως. Εἰς τὴν τοιαύτην τροπὴν τοῦ πνεύματος τῶν Ἀθωνιτῶν συνετέλεσε καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Ἀβδουλαβοῦδ, ὅστις εἰργάζετο ἔτι τό γε νῦν μετὰ μεγάλης πάντοτε φρονήσεως, παρέχων ἀμνηστείαν εἰς πάντα τὰ οἰκειοθελῶς ὑποτασσόμενα διαμερίσματα καὶ ἀποφεύγων τὰς βιαιὰς εἰσφοράς. Τοιαύτην πολιτείαν μετερχόμενος ὁ πασσᾶς καὶ πρὸς τὴν ἱερατικὴν πολιτείαν τοῦ Ἄθωνος προσήγεγκεν αὐτῇ τελείαν ἀμνηστείαν ἐπὶ ὅροις ἀνεκτοῖς. Κατὰ τοὺς ὅρους τούτους οἱ μοναχοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα καὶ τὰ κανόνια, νὰ τελῶσι φόρον ἐτήσιον τῇ Πύλῃ, νὰ ἀποτίσωσιν ἐν πρώτοις τὴν ἐκ 2 1)2 ἐκτομμυρίων γροσίων χρηματικὴν ποινὴν καὶ νὰ δεχθῶσι φρουρὰν ὀθωμανικὴν ἐν Καρυαίς. Οἱ ἡμίσεις περίπου τῶν μοναχῶν κατέλιπον τότε τὸν Ἄθωνα καὶ παραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν μέρος τῶν κειμηλίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν μετόκησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους,

1. Τοιαῦτα δύνανται νὰ φρονῶσι μόνον οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ νοῶσι τὸν κατὰ βάθος ἐθνικὸν καὶ δημοκρατικὸν χαρακτήρα τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου, καὶ αὐτοῦ τοῦ μοναστικοῦ καὶ Ἀγιορειτικοῦ. Σ. Μ.

οἱ δὲ λοιποὶ συνωμολόγησαν σύμβασιν πρὸς τὸν Ἀβδουλαβούδ, δι' ἧς Τουρκικὴ φρουρὰ (συγκειμένη ἐκ 3000 ἀνδρῶν) κατέλαβε τὰς Καρυάς, ἔνθα καὶ ἔμεινεν ἐννέα ἔτη, ἀπολεσάντων οὕτω τὴν Χαλκιδικὴν τῶν Ἑλλήνων¹.

Ἐνῶ δὲ οὕτω κατέπιπτε μετ' ἀπροσδοκίτου τυχύτητος ἐν τῶν σπουδαιοτάτων προπυργίων τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν, ἔληγε καὶ ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Ἑλλάδι ἡ πρώτη μεγάλη φάσις τοῦ πολέμου μετὰ τῆς πτώσεως ἐνός τῶν ἀσυγκρίτως σπουδαιοτέρων προπυργίων τῶν Ἑλλήνων, ἦτοι τῶν τελευταίων πύργων τοῦ Ἀληπασᾶ. Ἀπὸ τῆ παρὰ τὸ Γαλαξειδιον ἐμφανίσει τοῦ Ἰσμῆλ Γιβραλτάρ ἐπήλθον ἐν τε τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἑλλάδι γεγονότα λίαν σπουδαία. Ἐνθεν μὲν δηλονότι ἡ τοπικὴ ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι πολιτικὴ ὀργάνωσις οὐχὶ ἀσημάντους ἐποιήσατο προόδους. Οἱ ἐν Σαλώνοις συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οἱ μέχρι 20)2 Δεκεμβρίου συνεδριάζοντες ἐνταῦθα, ἐχάραξαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νέγρη πορείαν χωριστικὴν λίαν ἐπικίνδυνον, καθιστώσαν τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἑλλάδος ὅλως σχεδὸν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελές ἀπέναντι τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνεκρότησαν ἐκ 12 ἀνδρῶν ὡς τινα ἀνεύθυνον κυβέρνησιν τὸν λεγόμενον Ἄρειον Πάγον, εἰς ὃν ἐμελλε ν' ἀνατεθῆ ἡ ἀνωτάτη πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐξουσία. Διὰ τῆς ἰδρύσεως τοιαύτης κυβερνήσεως ἐζήτηι ὁ Νέγρης νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τρόπον ὅλως θεωρητικόν, τὰς τότε νεωτέρως συνταγματικὰς ἰδέας τῆς Ρωμανικῆς Εὐρώπης². Ἐξ ἄλλου δὲ ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐχθρας αὐτοῦ ἐπέφυλασε τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον ἐνδεχομένων φορολογικῶν σχεδίων τῆς τότε συγκληθείσης γενικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως (ἴδε κατωτέρω), ἀνέθετε δὲ εἰς ἀπώτερον

1. Gordon-Zinkeisen σελ. 338 κφε. Τρικούπη σελ. 176-179. Finlay σελ. 252. Gerwinus σελ. 318 κφε.

2. Ρωμανικοὶ λαοί, ὡς πολλάκις εἶδομεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, λέγονται οἱ νεολατινικοὶ λαοί. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι αἱ νεώτεραι συνταγματικαὶ ἰδέαι, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῷ κειμένῳ, προήλθον ἐκ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐφηρμοσθησαν ἐν ταῖς ὑπὸ τῆς Γαλλίας καταληφθείσαις κατὰ τὴν περιόδον τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης Ρωμανικαῖς χώραις (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλικαῖς χώραις) καὶ ἐν ταῖς ἀπὸ Γαλλίας ἐμμέσως ἐξαφρωμέναις Γερμανικαῖς. Σ. Μ.

μόνον μέλλον τὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς ἓν συνταγματικὸν βασιλεῖον συγχώ-
νευσιν.

Πολλῷ συνετώτερον εἰργάζετο ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Εὐρίσκειτό οὗτος ἐν Σαλώνοις ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ κίχτέστρεφε τὸ Γαλαξείδιον καὶ οἱ ἐνταῦθα συνελθόν-
τες ἀντιπρόσωποι ἔφευγον ἐπὶ τινα χρόνον ἐκ τῆς πόλεως ταύ-
της· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καντζκουζηνὸς κατέλιπε τότε τὴν Ἑλλάδα
καὶ ἐπέστρεψε διὰ Λιδόρνου εἰς τὴν Δρέσδην. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορ-
δάτος ἐνέμεινε καὶ μετέδῃ νῦν πρὸς τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ φίλους
αὐτοῦ, ἐν τῇ πόλει δὲ ταύτῃ ἔμενε τοῦ λοιποῦ διαρκῶς. Ἐνταῦθα
ἐν πρώτοις ἐγένετο συνέντευξις τις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρ-
χηγῶν τῶν περὶ τὸν Ἀχελῷον χωρῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν ὀπλαδῶν
τοῦ Ἀλῆ, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ κοινῆς ἐνεργείας. Δύσκολος βε-
βαίως ἦτο ἡ διατήρησις τῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλβα-
νῶν ἀπατηλῆς συνθήκης, ὡς ἐπεθύμει τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος,
θεωρῶν ἀναγκαστὸν νὰ παραταθῇ ἐφ' ὅσον δυνατὸν μακρότατον
χρόνον ἢ ἐναντίον τῆς Πύλης ἀντίστασις τοῦ Ἀλῆ. Οἱ Ἀλβανοὶ
ὀκτινες εἶχον λάθει παρὰ τοῦ Ἑλμάς βέη φοβεράς εἰδήσεις περὶ
τῆς ὀμότητος τῶν παλληκάρων καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν τζα-
μίων, δὲν ἦσαν μὲν λίαν πρόθυμοι νὰ βοηθῶσι τοῖς Ἑλλησιν ἐν τῷ
κατὰ τῆς Πύλης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἀγῶνι, ἐν τούτοις
ὁμως εἶχον τὴν ἀνάγκην τῶν ὀπλων τῶν Ἑλληνικῶν πρὸς ἐλευ-
θέρωσιν τοῦ Ἀλῆ, εἴτε πιστεύοντες ἔτι εἴτε μὴ εἰς τὰ λεγόμενα
ὅτι οἱ Ἑλληνες ὑπακούοντες εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Ἀλῆ εἶχον ἄροσ-
δράμει εἰς τὰ ὀπλα. Αὐτὸς δὲ Ἀλῆς εἶχε περιέλθει ἐσχάτως εἰς
θέσιν διηνεκῶς δυσχερεστέραν καθισταμένην. Ὁ Χουρσίτ ἐπει-
θετο ἐναντίον αὐτοῦ διηνεκῶς σφοδρότερον βομβαρδίζων ἐπιτυχῶς
καὶ τὸ ἐν τῇ λίμνῃ φρούριον, κατώρθωσε δὲ τέλος περὶ τὰ μέσα
Ἰκτωβρίου νὰ πείσῃ χρήμασι πολλοῖς τὸν διοικητὴν τοῦ πύργου
Λιθαρίτζης, Χάριν Γιάσκον, εὗ οἱ Γκέκαι στρατιῶται κακῶς πλέον
ἐμισθοδοτοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἦσαν καταπεπονημένοι ἐκ τῆς
μακρᾶς πολιορκίας, νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν θέσιν ταύτην. Νῦν εἰς
τὴν παλαιὰν τίγριν τῶν Ἰωαννίνων ὑπελείποντο μόνον τὸ ἐν τῇ

λίμνη φρούριον, ἐν ᾗ ἦσαν καὶ οἱ θησαυροὶ αὐτοῦ καὶ ὁ γυναικὸν (χαρέμιον) καὶ αἱ ἀποθήκαι τῆς πυρίτιδος, καὶ 600 στρατιῶται. Ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ ὄντων τῶν πραγμάτων τοῦ Ἀλῆ, ἔδει νὰ γείνη τι πρὸς ἀνακούφισιν αὐτοῦ. Ἦδη ὁ τῶν Σουλιωτῶν περικλητῆς ἥρωα Μάρκος Βότσαρης, ὅστις εἰργάζετο νῦν περὶ τὴν Ἄρταν, εἶχε διαλλαγῇ ἐν Πέτα, χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, μετὰ τοῦ γηραιοῦ Γώγου Μπακόλα, ὃς οὐ εἶχε φονευθῆ ὁ πατήρ αὐτοῦ. Νῦν ὁ Μάρκος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου νὰ ἐνεργήσῃ τινὰ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ ἀντιπερισπασμόν, χωρὶς νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ἀπεφασίσθη λοιπόν, συναινέσει τοῦ Ἀλῆ, νὰ γείνη ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἄρτης, ἧς διοικητὴς ἦτο τότε ὁ Ἰσμαὴλ Πασσόμβεϋς. Σουλιῶται, ἀρματωλικά στίφη ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀχελῷον χωρῶν καὶ χίλιοι μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν Ἐλμάς βέη καὶ Ἄγον Βεσιάρην, τὸ ὄλον τρισχίλιοι ἄνδρες συνήχθησαν περὰ τὸ Πέτα καὶ τὸ Κομπότι καὶ ἐπετέθησαν τῇ 12)24 Νοεμβρίου κατὰ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασσόμβεϋ παρὰ τὴν δυτικῶς τῆς Ἄρτης κειμένην κώμην Μαρὲτ καὶ ἐνίκησαν αὐτὸν ἐνταῦθα κατὰ κράτος. Τῇ 13)25 Νοεμβρίου κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὴν περιφημον γέφυραν τοῦ Ἀράχθου, τὴν ἔχουσιν δώδεκα ἀψίδας, καὶ κατέλαβον τὸ ἥμισυ τῆς Ἄρτης, ἧτις παρεδόθη τότε εἰς φλόγας, ἐπολιόρκησαν δὲ τοὺς Τούρκους στρατηγούς, τὸν μὲν Ἰσμαὴλ Πασσόμβεϋ ἐν τινὶ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν θέσει, τὸν δὲ Καρᾶ-Ἀλῆν ἐν αὐτῇ τῇ ἀκρόπολει.

Παρατεταμένης δὲ τῆς πολιορκίας ἐπὶ μακρὸν οἱ Ἀλβανοὶ ἐπεμφαν τὸν πρῶτον ἀρχιστυνόμον τοῦ Ἀλῆ Ταχῆρ Ἀβδᾶν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, πρὸς νέαν μετ' αὐτοῦ σύσκεψιν καὶ νέας βοηθείας παρασκευήν. Ὁ δὲ νεαρὸς πρίγκιψ διηύθυνεν ἀκριβῶς τότε (4/16—9/21 Νοεμβρίου) τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν Μεσολογγίῳ συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ συνελύσει δὲ ταύτῃ εἶχεν ἐνεργήσει κατὰ τρόπον πρακτικώτατον καὶ συνετώτατον ἵνα ἡ νῦν ἰδρυομένη γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (ἢ ἐκ δώδεκα ἐν ἀρχῇ συγκροτουμένη μελῶν) διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς μόνον μέχρι συστάσεως καθολικῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, ἔχουσα δικαιοδοσίαν περιοριζομένην ἀπλῶς εἰς τὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφα-

λείας καὶ τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπιβολῆς καὶ εἰσπράξεως φόρων. Ἄλλ' ἢ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἀπουσία, ἧς ἕνεκα ἠναγκάσθη ὁ Ταχτήρ νὰ ἐκτείνῃ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ μέχρι Μεσολογγίου, ἐγένετο αἰτία ζημίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἐν Βραχωρίῳ γενόμενος κατελήφθη ὑπὸ ἄλλους ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν κατεστραμμένων μωαμεθνικῶν τεμενῶν καὶ τῶν σταυροφόρων σημαίων ἢ γενικῆ περὶ τῆς ἐλευθερίας κραυγῆ καθίστα αὐτῷ φανεροὺς τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐν δὲ τῷ Μεσολογγίῳ αὐτῷ ἐνόησε τὴν ἀσθένειαν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων καὶ πόρων τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐσιώπησεν ἔτι ὁ πονηρὸς Ἀλβανὸς λαθῶν δὲ ἐκ πολεμικῶν ἐφοδίων τῶν Ἑλλήνων ἑκατὸν σάκκους πυρίτιδος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἄρταν. Ἐνταῦθα δὲ συσκεφθεὶς μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τοῦ Χουρσίτ. Μετὰ τοῦτο οἱ Ἀλβανοὶ πέμψαντες πρεσβεῖαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ὑπεσχέθησαν αὐτῷ νὰ ἐκδηλώσωσιν ἔργῳ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν διὰ τῆς ἀποτελεσματικῆς βοήθειας, ἣν ἔμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ παρέχωσιν αὐτῷ ἐναντίον τοῦ Ἀλή καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἐγκαίρως ἔτι γραμματεὺς τις τοῦ Χουρσίτ εὐμενῶς διακείμενος πρὸς τοὺς Ἑλληνας κατέστησεν αὐτοῖς γνωστὴν τὴν τε τῶν Ἀλβανῶν προδοσίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων ἐνχτίον τῶν Ἑλλήνων ἐκκίνησιν τουρκικῶν στρατευμάτων. Ὅτε τὰ στρατεύματα ταῦτα ἀφίκοντο εἰς τὴν Ἄρταν, οἱ Ἀλβανοὶ ἐκήρυξαν εἰς τοὺς Σουλιώτας ὅτι εἶχον συμμαχήσει μετ' αὐτῶν ἀπλῶς χάριν ἐλευθερώσεως τοῦ Ἀλή, ὄντες κατὰ τὰ ἄλλα καλοὶ μουσουλμάνοι καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τῆς Πύλης. Οὕτω τὸ πρῶτον διελύθη ἡ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σκυπετάρων συμμαχία.

Ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες μετὰ δεκατετραήμερον πολιορκίαν ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν Ἄρταν, ὑποχωρήσαντες ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ Πέτα καὶ εἰς τὸ Κομπότι, ἐνθα μετὰ ταῦτα ἔμειναν ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν. Ὁ Ἰσμαήλ Πασσόμπευς ἕνεκα τῆς ἀδεξίου αὐτοῦ πολιτείας (ἅμα δὲ καὶ πρὸς εὐχρέσειαν τῶν πρῆφην ὀπαδῶν τοῦ Ἀλή) πικρῶς τῆς διοικήσεως ἐξωρίσθη εἰς τὸ Διδυμότειχον τῆς Θράκης, καὶ τέλος (20/1 Νοεμβρίου 1822) ἀπε-

κεφαλίσθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλῆς ἦτο νῦν κταδικασμένος εἰς ἀπώ-
 λειαν. Περὶ οἴουδῆποτε ἀντιπερισπασμοῦ χάριν αὐτοῦ γινομένου
 οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ γείνη λόγος. Διὰ τοῦτο συνήψεν ἐπὶ
 τέλους διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Χουρσίτ πασᾶν, ἐν αἷς νῦν ὁ
 πονηρὸς Ἀλβανὸς κτεστρατηγήθη ὀλοσχερῶς. Ὁ Χουρσίτ, φο-
 βούμενος μὴ ὁ Ἀλῆς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπογῶνται εὐρισκόμενος ἐν
 τῇ ἐσωτάτῃ ἐπάλλξει ἀνατινάξῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν θη-
 σαυρῶν αὐτοῦ, ὑπεσχέθη αὐτῷ ἐγγράφως (30 10 Ἰανουαρίου) μετὰ
 τῶν ἀνωτάτων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν τοῦ
 Σουλτάνου ἀδειαν, ἵνα ὁ Ἀλῆς μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ
 ἀπολογηθῇ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον καὶ οὕτω νὰ κριθῶσιν ὀρι-
 στικῶς τὰ κατ' αὐτόν. Ἐπὶ τούτοις παρέδωκεν ὁ Ἀλῆς τὸ τελευ-
 ταῖον αὐτοῦ ἄσυλον εἰς ἀξιωματικὸν αὐτοῦ ἐμπιστον, ὅστις τότε
 μόνον ἐμελλε νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτε
 ἤθελε λάβει τὸ περὶ τούτου μετὰ τοῦ Ἀλῆ συμφωνηθὲν σύνθημα.
 Εἶτα ὁ γηραιὸς πασᾶς μετέβη εἰς ἀγροτικὴν ἔπαυλιν κειμένην ἐν
 νησίδι τινὶ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Παν-
 τελεήμονος, τυγχάνων ἐνταῦθα λίαν τιμητικῆς περιποιήσεως.
 Ἄλλ' ὁ Χουρσίτ ἀνακαλύψας διὰ δωροδοκίας ὅτι τὸ πρὸς παρά-
 δοσιν τοῦ φρουρίου σύνθημα ἤτο τις ὀρμιά ἀπὸ κοραλλίων ἐνήρ-
 γησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ταύτης κρυφίαν ὑπεξαίρεσιν. Πεσόντος δ'
 οὕτω τέλος καὶ τοῦ φρουρίου τούτου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Χουρ-
 σίτ, ὁ τοῦ ἀρχιστρατήγου τούτου ὑπασπιστής, ὁ γνωστὸς ἡμῖν
 Μαχμούτ πασᾶς, ἐδράξτεο τῇ 24ῃ Φεβρουαρίου 1822 τῆς εὐκαι-
 ρίας ἵνα κατὰ τινὰ ἐθιμοτυπίας ἐπίσκεψιν φονεύσῃ διὰ τῆς λόγχης
 (χανδζαρίου) αὐτοῦ τὸν γηραιὸν ἄνθρωπον. Ἡ τοῦ Ἀλῆ κεφαλὴ
 ἠνέχθη ὑπὸ τοῦ φονέως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξετέθη ἐν-
 ταῦθα πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ σερατοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογέν-
 νεια τοῦ Ἀλῆ δὲν ἔτυχε μακροχρονίου φειδοῦς. Ἡ δειλία καὶ ἡ
 προτέρα πρὸς τὸν πατέρα ἀπιστία τῶν υἱῶν τοσοῦτον ὀλίγον νῦν
 ἔσωσαν αὐτούς, ὅσον ἢ πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ ὑπὸ τῶν
 Ὀθωμανῶν στρατηλατῶν δοθείσα αὐτοῖς ὑπόσχεσις. Ἐγκαθειρ-
 χθέντες ἐν Κοτυαίῳ (Κουτάχγια) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετ' ὀλίγας
 ἑβδομάδας μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ἐγένοντο ἐκποδῶν ἐν-

ταῦθα· μόνον ὁ Μουχτάρ ἐζήτησε ν' ἀποθάνῃ παλαιῶν. Διεδέξατο δὲ νῦν τὸν Ἀλῆν ἐν Ἰωαννίνοις ὡς διοικητῆς ὁ Ὁμέρ Βριώνης. Ἐν τῇ βορειοδυτικῇ ἤδη πλευρᾷ τῆς Ἑλλάδος ἔμενον νῦν ἔτι ἀκατάβλητοι μόνοι οἱ Σουλιῶται'.

Ἄλλ' ὡς ἀντίρροπον τῶν βαρειῶν τούτων ζημιῶν εἶχον οἱ Ἕλληνες νῦν τὸ εὐτύχημα δι' ἔνθεν μὲν ἢ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις καθίστατο διηνεκῶς ἰσχυροτέρα καὶ ἐμπεδωτέρα, ἔνθεν δὲ μικρὸν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἀλῆ περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ μεγάλη πύλη τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἀκροκόρινθος. Ἐν Κρήτῃ οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς μῆνας Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821 εἶχον περιέλθει ἐν ἀρχῇ εἰς θέσιν δυσχερῆ. Ὁ πασσᾶς τοῦ Ρεθύμνου, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ Ἡρακλείου Σερίφ πασσᾶ, ἀφίκετο εἰς Ἀποκόρωνον μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν τότε τὴν πολιορκίαν τῶν Χανίων (6/18 Αὐγούστου), ἠνώθη δὲ ὁ πασσᾶς τῆς πόλεως ταύτης παρὰ τὰς Ἀλιακὰς μετὰ τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Νῦν 3000 Τούρκοι προήλασαν πρὸς τὸ Θέρισσον καὶ τοὺς Χάνικους (7/19 Αὐγούστου), ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλης φθορᾶς. Τότε οἱ τρεῖς πασσάδες ἐποιήσαντο παρασκευὰς ἵνα ἐπιτεθῶσι πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Σφακιῶν. Αἱ ἠνωμένοι δυνάμεις τῶν Τούρκων στρατηλατῶν, ἀνερχόμεναι εἰς δεκακισχιλίους ἀνδρας, προὐχώρησαν εἰς τὸ Πρόσπερον καὶ διήλθον τῇ 17)29 Αὐγούστου διὰ τῶν δυσχερῶν παρόδων τῆς Κράπτης καὶ τῆς μακρᾶς σκοτεινῆς φάραγγος Ἰμβροῦ, ἧτις νῦν, ἕνεκα στιγμιαίας ἀδρανεῖας καὶ ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, οἶαι δὲν εἶναι ἀσυνήθεις ἐν τειούτοις ὑπὸ τοῦ πολλοῦ λαοῦ διεξαγομῆνοις πολέμοις, δὲν ἐφρουρήθη ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν. Οὕτως οἱ Τούρκοι προήλασαν μέχρι τῶν Σφακιῶν, ἔκαυσαν τοὺς εἰς τὴν κοινότητα τῶν Σφακιανῶν ἀνήκοντας παρὰ τὴν θάλασσαν τόπους καὶ ἐπέστρεψαν τέλος διὰ τοῦ Φραγκοκαστέλλου καὶ τῆς Λάμπης εἰς τὸ Ρέθυμνον. Μόνον δὲ

1. Πρὸβλ. Pouqueville τόμ. 3, σελ. 214—238, 257—278. Gordon-Zinkeisen σελ. 316—322, 444 κφξ. Τρικούπη σελ. 121 κφξ. Finlay σελ. 101, 112—117, 290 κφξ. Gervinus σελ. 271, 275 μέχρι 278, 293 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy, Ali-Pascha von Janina σελ. 169 κφξ. καὶ Gesch. Griechenlands μέρ. 1, σελ. 127 κφξ. 243 κφξ. v. Prokesch-Osten τόμ. 1, σελ. 110 κφξ. Jurien de la Gravière σελ. 189—192.

ἐν τῇ φοβερᾷ τῶν ὀρέων φάραγγι τῆς Ἁγίας Ρουμέλης, τῇ χωριζούσῃ τὰ Σφακία ἀπὸ τοῦ Σελίνου, ἐνθα οἱ Σφακιανοὶ ἐπεμφαν χάριν ἀσφαλείας μέγα μέρος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπελάσωσιν. Οὐχ ἤσσον βαρέως ἐπαθεν ἡ χώρα τῶν Σφακιανῶν ἐκ τῆς εἰσβολῆς ταύτης· μόνον τὰ ἀξένα ὑψώματα καὶ φάραγγας τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ τὴν ὄρεινὴν κοιλάδα Ὀμαλὸν διετήρησαν οὗτοι κατ' αὐτὴν ἀνέπαφα. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου ἐξήφθη ἀληθῶς ὁ θυμὸς τῶν Σφακιανῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὅστις διεξήχθη πάντως ἀμφοτέρωθεν μεθ' ὅλας οὐδαμόθι ἄλλοθι ἐν τῇ χώρῃ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ὁμότητος.

Περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου εἶχον αὐτίς ἐπιστρέφει οἱ Τούρκοι εἰς τὰ φρούρια αὐτῶν. Εὐθύς τότε ἐπανελήφθη ἡ ἐπανάστασις ἐν μὲν τῇ περιοχῇ τῶν Χανίων ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν, ἐν ταῖς μεσαίαις δὲ χώραις ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀρχηγῶν, τοῦ Νικολάου Ζέρβα καὶ τοῦ γενναιοτάτου καὶ ἀξιωτάτου Μελιδόνη, ὑπεστηρίχθη δὲ νῦν καὶ ὑπὸ τῶν πρὸς ἀποκλεισμὸν πλευσάντων πλοίων τῆς Κάσσου. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν κυριωτάτων θέσεων τῆς νήσου καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἀρπαγὴ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἰδίως πλουσίας συγκομιδῆς τῆς ἐλαίας περιήγαγε τοὺς Τούρκους εἰς μεγάλην ἀπορίαν. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀταξία ἦν οὕτω μεγάλη καὶ ἐπιζήμιος, ὥστε οἱ Κρήτες κατὰ τὸ θέρος ἤδη ἠναγκάσθησαν νὰ παρακαλέσωσι τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην διὰ τοῦ Ζέρβα καὶ τοῦ Μελιδόνη, ἵνα πέμψῃ αὐτοῖς ἀρχηγὸν πρὸς διοίκησιν. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἀπεβιδάσθη τέλος περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰς τὸ Λουτρόν, λιμένα τῶν Σφακίων, ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης, ἱππότης τοῦ τάγματος τῶν Μιλιταίων ἱπποτῶν, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ ἐκ γονέων Ἑλλήνων εἶχεν ἐξωτερικὴν παράστασιν οὐδαμῶς ἐπιβλητικὴν, ἀτε μικρὸς ὦν τὸ δέμας καὶ τὴν ὄψιν ἀποκρουστικός, ὑποσκάζων ἐν τῷ βαδίζειν καὶ φωνὴν ἔχων τραχείαν, ἀτυχῶς δὲ καὶ φύσιν ἔχων μᾶλλον διοικητοῦ ἢ στρατηγοῦ καὶ στρατιώτου, ὅταν μόνον ἠδύνατο νὰ ἐκτιμῶσιν οἱ Σφακιανοί. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω τὰ ἐφόδια τὰ πολεμικά, ἅτινα ἐκόμιζε, καὶ ἡ διάπυρος διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῆς ἀλώσεως τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Ναβαρίνου καὶ τῆς Τριπολιτσᾶς ἔντονος καὶ διεγερτικῆ καθιστα-

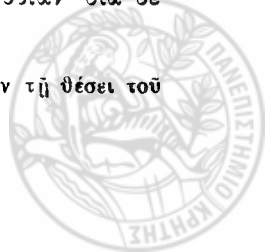
μένη προκήρυξις, ἣν ἐξέδωκε τῇ 6)18 Νοεμβρίου, ἔτυχον εὐφροσύνου ὑποδοχῆς. Ἄλλὰ τὰ νέα ὀργανωτικὰ αὐτοῦ σχέδια ἐξ ἀρχῆς ἐφάνησαν ἀπάδοντα πρὸς τὴν φύσιν τῶν Κρητικῶν πραγμάτων. Ἐν τούτοις τό γε νῦν ἀφικνοῦντο ἐξ Εὐρωπαϊκῶν λιμένων εἰς τὸ Λουτρον πολλάκις φορτία σίτου καὶ ἐφοδίων πολεμικῶν, ἀφίκοντο δὲ καὶ 500 ἐκ τῶν διαφόρων νήσων τοῦ Αἰγαίου εἰς Τήνον συναχθέντες Κρήτες. Καὶ οὐ μόνον ἡ Κρήτη ἐπὶ τινὰ χρόνον νέας νῦν παρεῖχεν ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ πραγματικόν τι κέρδος ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐπέτυχον οἱ Ἕλληνες ἐν Κορινθῷ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἡ ὑπὸ ἀλλείψεως ἐπιτηδεῖων πιεζομένη φρουρὰ τοῦ Ἀκροκορινθίου ἐμήνυσεν εἰς τὸν μετὰ τὴν πρὸ τοῦ Ναυπλίου ἀποτυχίαν ἐν Ἄργει αὐθις ἰσχύοντα Δημήτριον Ὑψηλάντην ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ διαπραγματευθῆ πρὸς αὐτὸν περὶ παραδόσεως. Ὁ πρίγκιψ ἀφίκετο τῇ 13)25 Δεκεμβρίου ἐν τῇ κάτω πόλει, ἔχων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ τὴν φάλαγγα τοῦ Βαλέστου καὶ τὰ στίφη τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Γιατράκου, ἔτι δὲ τὸν αἰχμάλωτον Κιαμιλβεῦ. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπίστευεν ὅτι διὰ τῆς τοῦ Κιαμιλ ἐπὶ τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ ἰσχύουσαν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ροπῆς ταχὺ ἠδύναντο νὰ λάβωσι πέρας τὰ πράγματα. Ἀλλὰ δὲν συνέδη οὕτως· ὡς δὲ ἀναφέρει περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ὁ νεώτερος Γερμανὸς ἐρευνητῆς¹⁾, ἡ ἀποτυχία προήλθε διότι οἱ τοῦ Δημητρίου φαῦλοι ἐχθροί, ἐνεκα μίσους κατὰ τοῦ πρίγκιπος, παρώρμων τοὺς Τούρκους εἰς ἐξακολούθησιν τῆς ἀμύνης. Τέλος ὁμοῦ οἱ Ἄλβανοὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὸ τρίτημόριον τῆς

1. Mendelssohn-Bartholdy, Gesch-Griechenlands σελ. 236 κφε.

2. Κατὰ Κολοκοτρῶνην (σ. 87) τοῦναιτίον ἐπιήμειναν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς ἔλεγαν: «Μην παραδίδοιτε εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην, διατὶ σὲ, ἐρχεται μανιάτα», καὶ ὁ σκοπὸς τοῦς ἦτο, λέγει ὁ Κολοκοτρῶνης, νὰ φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ τότε νὰ μείνουν μονάχοι, νὰ πάρουν τὰ λάφυρα, καὶ ὁ φίλος ἦτον ἀκόμη. Ὁ Κολοκοτρῶνης οὐδὲν λέγει περὶ τῶν μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀκροκορινθῷ Ὀθωμανῶν διαπραγματεύσεων, ἀναφέρει δὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀπλῶς ὡς ἓνα τῶν πολλῶν κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου εὐφρόνων ἀρχηγῶν, οὐδὲν δ' ἀπολύτως ἀναφέρει περὶ Πανουργιᾶ· λέγει δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι αὐτός (ὁ Κολοκοτρῶνης) παρήγγειλε τῷ Κιαμιλμπεῦ «νὰ γράψῃ γράμμα εἰς τὸν ἐπίτροπόν σου καὶ εἰς τὴν γυναῖκά σου νὰ παραδόσῃ τὸ κάστρο», προσθέτων: «ἢ ἐκεῖνος δὲν ἐγρίψῃ καθὼς ἐπρεπε, ἢ ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἤκουσαν, δὲν ἐπαράδοσαν τὸ κάστρο». Σ. Μ.

ἀπὸ 600 ἀνδρῶν συγκειμένης φρουρᾶς ἐπέισθησαν ὑπὸ τοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀφικομένου ὀπλαρχηγοῦ Πανουργιά, τοῦ διὰ γνωριμίας συνδεομένου πρὸς πολλοὺς αὐτῶν, νὰ ἐγκαταλίπῃσι τοὺς Ὀθωμανοὺς. Οἱ Ἀλβανοὶ λοιπὸν οὗτοι ἐμελλον νὰ μεταχθῶσιν ἐπὶ πλοίων ἑλληνικῶν, ἔχοντες τὰ ὄπλα καὶ τὰ φορτία αὐτῶν, εἰς τὴν Ναύπακτον, οὕτω δὲ ἐξεκένωσαν οὗτοι ἄνδρες 176 τὴν ἀκρόπολιν τῇ 10)22 Ἰανουαρίου 1822. Ἄλλ' ἐν τῇ εἰς Ναύπακτον πλῆ ἐφρονεύθησαν ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἡμισυ τοῦ στίφους τούτου. Καὶ νῦν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ἠναγκάσθησαν καὶ οὗτοι νὰ παραδοθῶσι δι' ὁμολογίας καὶ τῇ 14)26 Ἰανουαρίου ἢ τοῦ Βαλέστου φάλαγγε κατέλαβε τὸ φρούριον. Ἡ ὁμολογία παρεδιάσθη αἰσχροῦς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἦτο σύνηθες αὐτοῖς. Ἐπωφελήθησαν δὲ οὗτοι καὶ ἀσθeneiάν τινα, ὑφ' ἧς κατελήφθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἵνα ἀρπάσωσιν ἀπὸ τῶν ἀποχωρούντων Τούρκων καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπετράπη τούτοις νὰ κομίσωσι μεθ' ἑαυτῶν. Περιπλέον δέ, ἀφοῦ κατέλαβον οἱ Τούρκοι τὸ φρούριον καὶ ἐν Λουτρακίῳ ἢ Κεγχρεῶν¹ ἀνέμενον οὐδέτερον πλοῖον μέλλοντα νὰ κομίσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐφρονεύθησαν μετὰ τινος ἡμέρας κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων, γυναῖκες δὲ καὶ παῖδες ἀπήχθησαν εἰς δουλείαν. Τοῦ Κιαμίλθεῦ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐφείσθησαν οἱ καταλαδόντες τὴν Κόρινθον Ἕλληγες· ἀλλ' οἱ Ἕλληγες πρόκριτοι τῶν οἰκῶν τῶν Δηλιγιανναίων καὶ τῶν Νοταράδων, πρὸς οὓς εἶχε διατελέσει ἐχθρὸς ἐν καιρῷ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ οἵτινες ἔνεκεν αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἶχον ἀπολέσει προσφιλεῖς συγγενεῖς, ἐδασάνισαν αὐτὸν ὡμῶς, ἵνα οὕτως ἔνθεν μὲν ἐκδικηθῶσιν αὐτὸν κατὰ τρόπον βαναυσότατον, ἐξ ἄλλου δὲ ἐξαναγκάσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μεγάλων κεκρυμμένων αὐτοῦ θησαυρῶν, πιστεύοντες ὅτι ἦν ἐτι τότε κύριος τούτων. Ὅμως ὁ ἀνὴρ ἐτήρησε σιωπὴν σταθεράν. Οἱ Ἕλληγες μέρος τῆς λείας κατέσχον ἵνα δοθῇ εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν γερουσίαν· διὰ δὲ

1. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ἐπιπολαίως τὰς Κεγχρεῶν ἐν τῇ θέσει τοῦ Λουτρακίου κειμένας. Σ. Μ.

τῶν τιμαλφῶν ἀπεζημιώθησαν οἱ νησιῶται Ἑλληνες διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας δαπάνας· τὸ δὲ πολεμικὸν ὕλικὸν διεφορήθη, ὡς καὶ ἐν τῇ πτώσει τῆς Τριπολιτσᾶς¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἡ ἐν Πιάδῃ (Ἐπιδαύρῳ) ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.—Τὸ σύστημα (ὀργανικοὶ θεσμοὶ) τῆς Ἐπιδαύρου.—Ὁ Μαυροκορδάτος γίνεται Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος.—Ρῆξις πρὸς τὴν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν.

Ἡ οὐχὶ εὐτυχῆς θέσις, εἰς ἣν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μετ' αὐτὴν περιήλθεν ὁ γενναῖος Δημήτριος Ὑψηλάντης, συνεδέετο στενωτάτα μετὰ τοῦ ἐπεισοδίου ἐκείνου τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ νεαροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ἀπὸ τινῶν ἐβδομάδων παριστάνετο ἐν Ἄργει καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπ' αὐτοῦ προπαρασκευασθὲν τοῦ Δημητρίου. Ὡς γνωστόν, ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς τῆς «γερουσίας τῶν Καλτεζῶν» εἶχε καθορισθῆ πῆχρι τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς. Τοῦτο δὲν εἶχε λησμονησῆ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ὅσῳ νῦν μείζων ἦτο ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους διάστασις αὐτοῦ καὶ ὅσῳ πλέον ἤλαττοῦτο τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς, τοῖς θεωρουσιν αὐτὸν ἔτι ἀπλῶς ὡς ὄργανον τρόπον τινὰ τῶν συμφερόντων αὐτῶν, τοσοῦτω μᾶλλον ὁ ἀρχιστράτηγος οὗτος ἠσθάνετο κατεπείγουσαν τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν σύμπαντα λαόν. Διὰ τοῦτο ὁ Δημήτριος οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσάν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἀνταγωνιστοῦ τῆς τῶν προκρίτων ὀλιγαρχίας, ἐξέδωκε τῇ 6)18 καὶ 9)21 Ὀκτωβρίου 1821 ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Πελοποννησίους² καὶ τοὺς Ἑλληνας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, ἐν αἷς λαλῶν πρὸς τὸν λαόν

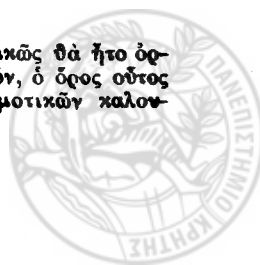
1. Πρὸβλ. Gorden-Zinkeisen σελ. 391—395. Τρικοῦπη σελ. 138—142. Finlay σελ. 277 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy, ἐν σ. τ.

2. Πρὸβλ. den Mortlaut bei v. Prokesch-Osten τόμ. 3, σελ. 7 κφξ.

ὡς ἀρχῶν ἡγεμῶν ἀπεφαίνετο γνώμην ἀποτόμως αὐστηρὰν περὶ τῶν προκρίτων, οὗς παρίστα ὡς κοινωνοὺς τῆς ἀρχαίας τυραννίας καὶ προσεκάλει τὸν λαὸν νὰ συγκαλέσῃ μέχρι 20)1 Νοεμβρίου τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἐγκυκλίοις δὲ ταύταις ἐλάλει ἔτι νῦν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου.

Αἱ ἐλπίδες τοῦ ἀρχιστρατήγου δὲν ἐξεπληρώθησαν. Ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι, δὲν ὑπῆρχε πάντως δύναμις οἰαδῆποτε ἀντιδρῶσα ἐναντίον τῆς συγκροτήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἐνῶ ἐξ ἐνὸς ἡ «μεγάλῃ» Βυζαντιακῇ ἰδέᾳ τῆς Ἐταιρείας ἐξ ἀπόψεως πρακτικῆς ἐτίθετο ἐν ὑστέρᾳ μοίρα, ἐξ ἄλλου δὲ οἱ μέχρι νῦν ἀναπτυχθέντες διάφοροι χωριστικὰς (κατὰ τόπους) ἔχοντες τάσεις πολιτειακοὶ τύποι δὲν ἐστηρίζοντο κατὰ βάθος ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς δημιουργίας κράτους ὁμοσπονδιακοῦ. ἐξ ἄλλου ἀνάγκη γενικὴ ἐφαίνετο ἡ σύστασις κυβερνήσεως καθολικῆς, καλῶς συντεταγμένης, πρὸς διακυβέρνησιν τῶν μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς κυριότητος ἐλευθερωθειῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἔτι ἐλευθερωθησομένων χωρῶν, τοῦθ' ὅπερ μόνον δι' ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης δὲν κατώρθωσεν ἵνα αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων διεξαχθῶσι καθ' ὅν τρόπον αἱ παρ' ἡμῖν λαϊκαὶ¹ συνθήτως καλούμεναι ἐκλογαί. Αἱ ἐν Ἑλλάδι γενόμεναι τότε ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν πανταχοῦ, ὡς εἶναι εὐνόητον, ὑπὸ τὴν ἰσχυροτάτην ἐπίδρασιν τῶν προκρίτων ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἐξετελέσθησαν, καθ' ἃ ὄριζον τὰ νέα τοπικὰ πολιτειακὰ συντάγματα, ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Γερουσίας. Πολὺς παρήλθε χρόνος μεχρισοῦ συνέληθῃ ἡ συνέλευσις, ἣν ὁ Ὑψηλάντης, ἐνεκα τῆς μεταθέσεως τῆς ἔδρας τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ Τριπολιτσᾶς εἰς Ἄργος, ἐκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην (Ἄργος). Ἐν τῷ μεταξὺ δὲν κατώρθωσεν ὁ πρίγκιψ, ὡς εἶδομεν, νὰ ἀνυψώσῃ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον τὸ καταπεσόν

1. Οὕτως ἐρμηνεύομεν τὸ Volkswahlten. Κυριολεκτικῶς θὰ ἦτο ὀρθότερα ἡ ἐρμηνεία «δημοτικαὶ ἐκλογαί». ἄλλ' ὡς γνωστόν, ὁ ὅρος οὗτος καθιερώθη παρ' ἡμῖν περὶ τῶν ἐκλογῶν τῶν εἰδικῶς δημοτικῶν καλουμένων ἀρχῶν. Σ. Μ.

ἀξίωμα αὐτοῦ. Μικρὰ δὲ ἦτο εἰς αὐτὸν παραμυθία τὸ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος, ὃν ἤδη ἐνόησεν ὡς τὸν κυριώτατον αὐτοῦ ἀντίπαλον ἐν τῇ ὑποψηφιότητι τῆς μελλούσης προεδρείας τῆς Ἑλλάδος καὶ μεθ' οὗ εἶχεν ἤδη ἀνταλλάξει πολλὰς ἐπιστολάς μετὰ ὕφους σφοδροῦ γέγραμμéνας, ἐν τῇ ἀπὸ Μεσολογγίου εἰς Ἄργος πορεία αὐτοῦ περιελήφθη μετὰ τῶν ἠττημένων πρὸ τῶν Πατρῶν ἀρχηγῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δυσαρέσκεια, ὅφ' ἧς κατείχοντο οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐναντίον τῆς τάσεως, ἣν ἐδειξαν οἱ πρόκριτοι νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου, ἣν τάσιν ἐξουδετέρωσε μόνον ἡ τοῦ Μαυροκορδάτου προσωπικὴ φρόνησις, μικρὸν ὠφέλησε τῷ ἀρχιστρατήγῳ.

Κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν προκρίτων τῆς Ἰῶρας συνήλθεν ἡ συνέλευσις τῇ 30)12 Δεκεμβρίου ἐν Ἄργει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καίπερ οὐσα ἔτι ἀτελής. Ὁ Βάμβας ἀπήγγειλε τὸν ἐναρκτήριον λόγον· ἐὶ ἀπεσταλμένοι ὤμοσαν τὸν ὅρκον τῆς πρὸς τὴν πατρίδα πίστεως. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀφίκοντο οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος. Νῦν ἡ θέσις τοῦ Ὑψηλάντου κατέστη ἀστήρικτος, ἀφοῦ μάλιστα ἤ τε πρὸ τοῦ Ναυπλίου ἀνεπιτηδείότης αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν νησιωτῶν μετὰ τῶν προκρίτων σύμπραξις ἐστενοχώρουν αὐτὸν σφόδρα. Καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Πελοποννησιακῆς γερουσίας τὴν μεταρρύθμισιν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκτελεσθεῖσαν τῇ 27)8 Ἰανουαρίου 1822 δὲν ἦδον νήθη νὰ κωλύσῃ. Οὕτω δὲ ἐχόντων τῶν πραγμάτων προὔτιμῃσε νὰ μεταβῇ τῇ 12)24 Δεκεμβρίου μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Κόρινθον καὶ νὰ ἐγκαταλίπη οὕτως ὀλοσχερῶς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ θέσιν!

Ἄλλ' ἡ τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς Κόρινθον μετάδασις προὔδότη εἰς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους· διὰ τοῦτο τῇ 14)26 Δεκεμβρίου 600 γιανίτσαροι μετὰ δύο πυροβόλων ἐπεχείρησαν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου, ἀπεκρούσθησαν δὲ μόνον

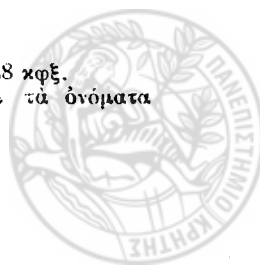
1. Gervinus σελ. 292—295. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 239 κφξ., 244 κφξ. v. Prokesch-Osten τόμ. 1, σελ. 109 κφξ. Finlay σελ. 292 κφξ.

διὰ τῆς ἀνδρείας ἀντιστάσεως φάλαγγός τινος τῶν φιλελλήνων καὶ τινων ἐκ τοῦ Ἄργους προσελθόντων Ἑλλήνων ἐθελοντῶν μαχητῶν. Δυστυχῶς ὁ ἑλληνικὸς ὄχλος τοῦ Ἄργους ἐν τῇ καταλαβούσῃ αὐτὸν τότε ἀδημονίᾳ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐν τῇ πόλει εὐρισκομένους Ὀθωμανοὺς αἰχμαλώτους ἐπιζήσαντας τῇ σφαγῇ τῆς Τριπολιτσᾶς¹. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις κατὰ συμβουλήν τοῦ Μαυροκορδάτου μετέθηκε τὴν ἔδραν αὐτῆς ἀπὸ τῆς πολλαχῶς ὀχληρᾶς γειτονίας, τοῦ παρὰ τὸ Ναύπλιον στρατοπέδου, εἰς τὴν παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον Πιάδαν, τὴν κειμένην εἰς δύο ὄρων περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου, ἐξ ἧς ἡ συνέλευσις ἐκλήθη συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 1)13 Ἰανουαρίου 1822 ἐν τινι πρὸς συνεδρῖαν ἐκλεγέντι πορτοκαλεῶνι ὑπὸ τὸν κρότον τοῦ πυροβόλου δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς καὶ λόγου τινὸς τοῦ ἐπισκόπου Ἀταλάντης Νεοφύτου. Ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἦτο ὁ Ἀλέξηνδρος Μαυροκορδάτος, λίαν ἀγαπητὸς τότε εἰς τε τοὺς προκρίτους καὶ εἰς τὸν Γερμανόν, οἵτινες δὲν ἐφοδούντο τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ, διότι οὔτε στρατιώτης ἦτο οὔτε εἶχε σχέσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπεσταλμένων ἀνήλθεν εἰς πεντήκοντα ἐννέα· ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲ τούτων ἐννέα μὲν ἦσαν τῆς Πελοποννήσου, 26 τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ λοιποὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν, Κάσσου καὶ Σκοπέλου. Ὡς πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς μερίδας, αἱ ἐξεπροσώπων, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν οὐδεμίαν εἶχε πλέον δύναμιν καὶ σημασίαν. Περὶ Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ περὶ Ἐταιριστῶν ρωσικῆς ἀποχρώσεως καὶ μυστηριώδους «ἀνωτάτης κυβερνήσεως» οὐδεὶς πλέον ἐγένετο λόγος. Πάντα ταῦτα εἶχον ἤδη «ἐκλίπει». Καὶ ἡ στρατιωτικὴ δὲ μερίς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐσχύσῃ ἐναντίον τῆς ὑπερεχούσης δυνάμεως τῆς «πολιτικῆς» μερίδος.

1. Gordon-Zimkeisen σελ. 354 κφξ. Τρικοῦπη σελ. 138 κφξ.

2. Prokesch-Osten (τόμ. 3, σελ. 257 κφξ.) ἀναφέρει τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

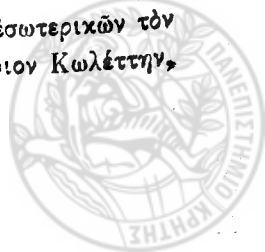

τοῦσα, καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ἐκηρύχθησαν ἀνεκταί· ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐστερήθησαν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἡ δουλεία καὶ αἱ βάσανοι ἐκηρύχθησαν ἀθέμιτοι, εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲ ἠγγυήθη τελεία πρὸ τοῦ νόμου ἰσότης, δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι ἀνευ διακρίσεως τάξεως καὶ περιουσίας, ἠσφαλίσθη δ' αὐτοῖς καὶ εἰδὸς τι προσωπικῆς ἐλευθερίας («Habea-Corpes-Akte»). Ὡς ἐμπορικὸν δίκαιον ἐγένετο δεκτὸς ὁ Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κώδιξ (Code de Commerce), ἐν ἄλλοις δὲ ὡς ἰσχύουσα νομοθετικὴ βίβλος ἐκηρύχθη ἡ γνωστὴ ἐκ τῶν «Βασιλικῶν» ἀρχαία συλλογὴ τοῦ Ἀρμενοπούλου. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ὑπεβάλλετο εἰς τινὰς περιορισμοὺς μόνον ὡς πρὸς τὰς περιπτώσεις ὑβριστικῶν προσβολῶν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τῆς δημοσίας ἠθικῆς καὶ τῶν βαναύσων προσωπικῶν ὕδρων.

Κατὰ τρόπον δὲ γνησίως ἑλληνικόν, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαῦλον μέρος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐθνικοῦ, κατετέμνετο ἡ ὀργάνωσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι καθίστατο ἀξίωμα πολιτικὸν ὅτι ἡ νεκρὰ αὐτῶν πολιτεία ἐν τῷ μέλλοντι μόνον ὑπὸ τύπον μοναρχικὸν ἠδύνατο νὰ ἐπιδώσῃ· ἔνεκα δὲ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνεκρούοντο αἱ προσωπικαὶ ἀντιθέσεις καὶ ἔνεκεν ἐλλείψεως ἀνδρὸς διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀξίας ὑπερέχοντος πάντων, πρῶτίμως ἐφρόνουν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἡ ἐπίτευξις ὑψηλοτέρας ἐνότητος ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπῆρτε τὴν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον κλησιν ἀλλοδαποῦ τινος ἠγεμόνος. Ἀλλὰ τό γε νῦν ἡ θέσις αὕτη ἔδει νὰ μένῃ ἀνοικτὴ. Καὶ νῦν ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν διεμορφώθη ἡ πολιτεία, εὕρισκον στάδιον πᾶσαι αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι προσωπικαὶ ἀντιζηλῖαι τοῦ ὀλιγαρχικοῦ φθόνου καὶ τῆς μικρολόγου δυσπιστίας, ὡς τοῦτο ἀτυχῶς ἐξηγεῖται λίαν σαφῶς ἐκ τῆς παρελθούσης ἱστορίας τῶν Νέων Ἑλλήνων. Ἐκεῖνο, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην τότε ἡ Ἑλλάς, ἦτο ἐκτελεστικὴ ἀρχὴ ὡς δυνατόν ἰσχυροτάτη, δικτατορικὴν σχεδὸν ἀσκούσα ἐξουσίαν, ἔχουσα δύναμιν ἰκανὴν καὶ πόρους ἵνα διευθύνῃ ἰσχυρῶς καὶ σκοπίμως τὸν πόλεμον, ἐμπνέουσα ἐμπιστοσύνην καὶ εἰς τὸν ἔξω κόσμον, δυναμένη δὲ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ νὰ περιστέλλῃ κρατερῶς τὰς παραφυάδας τῆς κατὰ

τόπους χωριστικότητος (particularismes). Ἐντὶ τούτου διέπραξαν οἱ Ἕλληνες ἐξ ἀρχῆς τὸ δεινὸν λάθος νὰ παρέχωσιν εἰς τε τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ εἰς τὴν παρ' αὐτὴν συσταθεῖσαν νομοθετικὴν ἐξουσίαν· ἀνά ἓν ἔτος ὑπάρξεως, οὕτω δὲ σφόδρα ἀκαίρως εἰς τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα αὐτῶν νὰ προσθέσωσιν ἔτι καὶ τὰς διακυμάνσεις συχνῶς ἐπικυβερνησάντων νέων ἐκλογῶν μετὰ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ τῶν τραχοποιῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν.

Ἡ νέα ἐκτελεστικὴ ἀρχὴ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως συνέκειτο ἐκ πέντε μελῶν, ἐν τῇ ἐκλογῇ δ' αὐτῶν ἐγένετο φροντίς ἵνα ἐκπροσωπῶνται ἐν αὐτῇ τὰ διάφορα τμήματα τῆς Ἑλλάδος. Τὴν προεδρείαν τῆς ἀρχῆς ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος Μκυροκορδατος, ὁ ἐκπροσωπῶν ἐν αὐτῇ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα· μετ' αὐτοῦ δὲ διηύθυνον τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ ἀπὸ Πατρῶν Ἀθανάσιος Κανακάρης, ὁ ἀπὸ Καρυταίνης Ἀναγνώστης Δηλιγιάννης, ὁ ἀπὸ Λεβαδείας Ἰωάννης Λογοθέτης καὶ ὁ ἐξ Ἰόρας Ἰωάννης Ὀρλάνδος. Παρὰ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἐμελλε νὰ λειτουργῇ ἡ νομοθετικὴ, συγκατεστημένη ἐξ 70 βουλευτῶν, διοριζομένων κατ' ἔτος ἐκ νέου ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους γεροῦσιαστῶν. Αἱ δικαιοδοσίαι ἀμφοτέρων τῶν ἀρχῶν ἦσαν αὐστηρῶς καθωρισμέναι. Τὸ βουλευτικὸν δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδῃ νόμους ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ ἐκτελεστικοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἠδύνατο νὰ συνομολογῇ συνθήκας καὶ νὰ συνάπτῃ δάνεια ἢ νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς περιουσίας τοῦ δημοσίου ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῶν βουλευτῶν. Ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῆς διοικήσεως ἔκειτο ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ, ὡς καὶ ὁ διορισμὸς ὑπουργῶν ἢ γραμματέων τῆς ἐπικρατείας καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ. Τὸ νομοθετικὸν εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ λογιστικοῦ ἐλέγχου, τοῦ ψηφίζειν τὸν προϋπολογισμὸν τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν ἢ ἀπορρίπτειν νόμους. Ὡς γραμματεῖς ἐπικρατείας· κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διώρισε τὸ ἐκτελεστικὸν ἐπὶ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν τῶν Θεόδωρον Νέγγριν, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τὸν κόμητα Μεταξᾶν, ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν τὸν δραστήριον Κωλέττην,

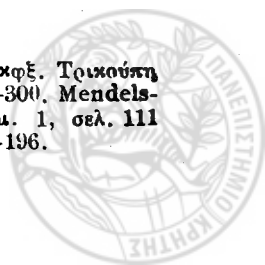
ἐπὶ τῶν ναυτικῶν τὸν Βούλγαριν, ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης τὸν Θεοτόκην, ἐπὶ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδύσεως τὸν ἐπίσκοπον Ἰωσήφ, τὸ δὲ ἰδιαζόντως ἐν ἀπογνώσει πραγμάτων διατελοῦν ὑπουργεῖον ἢ γραμματεῖαν τῶν οἰκονομικῶν ἔδωκεν εἰς τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν. Ἐπέτυχεν δὲ ἡ κυβέρνησις νὰ ψυφισθῇ χάριν τῶν οἰκονομικῶν νόμος ἐπιτρέπων αὐτῇ νὰ διαπραγματευθῇ δάνειον πέντε ἑκατομμυρίων γροσίων· ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο οὐδεμίαν ἔτι τότε παρείχεν ἐλπίδα ἐπιτυχίας.

Χαρακτηριστικὸν ἔτι ἦτο καὶ ἡ ἐξωτερικῶς ἔτι ἀποτόμως ἐκτελεσθεῖσα νῦν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ρῆξις πρὸς τὴν Ἐταιρείαν καὶ τὸν Δημήτριον Ἰψηλάντην, καταργηθέντος ἐπισήμως τοῦ μελανοῦ χρώματος καὶ τοῦ φοίνικος τοῦ συμβόλου τῆς Ἐταιρείας ταύτης. Νῦν ἐκήρυξεν ἡ Συνέλευσις τὸ «κυανόλευκον» ὡς Ἑλληνικὸν ἔθνικόν χρῶμα, ὃ δὲ φοῖνιξ ἀντικατεστάθη ἐν τῇ σφραγίδι τοῦ κράτους διὰ τῆς γλαυκῆς τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τὸν Δημήτριον Ἰψηλάντην χάριν γλίσχρου συμδιβισμοῦ ἐδόθη ἡ προεδρεία τοῦ νομοθετικοῦ.

Τῇ 15)27 Ἰανουαρίου ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξέδωκε καὶ ἐπίσημον κήρυγμα δικαιολογητικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κηρύττουσα ὅτι αὕτη ἦτο οὐχὶ στάσις ἀδικος, ἀλλ' ἀγὼν ἱερός πρὸς ἀνάκτησιν τῶν φυσικῶν δικαίων, ὧν ἀπολαύουσι πάντες οἱ Χριστιανικοὶ λαοί. Τῇ ἐπομένῃ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκήρυξε τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν. Εἶτα δὲ ἡ νέα κυβέρνησις μετέθηκε τὴν ἐδρὰν αὐτῆς εἰς τὴν προσωρινὴν πρωτεύουσαν τῆς Νέας Ἑλλάδος, εἰς τὴν πρὸ μικροῦ ἀλοῦσαν Κόρινθον¹.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

1. Πρὸβλ. Gordon-Zinkeisen σελ. 383—388 καὶ 412 κφξ. Τρικούπη σελ. 142—156. Finlay σελ. 293 κφξ. Gervinus σελ. 295—300. Mendelssohn-Bartholdy σελ. 245—248. v. Prokesch-Osten τόμ. 1, σελ. 111 κφξ. τόμ. 3, σελ. 258 κφξ. Raybaud τόμ. 2, σελ. 164—196.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

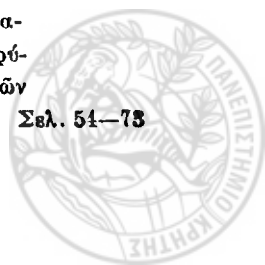
Ἡ ἐν Ἰασίῳ προκήρυξις τοῦ πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου κατὰ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821. — Τὰ σφάλματα τοῦ Ὑψηλάντου. — Τὰ κατὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. — Μετάβασις εἰς Βλαχίαν. — Ὁ Ὑψηλάντης ἐν Βουκουρεστίῳ. — Ὁ Ὑψηλάντης ἀποκηρύσσεται ἐντόνως ὑπὸ τοῦ Ρωσικοῦ ἀνακτοβουλίου. — Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναγκάζεται νὰ ἀφορίσῃ αὐτόν. — Ἀρχὴ ἐντάσεως τῶν Ρωσοτουρκικῶν σχέσεων. — Ἀρχὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὑψηλάντου. — Ὁ Ὑψηλάντης βαδίζων πρὸς τὸ Τεργοβίστιον. — Ἀνάκτησις τοῦ Γαλαζίου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. — Ἀποστασία τοῦ Βλαδιμερέσκου. — Ὁ Ὑψηλάντης στρέφεται πρὸς τὴν μικρὰν Βλαχίαν. — Ἦττα Ἑλλήνων ἐν Δραγατσάνῳ. — Τὸ τέλος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. — Ἱστορικὴ ἐπιθεώρησις τῶν γενομένων. — Ἡρωικὸς θάνατις Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος ἐν Σκουλενίῳ. — Τὸ ἥρωικὸν τέλος τοῦ Γεωργάκη ἐν Σήκῳ. — Ἡ σημασία τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν ἐπιχειρηθέντος ἀντιπερισπαμοῦ.

Σελ. 3—53

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὁ δεινὸς αἱματηρὸς χαρακτὴρ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως καὶ ἀθρόα σφαγὴ τῶν Τούρκων. — Ἡ ἐν Πάτραις ἀπὸ τῆς 23 Μαρτίου ἀρξαμένη ἐπανάστασις. — Ἡ Γερουσία τῶν Καλαμῶν. — Οἱ Βαρβουνιώται. — Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης καὶ ἡ πολεμικὴ μέθοδος τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν μαχητῶν. — Ἦττα τῶν Ἑλλήνων (30 Μαρτίου) παρὰ τὴν Καρύταιναν. — Πολιορκία τῆς Τριπόλεως. — Δυσάρεστος θέσις τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς Πάτρας.

Σελ. 54—73

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Αἱ διαθέσεις τῶν ναυτικῶν νήσων.— Ἐξέγερσις τῶν Σπειρωτικῶν.— Οἱ Ψαριανοί.— Αἱ νῆσοι Ὑδρα καὶ Σάμος.— Τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν.

Σελ. 73—82

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐπανάστασις Ἀμφίσης καὶ Γαλαξειδίου.— Ὁ Διάκος ἐξεγείρει Λεβάδειαν καὶ Θήβας.— Μάχαι τῶν ἀρματωλῶν παρὰ τὸν Σπερχειὸν καὶ θάνατος τοῦ Διακού.— Ὁ Ὀδυσσεύς.— Νίκη ἦν ἤρατο παρὰ τὴν Γραβιὰν ἐναντίον τοῦ Ὁμέρ Βριώνη.— Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὰς Ἀθήνας ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως.— Ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἐν Θετταλομαγνησίᾳ καὶ Χαλκιδικῇ.— Ἐπανάστασις Μεσολογίου καὶ Αἰτωλικοῦ.— Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὸ Ἀργίνιον (Βραχώριον).

Σελ. 82—97

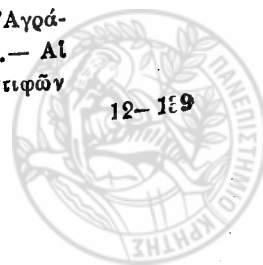
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Δεινὴ ὄργη καὶ αἱματηραὶ πράξεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.— Φόνος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τὰ πολιτικὰ τούτου ἐπακολουθήματα.— Νέαι τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Χριστιανῶν βιαιότητες καὶ ἡ πρὸς Ρώσους ἀξιομαρτυρηθεὶς ἐχθρότης αὐτῶν.— Διπλωματικὴ ρῆξις τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Πύλην.

Σελ. 98—112

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Τὸ καταδρομικὸν καὶ πειρατικὸν Ἑλληνικὸν ναυτικόν.— Καταστροφὴ τῶν Κυδωνιῶν.— ἐν Σμύρῃ τούρκικαὶ ἀμότητες.— Αἱ ἐν Κρήτῃ αἱματηραὶ πράξεις τῶν Τούρκων.— Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τῆς Κρήτης.— Οἱ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἀγῶνες.— Ἐπιθεώρησις τῶν ἐπιτυχῶν τῶν Ἑλλήνων.— Ἡ Θετταλομαγνησία καὶ ἡ Εὐβοία.— Ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι.— Οἱ Ἕλληνες τοῦ Μακρονόρου.— Ἡττα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Πίνδου ἐν Ἀργαφείοις.— Αἱ παρὰ τὰ Ἰωάννινα μάχαι καὶ οἱ Σουλιῶται.— Αἱ Πάτραι.— Αἱ μεταξὺ τῶν Ἐπτανήσιων ἐθελοντικῶν σιφῶν αἱ τῶν Λαλιωτῶν μάχαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ τοῦ Μουσταφᾶ βῆ ἐξ Ἰωαννίνων διὰ Πατρῶν, Κορίνθου καὶ Ἄργους εἰς Τρίπολιν στρατεία.— Ἦττα τῶν Τούρκων ἐν Βαλτετσίφ καὶ Δολιανοῖς.— Ἡ Γερουσία τῶν Καλτετζῶν.— Ἡ εἰς Πελοπόννησον ἀφιξεις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.— Σύγκρουσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν Κοινοτήτων.— Ἀνάρρησις αὐτοῦ εἰς ἀρχιστράτηγον.— Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναυαρίνον.— Αἱ ἐν Ναυαρίνῳ ὀμότητες αὐτῶν.— Ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης.— Αἱ τούτου πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἔριδες.— Αἱ περὶ Τρίπολιν μάχαι.— Ἡ κατὰ τοῦ Βαϊράμ πασσᾶ παρὰ τὰ Βασιλικά νίκη τῶν ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην ἀρματολῶν.— Ἀποθάρρυνσις τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων.— Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι ἐξ ἐφόδου τὴν Τρίπολιν ἐν μέσῳ φοβερῶν αιματηρῶν πράξεων.

Σελ. 140—180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ σημασία τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως.— Ἡ ἀδυναμία τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη.— Διαφορὰ Κολοκοτρώνη πρὸς τοὺς Προκρίτους.— Οἱ Ἕλληνες ἀποκλείουσι τὸ Ναύπλιον.— Ἦττα τῶν Ἑλλήνων ἐμπροσθεν τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Ναυπλίου.— Ὁ Ἀβδουλαβουὶ ὑποτάσσει τὸν Ἄθωνα καὶ τὴν Χαλκιδικήν.— Ἡ ἐπαρχιακὴ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Νέγρη, καὶ τῆς δυτικῆς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου.— Ἡ ἀμηχανία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων.— Ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ (21 Ἰανουαρίου 1822).— Ὁ ἐν Κρήτῳ ἀγών.— Ὁ Ἀφεντούλης.— Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὸν Ἀκροκόρινθον.

Σελ. 181 - 200

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἡ ἐν Πιάδῃ (Ἐπιδαύρῳ) ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.— Τὸ σύνταγμα («ὀργανικὸς θεσμὸς») τῆς Ἐπιδαύρου.— Ὁ Μαυροκορδάτος γίνεται Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος.— Ρῆξις πρὸς τὴν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν.

Σελ. 200—207

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΒΟΗΘΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

